

Vägivallakuritegude hind

Tapmise, vägistamise ja röövimisega kaasnevad kulud Eesti ühiskonnale

Epp Kallaste

Erle Luuk

Janno Järve

Mart Kaska

Mari Liis Räs

Tallinn 2015

Uuring valmis Justiitsministeeriumi tellimusel.

Uuringu autorid tänavad kõiki, kes aitasid uuringu valmimisele kaasa. Suur tänu kuulub Brit Tammistele Justiitsministeeriumist, kes vahendas autoritele ametlike registrite ja andmekogude päringute tulemusi ning panustas ka asjakohaste nõuannete ja kommentaaridega analüüsi valmimise vältel. Samuti täname Justiitsministeeriumist Urvo Klopetsit, Jako Sallat, Gunnar Vaikmaad, Rauno-Sten Reilet ja kõiki teisi, kes aitasid õigeid andmete päringuid teha ja andmetest paremini aru saada. Politsei- ja Piirivalveametist kuulub autorite tänu intervjuude korraldamisel aidanud Ege Ülendile. PPA andmete vahendamise eest täname Merli Kleini. Harju Maakohtu kantseleist täname Viiu Kallast, kes oli abiks võimaldamaks kohtutoimikute analüüsimist, samuti Justiitsministeeriumi praktikanti Julia Lavrovat, kes aitas kohtutoimikute kaardistust teha. Sotsiaalkindlustusameti ohvriabiosakonnast täname Ene Pälli, kes edastas andmed ohvritele makstavate riiklike hüvitiste kohta. Eesti Kohtuekspertiisi Instituudist täname Merylyn Tõnissoni, kes vahendas ekspertiiside andmeid ja aitas andmetest aru saada. Väga suur tänu kuulub kõikidele intervjuudel osalenud ekspertidele Politsei- ja Piirivalveametist, Põhja Ringkonnaprokuratuurist ning Harju Maakohtust, kellela ei oleks käesolev uuring valminud.

Käesolev uuring väljendab autorite seisukohti. Uuring ei väljenda Justiitsministeeriumi ega ühegi asutuse, mille töötajaid intervjueriti, ametlikke seisukohti. Uuringus esineda võivate ebatäpsuste või meetodiliste küsimustega pöörduge palun uuringu autorite poole.

Lühendid

FRA - European Union Agency for Fundamental Rights

JuM –Justiitsministeerium

KarS – karistusseadustik

KEIS – kohtuekspertiisi infosüsteem

KIS – kohtute infosüsteem

KrMS – kriminaalmenetluse seadustik

NPV – nüüdispuhasväärtus

PPA – Politsei- ja Piirivalveamet

RHK – Rahvusvaheline Haiguste Klassifikatsioon

RIS - elektrooniline riigi õigusabi infosüsteem

RÕA –riigi õigusabi

SKP – sisemajanduse koguprodukt

ÕSA – õiguskaitse valdkonna statistika

ÜKT – ühiskondlikult kasulik töö

WTP – willingness to pay (maksevalmidus)

Sisukord

TABELITE LOETELU	7
JOONISTE LOETELU.....	10
LÜHIKOKKUVÕTE	11
SISSEJUHATUS	14
1 KURITEGEVUSE KULU MÄÄRAMISE TEOREETILINE TAUST JA METOODIKA.....	16
1.1 SISSEJUHATUS.....	16
1.2 MILLISED KULUD KAASNEVAD KURITEGEVUSEGA JA KES NEID KANNAVAD?	16
1.3 ALT ÜLES HINDAMINE.....	17
1.3.1 <i>Materiaalsed kulud</i>	18
1.3.2 <i>Mittemateriaalsed kulud</i>	19
1.4 ÜLEVALT ALLA HINDAMINE.....	20
1.5 ÜLEVAADE MÕNINGATEST VAREM LÄBI VIIDUD ANALÜÜSIDE TULEMUSTEST.....	21
2 METOODIKA JA ANDMEALLIKAD	23
2.1 ÜLDISED METOODILISED ALUSED.....	23
2.1.1 <i>Ennetuskulud</i>	24
2.1.2 <i>Kontrollikulud</i>	24
2.1.3 <i>Tagajärjekulud</i>	27
2.2 ANDMEALLIKAD JA KULUHINNANGUTE LAIENDAMISE ALUSED AASTA JOOKSUL TOIME PANDUD KURITEGUDELE	27
2.2.1 <i>Ülevaade andmetest</i>	27
2.2.2 <i>Intervjuud</i>	29
2.2.3 <i>Harju Maakohtu toimikute analüüs</i>	30
2.3 OLULISEMAD PIIRANGUD.....	30
3 UURINGU OBJEKTIKS OLEVAD KURITEOD, KURJATEGIJAD JA KANNATANUD.....	32
3.1 KURITEOLIIKIDE MÄÄRATLUS	32
3.2 KURITEGUDE, KURJATEGIJATE JA OHVRITE ARV.....	32
3.2.1 <i>Sissejuhatus</i>	32
3.2.2 <i>Registreeritud kuriteod ja tegelik kuritegude arv</i>	33
3.2.3 <i>Registreeritud kuritegude kohtueelsete menetluste lõpetamine ja kohtusse saatmine</i>	36
3.2.4 <i>Menetluste ja kuritegude arv</i>	37
3.2.5 <i>Kohtus menetletavate kuritegude arv menetlusliikide järgi</i>	38
3.2.6 <i>Kannatanute arv</i>	40
3.2.7 <i>Kahtlustatavate/kurjategijate arv</i>	43
3.2.8 <i>Aastas toime pandud kuritegude kulude arvestuste alused</i>	43
4 KONTROLLIKULUD	45
4.1 KOHTUEELNE MENETLUS	45
4.1.1 <i>Kohtueelse menetluse toimingud</i>	45
4.1.2 <i>Kohtueelse menetluse pikkus</i>	46
4.1.3 <i>Kriminaalmenetluse alustamine või alustamata jätmine</i>	47
4.1.4 <i>Kriminaalmenetluste juhtimine</i>	49
4.1.5 <i>Päringud registritesse ja asutustesse</i>	50
4.1.6 <i>Sündmuskoha vaatlus</i>	51
4.1.7 <i>Isiku läbivaatus</i>	53
4.1.8 <i>Asitõendite vaatlus</i>	55

4.1.9	<i>Läbiotsimine</i>	56
4.1.10	<i>Ülekuulamine</i>	57
4.1.11	<i>Ütluste seostamine olustikuga</i>	59
4.1.12	<i>Äratundmiseks esitamine</i>	61
4.1.13	<i>Isiku kahtlustavana kinnipidamine</i>	62
4.1.14	<i>Elukohast lahkumise keeld</i>	63
4.1.15	<i>Vahistamised</i>	64
4.1.16	<i>Vahistamise asendamine elektroonilise valvega</i>	66
4.1.17	<i>Vahistamise vaidlustamine</i>	67
4.1.18	<i>Vahistamise põhjendatuse kontroll</i>	69
4.1.19	<i>Sundtoomine</i>	70
4.1.20	<i>Asitõendite hoiustamine</i>	71
4.1.21	<i>Sideettevõtja andmete analüüs</i>	72
4.1.22	<i>Kolmandaks isikuks tunnistamine</i>	73
4.1.23	<i>Ekspertiisid</i>	73
4.1.24	<i>Kohtueelse menetluse kokkuvõte ja toimiku kokku panemine</i>	76
4.1.25	<i>Süüdistusakt ja selle edastamine</i>	77
4.1.26	<i>Kokkuleppe sõlmimine</i>	78
4.1.27	<i>Vaatluse alt välja jäävad kohtueelse menetluse uurimistoimingud</i>	78
4.2	KOHTUMENETLUS	81
4.2.1	<i>Üldmenetlus</i>	81
4.2.2	<i>Lühimenetlus</i>	87
4.2.3	<i>Kokkuleppemenetlus</i>	88
4.3	EDASIKAEBAMINE RINGKONNAKOHTUSSE JA RIIGIKOHTUSSE	90
4.3.1	<i>Apellatsioonimenetlus</i>	90
4.3.2	<i>Kassatsioonimenetlus</i>	92
4.4	RIIGI ÕIGUSABI (RÕA)	93
4.5	KARISTUS	95
4.5.1	<i>Karistuste liigid</i>	95
4.5.2	<i>Vangistus</i>	96
4.5.3	<i>Kriminaalhooldus</i>	98
5	TAGAJÄRJEKULUD	100
5.1	<i>SISSEJUHATUS</i>	100
5.2	<i>RAVIKULUD</i>	100
5.3	<i>RIIKLIKUD HÜVITISED KURITEOOHVRITELE JA NENDE LÄHEDASTELE</i>	102
5.4	<i>VARALINE KAHJU</i>	106
5.5	<i>TÖÖVÕIMETUSEST TULENEV KAHJU</i>	107
5.6	<i>ELUKVALITEEDI KAOTUS NING INIMELU HIND</i>	110
5.7	<i>VAATLUSE ALT VÄLJA JÄETUD TAGAJÄRJEKULUD</i>	113
6	KULUDE HINNANGUD KOKKU	115
6.1	<i>KONTROLLIKULUD</i>	115
6.1.1	<i>Tööjõukulud</i>	115
6.1.2	<i>Muud kontrollikulud ja kontrollikulud kokku</i>	117
6.2	<i>TAGAJÄRJEKULU</i>	118
6.3	<i>KOGUKULU</i>	119
6.4	<i>KULUHINNANGUTE VÕRDLUS VARASEMATE ANALÜÜSIDE TULEMUSTEGA</i>	120
6.5	<i>KULUDE JAGUNEMINE OHVRI JA ÜHISKONNA VAHEL</i>	121
	KOKKUVÕTE JA SOOVITUSED	123
	<i>EESMÄRK JA METOODIKA</i>	123

TULEMUSED.....	124
SOOVITUSED EDASPIDISEKS KURITEGUDE ÜHISKONDLIKU KULU HINDAMISE LÄBIVIIMISEKS.....	127
KASUTATUD KIRJANDUS	130
LISA 1. KURITEGUDE KULUDE KLASSIFIKATSIOON.....	133
LISA 2. TÖÖVÕIMETUSEST TULENEVA KAHJU ARVUTAMISE METOODIKA.....	135
LISA 3. ETTEPANEKUD RAVIKULUDE HINDAMISEKS	136
LISA 4. MÄÄRATUD JA TEGELIK VANGISTUSE PIKKUS	140
LISA 5. KULUDE ARVESTUSE LISATABELID	142
LISA 6. HINDADE TEISENDAMINE JA DISKONTOMÄÄRA VALIK.....	147
HINDADE TEISENDAMINE.....	147
DISKONTOMÄÄRA VALIK.....	147
LISA 7. ANDMETE KIRJELDUS	148
LISA 8. PPA TOIMINGUTE LOETELU	149

Tabelite loetelu

TABEL 1. KURITEGUDE KULU ÜHE KURITEO KOHTA JA AASTAS TOIME PANDUD KURITEGUDE KOHTA (EUR).....	12
TABEL 2. KURITEGEVUSE HINNA ANALÜÜSIDE EMPIIRILISTE TULEMUSTE VÕRDLUS (EUR)	21
TABEL 3. INTERVJUUDE JA INTERVJUEERITAVATE ARV	29
TABEL 4. HARJU MAAKOHTUS ARHIVEERITUD 2013. AASTAL JÕUSTUNUD KOHTUOTSUSEGA KRIMINAALASJADE TOIMIKUD	30
TABEL 5. KAHTLUSTATAVATE JA TOIMIKUTE SUHE KURITEGUESSE PROKURATUURIST KOHTUSSE SAADETUD VÕI § 201-205 ALUSEL LÕPETATUD MENETLUSTE OSAS (2011-2013)	38
TABEL 6. KURJATEGIJATE SUHE MENETLUSTE EHK TOIMIKUTE ARVU (2011-2013 PROKURATUURIS LAHENDATUD MENETLUSTE OSAS)	43
TABEL 7. AASTAS TOIME PANDUD KURITEGUDE ARVESTUSTE ALUSEKS OLEVA MENETLUSTE ARVU TULETAMINE.....	43
TABEL 8. AASTAS TOIME PANDUD KURITEGUDE KOHTUMENETLUSTE ALUSEKS OLEVATE ARVUDE TULETAMINE	43
TABEL 9. SÜÜTEO KOHTUEELSE MENETLUSE KESKMINE PIKKUS (2012 JA 2013. AASTAL KOHTUSSE SAADETUD MENETLUSED).....	47
TABEL 10. KRIMINAALMENETLUSE ALUSTAMISEGA SEOTUD TAVAPÄRANE TEGEVUSTE AJAKULU UURIJALE ÜHES MENETLUSES (TUNDI) 48	
TABEL 11. HINNANGULISED AJAD KOHTUEELSE MENETLUSE ÜLDISELE JUHTIMISELE (UURIMISE STRATEEGIADE JA TAKTIKATE KAVANDAMINE, TEGEVUSTE KOKKU LEPPIMINE, ARUANDLUS JA SUHTLEMINE) ÜHE MENETLUSE KOHTA (TUNDI).....	50
TABEL 12. HINNANGULISED AJAD KOHTUEELSE MENETLUSES TEHTAVATELE PÄRINGUTELE ÜHE MENETLUSE KOHTA (TUNDI)	51
TABEL 13. HINNANGULISED AJAD SÜNDMUSKOHA VAATLUSEGA SEOTUD TOIMINGUTELE (TUNDI)	51
TABEL 14. HINNANGULISED SAGEDUSED SÜNDMUSKOHA VAATLUSEGA SEOTUD TOIMINGUTELE (OSAKAAL MENETLUSTEST, MIS EI OLE LÕPPENUD KRIMINAALMENETLUSE ALUSE PUUDUMISEGA)	53
TABEL 15. SÜNDMUSKOHA VAATLUSELE KULUV AEG KESKMISLT ÜHE MENETLUSE KOHTA JA AASTAS KOKKU (TUNDI).....	53
TABEL 16. ISIKU LÄBIVAATUSELE KULUV AEG KESKMISLT (TUNDI).....	54
TABEL 17. ISIKU LÄBIVAATUSTE TEOSTAMISE HINNANGULISED SAGEDUSED KURITEOLIIGITI (OSAKAAL MENETLUSTEST, MIS EI OLE LÕPPENUD KRIMINAALMENETLUSE ALUSE PUUDUMISE TÕTTU)	55
TABEL 18. ISIKU LÄBIVAATUSELE KULUV AEG KESKMISLT ÜHE MENETLUSE KOHTA JA AASTAS KOKKU (TUNDI)	55
TABEL 19. UURIJAL ASITÕENDITE VAATLUSELE KULUV AEG ÜHE MENETLUSE RAAMES (TUNDI).....	55
TABEL 20. ASITÕENDITE VAATLUSE SAGEDUS (OSAKAAL MENETLUSTEST, MIS EI OLE LÕPPENUD KRIMINAALMENETLUSE ALUSE PUUDUMISE TÕTTU).....	56
TABEL 21. ASITÕENDITE VAATLUSELE KULUV UURIJA TÕÖAEG KESKMISLT ÜHE MENETLUSE KOHTA JA AASTAS KOKKU (TUNDI).....	56
TABEL 22. ÜHELE LÄBIOTSIMISELE KULUV MENETLEJATE AEG (TUNDI).....	57
TABEL 23. LÄBIOTSIMISTE SAGEDUS KÕIKIDEST KRIMINAALMENETLUSTEST NING OSALEVATE UURIJATE ARV	57
TABEL 24. LÄBIOTSIMISTELE KULUV AEG ÜHE MENETLUSE RAAMES JA AASTAS KOKKU (TUNDI).....	57
TABEL 25. KESKMINE ÜLEKUULAMISE KESTUS (TUNNID:MINUTID:SEKUNDID)	57
TABEL 26. ÜLEKUULAMISTE ARV ÜHE MENETLUSE KOHTA ERINEVATEL ANDMETEL.....	58
TABEL 27. UURIJA AJAKULU ÜHELE ERINEVAT LIIKI ÜLEKUULAMISELE (TUNDI).....	58
TABEL 28. ERINEVAT LIIKI ÜLEKUULAMISTE KESKMINE ARV ÜHES MENETLUSES.....	59
TABEL 29. ÜLEKUULAMISTELE KULUV AEG ÜHE MENETLUSE RAAMES JA AASTAS KOKKU (TUNDI)	59
TABEL 30. ÜHE UURIJA TÕÖAEG, MIS KULUB ÜTLUSTE SEOSTAMISELE OLUSTIKUGA ERINEVATE TEHNILISTE VAHENDITE KORRAL (TUNDI)	60
TABEL 31. ÜTLUSTE JA OLUSTIKU SEOSTAMISE SAGEDUS MENETLUSTEST NING KORDADE ARV ÜHE MENETLUSE RAAMES	60
TABEL 32. ÜTLUSTE JA OLUSTIKU SEOSTAMISELE KULUV AEG ÜHE MENETLUSE KORRAL KESKMISLT NING AASTAS KOKKU (TUNDI).....	60
TABEL 33. ÄRATUNDMISEKS ESITAMISELE KULUV UURIJA TÕÖAEG (TUNDI)	61
TABEL 34. ÄRATUNDMISEKS ESITAMISE SAGEDUS MENETLUSTEST, KORDADE ARV ÜHE MENETLUSE RAAMES NING UURIJATE ARV, KES ON SEOTUD TÖÖGA.....	61
TABEL 35. ÄRATUNDMISEKS ESITAMISE AJAKULU ÜHE MENETLUSE KOHTA KESKMISLT JA KOKKU AASTAS (TUNDI)	62
TABEL 36. ISIKUTE KINNIPIDAMISE SAGEDUS (KINNIPIDAMISI ÜHE MENETLUSE KOHTA).....	62
TABEL 37. ISIKUTE ARESTIMAJAS KINNIPIDAMISE KULU (EUR)	63
TABEL 38. ELUKOHAST LAHKUMISE KEELU RAKENDAMISTE ARVU JA MENETLUSTE SUHE	63
TABEL 39. ELUKOHAST LAHKUMISE KEELU RAKENDAMISEGA KAASNEV AJAKULU (TUNDI)	64

TABEL 40. VAHISTAMISE KORRALDAMISEKS KULUV AEG ÜHE VAHISTAMISE KOHTA (TUNDI)	65
TABEL 41. VAHISTAMISE SAGEDUS ÜHE MENETLUSE KOHTA.....	65
TABEL 42. VAHISTAMISEGA SEOTUD TÖÖAJAKULU ÜHE MENETLUSE KOHTA JA MENETLUSTE KOHTA AASTAS KOKKU (TUNDI).....	66
TABEL 43. TÖÖAJAKULU VAHISTAMISE ASENDAMISELE ELEKTROONILISE VALVEGA (TUNDI).....	66
TABEL 44. TAOTLUSE SUHE VAHISTAMISE ASENDAMISEKS ELEKTROONILISE VALVEGA VAHISTATUTE ARVU JA MENETLUSTE ARVU.....	67
TABEL 45. VAHISTAMISE ASENDAMISE ELEKTROONILISE VALVEGA TAOTLUSTE MENETLEMISEST TEKKIV AJAKULU (TUNDI)	67
TABEL 46. VAHISTAMISE VAIDLUSTAMISEGA SEOTUD MÄÄRUSKAEBUSE LÄBI VAATAMISE AJAKULU (TUNDI).....	68
TABEL 47. VAHISTAMISE VAIDLUSTAMISE OSAKAAL VAHISTAMISTEST JA MENETLUSTE KOGUARVUST	68
TABEL 48. VAHISTAMISE VAIDLUSTAMISEGA SEOTUD TÖÖAEG ÜHE MENETLUSE KOHTA JA ÜHE AASTA MENETLUSTE KOHTA KOKKU (TUNDI).....	68
TABEL 49. VAHISTAMISE PÕHJENDATUSE KONTROLLIGA SEOTUD AJAKULU ÜHE JUHTUMI KOHTA (TUNDI)	69
TABEL 50. VAHISTAMISE PÕHJENDATUSE KONTROLI LÄBIVIIMISE OSAKAAL VAHISTAMISTEST JA MENETLUSTE KOGUARVUST	69
TABEL 51. VAHISTAMISE PÕHJENDATUSE KONTROLI AJAKULU (TUNDI).....	69
TABEL 52. SUNDTOOMISE MÄÄRUSE TEGEMISE AJAKULU (TUNDI).....	70
TABEL 53. SUNDTOOMISE RAKENDAMISE SAGEDUS (SUNDTOOMISTE SUHE MENETLUSTE KOGUARVU)	70
TABEL 54. ÜHELE SUNDTOOMISEGA KAASNEVALE SÕIDULE KULUV PATRULLI TÖÖJÕU- JA TRANSPORTIKULU	71
TABEL 55. SUNDTOOMISE TÖÖAJAKULU JA MUUD KULUD ÜHE MENETLUSE KOHTA JA ÜHE AASTA MENETLUSTE KOHTA KOKKU	71
TABEL 56. ASITÕENDITE HOIUSTAMISE JA TAGASTAMISE AJAKULU UURIJALE (TUNDI)	72
TABEL 57. ASITÕENDITE HOIUSTAMISE JA TAGASTAMISE AJAKULU ÜHE MENETLUSE KOHTA JA ÜHE AASTA MENETLUSTE KOHTA KOKKU (TUNDI).....	72
TABEL 58. SIDEETTEVÕTJA ANDMETE KÜSIMISEKS LOA TEGEMISE AJAKULU PROKURÖRILE NING HINNANGUD TOIMINGU SAGEDUSELE (TUNDI).....	73
TABEL 59. SIDEETTEVÕTJA ANDMETE KÜSIMISEKS LOA TEGEMISE AJAKULU	73
TABEL 60. KOLMANDAKS ISIKUKS TUNNISTAMISE AJAKULU UURIJALE (TUNDI)	73
TABEL 61. EKSPERTIISIMÄÄRUSE KOOSTAMISELE KULUV AEG (TUNDI)	74
TABEL 62. EKSPERTIISIDE SAGEDUS ÜHE MENETLUSE KOHTA KURITEOLIKUDE LÕIKES	75
TABEL 63 EKSPERTIISIDE KESKMINNE HIND (EUR) ÜHE MENETLUSE KOHTA.....	75
TABEL 64. EKSPERTIISIMÄÄRUSTE KOOSTAMISE AJAKULU ÜHE MENETLUSE KOHTA JA ÜHE AASTA MENETLUSTE KOHTA KOKKU NING EKSPERTIISIDE KULU KOKKU MENETLUSTE KOHTA.....	75
TABEL 65. TOIMIKU KOKKUPANEMISE AJAKULU (TUNDI) JA SAGEDUS MENETLUSTEST (%).....	77
TABEL 66. PROKURÖRI TÖÖAJA KULU SÜÜDISTUSAKTI KOOSTAMISELE (TUNDI) JA SÜÜDISTUSAKTI KOOSTAMISE SAGEDUS MENETLUSTEST (%)	78
TABEL 67. TÖÖAJA KULU KOKKULEPPE SÕLMIMISELE (TUNDI) JA KOKKULEPPEMENETLUSTE SAGEDUS MENETLUSTEST (OSAKAAL).....	78
TABEL 68. HINNANG EELISTUNGI ETTEVALMISTUSE AJALE (TUNDI)	82
TABEL 69. HINNANG EELISTUNGI AJALE ÜLDMENETLUSES (TUNDI)	82
TABEL 70. HINNANG KOHTULIKU UURIMISE ETTEVALMISTUSAJALE (TUNDI).....	83
TABEL 71. HINNANG KOHTUVAIDLUSE ETTEVALMISTUSAJALE (TUNDI).....	83
TABEL 72. HINNANG KOHTUISTUNGITE AJALE (TUNDI).....	84
TABEL 73. HINNANG KOHTUOTSUSE TEGEMISE AJALE (TUNDI)	85
TABEL 74. HINNANG KOHTUOTSUSE RESOLUTIIVOSA VORMISTAMISE AJALE (TUNDI).....	85
TABEL 75. HINNANG KOHTUOTSUSE PÕHIOOSA VORMISTAMISE SAGEDUSELE (%) JA AJALE (TUNDI).....	86
TABEL 76. HINNANG KOHTUOTSUSE KUULUTAMISE AJALE ÜLDMENETLUSES (TUNDI)	86
TABEL 77. KOHTUOTSUSE RESOLUTIIVOSAGA TUTVUMINE ÜLDMENETLUSES (TUNDI)	86
TABEL 78. HINNANG KOHTULIKU UURIMISE ETTEVALMISTUSELE KULUVALE AJALE LÜHIMENETLUSES (TUNDI)	87
TABEL 79. KOHTULIKULE UURIMISELE JA KOHTULAHENDILE KULUV AEG LÜHIMENETLUSES (TUNDI)	88
TABEL 80. HINNANG KOHTULIKU ARUTAMISE ETTEVALMISTUSELE KULUVALE AJALE KOKKULEPPEMENETLUSES (TUNDI)	89
TABEL 81. HINNANG KOHTULIKULE ARUTAMISELE JA KOHTULAHENDILE KULUVALE AJALE KOKKULEPPEMENETLUSES (TUNDI).....	90
TABEL 82. HINNANG APELLATSIOONI KOOSTAMISELE KULUVALE AJALE (TUNDI)	90

TABEL 83. HINNANG APELLATSIOONI KOHTULIKULE ARUTAMISELE KULUVALE AJALE (TUNDI)	91
TABEL 84. HINNANG APELLATSIOONILAHENDIGA TUTVUMISELE KULUVALE AJALE (TUNDI).....	92
TABEL 85. HINNANG KASSATSIOONIVASTUSE KOOSTAMISELE KULUVALE AJALE (TUNDI)	93
TABEL 86. HINNANG KASSATSIOONILAHENDIGA TUTVUMISELE KULUVALE AJALE (TUNDI)	93
TABEL 87. KESKMINE RIIGI ÕIGUSABI KULU KURITEOLIIKIDE LÕIKES (EUR).....	94
TABEL 88. 2013. JA 2012. AASTAL JÕUSTUNUD KOHTUOTSUSTEGA SEOTUD KOHTUMENETLUSTE JA SÜÜDISTATAVATE HULK	96
TABEL 89. MÄÄRATUD JA TEGELIK KESKMINE VANGISTUSE PIKKUS RASKEIMA SÜÜDIMÕISTMISE PARAGRAHVI JÄRGI 2013. AASTAL VANGIST VABANENUTEL	97
TABEL 90. DISKONTEERITUD VANGISTUSE MAKSUMUS ÜHE KESKMISE KARISTUSE KOHTA, KARISTUSTE KOHTA ÜHES MENETLUSES JA AASTAS MENETLETUD KURITEGUDE KOHTA KOKKU (EUR).....	97
TABEL 91. 2013. AASTAL VANGIST VABANENUTE JAOTUS VABANEMISE ALUSE JA KURITEO LIIKIDE LÕIKES	98
TABEL 92. KESKMINE KRIMINAALHOOLDUSEL OLDUD AEG 2013. AASTAL KRIMINAALHOOLDUSE LÕPETANUTE SEAS	98
TABEL 93. DISKONTEERITUD KRIMINAALHOOLDUSE KULU (EUR)	99
TABEL 94. HINNATAVAD TAGAJÄRJEKULUD KURITEOLIIKIDE LÕIKES.....	100
TABEL 95. RAVIKULUDE MAKSUMUS ÜHE KURITEO KOHTA JA AASTASE KOGUMAKSUMUSE LEIDMINE (EUR)	101
TABEL 96. HINNANG TÖÖLT PUUDUTUD PÄVADE ARVULE TERVISEKAHJUSTUSTE LÕIKES	108
TABEL 97. RÕÖVIMISTE JA VÄGISTAMISE OHVRITE KAOTATUD TOODANG ÜHE KURITEO KOHTA	109
TABEL 98. KAOTUS ELUKVALITEEDIGA KORRIGEERITUD ELUAASTATES KURITEO LIIGITI.....	111
TABEL 99. KULU ÜHISKONNALE KURITEOLIIGITI (EUR).....	112
TABEL 100. TÖÖJÕUKULU ARVESTUSE ALUSEKS OLEVAD BRUTOTÖÖTASUD 2014. AASTAL (EUR)	115
TABEL 101. UURIJATE, PROKURÖRIDE JA MAAKOHTU KOHTUNIKE BRUTOPALGA KULU KURITEO MENETLEMISE ERINEVATES ETAPPIDES KOKKU (EUR)	115
TABEL 102. KURITEGUDE MENETLEMISE KULU KESKMISELT ÜHE MENETLUSE JA ÜHE KURITEO KOHTA (EUR).....	118
TABEL 103. KURITEGUDE MENETLEMISE KULU KESKMISELT 2011-2013 ÜHEL AASTAL TOIME PANDUD KURITEGUDE KOHTA KOKKU (EUR).....	118
TABEL 104. KURITEGUDE TAGAJÄRJEKULU ÜHE KURITEO KOHTA JA AASTAS TOIME PANDUD KURITEGUDE KOHTA KOKKU (EUR)	119
TABEL 105. KURITEGUDE KULU ÜHE KURITEO KOHTA JA AASTAS TOIME PANDUD KURITEGUDE KOHTA KOKKU (EUR).....	120
TABEL 106. ÜHE KURITEO KULU ERINEVATE UURINGUTE ALUSEL (EUR)	121
TABEL 107. KURITEOGA SEOTUD KULUDE JAGUNEMINE ÜHISKONNA JA OHVRI VAHEL (EUR).....	122
TABEL 108. RÕÖVIMIS- JA VÄGISTAMISOHVRITE TERVISEKAHJUSTUSTE ESINEMISSAGEDUS (%).....	136
TABEL 109. EELDATAV KOGUS RAVIPROTSEDUURE/RESSURSS, MIS ON VAJALIKUD TERVISEKAHJUSTUSTE RAVIL.....	138
TABEL 110. UURIJATE, PROKURÖRIDE JA KOHTUNIKE TÖÖAEG KURITEO MENETLEMISE ERINEVATES ETAPPIDES (TUNDI)	142
TABEL 111. UURIJATE, PROKURÖRIDE JA KOHTUNIKE BRUTOPALGA KULU KURITEO MENETLEMISE ERINEVATES ETAPPIDES (EUR).....	143
TABEL 112. UURIJA TÖÖAJA KULU KOHTUEELSE MENETLUSE TOIMINGUTELE (TUNDI)	144
TABEL 113. PROKURÖRI TÖÖAJA KULU KOHTUEELSE MENETLUSE TOIMINGUTELE (TUNDI)	144
TABEL 114. PROKURÖRI TÖÖAJA KULU KOHTUMENETLUSE TOIMINGUTELE (TUNDI).....	145
TABEL 115. KOHTUNIKU TÖÖAJA KULU KOHTUEELSE MENETLUSE TOIMINGUTELE (TUNDI)	145
TABEL 116. KOHTUNIKU TÖÖAJA KULU KOHTUMENETLUSE TOIMINGUTELE (TUNDI)	146
TABEL 117. OLULISEMATE ARVUTUSTE ALUSEKS OLEVATE ANDMETE KIRJELDUS	148

Jooniste loetelu

JOONIS 1. REGISTREERITUD TAPMISED JA MÕRVAD (SH KURITEOKATSED), VÄGIVALDSE RÜNDE TAGAJÄRIEL SURNUD	33
JOONIS 2. REGISTREERITUD VÄGISTAMISED	35
JOONIS 3. REGISTREERITUD RÖÖVIMISED (SH KURITEOKATSED).....	35
JOONIS 4. REGISTREERITUD KURITEOD JA PROKURATUURIS LÕPETATUD VÕI KOHTUSSE SAADETUD KURITEGUDE KRIMINAALMENETLUSED 2011-2013 AASTATE KESKMINE AASTA KOHTA	36
JOONIS 5. PROKURATUURIS LÕPETATUD KURITEGUDE KRIMINAALMENETLUSED 2011-2013 AASTATE KESKMINE AASTA KOHTA, KRMS MENETLUSE LÕPETAMISE PARAGRAHVIDE KAUPA.....	37
JOONIS 6. PROKURATUURIST KOHTUSSE MENETLEMISEKS SAADETUD TOIMIKUTE ARV JA KURITEGUDE ARV 2011-2013 AASTATE KESKMINE	38
JOONIS 7. PROKURATUURI POOLT AASTAS KOHTUSSE SAADETUD KURITEOD TOIMIKUTE HULK KOHTUMENETLUSE LIIKIDE KAUPA (2011- 2013 AASTATE KESKMINE)	39
JOONIS 8. KOHTUMENETLUSTE OSATÄHTSUS ERINEVATES KOHTUASTMETES KÕIKIDEST AASTATEL 2011-2013 JÕUSTUNUD OTSUSEGA MENETLUSTEST	40
JOONIS 9. VÄGISTAMISE OHVRITE VANUSELINE JAOTUS JA REGISTREERITUD SÜÜTEGUDE OHVRITE VANUSELINE JAOTUS 2013.....	42
JOONIS 10. RÖÖVIMISTE OHVRITE ARV VANUSE LÕIKES.....	42
JOONIS 11. KOHTUEELSE MENETLUSE TEGEVUSTE ÜLDINE SKEEM.....	46
JOONIS 12. MÄÄRATUD VANGISTUSE JA TEGELIK VANGISTUSE PIKKUS (AASTATES) KURITEOD LIIKIDE LÕIKES 2013. AASTAL VANGIST VABANENUTE KOHTA	97
JOONIS 13. RIIKLIKU HÜVITISE SAAJATE ARV AASTATEL 2011-2013	104
JOONIS 14. TAPETUTE LÄHEDASTELE MAKSTUD RIIKLIKE HÜVITISTE KOGUSUMMA AASTATEL 2011-2013 (EUR)	105
JOONIS 15. KESKMINE MAKSTUD HÜVITIS ÜHE KOMPENSATSIOONI SAAJA KOHTA AASTATEL 2011-2013 (EUR).....	105
JOONIS 16. RÖÖVIMISTE JAOTUS KAHJU SUURUSE LÕIKES (RÖÖVIMISTE ARV 2013. AASTAL)	106
JOONIS 17. STATISTILINE ELUAASTA HINNA JA STATISTILISE ELU HINNA SUHE SÕLTUVANA OODATAVAST ELUEAST	112
JOONIS 18. UURIJATE, PROKURÖRIDE JA MAAKOHTU KOHTUNIKE BRUTOPALGA KULU KURITEOD MENETLEMISE ERINEVATES ETAPPIDES ÜHE MENETLUSE KOHTA (EUR)	115
JOONIS 19. UURIJATE, PROKURÖRIDE JA MAAKOHTU KOHTUNIKE BRUTOPALGA KULU ÜHE KRIMINAALMENETLUSE KOHTA (EUR) ...	116
JOONIS 20. ÜHE MENETLUSEGA KAASNEVATE KONTROLLIKULUDE (V.A KARISTUSE KULU) JAGUNEMINE (EUR).....	117
JOONIS 21. ÜHE MENETLUSEGA KAASNEVATE KONTROLLIKULUDE JAGUNEMINE (EUR)	118
JOONIS 22. ÜHE KURITEOD KULU ÜHISKONNALE (PAREMPOOLNE SKAALA) JA AASTAS TOIME PANDUD KURITEGUDE KULU KOKKU (VASAKPOOLNE SKAALA) (EUR).....	119
JOONIS 23. KONTROLLI- JA TAGAJÄRJEKULUD ÜHE KURITEOD KOHTA (EUR).....	125
JOONIS 24. AASTAS TOIME PANDUD KURITEGUDE KONTROLLI- JA TAGAJÄRJEKULUD (EUR).....	126
JOONIS 25. 2013. AASTAL VANGIST VABANENUD MÕRVA VÕI TAPMISE EEST KINNIPÄETUTELE MÕISTETUD VANGISTUSE PIKKUS JA TEGELIKULT VANGIS VIIBITUD PÄEVADE ARV.....	140
JOONIS 26. 2013. AASTAL VANGIST VABANENUD VÄGISTAMISE EEST KINNIPÄETUTELE MÕISTETUD VANGISTUSE PIKKUS JA TEGELIKULT VANGIS VIIBITUD PÄEVADE ARV.....	140
JOONIS 27. 2013. AASTAL VANGIST VABANENUD RÖÖVIMISE EEST KINNIPÄETUTELE MÕISTETUD VANGISTUSE PIKKUS JA TEGELIKULT VANGIS VIIBITUD PÄEVADE ARV.....	141

Lühikokkuvõte

Uuringu eesmärk

Käesoleva uuringu eesmärk on anda ülevaade vägivallakuritegudega kaasnevatest kuludest Eesti ühiskonnale. Keskendutakse kolmele kuriteoliigile: tapmisele, vägistamisele ja röövimisele. Iga vaatlusaluse kuriteo puhul selgitatakse välja kuritegude kriminaalmenetluse ja karistusega seotud kulud ehk kontrollikulud ja nende tagajärgedest tulenev kahju ehk tagajärjekulud. Leitakse ühe kuriteo lühikeses ja pikas perspektiivis tekkivad kulud ühiskonnale ja aastas politseis registreeritud kuritegude kulud kokku. Kuna kõiki kulude alamkategoriaid ei ole uuringus võimalik arvesse võtta, siis on tegemist osahinnangutega. Kuriteo kulude hinnanguid saab kasutada sisendina poliitikakujundamisel, seadusemuudatustega kaasnevate mõjude ja kulude kaardistamisel, samuti ennetustegevuse ressursside ja kulu- tõhususe planeerimisel. Kui ennetusprogramm, mis hoiab ära ühe kuriteo, maksab vähem kui on käesolevas uuringus leitud kuriteo kulu, siis saab ühiskond tervikuna sellest programmist kasu.

Metoodika ja andmed

Metoodiline raamistik kuluhinnangute leidmiseks on alt üles hindamine, kus määratakse iga eraldiseisva kulukomponendi hind ning summeeritakse need hiljem kuriteo kogumaksumuseks. Selline lähenemine võimaldab saada ülevaate üksikute kuritegevuse maksumust kujundavate komponentide suurusest ja võrrelda eri komponente nii ühe kuriteoliigi sees kui ka erinevate kuriteoliikide lõikes.

Andmete kogumiseks on analüüsis kasutatud mitmeid erinevaid lähenemisi. Kontrollikulude hinnangud põhinevad suures osas kohtueelse ja kohtumenetlusega tegelevate ametnike töötasudele kuluva summa välja arvestamisel. Selleks kaardistati tavapärase kuriteo menetlemisega seotud toimingud ja nende sagedus ning küsiti peamiselt menetlusosalistelt – uurijatelt, prokuröridelt ja kohtunikelt – hinnangud menetlusetimingutele kuluvale ajale. Ekspert hinnangud koguti Põhja piirkonnas läbiviidud üheteistkümne intervjuu põhjal. Samuti kasutati alusandmetena Justiitsministeeriumi andmekogude väljavõtteid, Sotsiaalkindlustusameti andmeid, Harju Maakohtu pabertoimikuid, Riigi Teataja elektroonilisi kohtulahendeid jne. Juhul, kui Eesti andmeid ei olnud võimalik saada, tugineti välismaiste uuringute andmetele. Teatud andmete piiratud kättesaadavusest tulenevalt ei ole hinnatud kõiki vaadeldud vägivallakuritegudega ühiskonnale kaasnevaid kulusid, seega tuleb uuringus toodud hinnanguid käsitleda vaid osalise kuluna.

Tulemused

Vaadeldes uuringus arvesse võetud kulude põhjal ühe kuriteo maksumust ühiskonnale, on selgelt kulukaim tapmine. Uuringus arvesse võetud kulud ühe tapmise kohta on ligi 1,25 miljonit eurot. Ühe vägistamise ja röövimisega kaasnev kulu on kordades väiksem, ehk vastavalt ligikaudu 97 tuhat ja 64 tuhat eurot.

Tapmise hinna rohkem kui kümnekordne erinevus teiste kuriteoliikidega võrreldes tuleb peamiselt tagajärjekulude arvelt. Tapmise puhul on tagajärjekulud 1,1 miljonit eurot, vägistamise puhul aga peaaegu 40 tuhat ja röövi korral alla 5 tuhande euro. Suure osa tapmise tagajärjekulust moodustab elukvaliteedi langusest tulenev kahju ehk teisisõnu inimelu hind. Ka teiste kuritegude puhul on elukvaliteedi langus suurima osakaaluga tagajärjekulude

komponent, kuid võrreldes tapmiskuriteoga jäävad röövimise ja vägistamise puhul vigastused, ja seega ka elukvaliteedi langusest tulenev kahju, tunduvalt väiksemaks.

Tabel 1. Kuritegude kulu ühe kuriteo kohta ja aastas toime pandud kuritegude kohta (eur)

	Üks kuritegu			Aastas toime pandud kuriteod kokku		
	Tapmine	Vägistamine	Röövimine	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kontrollikulu	127 207	57 917	59 250	6 082 906	3 055 403	13 076 482
sh karistus	110 268	50 291	52 961	5 072 334	1 911 077	9 268 198
Tagajärjekulu	1 123 756	39 090	4 519	61 806 568	2 501 778	1 816 326
Kulu kokku	1 250 963	97 007	63 769	67 889 474	5 557 181	14 892 808

Allikas: autorite arvutused

Uuringus arvesse võetud kontrollikulud ei erine kuriteoliikide lõikes nii suurelt kui tagajärjekulud. Siiski on kontrollimisega seotud kuludest samuti suurimad tapmiskuritegude omad, s.o üle 127 tuhande euro, vägistamise ja röövimise kontrollikulud on alla 60 tuhande euro. Kõikide kuriteoliikide puhul on suurimaks kontrollikulude kategooriaks karistuse kulud, mis moodustavad umbes 90% kontrollikuludest. Kuna vangistuse ja kriminaalhoolduse kulude korral on arvesse võetud kõik kulud (sh administratiivsed üldkulud), siis teiste kulukategooriate arvesse võtmisel karistuse kulude osakaal väheneks mõnevõrra. Ka teiste riikide uuringutes on karistuse osakaal kontrollikuludes vaatlusaluste kuritegude korral väiksem olnud.

Vaadates eri kuriteoliikidega kaasnevat aastast kogukulu, on pilt mõnevõrra teistsugune, tulenevalt vaatlusaluste kuritegude erinevast sagedusest. Kogukulu leitakse korrakaitse-organites menetletud kuritegude alusel. Aastane kogukulu on samuti suurim tapmiste puhul, s.o keskmiselt 68 miljonit eurot, järgnevad aga röövimised umbes 15 miljoni euroga ja väikseim aastane kulu kaasneb vägistamisega – peaaegu 6 miljonit. Tapmiste suurim kulu tuleneb ülekaalukalt suurimaist tagajärjekuludest, kuid kui vaadelda kontrollikulusid eraldi, selgub, et suurimad aastased summaarsed kontrollikulud on hoopis röövimiste puhul, s.o üle 13 miljoni euro. Enamiku aastasest röövimiste kogukulust moodustavadki kontrollikulud. Tapmiste kontrollikulud on veidi üle 6 miljoni euro, moodustades kogukuludest kümnendiku. Vägistamiste puhul jagunevad kontrollikulud ja tagajärjekulud võrdsemalt, olles vastavalt ligikaudu 3 miljonit ja 2,5 miljonit eurot.

Võttes aastas toimepandud kuritegude arvestuse aluseks kriminaalmenetluste arvu, alahinnatakse vägistamiste ja röövimiste tagajärgedega kaasnevat kulu. Peitkuritegevuse arvesse võtmise jaoks aga puuduvad usaldusväärsed hinnangud. Erinevate uuringute alusel võib alahindamise suurusjärg olla kümnest korrast kuni 40 korrani. Seega lisaks sellele, et uuring kajastab vaid osaliselt kõiki kuriteoga seotud kulusid, on vägistamiste ja röövimiste tegelik arv ning seega ka tagajärjekulud oluliselt alahinnatud.

Vaadeldud kuludest kannab vägistamiste ja röövimiste korral valdava osa riik, ohvri ja tema lähedaste kuludeks saab lugeda vaid kaotatud toodangu ning elukvaliteedi kaotusega seotud kahjud. Kuna tapmiste puhul on need kaks just suurimad kulud, siis võib öelda, et enamiku kahjust kannab selle kuriteoliigi puhul ohver ja tema lähedased. Uuringust on välja jäetud kurjategijale ja tema perele tekkivad kulud. Kurjategijalt välja mõistetavad riigi õigusabi ja ekspertiiside kulud on loetud ühiskonna kuluks.

Kuigi erinevates riikides tehtud uuringuid on raske omavahel võrrelda, sest kasutatud meetodid, andmeallikad ning vaadeldud kulukomponendid on mõnevõrra erinevad, võiks siiski välja tuua, et käesolevas töös leitud hinnangud on üldiselt väiksemad kui mujal maailmas

tehtud uuringutes kajastatud. Selle põhjuseks on tõenäoliselt see, et käesolevas uuringus toodud hinnangud katavad vaid osa kuludest. Samas on ka teiste riikide uuringute tulemused sõltuvalt meetodikast oluliselt kõikumad.

Käesoleva analüüsi üheks eesmärgiks on ka soovitude andmine edaspidiseks paremaks ja täpsemaks kuritegude kulude hindamiseks. Meetodika ja kokkuvõtte ning soovitude peatükkides on täpselt välja toodud, millised kuluartiklid on analüüsis puudu ja kuidas neid tulevikus hinnata võiks.

Sissejuhatus

Kuritegevus tekitab lisaks laiematele negatiivsetele tagajärgedele ühiskonnale ka märkimisväärset majanduslikku kahju. Mujal maailmas on erinevate süütegude maksumust ühiskonnale erinevate meetoditega hinnatud juba aastakümneid ning ka Eestis on viimastel aastatel tehtud mõned vastavad analüüsid. Teadmine kuritegevuse põhjustatud majanduslikest kahjustest on oluline ja vajalik eelkõige seetõttu, et see võimaldab poliitikalukujundamisel teha informeeritumaid valikuid. Seda teavet saab kasutada peamiselt seadusemuudatuste väljatöötamisel muutuste mõju ja nendega kaasnevate kulude hindamisel ning planeerimisel. Samuti võimaldab see selgitada välja optimaalse ennetustegevustesse suunatava ressursi ja hinnata ennetusprogrammide efektiivsust kulu-tulu analüüsi kaudu.

Käesolev uuring on järg Justitsministeeriumi poolt varem läbiviidud kuritegude kulu analüüsidele, mille käigus hinnati joores sõidukijuhtimise ja kauplusevarguse kuritegude maksumust (vt Lindsalu 2011, Lindsalu 2012 ja Tammiste ja Lindsalu 2014). **Analüüsi eesmärgiks on anda ülevaade vägivallakuritegudega kaasnevast kahjust Eesti ühiskonnale.** Fookuses on kolm kuriteoliiki: **tapmine, vägistamine ja röövimine.** Kuriteoliikide lõikes kaardistatakse menetlemisest ja tagajärgedest tingitud kulukomponendid, hinnatakse nende maksumus ja tuuakse välja erinevate kuluartiklite osatähtsus kogukulus. Analüüsi tulemusena leitakse ühe kuriteoga kaasnevad lühikeses ja pikas perspektiivis tekkivad kulud ning kõigi ühes aastas toime pandud kuritegude kulu ühiskonnale kokku. Samuti antakse soovitusi andmete kogumise ja meetoodika osas, et edaspidi oleks võimalik täpsemaid kuluhinnanguid saada.

Kuritegevusega seotud kulud jagatakse tavaliselt kolmeks suuremaks kategooriaks: ennetuskuludeks, kontrollikuludeks ja tagajärjekuludeks. Ennetuskulusid käesolevas uuringus ei käsitleta, uuring keskendub kahele viimasele:

- 1) kontrollikuludele, ehk kuludele, mis tekivad seoses kuritegude menetlemise, lahendamise ning süüdimõistetute karistuse täitmisega;
- 2) tagajärjekuludele, ehk kuludele, mida saab seostada kuriteo tagajärgede ja nende negatiivsete mõjude likvideerimisega.

Kuritegevuse tekitatud kahju rahasse arvestamine on kompleksne ülesanne, kuna kuritegevus on mitte-turustatav nähtus. Seepärast kasutatakse kuritegude kulu määramiseks erinevaid lähendnäitajaid. Kontrollikulud leitakse peamiselt kuritegude menetlemisega tegelevate töötajate ajakulu kaudu. Täpsemalt leitakse Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) juhtiv- ja vanemuurijate, prokuröride ja kohtunike kuritegude menetlemise toimingutele kuluv aeg ning antakse sellele ajale väärtus menetlejate keskmist palka arvestades. Tööaeg kaardistatakse Põhja Prefektuuris, Põhja Ringkonnaprokuratuuris ja Harju Maakohtus läbi viidud intervjuude põhjal. Lisaks vaadatakse üksikuid täiendavaid kulusid, millel on konkreetne rahaline väärtus, nagu näiteks karistuse kulud, ekspertiisikulud ja riigi õigusabi kulud. Erinevad tagajärjekulu komponendid leitakse, kasutades olemasolevaid Eestis kogutud andmeid või tuginedes Suurbritannias läbiviidud analüüside andmetele, juhul kui vastav kohalik info puudub.

Analüüsiraport on jagatud seitsmeks peatükiks. Esimeses peatükis avatakse mujal maailmas tehtud uuringute valguses kuritegevuse kulu määramise teoreetilist ja metodoloogilist tausta ning tutvustatakse teiste riikide kuritegevuse kuluhinnangute tulemusi. Teine osa kirjeldab analüüsis kasutatavat meetoodikat ning andmeallikaid. Kolmandas osas antakse ülevaade taustaandmetest ja –statistikast, mida kasutatakse kahju arvutamisel. Neljandast peatükist

leiab menetlejatel kuluva tööaja hinnangud kuritegude kohtueelsele menetlusele, kohtumenetlusele. Lisaks on esitatud mõningad kulukomponendid rahalise kuluna nagu näiteks ekspertiisid, riigi õigusabi, sundtoomised ja karistused. Iga kulukomponendi juures on kirjeldatud, kuidas täpselt hinnangud on leitud ja mida need sisaldavad. Viiendas osas on toodud hinnangud kuritegude tagajärgi puudutavatele kuludele ning vastavad arvutuskäigud. Kuuendas peatükis arvutatakse erinevad kontrollikulud ja tagajärjekulud kokku ning esitatakse kuritegude maksumused kulukomponentide kaupa, samuti näidatakse, kuidas jagunevad kulud ohvrite ja ühiskonna vahel. Seega tasub lugejal, kes on huvitatud konkreetsetest kuluhinnangutest, ja ei soovi süveneda hinnangute aluseks olevasse metoodikasse ja arvutuskäiku, siirduda esmalt kuuenda arvestusi kokkuvõtva peatüki juurde. Uuringu kokkuvõtte ning soovitused edasisteks kuritegevuse maksumuse hindamiseks leiab viimasest peatükist.

Analüüsi lugedes tuleb kindlasti silmas pidada, et siin toodud hinnangud ei peegelda täielikku vaatlusaluste kuritegudega seotud kulu, vaid ainult osa sellest. Vajalike algandmete puudumise ja käesoleva raporti piiratud mahu tõttu on mitmesugused kulud vaatluse alt välja jäetud (nt mitmete menetlejate tööaja kulu, üldkulud, peitkuritegevuse kulu). Küll aga on puuduolevad kuluartiklid selgelt välja toodud ja antud ka soovitusi, kuidas tulevikus neid lünkasid täita.

1 Kuritegevuse kulu määramise teoreetiline taust ja meetodika

1.1 Sissejuhatus

Käesolevas peatükis anname põgusa ülevaate kuritegudega tekitatud kahju hindamise teoreetilistest lähtekohtadest, hindamisel kasutatavatest meetoditest ning varasematest uuringutest ja nende tulemustest. Esmalt toome välja, milliseid kulusid peetakse kuriteo kuludena silmas ja kes on peamised kahjusaajad. Seejärel iseloomustame kaht levinumat kuritegevuse kulu määramise meetodikat, alt üles hindamist ja ülevalt alla hindamist, tuues muuhulgas varasemate uuringute põhjal näiteid nende meetodite rakendamisest. Viimaks vaatleme varem läbiviidud uuringute empiirilisi koondtulemusi vägivallakuritegude hinna kohta.

1.2 Millised kulud kaasnevad kuritegevusega ja kes neid kannavad?

Kuritegevusega ühiskonnale tekitatud rahalise kulu hindamise teeb keeruliseks muuhulgas asjaolu, et erineval moel kannatavad kahju väga erinevad osapooled. Seega on oluline esmalt vaadelda, kellele ja millised kulud täpsemalt kuriteo toimepanemisega seoses tekivad. Brand ja Price (2000) on jaganud peamised kulude kandjad kolme kategooriasse:

- 1) kannatanud;
- 2) potentsiaalsed kannatanud;
- 3) ühiskond läbi kriminaalõigussüsteemi ja teenuste.

Kannatanud on kõige ilmselgemad kahju saajad. Ohvrite kulud hõlmavad näiteks varastatud või hävitatud vara, aga ka aega, mis kulub kuriteo tagajärgedega tegelemiseks (näiteks politseis käimine, kohtuistungil osalemine jne). Lisaks on ohvril emotsionaalsed ja füüsilised kannatused.

Potentsiaalsete kannatanute kulud on seotud eelkõige kuriteoohvriks langemise vältimisega (nt turvameetmed, ettevaatlik käitumine, kogukondlikud kuriteoennetuse algatused) ning võimalike negatiivsete tagajärgede minimeerimisega (nt kindlustamine). Võimalike ohvrite elukvaliteedi halvenemine ja kuriteo ohvriks sattumise hirm on samuti kulu, mida tuleks arvesse võtta.

Kurjategija üle õiguse mõistmine ja nende karistamine toob kaasa kulutused **ühiskonnale eelkõige läbi õiguskaitseüsteemi**. Peamiselt väljenduvad kulud erinevate institutsioonide nagu politsei, prokuratuur, kohtud, vanglad jne tegevuskulude läbi. Siinkohal võib küsimuse alla seada, kas näiteks politsei kulud saab otseselt kuritegevusega seonduvateks kuludeks lugeda, kui politsei on loodud korra tagamiseks ning eksisteerib ja vajab rahalisi vahendeid olenemata sellest, kui palju (või kas üldse) kuritegusid toimub. Nende kulude hõlmamist kuritegevuse kulude arvestusse põhjendatakse majandusteadusest pärineva alternatiivkulu mõiste abil. Alternatiivkulu all mõistetakse mingi ressursi väärtust selle kõige väärtuslikuma alternatiivse kasutuse korral (Brand ja Price 2000: 17). Kui kuritegu ei oleks, vabaneks menetlemisele kuluvad rahalised vahendid ja neid saaks kasutada alternatiivsel, ühiskonna jaoks kasulikumal moel.

Ülaltoodud loetelu ei ole aga ammendav. Kuritegude tagajärjel tekivad kulud ka näiteks **ohvrite töödajatele ja perekondadele, ohvriabi teenuse pakkujatele, kuriteo tunnistajatele ning süütutele inimestele, keda kuriteos kahtlustatakse**. Samuti tuuakse ühe kulu liigina sageli kirjanduses välja ka **õigusrikkuja** ja tema perekonna kulud (McCollister *et al* 2009, Cohen 2000, Cohen ja Bowles 2010). Kinnipidamisasutuses oleval kurjategijal jääb saamata potentsiaalne töötasu ning sellega seoses kaotab ka ühiskond õigusrikkuja

tööpanuse ja maksude arvelt. Lisaks langeb vangistuses õigusrikkuja elukvaliteet, mida võib arvata kurjategija kulude hulka. Kuriteo toime pannud isiku perekond kannatab suure tõenäosusega nii materiaalselt, kui kinnipeetu oli pere toitja, kui ka psühholoogiliselt. Kui õigusrikkujaga seonduvaid kulusid, mida kannab ühiskond ja tema perekond, üritatakse kuritegevuse hinna analüüsidest enamasti arvestada, siis kurjategija isiklike kulusid (kaotatud töötasu ja psühholoogilised kannatused ning seeläbi langenud elukvaliteet) tavaliselt arvesse ei võeta. Kuigi ka kurjategija on osa ühiskonnast, on uurijad traditsiooniliselt õigusrikkuja isiklike kaotusi (ja ka kasusid, mis tulenevad näiteks võõra vara omastamisest) ignoreerinud. (Cohen 2000)

Lisaks konkreetsete kuritegudega otseselt seonduvatele kuludele on kriminaalsel tegevusel ka laiemad majanduslikud kõrvalmõjud **ühiskonnale**. Nii näiteks kannatavad kõrge kuritegevuse määraga piirkondade **ettevõtted** aga ka inimeste **töövõimalused**. Kuna kuritegevus mõjutab piirkonna ettevõtluskliimat negatiivselt, siis ei ole seal tõenäoliselt nii palju poode ja teenindusasutusi kui madalama kuritegevusega piirkondades. Inimeste vaatenurgast on seega ühelt poolt halvem teenuste kättesaadavus, aga teisalt peavad ka ettevõtted tegema suuremaid kulutusi turvasüsteemidele ja kindlustusele. Vähem ärisid ja teenuseid tähendab ka vähem töökohti. Kohalikel elanikel ei ole seega tööd, neil on halvem töö kui neil mujal oleks või käivad nad kaugemal tööl. Sellel on negatiivsed tagajärjed inimeste sissetulekule. Teisalt võib aga kõrge kuritegevusega piirkondades valitseda tööjõu puudus, sest inimesed ei soovi seal elada ja töötada. Nii on riik sunnitud piirkonna avaliku sektori töökohtade täitmiseks täiendavate meetmetega motiveerima inimesi piirkonda tööle asumata. (Brand ja Price 2000)

Eelpool andsime ülevaate, kes kannavad peamiselt kuritegevusega kaasnevat kulusid, nüüd vaatame põgusalt, millised need kulud täpsemalt on. Üldiselt võib kuritegevusega seotud kulud jagada ennetuskuludeks, kontrollikuludeks ja tagajärjekuludeks (Brand ja Price 2000). **Ennetuskulud** on kulutused, mida tehakse kuritegevuse ohvriks langemise tõenäosuse vähendamiseks. Neid kulusid kannavad peamiselt inividid näiteks koduse turvasüsteemi paigaldamise, pipragaasi ostmise ja muu sellise tegevuse näol, aga ka ühiskond (eelkõige riik, kohalikud omavalitsused, kogukond, erasektor, avalik sektor) kuriteoennetusprogramme finantseerides. **Kontrollikulud** langevad eelkõige riigi (politsei, prokuratuur, kohtud jne) õlgadele ning hõlmavad kulutusi, mis tekivad seoses sooritatud kuritegudele reageerimise, õiguse mõistmise ja süüdlase karistamisega. **Tagajärjekuludeks** loetakse aga kulusid, mis tekivad kannatanule (aga ka tema lähedastele ning tööandjale), ühiskonnale ja samuti näiteks õigusrikkuja perekonnale toimepandud kuriteo tagajärjel. Detailise ülevaate kõigist kuritegevusega seonduvatest kuludest ja sellest, kes neid kulusid kannab, kirjeldab käesoleva töö „Lisa 1. Kuritegude kulude klassifikatsioon“.

1.3 Alt üles hindamine

Metoodikad, mida kuritegude hinna määramiseks kasutatakse, jagunevad laias laastus kaheks:

- 1) nn alt üles (*bottom up*) hindamine;
- 2) ülevalt alla (*top down*) hindamine.

Alt üles meetodiga analüüsitakse kõiki konkreetse kuriteo toimepanemisest maksumaksjale ja ühiskonnale tekkivaid kulusid eraldi ning lõpuks need summeeritakse, saamaks hinnangut ühe

kuriteoga kaasneva kogukulu kohta. Selle meetodi eripära on, et kulused saab arvutada ainult tagantjärele ehk pärast kuritegude toimumist. Alt üles hindamine on rahvusvaheliselt kõige levinum kuritegude hinna analüüsimise viis; seda on kasutatud näiteks Suurbritannia valitsuse poolt läbiviidud uuringutes (vt Brand ja Price 2000 ning Dubourg *et al* 2005), paljudes Ameerikas tehtud analüüsid (näit. Cohen 1988, Miller, Cohen, Wiersma 1996, McCollister *et al* 2009), aga ka Eestis läbiviidud uuringud tuginevad just sellele metoodikale (vt Lindsalu 2011, Lindsalu 2012, Tammise ja Lindsalu 2014). Selle meetodi miinuseks võib lugeda seda, et vaja on väga põhjalikke andmeid paljude erinevate kululiikide kohta ning kuna ammendavat infot erinevate kulude kohta ei ole võimalik sageli saada, siis jäävad teatud kulukomponendid välja ja hinnangud on ebatäielikud. Ka käesolev analüüs põhineb alt üles hindamisel.

Alt üles hindamise puhul võetakse enamasti arvesse nii neid kulused, millele saab panna külge nõ konkreetse hinnasildi, kuna vastavatel asjadel või teenustel on turuväärtus, aga ka kulused, mida otseselt rahas mõõta ei saa. Järgnevalt peatume mõlemat liiki kulude hindamise eripäradel ja kirjeldame mõne näite põhjal, kuidas neid varasemates analüüsid on arvatud.

1.3.1 Materiaalsed kulud

Materiaalsed kulud (*tangible costs*) on kulud, millel on konkreetne rahaline mõõt, näiteks vara, mis kuriteo käigus varastati või hävines, kuriteo tõttu saamata jäänud töötasu, turvameetmete tehtavad kulutused, aga ka meditsiinikulud ja õigussüsteemi kulud. Esmapiilgul tundub otseste kulude hindamine küllaltki üheselt mõistetav ja lihtne, tegelikkuses teeb selle aga sageli väga keerukaks vajalike andmete puudumine. Isegi kui statistika on olemas, saab pahatihti selle põhjal teada vaid kogukulu, kuid kulu iga kuriteoliigi kohta (mis on sageli just huviorbiidis) ei ole võimalik leida. Adekvaatsete andmete olemasolu on aga väga oluline, sest juhul, kui andmed ei peegelda tegelikkust, ei ole leitud hinnangutel ka väärtust.

Materiaalsete tagajärjekulude hindamisel tuginetakse sageli küsitlusuuringute andmetele ja riiklikele andmebaasidele. Nii näiteks kasutas Cohen 1988. aastal USA-s läbiviidud uuringus riikliku ohvriuuringu (*National Crime Victimization Survey – NCVS*) andmeid, mille abil arutati kannatanute otsesed kulud nagu vara kaotus, tervisekulud ja kaotatud töötasu. Ohvriuuringule tuginesid osaliselt ka Miller, Cohen, Wiersma (1996), kombineerides neid andmeid muudest allikatest pärit andmetega. Nii saadi näiteks NCVS-i põhjal info kuritegude käigus saadud vigastuste iseloomu kohta, kuid vigastuste ravikulude hindamiseks kasutati täiendavat andmebaasi, mis võimaldas teada saada iga vigastuse ravimiseks kuluva summa.

Korrakaitse ja teiste riiklike süsteemide materiaalsete kulude arvestamiseks kasutatakse tavaliselt teistsuguseid meetodeid. Politsei ja kriminaalsüsteemi kulude puhul kasutatakse sageli suures osas lähenemist, kus kaardistatakse ametnike tööaeg eri tegevuste ja kuriteoliikide lõikes. Näiteks Brand ja Price (2000) andsid hinnangu politsei kuludele selle põhjal, kui suur osakaal politsei koguelarvest on otseselt kuritegevusega seotud kulutused. Hinnang vastavale proportsioonile saadi ühe politseiprefektuuri info põhjal, kus oli analüüsitud, kui palju aega erinevatele tegevustele ja eri liiki kuritegude menetlemisele kulub. Kriminaalsüsteemile kuluvate ressursside hindamiseks kasutati arvutimudelit, mille abil kaardistati kõigi kriminaalsüsteemi töötajate (näiteks politseinikud, prokurörid, kohtunikud) tegevused ja tegevustele kuluv aeg. Ka käesolevaga läbiviidav uuring toetub kontrollikulude arvestamisel paljuski erinevate menetlusosaliste ajakulu kaardistusele (vt ka ptk 4).

1.3.2 Mittemateriaalsed kulud

Mittemateriaalsed kulud (*intangible costs*) on kulud, millel ei ole otsest rahalist väärtust (nt kannatused, valu, elukvaliteedi langus). On ilmne, et selliste kulude mõõtmine on üsna keeruline ning väga andmete- ja ajamahukas. Sellest hoolimata on uurijad leidnud, et neid kulusid ei tohi mingil juhul ignoreerida, eelkõige seetõttu, et *kuriteo ohvriks langemise tõttu kannatusi, valu ja elukvaliteedi langust kogunud on valmis maksma, et neid psüühilisi kulusid vähendada* (Cohen 2000: 276). Kuna inimesed on valmis vahetama materiaalseid vahendeid vaimse heaolu vastu, on ka mittemateriaalsete kulude näol tegemist reaalsete sotsiaalsete kuludega. Seega võetaksegi traditsiooniliselt kuritegude hinna arvutamisel arvesse ka mittemateriaalseid kulusid, andes neile rahaline väärtus.

Mittemateriaalsete kulude hindamiseks on erinevad autorid välja töötanud mitmeid meetodeid. Cohen (1988) võttis kuritegude hinna arvutamisel arvesse ka valu ja kannatusi ning lisaks kuriteo tagajärjel surma saamise tõenäosust. Et anda rahaline väärtus kuriteo toimepanemise käigus surma saamise tõenäosusele, kasutas Cohen statistilist elu hinda. Selleks korrutati iga kuriteo liigi puhul surma saamise tõenäosus (see tuletati kuriteoga seotud surmajuhumite statistikast) statistilise elu hinnaga. Ohvrite valu ja kannatuste hinna määramiseks arendas Cohen välja uue „**kohtu kompensatsioonide meetodi**“. Selleks vaadati esmalt kohtulahenditest, millised vigastused olid inimestel, kes said kompensatsiooni **avariis või muul moel saadud vigastuste** tõttu – nii määrati makstud kohtukompensatsioonide põhjal igale konkreetsele vigastustele hind. Seejärel selgitati haiglate andmete põhjal välja, millised on tüüpilised erinevate kuritegudega kaasnevad vigastused. Viimaks anti iga liiki kuriteoga kaasnevatele kannatustele ja sellest tulenevale elukvaliteedi langusele rahaline väärtus, arvestades seda, millised vigastused selle kuriteoga tavaliselt kaasnevad ja kuidas kohus on otsustanud seda kompenseerida. „Kohtu kompensatsioonide meetodi“ üheks peamiseks kitsaskohaks on see, et nii autoõnnetuse kui kuriteo tagajärjel saadud vigastusi hinnatakse samaväärseks. Tegelikult kogevad aga tahtliku rünnaku tagajärjel vigastusi saanud tõenäoliselt suuremaid kannatusi kui avarii sisse sattunud, sest esimesega kaasneb ka psüühiline trauma ja hirm uue rünnaku ees. Hilisemates uuringutes on Coheni meetodit täiustatud, adresseerides muuhulgas eelpool mainitud probleemi, et kuriteo käigus tekitatud vigastuste tõttu tekkinud valu, kannatusi ja elukvaliteedi langust ei saa võrdsustada autoõnnetuse tõttu tekkinud kannatustega. Nii arendasid Miller, Cohen, Wiersma (1996) ühes olulisemas USA-s läbi viidud kuritegevuse hinna analüüsis seda meetodikat edasi, võttes kannatanute füüsiliste ja psüühiliste kulude arvutamise aluseks **kuriteoohvritele makstud kompensatsioonid**, jättes avarii läbi kannatanute kompensatsioonid vaatluse alt välja.

Suurbritannia valitsuse tellimusel 2005. aastal ilmunud uuringus (Dubourg, Hamed ja Thorns 2005) kasutati kuritegevusega kaasnevate mittemateriaalsete kulude hindamiseks alternatiivset lähenemist. Täpsemalt võeti seal hinna määramise aluseks trauma tõttu kaotatud kvaliteetselt elatud eluaastad ehk QALY indeks (*quality-adjusted lifeyear – QALY*). Selleks analüüsiti esiteks Briti kuritegevuse uuringu andmete põhjal, millised on iga kuriteoliigi puhul tüüpilised vigastused, milline on vigastuse tekkimise tõenäosus ning kui pikk on vigastuse kestus. Selle info põhjal arvutati kvaliteetselt elatud eluaastate kadu. QALY-le anti rahaline mõõde inimeste maksevalmidust hindava küsitluse andmete põhjal. Seda lähenemist on kasutatud ka käesolevas analüüsis ptk 5.

Olenemata kasutatud meetoditest on enamikus uuringutes leitud, et mittemateriaalsed kulud on suuremad kui materiaalsed kulud (vt näiteks Cohen 1988, Miller, Cohen, Wiersma 1996,

Brand ja Price 2000, Dubourg *et al* 2005a, McCollister *et al* 2009, Webber 2010). Olenevalt kuriteo liigist võib vahe ulatuda mitmetesse kordadesse (vt lähemalt ptk 1.5 Ülevaade mõningatest varem läbi viidud analüüside tulemustest).

1.4 Ülevalt alla hindamine

Alternatiiv eelpool toodud hindamisviisile on ülevalt alla hindamine (*top down*). See meetodika võimaldab analüüsida kuriteoga seotud kogukulu (sh nii rahaliselt mõõdetavaid kui mittemõõdetavaid kulusid) üksikute kulukomponentide hinda määramata. Ühelt poolt on ülevalt alla hindamise eeliseks see, et igale kululiigile ei leita rahalist väärtust eraldi ning seega saab kuritegude hinda leida ka detailsete andmete puudumise korral. Samuti on sellisel moel võimalik analüüsida kuritegevuse hinda ühiskonna jaoks enne kuriteo toimumist, erinevalt alt-üles hindamise meetodist. Teisalt ei saa aga sel viisil teada, kui suur on ühe või teise kulukomponendi osakaal kogukulust, mis on sageli aga väga oluline info, mille pärast hindamise ülesanne üldse ette võetakse.

Ülevalt alla hindamise rakendamiseks kasutatakse üht kolmest peamisest meetodist:

- a. **maksevalmiduse hindamine** (*contingent valuation*) – küsitluse-põhine meetod, millega hinnatakse inimeste valmisolekut maksta (*willingness to pay* – WTP) kuritegevuse vähenemise eest. Näiteks võib inimestelt küsida, kui palju oleksid nad nõus maksma, et röövimise tõenäosus väheneks ühe protsendi võrra või, et teatud hulk röövimisi ära hoitaks. Küsitluse vastustest võetakse seejärel keskmine. Sellise meetodiga saab hinnata otseselt seda, kuidas inimesed väärtustavad kuritegevuse ohvriks langemise riski vähenemist. WTP-ga saadud hinnang sisaldab nii materiaalseid kui mittemateriaalseid kulusid. Lisaks on võimalik sellise meetodiga hinnata kuritegevuse hinda ühiskonna jaoks enne kuriteo toimumist. WTP meetodi puudused on samad, mis erinevatel küsitlusuuringutel. Oluliseks küsimuseks on vastajate informeeritus erinevate kuriteoliikide tagajärgedest ja nende esinemissagedusest. WTP spetsiifilisemateks puudusteks on näiteks see, et vastuste andmisel võidakse ignoreerida reaalseid eelarvepiiranguid ja tulemused ei pruugi peegeldada seda, palju inimesed tegelikult raha välja käiksid, kuna maksmine on hüpoteetiline. Samuti alahindab see meetodika kehvast majanduslikust olukorrast olevate inimeste vastuseid, sest nad võivad küll turvalisust kõrgelt hinnata, kuid neil ei ole võimalik selle eest maksta ja seega võib nende maksevalmidus olla väiksem kui see oleks parema majandusliku kindlustatuse korral (Chalfin 2013). Üks esimesi ja olulisemaid uuringuid, kus tugineti kuritegevuse kulude arvutamisel maksevalmiduse hindamise meetodikale, viidi läbi 2004. aastal Ameerika Ühendriikides (vt Cohen, Rust, Steen ja Tidd 2004).
- b. **hedooniline hindamine** (*hedonic pricing*) – vältimaks maksevalmiduse hindamisel esile kerkivat hüpoteetilise ja subjektiivsuse probleemi, võib kasutada hedoonilist hindamist, mille käigus leitud hinnangu aluseks on inimeste reaalne maksekäitumine. Selle meetodi rakendamisel võrreldakse enamasti samalaadse kinnisvara hindasid erineva kuritegevuse aktiivsusega piirkondades, võttes eelduseks, et kinnisvara hind sisaldab ühe komponendina ka tasu piirkonna turvalisuse eest. Kinnisvara turuhind jagatakse regressioonanalüüsi abil komponentideks, mille põhjal on võimalik leida mitteturustatava toote (turvalisuse) hind (Chalfin 2013). Samas ei ole võimalik sellise meetodiga eristada otseselt erinevate kuriteoliikide osa kinnisvara hinnakomponentidena. Analüüsi tegemiseks on vajalik väga põhjalike kinnisvara tehingute hindu ning piirkondade muid karakteristikuid kirjeldavate andmete olemasolu.

- c. **eluga rahulolu** (*life satisfaction*) – see on üsna uus meetod, mida on siiani tagasihoidlikult rakendatud. Nii nagu maksevalmiduse hindamise puhul, kasutatakse ka selle meetodi puhul küsitlusandmeid. Inimeste käest küsitakse nii nende eluga rahulolu kohta (nt. „Kui õnnelik te olete?“) kui ka nende piirkonna turvalisuse kohta (nt. „Kui turvaliselt tunnete te ennast hilisõhtul pargis jalutades?“). Regressioonanalüüsi kasutades antakse hinnang samaväärsele sissetulekule, mida on vaja, et saavutada teatud „eluga rahulolu“ tase, erinevatel turvalisuse tasemetel (Cohen ja Bowles 2010).

1.5 Ülevaade mõningatest varem läbi viidud analüüside tulemustest

Allolevas tabelis (vt Tabel 2) tuuakse mõningate enimsiteeritud kuritegevuse hinna analüüside empiirilised tulemused. Vaatluse alla on võetud tööd, mis on olulised selle poolest, et neis on kasutatud uuenduslikku meetodikat ja neile tuginevad ka mitmed hilisemad uuringud. Kõik vaatlusalused analüüsid on läbi viidud Suurbritannias ja Ameerika Ühendriikides, sest just nendes riikides on taolisi uuringuid tehtud kõige kauem ja seega on mitmed sealsed uuringud ka kuritegevuse hindamise valdkonnas teedrajavad.

Kõigis vaadeldud analüüsides ei hinnatud täpselt samu kuriteoliike, seega on parema võrreldavuse tagamiseks koondatud tabelisse eelkõige levinumad kuriteoliigid, mida oli analüüsitud kõigis enamikus uuringutes. Samuti on hinnangute parema võrreldavuse eesmärgil teisendatud need 2014. aasta eurodesse Eesti ostujõupariteeti arvestades (vt Lisa 6. Hindade teisendamine)

Tabelist on näha, et erinevate analüüside tulemused varieeruvad tugevalt. Kui näiteks Brand ja Price (2005) ning Dubourg *et al* (2005) on leidnud, et vägistamise hind on vastavalt 38 051 ja 44 158 eurot, siis Miller *et al* (1996) ja Cohen *et al* (2004) on saanud ligikaudu viis korda suurema tulemuse, hinnates kulu suuruseks vastavalt 211 232 ja 212 998 eurot. Samuti võib suuri erinevusi täheldada röövimise kuriteo hinnas – Suurbritannia analüüsides (Brand ja Price 2005 ning Dubourg *et al* 2005) on leitud, et üks röövimine läheb ühiskonnale maksma üle 9000 euro, samal ajal kui Ameerika Ühendriikides läbiviidud uuringute kohaselt (Cohen 1988, Miller *et al* 1996, Cohen *et al* 2004) on hind minimaalselt kaks korda (19 432 eurot) ja maksimaalselt 21 korda kõrgem (208 505 eurot). Erinevused uuringute tulemustes tulenevad paljuski sellest, et arvesse on võetud erinevaid kulukomponente, mis on omakorda seotud suuresti andmete olemasolu ja kättesaadavusega. Samuti mängib hinnangute varieeruvuses suurt rolli analüüsis kasutatud meetodika. Enamikus uuringutes kasutati alt üles hindamist, erandiks olid Coheni ja tema kolleegide 2004. aastal läbiviidud uuring, mis tugines kuritegevuse kulude arvutamisel täielikult maksevalmiduse hindamise meetodikale ja Miller *et al* (1996) analüüs, kus kasutati seda meetodikat osaliselt elukvaliteedi kao kulukomponendi arvutamisel. Alloleva tabeli põhjal võib üldistades öelda, et maksevalmiduse hindamise lähenemist rakendanud analüüsides leitud hinnangud kuritegevusest ühiskonnale tekkivatele kuludele on suuremad, kui alt üles hindamist kasutanud analüüsides leitud.

Tabel 2. Kuritegevuse hinna analüüside empiiriliste tulemuste võrdlus (eur)

Kuriteoliik	Cohen (1988) ¹	Miller et al (1996) ²	Brand ja Price (2000) ³	Dubourg et al (2005) ⁴	Cohen et al (2004) ⁵
Mõrv/tapmine		7 141 232	2 202 947	2 179 052	8 717 649
Vägistamine/muu seksuaalkuritegu	152 780	211 322	38 051	44 158	212 998
Röövimine	37 685	19 432	9 413	9 584	208 505
Kehaline väärkohtlemine/rünnak	35 991	22 833	38 051	14 777	62 911
Vargus	542	899	681	1 368	-
Autovargus	9 357	8 987	1 782	8 872	-
Murdvargus (majapidamises)	4 105	3 401	4 606	4 193	22 468

Allikad: Cohen 1988, Miller et al 1996, Brand ja Price 2000, Dubourg et al 2005, Cohen et al 2004

Lisaks sellele, et erinevate uuringute tulemused varieeruvad, on suurt erinevust näha ka kuriteoliike omavahel võrreldes. Kõige kallimad kuriteod on mõrv ja tapmine, millele järgneb vägistamine ja muu seksuaalkuritegu; kõige väiksema kuluga kuriteo liik on aga vargus. Kuritegevuse hinna analüüside tulemuste põhjal (vt näiteks Cohen 1988, Brand ja Price 2000, Dubourg 2005, McCollister 2010) võib järeldada, et reeglina lähevad vägivalda sisaldavad isikuvastased kuriteod ühiskonnale kallimaks maksma kui varavastased vägivalda mitte sisaldavad kuriteod. Esimeste märgatavalt suurem hind tuleneb nii sellest, et isikuvastastes kuritegudes moodustavad suurima osa kogukuludest mittemateriaalsed kulud nagu valu, kannatused ja elukvaliteedi kaotus, kuivõrd varavastes süütegudes moodustavad need marginaalse osa kogukuludest. Samuti lisanduvad vägivaldse rünnaku puhul meditsiinikulud, mis varavastaste kuritegude puhul puuduvad ning ka märgatavalt suuremad produktiivsuse kaotusega seotud kulud pikema töölt eemal olemise tõttu. Lisaks tagajärjekuludele on vägivallakuritegude puhul suuremad ka kontrollikulud. Seda võib seostada eelkõige vägivallakuritegudega kaasnevate pikemate ja keerukamate kriminaalmenetlusprotsessidega, mis nõuavad rohkem ressursse, aga näiteks ka pikemate ja sagedamini määratavate, ning seega ühiskonnale suuremat kulu tähendavate, vangistustega.

¹ Algsed hinnad 1988. a USA dollarites. Siinjuures on hindade teisendamisel kasutatud veidi erinevat meetodikat kui teistes uuringutes toodud hindade puhul, kuna Eesti 1988. a SKP kohta andmed puuduvad. Täpsemalt teisendati 1988. a hinnad esiteks USA 1993. aasta hindadesse lähtudes SKP *per capita* kasvust jooksevhindades ning seejärel kasutati sama meetodikat, mis teiste hindade teisendamise puhul.

² Algsed hinnangud 1993. a USA dollarites.

³ Algsed hinnangud 2000. a Inglise naeltes.

⁴ Algsed hinnangud 2003. a Inglise naeltes.

⁵ Algsed hinnangud 2000. a USA dollarites.

2 Metoodika ja andmeallikad

2.1 Üldised metoodilised alused

Uuringu eesmärgiks on hinnata ühe kuriteoga kaasnevad kulud, sõltumata ajast, millal need tekivad ehk kogu kuriteo kulu nii lühi- kui pikaajalises perspektiivis. Lisaks hinnatakse ühe aasta jooksul toime pandud kuritegudega kaasnevad üle aastate tekkivad kulud kokku.

Kuritegude kulusid kaardistatakse Eesti ühiskonna vaatepunktist lähtuvalt. Vaatluse all olevad kulud jagatakse, ohvri ja ülejäänud ühiskonna kanda jäävateks. Kurjategijale tekkivad kulud jäetakse tavaliselt vaatluse alt kõrvale ja nii ka käesolevas uuringus. Samuti ei vaadata käesolevas uuringus kurjategija perekonnale tekkivaid kulusid.

Kuriteo kogukulu leitakse üle aastate tekkivate kulude nüüdispuhasväärtusena (NPV)⁶, millega võetakse arvesse kulu tekkimise aega. Teisel ja järgnevatel aastatel tekkivad kulud diskonteeritakse ehk kohendatakse arvestades raha ajaväärtust. Sisuliselt tähendab diskonteerimine, et mida kaugemas tulevikus mingi kulu või tulu tekib, seda väiksem on selle väärtus täna. Esimese aasta jooksul tekkivaid kulusid ei diskonteerita. Ühe aasta jooksul tekkivateks kuludeks loeme kohtueelse ja kohtumenetluse kulud. Vangistuse ning kriminaalhoolduse kulud tekivad pikema perioodi jooksul, nende puhul arvestatakse reaalse diskontomääraga 3,5% (vt ka Lisa 6. Hindade teisendamine ja diskontomäära valik).

Võimalusel arvestatakse kõiki kulusid 2014. aasta hindades ja varasemate aastate hindade teisendamiseks kasutatakse SKP deflaatorit või palgaindeksit. Kulude osas, millele on riiklikult määratud hind (nt matusetootus, ekspertiisid) ja mida ei ole võrreldes 2014. aastaga muudetud, ei teisendata. Mõningate kululiikide osas oleks vajalik hindade ümberarvestus teha, kuid selleks puudub piisav informatsioon⁷. Sellistel juhtudel lähtutakse olemasolevatest kulu hinnangutest, ilma neid uuendamata. Nimetatud lähenemisega kulusid pigem alahinnatakse, sest aja jooksul hinnad kasvavad.

Üldisem lähenemine vägivallakuritegude hinna arvestamiseks käesolevas töös on alt üles lähenemine. Selleks, et hinnata kogukulu, oleks vaja teada iga kuriteoga seotud kulu. Kahjuks ei ole kõik kulud teada ning vajalik on kasutada lähendeid erinevate kulukategooriate hindamiseks. Käesolevas töös jäetakse katmata ennetuskulude osa. Vähemalt osaliselt käsitletakse aga järgmisi kululiike:

1. kontrollikulud:
 - a. kohtueelne menetlus (osaliselt);
 - b. kohtumenetlus (osaliselt);
 - c. karistus (osaliselt);
2. tagajärjekulud:
 - a. ravikulud;
 - b. riiklikud hüvitised ohvritele (osaliselt);
 - c. varaline kahju;
 - d. töövõimetusel tulenev kahju;

⁶ $NPV = \frac{R_1}{1+r} + \frac{R_2}{(1+r)^2} + \frac{R_3}{(1+r)^3} + \dots + \frac{R_t}{(1+r)^t}$, kus R – rahavoog, r – diskonteerimismäär, t – ajaperiood

⁷ nt riigi õigusabi kulude osas ei ole teada täpselt millisel perioodil kulud tekkisid ning milline oleks korrektne indeks nende kulude toomiseks 2014. aasta väärtusesse, samuti on keerukas arvestada kuriteo tagajärjel surnud isiku ülalpeetavatele makstavat hüvitist

e. elukvaliteedi kaotus.

Järgnevalt kirjeldatakse lühidalt hinnangute leidmiseks kasutatavat metoodikat laiemate kulukategooriate kaupa. Iga kulukategooria arvutuste peatüki juures on metoodikat täpsustatud.

2.1.1 Ennetuskulud

Ennetuskulusid uuringus ei vaadata, kuna üksikisikute ennetuskulude kohta puudub andmestik ja seda oleks ka väga keerukas kokku panna. Riigipoolsete ennetuskulude jagamiseks konkreetsete kuriteoliikide lõikes puudub aga alus.

Ennetuskulude jagamiseks kuriteoliikide lõikes tuleks kasutada teistsugust lähenemist kui alt-üles lähenemine. Mõistlikum oleks hinnata neid kulusid ülevalt alla lähenemisega, kus kogu ennetuskulude summa (või selgelt eristuvad osad ennetuskuludest) jagatakse määratletud proportsiooni järgi erinevate kuritegude peale. Vastava jaotuse aluseks võiks olla nt konkreetse kvalifikatsiooniga süüteo ühiskondliku kulu osakaal kõikide kuritegude ühiskondlikust kogukulust.

2.1.2 Kontrollikulud

Kontrollikulud on kõik kulud, mis tekivad seoses kuritegude menetlemise, lahendamise ning süüdimõistetute karistuse täitmisega.

Kontrollikuludest hinnatakse:

1. **Kohtueelse** menetluse kulusid, mis tekivad seoses **töötasu maksmisega**:
 - a. PPA juhtiv- ja vanemuurijatele (edaspidi uurijatele);
 - b. prokuröridele;
 - c. eeluurimiskohtunikele;
2. **Kohtumenetluse** kulusid, mis tekivad seoses **töötasu maksmisega**:
 - a. prokuröridele;
 - b. maakohtu kohtunikele;
 - c. sundtoomist teostavatele politseinikele;
3. Lisaks tööajakulule **muid tekkivaid kulusid**:
 - a. isiku esmase kinnipidamise kulu arestimajas;
 - b. ekspertiisikulu;
 - c. sundtoomise kulu;
 - d. riigi õigusabi kulu;
4. **Karistuse** kuludest vangistuse ja kriminaalhoolduse kulusid.

Uuringu piiratud mahu tõttu jäävad hindamata:

1. Suurem osa otseseid kuriteomenetlusega seotud materjalide kulusid (nt kriminalistide poolt kasutatavate materjalide kulud, paberi ja paljundamise kulud jmt).
2. Olulisel määral töötasu kulusid:
 - a. kohtueelsel menetlusel kriminalistide, jälitajate, muude politseiametnike töötasu;
 - b. ringkonna- ja riigikohtu kohtunike töötasu;
 - c. kohtute ja prokuratuuri abipersonali (tõlgid, kohtujuristid, referendid jt) töötasu;
3. Kohtute, prokuratuuri ja PPA üld- ja halduskulud.

Kontrollikulude hindamiseks rakendatakse standardkulumudeli-laadset lähenemist (vt SCM 2005), mille käigus püütakse kaardistada tavapärase kuriteo menetlemisega seotud toimingud, nende sagedus ja toimingute kulu.

Standardkulumudeli rakendamine eeldab, et on olemas korduvad standardsed toimingud, mis koosnevad selgelt eristuvatest osadest. Kuna neid toiminguid tehakse samasugusena korduvalt, siis oskavad toimingute teostajad hinnata ka neile kuluvat aega. Sellise lähenemise piiranguks on käesolevas uuringus aga see, et vaatlusalused vägivallakuriteod ei ole väga sagedased ning võivad kuriteo asjaoludest sõltuvalt olla väga erinevad. Kuriteo tõendamiseks valitavad menetlustoimingud ja nende pikkus sõltub oluliselt kuritöö toimepanemise asjaoludest, nt milline oli see koht, kus kuritegu toime pandi, kas on teada kahtlustatav, kas kuriteol oli tunnistajaid, kas menetlusosalised on koostööaltid jne. Seepärast on menetlustegevustele kokku kuluv aeg suure kõikumisega. Ka kogenud ja valdkonnas pikka aega tegutsenud inimestel on keeruline üldistada ning nimetada tavapärasest aega, mis neil erinevatele toimingutele kulub. Seega tuleks käesoleva uuringu tulemusi käsitleda hinnangutena, mis annavad aimu kulude suurusjärgust. Igal konkreetset juhul võib kulu olla uuringus toodust erinev.

Tööajakulude hindamiseks kasutatud loogikat võib kirjeldada järgneva valemiga:

$$\begin{aligned} & \text{Ühele menetlustoimingule kuluv ühe menetleja aeg} \\ & \quad \times \\ & \text{menetlustoimingus osalevate vastava ametiala inimeste arv} \\ & \quad \times \\ & \text{menetlustoimingute arv ühes menetluses} \\ & \quad \times \\ & \text{osakaal menetlustest, milles toimingut tehakse} \\ & = \text{menetleja tööajakulu toimingule ühe menetluse kohta} \end{aligned}$$

Menetlustoimingule kuluv aeg ja osalejate arv leitakse intervjuudest tuletatud ekspert-hinnangute põhjal. Soovides saada kinnitust ekspertide tööaja hinnangutele, kõrvutatakse intervjuudest saadud hinnanguid Harju Maakohtus kaardistatud toimikute andmetega. Toimikutes toodud menetlustoimingute protokollid annavad eksperthinnangule võrdluseks ka mõõdetud aja. Viimased on aga süstemaatiliselt väiksemad, sest lisaks otsesele toimingule kuluvale ajale lisandub toiminguks ettevalmistuse aeg, mis jaguneb sisuliseks (nt küsimuste välja mõtlemine enne ülekuulamist jmt) ning tehniliseks ettevalmistuseks (nt vajaliku tehnika leidmine, transport toimingu teostamise asukohta jmt), lisaks tulemuste vormistamise ja registrisse kandmise aeg. Nõ ettevalmistamise ja tegevuste lõpetamise aeg ei ole väga selgelt piiritletud ning see ei kajastu toimikutes toodud protokollides. Seega ongi toimikute põhjal kaardistatud aeg lühem ning tegelikku aega koos toimingute ettevalmistuse ja lõpetamisega saab teada vaid eksperthinnangutele tuginedes.

Menetlustoimingute arv ühes menetluses ning menetluste osakaal, milles vastavat toimingut tehakse, leitakse täpsete andmete puudumise tõttu erinevate allikate võrdlemisel. Võrreldakse menetlejate eksperthinnanguid, e-toimiku andmeid 2012. ja 2013. aastal prokuratuuris lõppenud menetluste kohta ja Harju Maakohtus arhiveeritud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikute andmeid. Iga konkreetse toimingu osas vaadatakse kõiki kolme allikat, sest kõigil neil on omad puudused ning ükski ei anna täielikku infot selle kohta, kui

sageli mingit toimingut tehakse. Intervjuudes olid vastajad väga ebakindlad ning keeruline on nõ tavapärase kuriteoga seotud toimingute sagedust välja tuua. E-toimiku andmed on aga lünklikud, kuna mitmete toimingute sisestamine pole olnud kohustuslik. Näiteks selgus intervjuudest, et tapmiste puhul tehakse sündmuskoha vaatlus alati, aga e-toimikust tuleb välja, nagu seda tehtaks vaid 41% menetluste⁸ puhul. Samas ei anna ka Harju Maakohtus olevad kriminaaltoimikud terviklikku ülevaadet kohtueelse menetluse toimingutest, sest nt 22-st tapmise või mõrva paragrahviga toimikust on ülekuulamisi kajastatud vaid 15-s. Seitsmes toimikus ei ole ühtegi ülekuulamist märgitud. Kokkuvõttes ei ole toimingute sageduse hindamiseks olemas üht ja ammendava kvaliteediga andmekogu. Paberil toimikute ning e-toimikute andmetest võetakse aluseks suurim, samas võrreldakse seda tulemust ka intervjuude tulemustega, et hinnata, kas kasutatav arv on mõistlikus suurusjärgus. Kui mitte, siis võetakse aluseks intervjuudes antud hinnang.

Tööajakuludele rakendatakse vastava ametikoha töötasusid 2014. aastal Harju maakohtu ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri ja Põhja Prefektuuri piirkonnas (kasutatud palgaandmed vt Tabel 101). Selliselt leitakse kuritegude menetlemisega seotud isikute tööjõukulu.

Muud töötajad, kelle tööaega ei kaardistata, on näiteks kohtu poolt veel kohtujurist, kes aitab ette valmistada kohtulahendite kirjutamist, kohtusekretär, kes protokollib ning abistab kohtuistungite korraldamisel ning täitmiskohtunik, kes tegeleb pärast otsuse jõustumist tekkinud küsimustega. Prokuratuuris on oma osa referendil, kes aitab tehniliste asjade korraldamisel nagu nt kaitsjale allkirja vastu dokumentide andmine jmt ning prokuröriabidel. Politsei poolelt lisanduvad kriminalistid ning jälitajad, kellel on samuti väga oluline roll vägivallakuritegude menetlemisel, aga ka patrull- ning operatiivteenistus. Samuti ei ole võimalik hinnata tõlkide aega ning tasu. **Seega on enamike toimingute kulu tegelikult suurem ning toiminguid rohkem, kui käesoleva uuringu raames hinnatud.** Kuna välja jääb väga oluline osa kontrollikuludest, siis tuleb leitavaid hinnanguid käsitleda vaid **kulude osahinnangutena**, millest kogukulu on kindlasti suurem.

Intervjuudel põhinev metoodika tööaja ja toimingute sageduse hindamiseks ei ole parim valik kuluhinnangute saamiseks, kuid praegusel juhul ainuvõimalik. Ekspert hinnangutele eelistatav andmeallikas oleks mõõtmistulemused. Kui on võimalik, siis tuleks edaspidi analoogsed uuringud kavandada pikemaajaliselt ning menetlusosalised peaksid erinevatele tegevustele kuluvat aega mõõtma. Intervjuudel põhinev lähenemine on kindlasti vähem täpne, kuid samas kiirem ja odavam viis andmete saamiseks.

Juhul, kui edaspidi tehakse analoogseid uuringuid, mis põhinevad intervjuudel, tuleks tähelepanu pöörata sellele, et kuritegude alaliigid oleksid eraldi käsitletud. Iga alaliik peaks olema selline, mille osas saavad vastajad mugavalt tuua välja tavapärased toimingud ning nendele kuluva aja. Näiteks tuleks eraldi käsitleda alaealiste poolt toime pandud ja alaealise ohvriga vägistamisi. Lisaks sellele tuleks intervjuude põhjal käsitleda eraldi täiskasvanute vägistamiste uurimisel vähemalt järgmisi alaliike:

- vägistamise toimepannud isik on teada ja vägistajaga (varasemas) suhtes,
- vägistamine on toime pandud juhusliku tuttava poolt (nt peol kohtunud),
- vägistaja on teadmata isik.

⁸ Menetlused, mis ei lõppe kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu.

Analoogselt tuleks selgelt eristuvate toimingute sagedusega ja pikkusega kuritegude menetlused eristada ka teiste kuritegude korral. Selliste alamgruppide loomisel oleks lihtsam menetlejalatel määratleda tavapäraseid tegevusi ning neile kuluvat aega ühe kuriteo või menetluse kohta.

2.1.3 Tagajärjekulud

Tagajärjekulude hindamisele lähenetakse üldiselt kahel viisil:

1. Tagajärjekulud, mida on võimalik Eestis kogutud andmete põhjal hinnata, leitakse, kasutades vastavaid kohalikke andmeid. Sellised kulud on osaliselt ohvriabikulud ja röövimistega tekitatud varaline kahju.
2. Tagajärjekulud, mille osas ei ole Eestis uuringuid tehtud ja/või puudub vajalik andmestik, leitakse tuginedes teistes riikides läbiviidud uuringutele, kohandades nende analüüside andmeid võimalusel Eesti kontekstile. Nii toimitakse ravikulude ja elukvaliteedi kaotuse hindamisel, kasutades selleks Suurbritannias tehtud uuringuid. Selliselt tehakse aga oluline eeldus, et Eestis on kuritegude määratlused ja tagajärjed samasugused kui kasutatud uuringutes.

Täpsemalt on iga kululiigi arvestamise metoodika kirjutatud lahti kululiiki käsitleva peatüki alguses.

Kulud, mille kohta puuduvad Eestis kogutavad andmed ning mille osas ei saa otseselt rahvusvaheliste uuringute tulemusi Eestile kohandada, jäetakse vaatluse alt välja. Sellised kulud on laste asendushooldusele paigutamise, tasustamata töö ja koolist puudunud päevadega seonduvad kulud⁹, lisaks osaliselt riikliku ohvriabi kulud.

2.2 Andmeallikad ja kuluhinnangute laiendamise alused aasta jooksul toime pandud kuritegudele

2.2.1 Ülevaade andmetest

Kulud, mida on võimalik arvesse võtta, sõltuvad suuresti regulaarselt kogutavatest andmetest, uuringu teostajate ligipääsusust nendele ning sellest, milliseid andmeid oli võimalik käesoleva uuringu raames juurde koguda. Olulisemad andmeallikad, millel arvestused põhinevad on järgmised:

- 1) Kontrollikulud ja kuritegude arv:
 - a. **Justiitsministeeriumi poolt edastatud väljavõtted** järgmistest e-toimiku¹⁰ abil liidestatud andmekogudest:
 - i. kohtute infosüsteem (KIS);
 - ii. kinnipeetute register;
 - iii. riigi õigusabi Infosüsteem (RIS);
 - iv. kriminaalmenetluse register (KRMR).
 - b. **Kriminaalasjade pabertoimikud** – Harju Maakohtus arhiveeritud toimikud, mis puudutavad 2013. aastal jõustunud otsusega kriminaalasju. Uuringu raames kaardistati toimikutes kajastatud menetlustoimingud ja nende protokollitud

⁹ Koolist puudunud päevadega seonduvad järgmised kulud: koolist puudumise tõttu tekkinud hariduse puudujäägid ja sellest tulenev pikemas perspektiivis väiksem töötasu, saamatajäänud mittemateriaalne kasu puuduliku hariduse tõttu (vt ka lisas toodud loetelu kõikide kuritöödega seotud kuludega kohta).

¹⁰ E-toimiku statistikakeskkond ehk õiguskaitse valdkonna statistikakeskkond (ÕSA) on e-toimiku andmeid koondav aruannete keskkond

kestused, samuti kaardistati muud toimikutes kajastatud infot nagu ekspertiiside maksumused, õigusabi kulud jmt;

- c. **Intervjuud** - menetlejate hinnangud menetlustoimingute pikkusele ja sagedusele. Hinnangud koguti uuringu käigus tehtud intervjuudega.

2) Tagajärjekulud:

- a. **Justiitsministeeriumi poolt edastatud väljavõtted** ohvrite soo ning vanuse jaotuse ning kahju suuruse kohta röövimiste korral;
- b. **Sotsiaalkindlustusametist edastatud ohvriabi statistika**;
- c. **Teiste riikide uuringute tulemuste** eestindamine:
 - i. Dubourg ja Hamed (2005) poolt tehtud uuringu andmed ravikulude hindamiseks;
 - ii. Dolan *et al* (2005) poolt tehtud uuringu andmed elukvaliteedi kaotuse hindamiseks.

Olulisemad andmed, mida arvestuste tegemisel kasutatakse, on täpsustatud raporti lisa 7. Juhul, kui kulukategooria juures on kasutatud täiendavaid andmeid või allikaid, siis on need kirjeldatud arvutuste juures olevas tekstis.

Arvestuste tegemisel ja ühe kuriteo kogukulu hindamiseks kombineeritakse erinevate perioodide andmestikke. Selline lähenemine eeldab, et ei toimu olulisi menetluspraktika muutuseid. Näiteks eeldatakse, et erinevat liiki kohtumenetluste osakaalud juba lõppenud kohtumenetlustega kuritegude osas ei muutu kuritegude osas, mida tehakse praegu. Samuti eeldatakse, et tänaseks lõppenud karistustega kuritegude karistuspraktikat rakendatakse samamoodi kuritegude osas, mis tehakse praegu.

Erinevate perioodide andmeid kombineerides hinnatakse ühe kuriteoga, menetlusega, kurjategijaga seotud toimingute sagedused ja võimalusel toimingute pikkused. Tulemused esitatakse ühe kuriteo kohta.

Kulusid arvestatakse vaid registreeritud kuritegude kohta, see tähendab kuritegude kohta, mille osas on alustatud kriminaalmenetlust. Kulud, mis seonduvad kuriteoteadetega, mille kohta vormistatakse kriminaalmenetluse alustamata jätmise teatis, jäetakse vaatluse alt välja. Selliste kulude klassifitseerimine kuritegude kogukulu hulka ei oleks korrektne, sest sisuliselt ei ole tegemist vaatlusaluste kuritegudega¹¹. Samuti jäetakse välja menetlused, mille osas küll on alustatud kriminaalmenetlust, kuid see lõpetatakse prokuratuuris kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu. Ka sel juhul ei ole tegemist kuriteoga. Teisalt on tegelik kuritegude arv suurem kui registreeritud kuriteod, sest suur osa kuritegudest jäetakse teatamata. Sellel peatume lähemalt kuritegudest ülevaate andmise peatükis, kuid tulemuste laiendamisel lähtume siiski kuritegudest, mis on registreeritud ning mille menetlemist ei ole prokuratuuris lõpetatud kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu. Kuna peitkuritegude arvu kohta puuduvad usaldusväärsed hinnangud, ei saa nende kohta kogukulusid leida.

Kulude jagamise erinevate kuriteoliikide vahel teeb keerukaks see, et sageli pannakse toime ühe kurjategija poolt või ühe kuriteo raames mitu kuriteo episoodi. Seega võib ühe kriminaalmenetluse raames menetleda erinevate karistusseadustiku (KarS) paragrahvide alla

¹¹ Osa kriminaalmenetluse alustamata jätmise teadetest võivad olla seotud valeütlustega ning sel juhul võib olla tegemist teist liiki süüteoga. Osa on seotud aga inimeste kahtlustega, mida on vajalik kontrollida ja tegemist ei olegi konkreetsete kuritegude menetluse kuluga vaid tegevusega, mis liigitub üldise korrakaitse alla.

liigituvaid kuritegusid või kuriteoepisoode. Näiteks kui viiakse läbi kurjategija ülekuulamine, keda kahtlustatakse samaaegselt nii vägistamises kui tapmises, siis tuleb otsustada, kumma kuriteo kulu on nimetatud ülekuulamine. Samuti kui arvestada kokku aastas toime pandud kuritegudega kaasnevad kulud, siis on vajalik otsustada, kas kuritegu, mille raames pandi toime korraga nii vägistamine kui tapmine, võetakse arvesse ühena, teisena või mõlema kuriteona. Käesolevas uuringus on lähenetud sõltuvalt andmete esitusest erinevalt. Üldjuhul on lähenetud nii, et kui on toime pandud mitu kuritegu, siis arvestatakse kulusid raskeima karistusega kuriteo järgi. See tähendab, et kergema kuriteo toimepanemisi alahinnatakse, sest neid sisaldub ka raskemate kuritegude sees. Sõltuvalt andmetest ei olnud võimalik alati seda reeglit järgida. Näiteks osakaalud süüdi/õigeks mõistetute osas leitakse kõikide süüdistuspunktide alusel, mitte ainult nende menetluste osas, kus raskeimaks süüdistuse paragrahviks on meid huvitav kuritegu.

Lähtudes raskeimast paragrahvist kriminaalmenetluste klassifitseerimisel, välistatakse topelt-arvestus ja kõik menetlustoimingud, karistused, tagajärjed seostatakse ühe kuriteo või menetlusega. Sellisel on võimalik lõpptulemusena kõikide kuritegude kulud kokku liites leida kuritegevuse kogukulu. Samas, nagu eelnevalt kirjeldatud, ei anna see päris täpset pilti ühe konkreetse kuriteoliigiga seotud toimingutest ja kuludest. Juhul, kui soovida täpsemalt teada just ühe konkreetse kuriteoliigiga seotud kulusid, siis tuleks arvestada kuritegude arvu mitte kriminaalmenetluste raskeima paragrahvi järgi, vaid kõikide menetluste järgi, kus vastavat liiki kuritegu menetleti. Sellisel juhul aga ei saa kuritegude kulusid kokku liites kogukulu, vaid osa kuludest on arvestatud topelt, sest mõnel juhul lähevad menetlustoimingud, karistused, tagajärjed arvesse mitme kuriteo kuluna.

2.2.2 Intervjuud

Menetlejate poolt teostatavate toimingute määramiseks, toimingutele kuuluva aja ning sageduse hindamiseks viidi 2014. aasta sügisel läbi järgmised intervjuud¹²:

1. Kolm grüpiintervjuud uurijatega. Üks intervjuu iga kuriteoliigi (tapmine, vägistamine, röövimine) kohta. Kõikidel intervjuudel osales kolm uurijat;
2. Intervjuud prokuröridega:
 - a. üks intervjuu kahe prokuröri ja üks individuaalne intervjuu tapmiste teemal;
 - b. üks intervjuu kahe prokuröri vägistamiste teemal;
 - c. kaks individuaalset intervjuud prokuröridega röövimiste teemal (üks intervjuueeritavatest eelistas näost-näku intervjuule ankeedi täita kirjalikult);
3. Kolm individuaalset intervjuud kolme kohtunikuga (kellest üks andis hinnangud ka eeluurimiskohtuniku ajakulule).

Tabel 3. Intervjuude ja intervjuueeritavate arv

	Uurijad	Prokurörid	Maakohtu kohtunikud
Intervjuude arv	3	5	3
Intervjuueeritute arv	9	7	3

¹² Intervjuude jaoks koostati eelintervjuu ning kriminaalmenetlusseadustiku (KrMS) põhjal loetelu toimingutest, mida menetlejad kriminaalmenetluse raames teevad. Intervjuude käigus täiendati tegevuste loetelu vastavalt ilmnenu informatsioonile. Nt. lisati tegevuste nimekirja päringute tegemine erinevatele asutustele, mis uurijate jaoks on vaatlusaluste kuritegude menetlemise juures märkimisväärne ajakulu.

Intervjuude käigus paluti menetlejal hinnata tavapärasest aega, mis erinevatele menetlustoimingutele kulub. Tavapärase aja all on mõeldud aega, mis võiks piisava kogemusega spetsialistil harilikus olukorras tegevusele kuluda. On ilmne, et sama toimingut teevad erinevad inimesed erinevalt, tulenevalt nende kogemusest, teadmistest, oskustest ja muudest asjaoludest. Leidmaks mõistlik hinnang ajale, millega tavapärasel olukorras toimingud tehtud saavad, on vajalik, et kõrvale jäetaks väga aeglaselt või väga kiirelt toiminguid teostavad menetlejad. Seepärast viidi intervjuud läbi enam kui ühe inimesega, et oleks võimalik välistada äärmuslikud hinnangud. Leitud ajakulu tuleb kindlasti käsitleda kui hinnangut ning mitte võtta seda statistilise üldistusena.

Intervjuud tehti Põhja Prefektuuris, Harju Maakohtus ning Põhja Ringkonnaprokuratuuris. Seega on tegemist Põhja piirkonnas toimivate kuritegude menetlustele kuluva aja kaardistusega. Kuna hindamisel võeti aluseks n-õ tavapärane kuritegu, siis võiksid saadud hinnangud kehtida ka teistes Eesti piirkondades. Erinevused võivad tuleneda sellest, kui mingite tegevuste teostamise praktika on oluliselt erinev (nt kui Põhja Prefektuuris uurija poolt tehtava töö teeb mõnes teises piirkonnas kriminalist või jälitaja) või kui tavapärane ajakulu on oluliselt erinev näiteks pikemate vahemaade ja seega pikema transpordile kuluva aja tõttu. Uuringus eeldatakse, et muudes piirkondades on tavapärase kuriteo menetlemise ajakulu samasugune kui Põhja piirkonnas¹³.

Lisaks menetlejate erinevale tootlikkusele erinevad kuriteod üksteisest olulisel määral ka sisuliselt nagu kirjeldatud käesoleva peatüki kontrollikulude hindamise meetodika juures.

2.2.3 Harju Maakohtu toimikute analüüs

Uuringuks kasutatavaid andmeid täiendati vaadates läbi tapmisi, mõrvu ja vägistamisi puudutavad Harju Maakohtus arhiivitud kriminaalasjade toimikud, mille osas oli kohtuotsus jõustunud 2013. aastal. Röövimiste osas võeti kõikidest toimikutest valim, mis moodustas viiendiku toimikutest (valiti iga viies toimik). Kokku küsiti toimikuid 47, millest kohtul oli võimalik analüüsiks väljastada 38 (vt Tabel 4) (ülejäanud toimikute puhul oli tegemist kriminaalasjadega, mida menetleti kinnisel istungil ja millega ei ole seega võimalik tutvuda). Vaadeldud toimikutest märgiti üles seal kajastatud toimingud, toimingute protokollitud algus- ja lõpuaeg ning toiminguga seotud menetlejate arv. Samuti koguti infot ekspertiiside ja nende maksumuse kohta.

Tabel 4. Harju Maakohtus arhiveeritud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega kriminaalasjade toimikud

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine	Kokku
2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikud kokku	24	9	66	99
Uuringu teostamiseks küsitud toimikute arv	24	9	14	47
Väljastatud toimikute arv	22	3	13	38

2.3 Olulisemad piirangud

Uuringu tulemusi tõlgendades tuleb silmas pidada uuringu teostamise olulisemaid piiranguid, millele läbivalt ka tähelepanu pööratakse. Lühidalt on need järgmised:

1. Kuritegude kuluhinnangutest puudub ennetuskulude maksumus.

¹³ Täiendavate andmete kogumisel, võib leitud hinnanguid vastavalt erinevate piirkondade praktikale täiendada.

2. Tööajakulude kaardistusest on välja jäänud olulise osa töötajate aeg nagu kriminalistid, jälitajad, künoloog, politseipatrull, kohtuarst, prokuröri abi, referent, kohtu jurist, täitmiskohtunik, täitmisprokurör, tõlk jt. Apellatsioon- ja kassatsioonimenetlusele kuluvat kohtunike aega ei ole kaardistatud.
3. Andmed tööaja ja (mõnede) toimingute sageduste kohta põhinevad menetlejate subjektiivsetel hinnangutel, mis ei ole nii täpsed, kui näiteks mõõtmistulemused.
4. Tööajakulude kaardistus põhineb ainult Põhja piirkonna andmetel.
5. Kaardistatud ei ole otseseid materiaalseid kulusid (nagu nt kriminalistide materjalid, koopiategemise kulud jmt)
6. Kaardistatud ei ole üldkulusid, mis on seotud erinevate asutuste toimimise tagamisega, nagu raamatupidamise, juhtimise ja halduse kulud.
7. Ammendavalt ei ole kaetud ka tagajärjekulud: puudu on laste asendushooldusele paigutamise, tasustamata töö ja koolist puudunud päevadega seonduvad kulud, lisaks osaliselt riikliku ohvriabi kulud.
8. Kurjategijaga isikuga seotud kulud tema perekonnale ja ühiskonnale on vaatluse alt välja jäetud.
9. Aastas kokku toime pandud kuritegude kuluhinnangud on arvestatud registreeritud kuritegude kohta. Peitkuritegudega ei ole arvestatud.
10. Ravikulude ja elukvaliteedikahjustuse hinna arvestus ei tugine täielikult Eesti andmetele.

3 Uuringu objektiks olevad kuriteod, kurjategijad ja kannatanud

3.1 Kuriteoliikide määratlus

Uuringu huviorbiidis on kolm vägivallakuriteo liiki:

1. tapmine ja mõrv (KarS § 113 ja 114),
2. vägistamine (KarS § 141),
3. röövimine (KarS § 200).

Tapmine on esimese astme kuritegu¹⁴, mille sisuks on teise inimese tapmine. **Mõrv** on tapmine karistusseadustikus loetletud raskendavatel asjaoludel. Karistuse pikkuseks on tapmise eest **kuus kuni viisteist aastat vangistust** ja mõrva eest **kaheksa kuni kakskümmend aastat või eluaegne vangistus**. Andmestikes, kus kajastatakse tapmisi ja mõrvu, on mitmetel juhtudel ka tapmise või mõrva katsed lülitatud tapmiste ja mõrvade arvu. Süüteokatseid reguleerib KarS § 25, see kvalifikatsioon lisandub põhisüüteo kvalifikatsioonile.

Seksuaalse enesemääramise vastastest kuritegudest piiritleme uurimise **vägistamisega**, mis tähendab vastavalt karistusseadustikule inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemist vägivallaga või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama (KarS § 141, lg 1). Sellise kuriteo eest on ette nähtud vangistus **üks kuni viis aastat** ning seega on tegemist teise astme kuriteoga¹⁵. Kui selle kuriteoga kaasnevad aga seaduses loetletud raskendavad asjaolud (KarS § 141, lg 2), siis on tegemist esimese astme kuriteoga, mille karistuseks on **kuus kuni viisteist aastat** vangistust.

Teisi seksuaalse enesemääramise vastaseid süüteo liike analüüsi ei lülitata. Seda eelkõige lihtsustamaks tagajärjekulude hindamist, mis võivad erineda vägistamisel ja teistel seksuaalse enesemääramise vastastel kuritegudel.

Röövimine (KarS § 200) on esimese astme kuritegu, kus vägivallaga omastatakse võõras vara. Sellise teo eest on karistusena ette nähtud **kaks kuni kümme aastat** vangistust. Juhul, kui röövimine toimub seaduses loetletud raskendavatel tingimustel (KarS § 200, lg 2), siis on karistuse pikkuseks ette nähtud **kolm kuni viisteist aastat** vangistust.

3.2 Kuritegude, kurjategijate ja ohvrite arv

3.2.1 Sissejuhatus

Erinevatel põhjustel ei teatata kõikidest toime pandud kuritegudest politseisse. Seetõttu ei ole tegelikult toime pandud kuritegude arv enamasti sama kui politseis registreeritud kuritegude arv. Lisaks sellele ei osutu kõik politseisse teatatud kuriteod kuritegudeks või ei ole võimalik kindlaks teha kuriteo toime pannud isikut. Seetõttu on kohtus menetletavate kuritegude arv erinev politseis registreeritud kuritegude arvust ja kogu kuritegude arv suurem kui on registreeritud. Kuriteo kulude hindamisel tuleb lisaks arvestada sellega, et kriminaalmenetluste arv ei ole alati vastavuses kuritegude arvuga, sest ühe kriminaalmenetluse raames võib menetleda mitut kuritegu. Ka kuritegude ja kurjategijate ning kuriteo ohvrite arvud võivad

¹⁴ Esimese astme kuritegu on kuritegu, mille eest on raskeima karistusena ette nähtud vangistus üle viie aasta (KarS § 4).

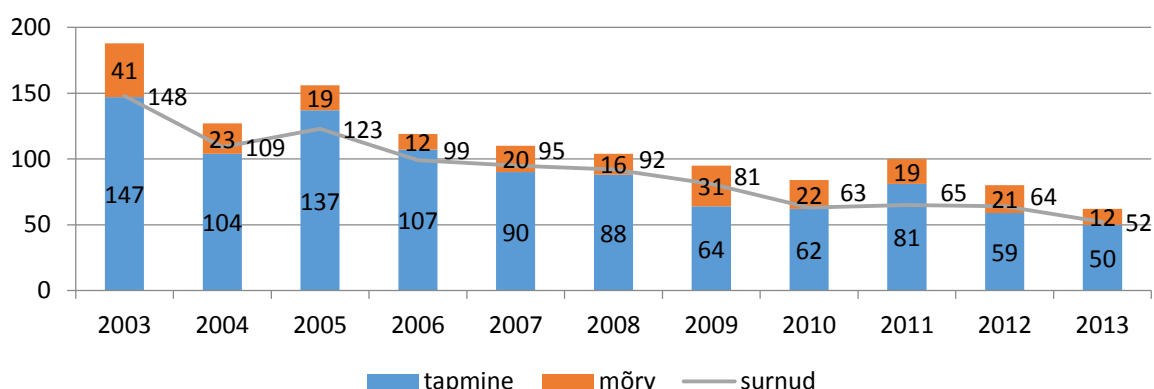
¹⁵ Teise astme kuritegu on kuritegu, mille eest on karistusena ette nähtud vangistus kuni viis aastat (KarS § 4).

erineda, sest üks kurjategija võib toime panna mitu kuritegu, üks kuritegu võib olla toime pandud mitme kurjategija poolt ning samamoodi ka ohvritega. Alljärgnevalt antakse ülevaade kuriteoliikide lõikes menetluste ja kuritegude arvust erinevates menetlusetappides, kurjategijate ja ohvrite arvust, millele on võimalik registritest väljavõetavate andmete pealt hinnanguid anda.

3.2.2 Registreeritud kuriteod ja tegelik kuritegude arv

Viimasel kolmel aastal on **tapmisi ja mõrvu** registreeritud aastas keskmiselt 80 ning maksimaalne arv on olnud 100 (vt Joonis 1). Tapmiste ja mõrvade arv on viimase kümne aasta jooksul olnud selges langustrendis ning vähenemine on olnud ligi kolmekordne.

Kuna registreeritud kuritegude arv ei ole vastavuses tegeliku kuritegude arvuga (osad registreeritud kuriteod ei osutu kuritegudeks) ning lisaks sisalduvad tapmise ja mõrva paragrahvi alusel registreeritud kuriteod ka kuriteokatseid, siis ei ole sellest hinnangust võimalik tuletada tapmiste tõttu surnud inimeste arvu. Täpsed andmed selle kohta, kui palju registreeritud tapmiste ja mõrvade kohta surnuid on, puuduvad. Parim lähend tapmiste ja mõrvade käigus surnud inimeste arvule on Tervise Arengu Instituudi Surma põhjuste registri järgi määratletud vägivaldse ründe tagajärjel¹⁶ surnud inimesed. On näha, et nt 2013. aastal registreeriti 62 tapmise või mõrva juhtumit, aga surnuid vägivaldse ründe tagajärjel oli 52. Kuna osa neist 52-st võivad olla surnud ka muude kuritegude, kui tapmise või mõrva tõttu KarS § 113 või 114 tähenduses (nt KarS § 115 provotseeritud tapmine, § 116 lapse tapmine, § 117 surma põhjustamine ettevaatamatusest), siis on selle arvu näol tegemist vaid lähendiga tapmiste ja mõrvade tõttu surnud inimeste hulga ja täpne statistika puudub.

Joonis 1. Registreeritud tapmised ja mõrvad (sh kuriteokatsed), vägivaldse ründe tagajärjel surnud

Allikas: Registreeritud kuriteod - Statistikaameti veebiandmebaas, surmad - Tervise Arengu Instituut, Surma põhjuste register

¹⁶ Need on surmapõhjused, mis on määratletud RHK koodidega X85-Y09 (X85-X90 ründed erinevate ainetega, X91 rünne poomise, kägistamise ja lämmatamisega, X92 rünne uputamise ja vettevajatamisega, X93 rünne käsirelvalasuga, X94 rünne, vintpüssi, haavlipüssi või suurema tulirelvaga, X95 rünne muu ja TTA tulirelva lasuga, X96 rünne lõhkeainega, X97 rünne tule ja leekidega, X98 rünne veeauru või muude tuliste aurude ja esemetega, X99 rünne terava esemega, Y00 rünne tõmbi esemega, Y01 rünne kõrgusest lükkamisega, Y02 rünne ohvri lükkamisega liikuva eseme ette, Y03 rünne mootorsõiduki purustamisega, Y04 rünne kehalise vägivallaga, Y05 seksuaalne rünne füüsilist jõudu kasutades, Y06 hooletusse jätmine või hülgamine, Y07 halva kohtlemise muud vormid, Y08 rünne muude T vahendite abil, Y09 rünne TTA vahendite abil).

Tapmiste ja mõrvade osas langevad registreeritud ning tegelikult toime pandud kuritegude arvud suuresti kokku. Pigem on registreeritud kuritegude arv suurem, kui tegelik tapmiste ja mõrvade arv ning uurimisel selgub, et osa surmasid ei ole põhjustatud tapmisega. Vägistamiste ja röövimiste osas on aga alaraporteerimise tõttu kuritegude arv ühiskonnas suurem, kui registreeritud kuritegude arv.

Registreeritud **vägistamiste** arv on viimasel kolmel aastal olnud keskmiselt 122, maksimaalselt 143 (vt Joonis 2). Politseis registreeritud vägistamiste arv on küll aastati mõnevõrra kõikunud, kuid selget languse või tõusutrendi ei ole võimalik välja tuua.

Kuna on teada, et vägistamised on alaraporteeritud, siis tegeliku kuritegude arvu leidmiseks kasutatakse enamasti ohvriuuringute andmeid. Kuna Eestis ohvriuuringu valim on väike, spetsiifilist vägivalda kogenud inimesi on suhteliselt vähe ja vägistamise sarnase koosseisuga kuritegude kohta puuduvad küsimused, siis ei ole võimalik selle põhjal hinnata aasta jooksul toime pandud tegelikku vägistamiste arvu. Naisohvrite kohta saab mõningat infot hiljutisest naistevastase vägivalda uuringust (FRA, 2014). Sellest selgub, et viimase 12 kuu jooksul on seksuaalset vägivalda¹⁷ kogenud 2% Eesti naistest vanuses 15-74¹⁸. Laiendades seda üldkogumile on enam kui 10 000 naist kogenud seksuaalset vägivalda. Kogu FRA (2014) uuringus käsitletud seksuaalne vägivald ei liigitu vägistamiseks. Seepärast ei saa erinevust registreeritud vägistamiste ja FRA (2014) leitud seksuaalse vägivalda juhtumite vahel täies mahus alaraporteerimisega põhjendada¹⁹. EL-i riikide ja Norra kohta keskmiselt leiti FRA (2014, lk 42) uuringus, et 0,8% naistest oli sunnitud vägivaldaga suguühetele²⁰, mis on lähem definitsioon vägistamisele KarS mõistes. Kui eeldada, et see osakaal oleks Eestis samasugune ja rakendada seda naistele vanuses 15-74, siis oleks selliseid juhtumeid Eestis veidi enam kui 4000 aastas. Samas puudub uuringu autoritel informatsioon, et hinnata, kas Eestis on selle kuriteo osas ELi keskmise sarnane või mitte ning nimetatud uuringu põhjal ei saa midagi öelda meessoost ning lapsealiste ohvrite kohta. Ka teised rahvusvahelised uuringud on näidanud, et vägistamise puhul on alaraporteeritus suur. Nt Daly ja Bouhours (2010) leiavad nelja riigi²¹ andmetel, et kõikidest seksuaalse vägivalda kuritegudest raporteeriti eelneva 15 aasta jooksul politseisse vaid 14%. Kui Eestis oleks alaraporteeritus samas suurusjärgus, siis oleks kogu juhtumite arv aastas veidi üle 1000. Kokkuvõttes, on teada, et seksuaalse vägivalda kuritegusid esineb enam, kui neid politseis registreeritakse, kuid täpset ega ka ligikaudset hinnangut vägistamiste tegelikule arvule Eestis ei saa olemasolevate andmete põhjal anda.

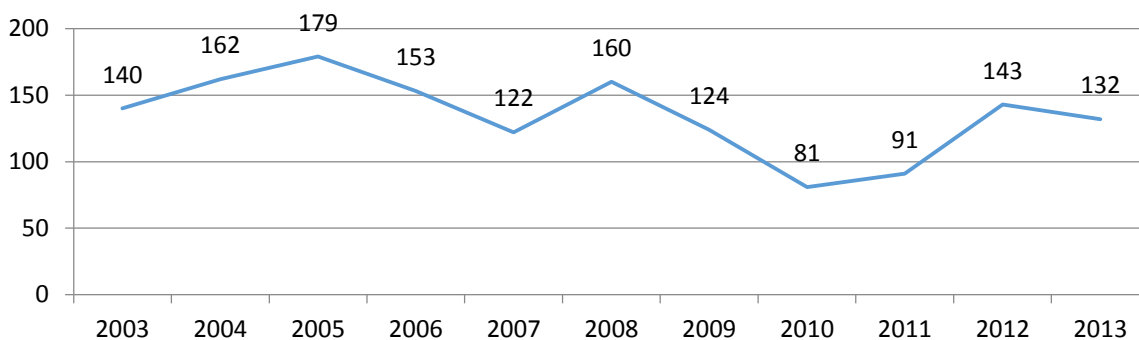
¹⁷ Seksuaalse vägivaldانا käsitleti järgmisi näitajaid (mitteametlik tõlge): 1) sunnitud suguühete hoides kinni või muul moel haiget tehes; 2) katse sundida suguühetele hoides kinni või muul moel haiget tehes; 3) sunnitud osalema seksuaalses tegevuses tahte vastaselt; 4) olete nõustunud seksuaalse tegevusega kartuses, mis võib juhtuda, kui te sellega ei nõustu.

¹⁸ Uuringu Eesti tulemused saab välja võtta uuringu andmeid esitavast interaktiivsest veebiportaalist. <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorers>. Kuna sellest saab aga ainult koondtulemuse, mille kohta usalduspiire ei esitata, siis ei saa esitatud keskmisele statistilisele usalduspiire leida. Tulemus on esitatud 16 vaatluse põhjal.

¹⁹ Kokku registreeriti 2013. aastal 363 seksuaalse vägivalda kuritegu, seega üldisemalt on siiski oluline alaraporteeritus selle kuriteoliigi puhul ühiskonnas probleemiks.

²⁰ Avalikus andmebaasis ei ole seda infot Eesti kohta avaldatud ja uuringu tegemise hetkel ei ole analüüsi teostajate kasutada FRA (2014) uuringu mikroandmeid.

²¹ Austraalia, Kanada, USA ja UK.

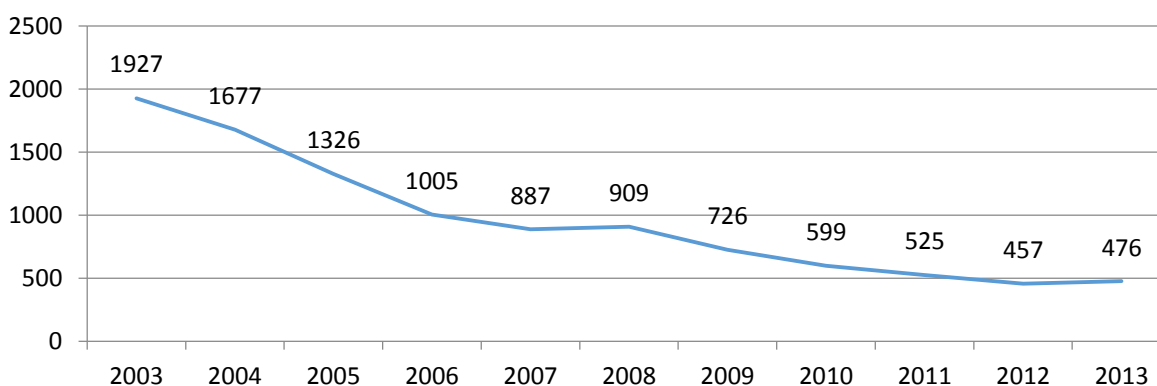

Joonis 2. Registreeritud vägistamised

Allikas: Statistikaameti veebiandmebaas

Viimase kolme aasta keskmine registreeritud **röövimiste** arv on 486 (vt Joonis 3). Registreeritud röövimiste arv on viimase kümne aasta jooksul olnud selges langustrendis, olles tänaseks vähenenud neli korda.

Sarnaselt vägistamistele jääb röövimistest suur osa politseis registreerimata, kuna ohvrid ei anna neist teada. Ohvriuringu²² andmetel langes 2008/2009 aastal 15-74-aastastest inimestest viimase 12 kuu jooksul röövimise ohvriks 2% elanikkonnast²³ (Ahven *et al* 2010), mis tähendab üldkogumile laiendades umbes 21 tuhandet inimest. Tulenevalt sellest, et ohvriuringus esitatud küsimus sisaldab ka kuriteokatseid ja ähvardusi, ei ole tegemist kindlalt KarS järgi kuriteona kvalifitseeritavate röövimiste ohvritega ning ohvriuringu järgi leitud numbrit ei saa registreeritud kuritegudega otseselt võrrelda. Samuti teeb selle uuringu tulemuste kasutamise keerukaks asjaolu, et tegemist on praeguseks juba enam kui viie aasta taguse uuringuga, aga registreeritud röövimiste arv on selle aja jooksul märkimisväärselt langenud. Võrreldes 2008/2009 aastaga on röövimisi praegusel ajal ligi poole vähem, mistõttu ei ole tõenäoliselt ka asjakohane tegelikku röövimiste arvu selle uuringu andmete järgi tuletada.

Joonis 3. Registreeritud röövimised (sh kuriteo katsed)

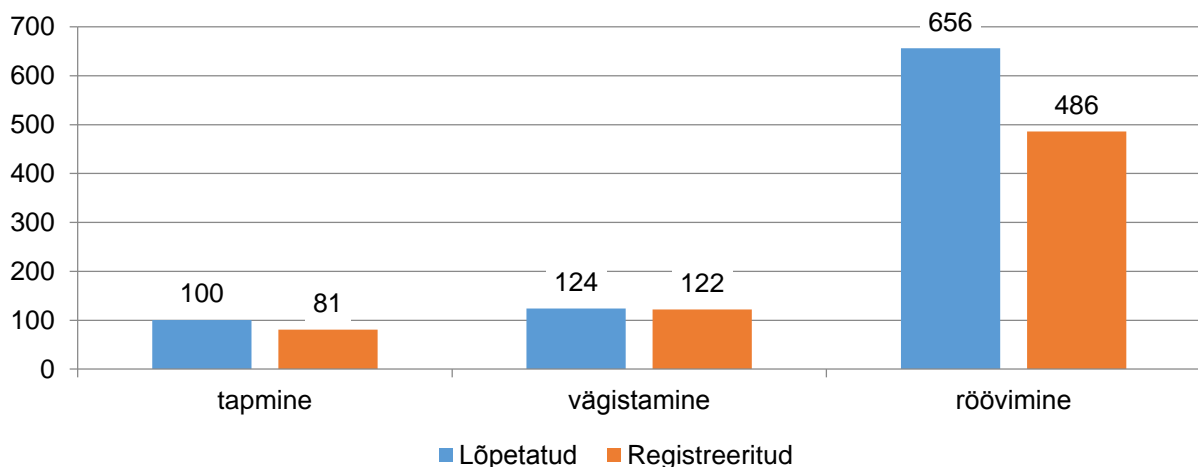
Allikas: Statistikaameti veebiandmebaas

²² Viimane ohvriuring viidi läbi 2008/2009 aastal.

²³ Röövimist identifitseeriv küsimus on: Kas alates <eelmise aasta praegusest kuust> on keegi vägivallaga ähvardades (Teid ennast või Teie lähedasi) Teilt midagi võtnud või püüdnud võtta?

3.2.3 Registreeritud kuritegude kohtueelsete menetluste lõpetamine ja kohtusse saatmine

Registreeritud kuriteod kajastavad süütegusid, mille osas on karistusseadustiku vastava paragrahvi alusel alustatud kriminaalmenetlust. Kuna kuritegude menetlemine võtab aega, siis samal aastal lõpetatud kriminaalmenetlused või kohtusse saadetud menetlused ei ole otseses vastavuses registreeritud kuritegude arvuga (vt Joonis 4). Viimase kolme aasta kohta on enam aastas keskmiselt prokuratuuris lõpetatud või kohtusse saadetud menetlusi, kui registreeritud uusi kuritegusid. See viitab kuritegude arvu vähenemisele. Vägistamiste osas, kus langustrendi pole, on lõpetatud või kohtusse saadetud ja registreeritud menetluste arvud võrdsemad.

Joonis 4. Registreeritud kuriteod ja prokuratuuris lõpetatud või kohtusse saadetud kuritegude kriminaalmenetlused 2011-2013 aastate keskmine aasta kohta

Allikas: ÕSA

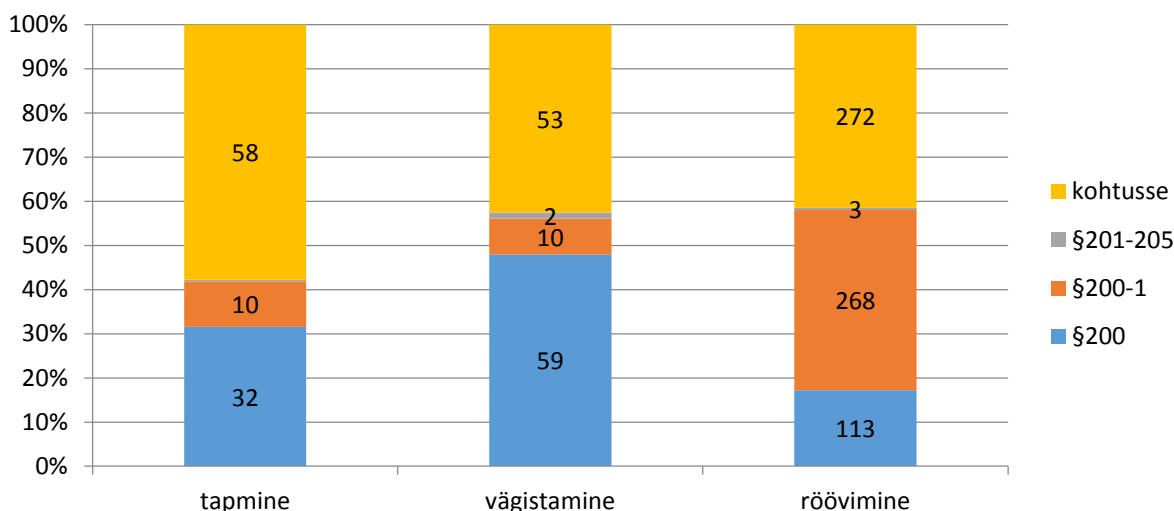
Kohtueelsed kriminaalmenetlused võivad lõppeda prokuratuuris:

- lahendamisega:
 - kohtusse saatmisega,
 - ei saadeta kohtusse, aga menetlus lõpetatakse KrMS § 201-205 alusel²⁴;
- lahendamata jäämisega, kuna kuriteo toimepannud isikut ei tuvastata (KrMS § 200¹ lg1);
- menetluse lõpetamisega, kriminaalmenetlust välistava asjaolu ilmnemisel KrMS § 200 järgi²⁵.

Kõikidest röövimiste ja vägistamiste kohtueelsetest menetlustest saadetakse kohtusse või lahendatakse KrMS § 201-205 järgi alla poole (vt Joonis 5). Registreeritud tapmistest menetlustest saadetakse kohtusse veidi üle poole.

²⁴ KrMS § 201 Materjalide saatmine alaealiste komisjonile, § 202 avaliku menetlushuvi puudumine, § 203 karistuse ebaotstarbekus, § 203¹ leppimine, § 204 välisriigi kodaniku toimepandud kuritegu, § 205 isikult tõendamiseseme asjaolude väljaselgitamisel saadud abi, § 205² mõistliku aja möödumine.

²⁵ Nendeks on: 1) puudub alus kriminaalmenetluseks, 2) kuriteo aegumistähtaeg on möödunud, 3) amnestiaakt välistab karistuse kohaldamise, 4) kahtlustatav on surnud, 5) samas süüdistuses on isiku suhtes jõustunud kohtulahend või kriminaalmenetluse lõpetamise määrus. Lisaks lõpetatakse kriminaalmenetlus, kui ei tuvastata isikut, kes kuriteo toime pani.

Joonis 5. Prokuratuuris lõpetatud kuritegude kriminaalmenetlused 2011-2013 aastate keskmine aasta kohta, KrMS menetluse lõpetamise paragrahvide kaupa

Allikas: ÖSA

Suur osa registreeritud kuritegude menetlemisest lõppeb ilma kohtusse jõudmiseta. Tapmiste ja vägistamiste puhul lõpetatakse kriminaalmenetlustest väga oluline osa KrMS § 200 (kriminaalmenetlust välistava asjaolu ilmnemine) järgi ja mõned juhtumid ka KrMS § 200¹ järgi (kurjategija isiku tuvastamatus). Kurjategija isiku tuvastamatus on aga röövimiste puhul olulisim lahendamata jäämise põhjus.

Eelnevat silmas pidades võetakse aastaseks kriminaalmenetluste arvuks viimase kolme aasta keskmine menetluste arv, mis ei ole lõppenud prokuratuuris kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu (KrMS § 200). Selline lähenemine alahindab tegelikku kuritegude arvu, sest kõiki röövimiste ja vägistamiste kuritegusid ei registreerita politseis. Kuna aga puudub usaldusväärne info tegeliku kuritegude arvu kohta, siis ei ole võimalik seda ka arvestuste aluseks võtta.

3.2.4 Menetluste ja kuritegude arv

Üks kurjategija võib toime panna mitu kuriteo episoodi, mida võidakse liita ühe menetluse alla või käsitleda eraldi menetlustes. Samuti võivad mitu kurjategijat koos panna toime ühe kuriteo, mida samuti võib käsitleda ühe menetluse raames. Seega ei ole kurjategijate ja kuriteo episoodide arv üks-üheselt seotud kriminaalmenetluste arvuga.

Menetluste, kuritegude ja kahtlustatavate isikute seoste leidmiseks kõrvutati 2011-2013 aastatel prokuratuurist kohtusse saadetud või KrMS §201-205 järgi lahendatud menetluste arvu, kuriteoepisoodide arvu, mida neis menetleti ning kahtlustatavate arve, kelle suhtes menetlust läbi viidi (vt Tabel 5).

Tapmiste puhul on ühe kuriteo kohta keskmiselt 1,19 kahtlustatavat ja kriminaalmenetlusi on enam-vähem kuritegude arvuga võrdselt. **Vägistamiste** puhul on kuritegude kohta veerandi võrra vähem kahtlustatavaid kui kriminaalmenetlusi. See näitab, et vägistamiste puhul paneb üks kahtlustatav toime mitu kuritegu ning selle võrra on ka vähem menetlusi ehk erinevad ühe inimese poolt toime pandud kuriteod liidetakse ühe kriminaalmenetluse alla. **Röövimiste** puhul on aga ühe kuriteo kohta 1,19 kahtlustatavat ning kuritegudest vähem kriminaalmenetlusi. Siit

võib järeldada, et ühe kuriteo toimepanemisel on mitmel juhul enam kui üks kahtlustatav, kuid samad kahtlustatavad panevad toime mitu kuritegu, mida käsitletakse ühes toimikus.

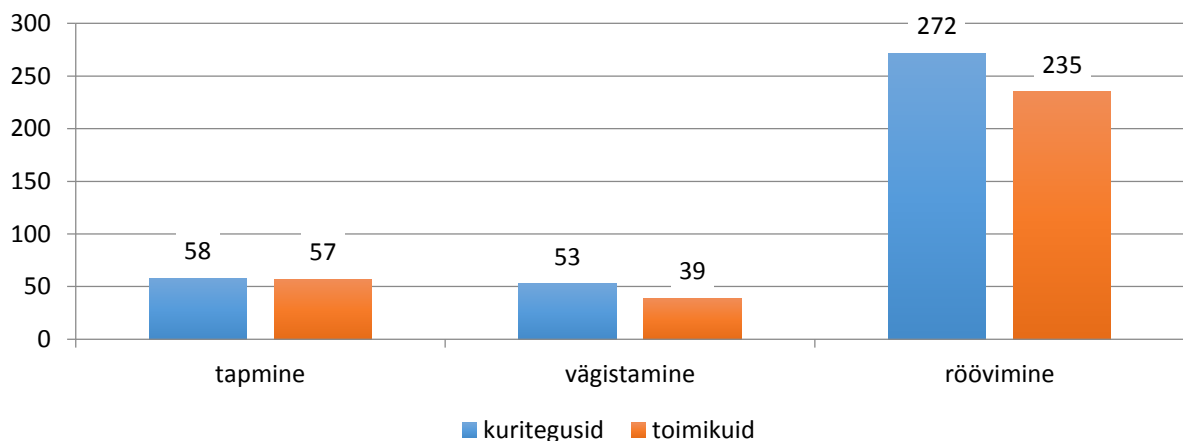
Tabel 5. Kahtlustatavate ja toimikute suhe kuritegudesse prokuratuurist kohtusse saadetud või § 201-205 alusel lõpetatud menetluste osas (2011-2013)

	Kuritegusid	Kahtlustatavaid	Kriminaalmenetlusi
Tapmine	1	1,19	0,98
Vägistamine	1	0,75	0,74
Röövimine	1	1,19	0,87

Allikas: ÖSA, autorite arvutused

3.2.5 Kohtus menetletavate kuritegude arv menetlusliikide järgi

Prokuratuurist kohtusse saadetud toimikute arv on väiksem kui kuriteoepisoodide arv, mida neis käsitletakse. Tapmiste puhul on viimasel kolmel aastal kohtusse saadetud 57-44 toimikut, vägistamiste osas kasvava trendiga 28-46 toimikut ja röövimiste osas oluliselt rohkem, kuid kahaneva trendiga 266-185 toimikut. Kuna tapmiste ja vägistamiste puhul on aastas kohtusse menetlusele minevate toimikute arv väike, siis on mõistlik võtta arvestuste aluseks viimase kolme aasta keskmised näitajad.

Joonis 6. Prokuratuurist kohtusse menetlemiseks saadetud toimikute arv ja kuritegude arv 2011-2013 aastate keskmine

Allikas: ÖSA

Kohtus jagunevad kuriteod erinevate menetlusliikide vahel, mille korraldus on erinev ning sellest tulenevalt on erinevad ka kulud. Võimalikud menetlusliigid vaatlusaluste kuriteoliikide puhul on järgmised:

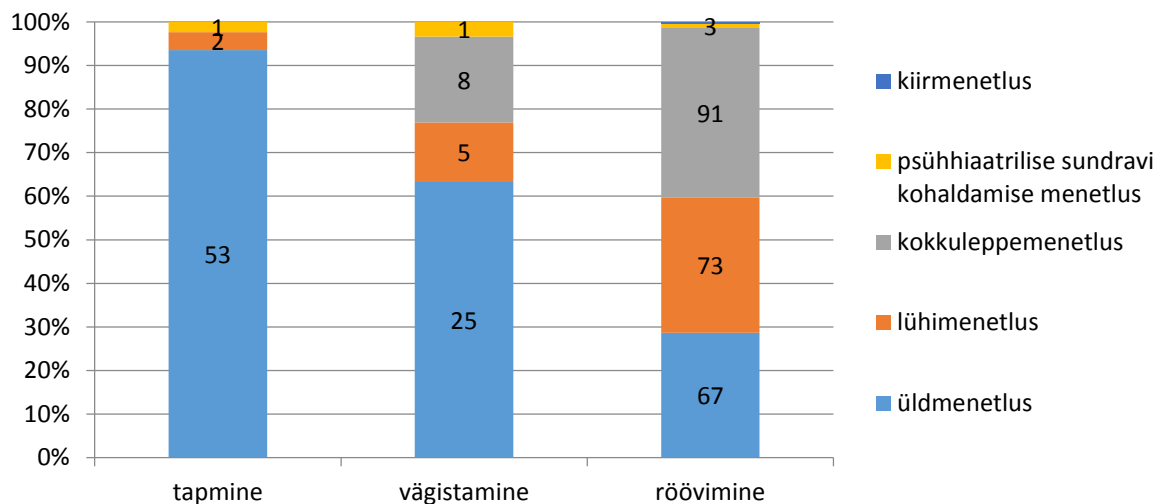
1. üldmenetlus,
2. lihtmenetlused:
 - a. lühimenetlus,
 - b. kokkuleppemenetlus.

Tapmisi ja mõrvu ei saa menetleda kokkuleppemenetluses, teisi kuritegusid võib menetleda kõigi kolme menetlusliigi põhimõtete alusel. Lisaks sellele on võimalik vajadusel saata kuritegu psühhiaatrilise sundravi määramise menetlusse. Kuna viimast on väga vähe, siis tavapärase kuriteo hinna arvestamisel jäetakse need kõrvale.

Enamik **tapmiste ja mõrvade** kohtuasjadest lahendatakse üldmenetluses, mõni üksik juhtum lahendatakse lühimenetluses või psühhiaatrilise sundravi menetluses (vt Joonis 7).

Vägistamisjuhtumitest menetletakse samuti suurim osa üldmenetluse vormis, kuid suhteliselt palju kasutatakse ka kokkuleppemenetlust (u 20%) ning lühimenetlust (u 15%). Psühhiaatrilise sundravi menetlust on kasutatakse umbes ühe kriminaalasja kohta aastas.

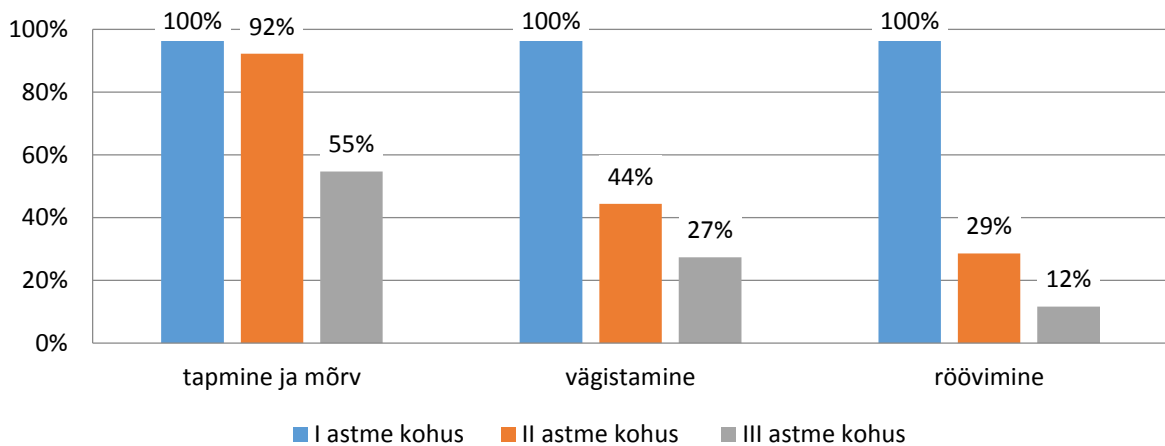
Röövimiste puhul menetletakse suurim osa kriminaalasjadest kokkuleppemenetluse vormis (ligi 40%), sageduselt järgmine on lühimenetlus (ligi 30%) ja seejärel tuleb üldmenetlus, mida kasutati vähem kui 30% juhtudel. Üksikud röövimise juhtumid on olnud menetluses ka kiirmenetluse või psühhiaatrilise sundravi menetluse vormis.

Joonis 7. Prokuratuuri poolt aastas kohtusse saadetud kuriteo toimikute hulk kohtumenetluse liikide kaupa (2011-2013 aastate keskmine)

Allikas: ÖSA

Kohtumenetlus ei lõpe sageli maakohtu otsusega. Kui üks menetluse osapooltest kohtulahendiga ei nõustu, on tal õigus esitada apellatsioon ringkonnakohtusse ning peale seda kassatsioon riigikohtusse. Samuti võib kõrgema astme kohus saata kriminaalasja tagasi madalama astme kohtusse ja nii võib juhtuda, et üht kriminaalasja arutatakse ühe astme kohtus mitu korda. Edasikaebamise õigust kasutatakse vaatlusaluste vägivallakuritegude menetlustes üsna sageli. Tapmise ja mõrva kohtumenetlustest piirdub esimese astme kohtuga vaid 8% menetlustest ning kassatsioon esitatakse veidi üle pooltel juhtudel (vt Joonis 8). Vägistamiste puhul kaevatakse ringkonnakohtusse vähem kui poolte ning riigikohtusse ligikaudu neljandiku menetluste puhul. Apellatsioone ja kassatsioone tuleb kõige harvem ette röövimiste kohtumenetlustes – vastavalt 29 ja 12 protsenti.

Joonis 8. Kohtumenetluste osatähtsus erinevates kohtuastmetes kõikidest aastatel 2011-2013 jõustunud otsusega menetlustest

Allikas: Justiitsministeeriumi andmed

3.2.6 Kannatanute arv

Kuriteo otseseks ohvriks ehk kannatanuks on inimene või inimesed, kelle suhtes vägivaldaakt toime pandi. Lisaks kannatavad kuritegude tagajärjel ka otseste ohvrite lähedased ja ühiskond laiemalt (vt täpsemalt ptk 1 ja 5 kirjanduse ülevaade ja tagajärjekulud). Siinkohal määratletakse kuritegude otseste ohvrite arv.

Ühes kuriteos võib olla mitu kannatanut ja samas võib üks kannatanu olla mitme kuriteo ohver. Seega, nii nagu kuritegude ja kurjategijate arv ei ole võrdsed, ei ole ka kuritegude ja ohvrite arv seotud üks-ühele.

Tapmised

Kuna registreeritud kuritegude statistikas on tapmiste alla klassifitseeritud nii tapmised kui tapmise katsed, mis on oluliselt erinevate tagajärgedega, siis ei ole tapmisena registreeritud kuriteo otsene ohver alati surnu. Viimasel kolmel aastal on vägivaldse rünnaku tagajärjel surnute arv olnud 76% registreeritud mõrvade ja tapmiste arvust (vt Joonis 1). Tapmiste puhul võib ohver surra kas kohe või mõne aja möödudes kuriteo toimepanemisest. Tapmiskatsete puhul võivad füüsilised vigastused kas üldse puududa, olla kerged või rasked. Usaldusväärset statistikat selle kohta, millised on tapmiskatsete tagajärjed, ei ole kogutud ja seepärast ei saa tapmiskatsete tagajärjekulusid ka hinnata. Aastaste kogukulude hindamisel arvestatakse nii nagu oleks iga **registreeritud tapmise kuriteo kohta üks tapetu**.

Vägistamised

Nii nagu tegelikult asetleidvate vägistamiste kuritegude arvu, on ka kuriteoohvrite arvu keeruline hinnata, kuna täpne statistika puudub. Jättes kõrvale selle, et suur osa vägistamise juhtudest jäetakse politseile teatamata, on ka registreeritud kuritegude osas ohvrite info üsna katkendlik.

Osa registreeritud kuritegude kohta on registreerimisel märgitud ohvri andmed, teiste puhul aga mitte²⁶. 2013. aastal²⁷ on registreeritud vägistamistest 110 süüteo puhul registreeritud ka ohvri või tema lähedaste kohta mingi info. Selle põhjal tuletatakse ohvrite vanuseline ja sooline jaotus (vt Joonis 9)²⁸. Kuna kokku registreeriti vägistamisi 132, siis on kannatanu kohta märgitud info 84% juhtudest.

Kuna ohvreid on vähem kui süütegusid, siis on ühe ohvri kohta keskmiselt enam kui üks süütegu ehk tegemist on korduvate ohvritega. Kokku oli ohvreid süütegude kohta 95 **ehk ühe süüteo kohta on 0,89 kannatanut**. Ohvritest valdav enamuse on naissoost (87 ohvrit ehk 92%) ja alla kümnendiku meessoost (8 ohvrit ehk 8%).

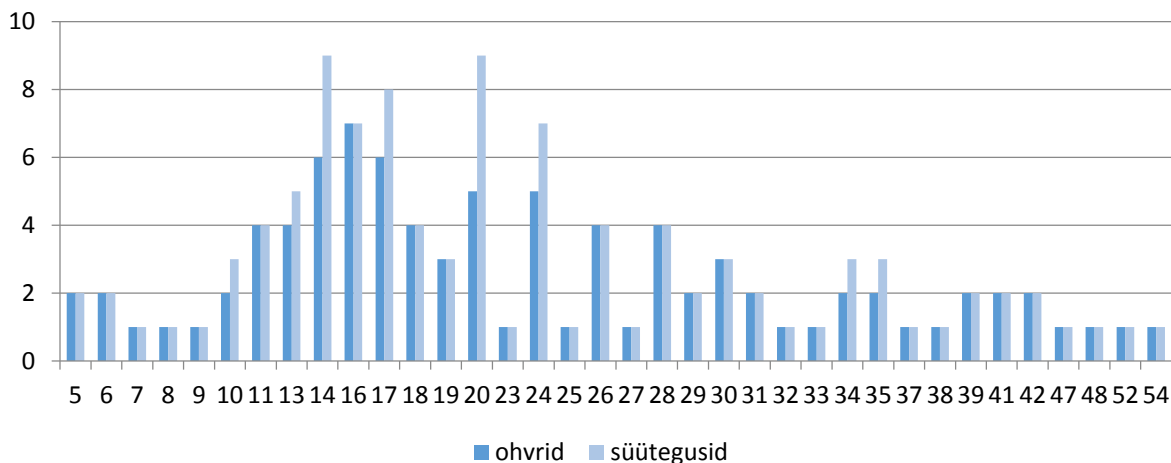
2013. aastal registreeritud vägistamiste ohvrite vanusevahemik oli 5-54 aastat ja keskmine vanus 22,8 (vt ka Joonis 9). 18-aastased või nooremad ohvrid moodustavad 45% kõikidest vägistamise ohvritest. On leitud, et alaealiste suhtes toime pandud seksuaalsed kuriteod on sageli toime pandud tuttava poolt ning tegemist on korduva ja kroonilise väärkohtlemisega (vt nt. Tuusov ja Kuudeberg, 2014). Kuritegude registreerimisel märgitud ohvrite info ei näita, et alaealiste suhtes toime pandud vägistamised oleksid suurel määral korduvad. Ilmselt ei ole kuritegude registreerimisel märgitav ohvrite info ning kuritegude korduvus vägistamiste puhul väga täpne alus ohvrite demograafilise profiili hindamiseks.

Käesolevas uuringus ei eristata alaealiste ohvritega seotud kuritegude tagajärgi ega menetlemise eripärasid. Kõiki vägistamise kuritegusid käsitletakse nii nagu need oleksid toime pandud täiskasvanute suhtes. Kuna alaealise ohvriga kuritegude menetlemine võib olla kulukam (nt tuleb ülekuulamised teha videolinditusega) ja alaealisele ohvrile tekitatud tagajärjed kulukamad, siis nende võrra alahindab käesolev uuring kuriteo kulusid (sh ühe kuriteo kohta tekkivaid kulusid).

²⁶ Kannatanu võib keelduda sellest, et tema andmed kuriteoga seostatakse. 2013. aastal registreeritud info võib olla varasematel aastatel toime pandud kuritegude kohta.

²⁷ 2009. aasta andmetel oli ohvri kohta info registreeritud vaid 30 süüteo osas. Kuna kokku oli vägistamiste arv 124 ja kannatanu kohta info registreerimine ei ole suure tõenäosusega juhuslik, siis jätame 2009. aasta andmed kõrvale.

²⁸ Kui kannatanute registreerimine ei ole juhuslik, siis võib olla, et me hindame valesti kannatanute vanust. Näiteks, kui alaealiste ohvrite andmed märgitakse sagedamini ja pigem jäetakse täiskasvanud inimeste vanus märkimata, siis alahindame ohvrite vanuselist jaotust. Kuna 2013. aastal on olulise hulga süütegude kohta ohvrite info olemas ja see on hetkel parim info, mille põhjal kannatanute kohta hinnanguid anda, siis seda ka kasutatakse.

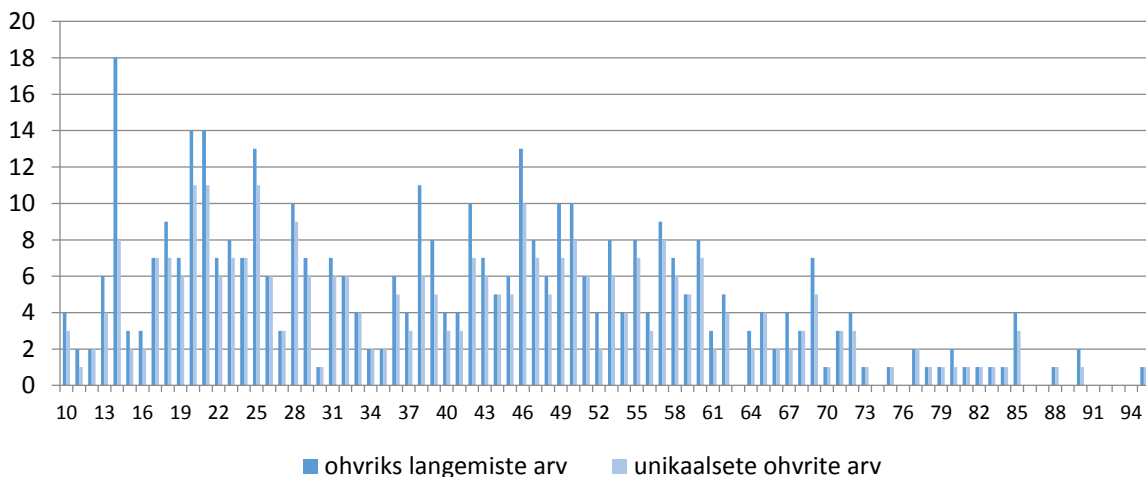
Joonis 9. Vägistamise ohvrite vanuseline jaotus ja registreeritud süütegude ohvrite vanuseline jaotus 2013

Allikas: E-toimik

Röövimised

2009. aastal registreeriti 726 röövimist, neist 349 juhtumi puhul on märgitud ka kannatanu isiku põhiandmed (vanus ja sugu)²⁹. Seega on 2009. aastal registreeritud röövimiste puhul teada midagi kannatanu isiku kohta vähem kui pooltel ehk 48%-l juhtudest. Kannatanuid oli nende 349 röövi kohta 386 ehk **1,11 ohvrit ühe kuriteo kohta**.

Registreeritud kuritegude kannatanute kohta saab olemasoleva informatsiooni põhjal öelda, et kaks kolmandikku ohvritest on mehed (66%) ja kolmandik naised (33%). Viie kuriteo puhul oli kannatanuks juriidiline isik. Röövimiste puhul on kannatanud jaotunud üle kõikide vanusgruppide.

Joonis 10. Röövimiste ohvrite arv vanuse lõikes

Allikas: E-toimik

²⁹ Justiitsministeerium liigitas kuriteoepisoodi kirjelduste järgi kannatanud tegelikeks kannatanuteks ja kannatanu lähedasteks. Siinkohal on esitatud tegelikult kannatanud inimeste andmed.

3.2.7 Kahtlustatavate/kurjategijate arv

Kurjategijate arvu tuletamisel tuleb lähtuda sellest, et ühe kuriteoga võib olla seotud mitu kurjategijat. Samas võib üks kurjategija panna toime mitu kuritegu. Kurjategijate arvu saab leida menetluste (mille väljundiks on E-toimiku koondtabelites toimikud) arvu kaudu. 2011-2013. aastal on ühe toimiku kohta olnud tapmiste puhul keskmiselt 1,22, vägistamiste puhul 1,02 ja röövimiste puhul 1,37 kahtlustatavat.

Tabel 6. Kurjategijate suhe menetluste ehk toimikute arvu (2011-2013 prokuratuuris lahendatud menetluste osas)

	Kuritegusid	Kahtlustatavaid	Toimikuid
Tapmine	1,02	1,22	1
Vägistamine	1,35	1,02	1
Röövimine	1,15	1,37	1

Allikas: autorite arvutused ÕSA väljavõtte põhjal

3.2.8 Aastas toime pandud kuritegude kulude arvestuste alused

Aastas toime pandud kuritegudega seotud kulude arvestuste aluseks võetakse keskmine aastas registreeritud kuritegude arv perioodil 2011-2013. Kõiki nende kuritegudega seotud kulusid ei ole võimalik vaadelda otse, sest menetlused ei pruugi olla lõppenud ja kindlasti on mitmetel juhtudel veel karistus alles kandmisel. Selleks, et hinnata, millised on aastas toime pandud kuritegude kulud kokku rakendatakse varasematel aastatel kehtinud seaduspärasusi, et leida kohtueelsete menetluste, kurjategijate, kohtumenetluste, ohvrite jm arvud aastas toime pandud kuritegude kohta. Järgnevalt on välja toodud olulisemad aastaste kuritegude kulu arvestuseks olevad arvud ning nende tuletamise eeldused.

Eeldatakse, et registreeritud kuritegude menetlustest lõpetatakse samasugune osa kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu nagu varasematel aastatel. Arvestades seda proportsiooni leitakse registreeritud kuritegude arv, mille menetlus ei lõpetata KrMS § 200 järgi, mis on aluseks aastas toime pandud kuritegude tagajärjekulude arvestamisel (vt Tabel 7). Kuriteo-episoodide, menetluste ja kurjategijate suhted eeldatakse samuti kehtivat nii nagu varasematel aastatel (vt Tabel 5). Arvestades neid osakaalusid ja suhteid leitakse registreeritud kuritegudest menetluste arv aastas, mille menetlus ei lõppe KrMS § 200 järgi ja selle põhjal arvestatakse peatükis 4 kohtueelsete menetlustoimingute aastane kulu.

Tabel 7. Aastas toime pandud kuritegude arvestuste aluseks oleva menetluste arvu tuletamine

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Keskmine registreeritud kuritegude arv (2011-2013)	81	122	486
Kuritegude osakaal, mille menetlus ei lõppe KrMS §200 järgi (eeldus)	0,68	0,52	0,83
Kuritegude arv, mille menetlus ei lõppe KrMS §200 järgi	55	64	402
Menetluste suhe kuritegude arvu (eeldus)	0,98	0,74	0,87
Menetluste arv, mis ei lõppe KrMS §200 järgi	54	47	350

Aastas toime pandud kuritegude kohtumenetluse kulude arvestamise aluseks on varasemate aastate andmed selles osas, kui paljud menetlused jõuavad kohtusse (vt Tabel 8).

Tabel 8. Aastas toime pandud kuritegude kohtumenetluste aluseks olevate arvude tuletamine

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Menetluste arv, mis ei lõppe KrMS §200 järgi	54	47	350

Menetluste osakaal, mis saadetakse kohtusse (eeldus)	0,853	0,815	0,501
Menetluste arv, mis saadetakse kohtusse	46	38	175
Üldmenetluste osakaal kohtusse saadetud menetlustest (eeldus)	100%	67%	30%
Lühimenetluste osakaal kohtusse saadetud menetlustest (eeldus)		13%	31%
Kokkuleppemenetluste osakaal kohtusse saadetud menetlustest (eeldus)		21%	39%
Üldmenetluste arv	46	25	52
Lühimenetluste arv		5	54
Kokkuleppemenetluste arv		8	68
Apellatsioonide osakaal (eeldus)	0,92	0,44	0,31
Kassatsioonide osakaal (eeldus)	0,55	0,27	0,13
Apellatsioonide arv	42	17	54
Kassatsioonide arv	25	10	22

Samuti eeldatakse varasemate aastate alusel see, kuidas jagunevad kohtumenetlused erinevat liiki menetluste vahel. Siinkohal tehakse lihtsustavad eeldused, mis seonduvad psühhiaatrilise sundravi menetlustega. Kuna selliseid menetlusi on vähe ja käesolevas uuringus ei olnud võimalik neid eraldi käsitleda, siis liidetakse psühhiaatrilise sundravi menetlused üldmenetlustele. Varasematel aastatel on üksikud tapmise menetlused olnud kohtus ka lühimenetluse vormis (vt Joonis 7), kuid kuna neid on väga vähe, siis lihtsustavalt eeldatakse, et kõik tapmiste menetlused on kohtus üldmenetlusena. Sellistel eeldustel on tuletatud 2011-2013. aastal keskmiselt toime pandud kuritegude kohtumenetluste arvud, mis on aluseks aastas toime pandud kuritegude kohtumenetluse kulu leidmisele.

4 Kontrollikulud

Üldisemalt saab kuritegude menetlemise jagada kolmeks suuremaks osaks:

1. kohtueelne menetlus,
2. kohtumenetlus,
3. karistuse jõustamine ja kontroll karistuse täitmise üle.

Järgnevates peatükkides käsitletakse kuritegude kontrollikuludid nende kolme etapi alla jaotatuna.

4.1 Kohtueelne menetlus

4.1.1 Kohtueelse menetluse toimingud

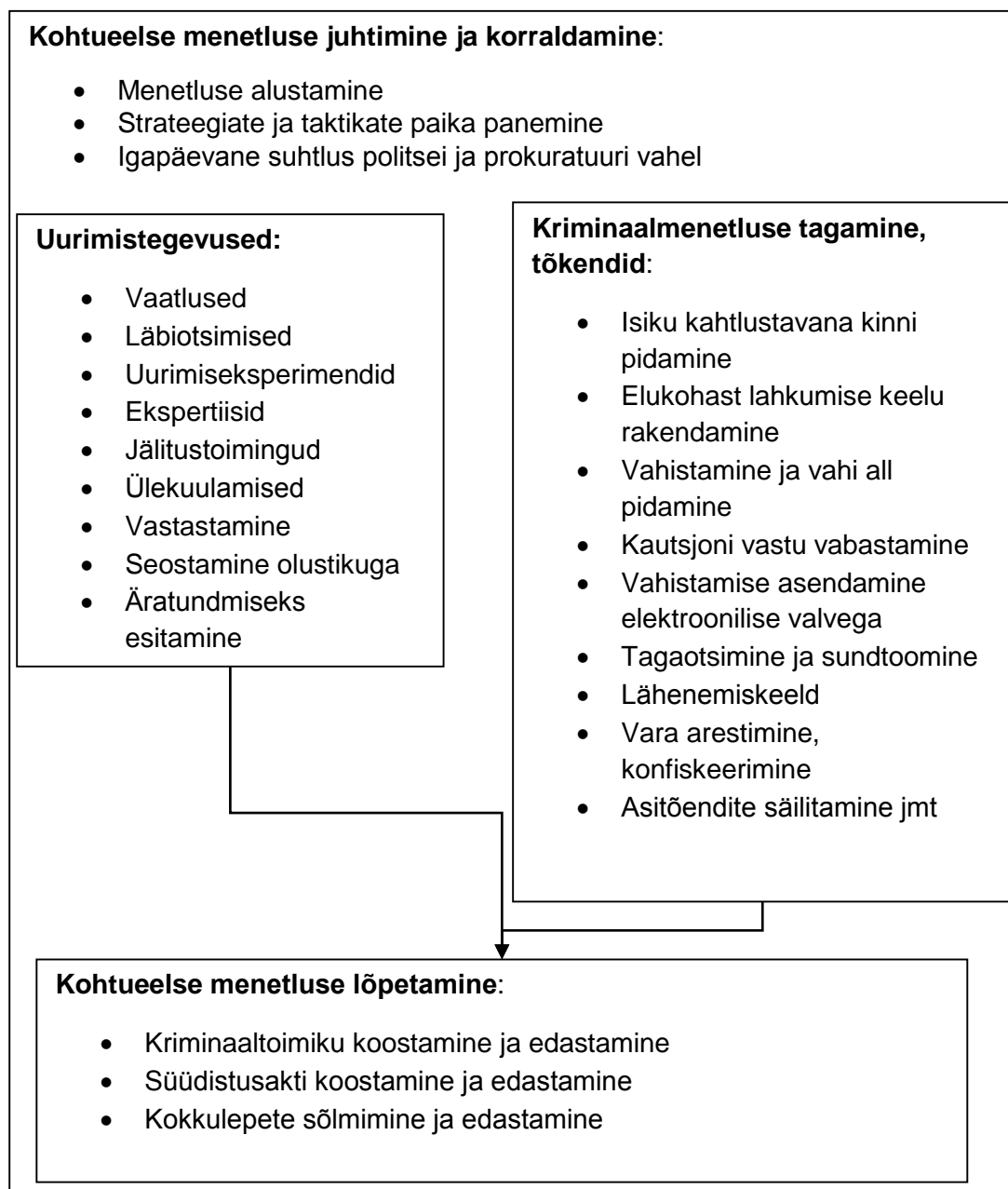
Kohtueelse menetluse eesmärk on koguda tõendusteavet ning luua eeldused kohtumenetluseks. Kohtueelses menetluses selgitatakse välja kahtlustatavad, politsei uurib kuriteo asjaolusid ning tõendeid prokuröri juhtimisel, koostatakse kriminaaltoimik ning pannakse kokku süüdistusakt või kui seaduse alusel ning osapoolte soovil võimalik, siis lepatakse kahtlustavaga kokku karistuses. Uurimistegevused viib suuremas osas ellu politsei, uurimist juhivad ning vajadusel juhendab uurijaid prokurör. Osa tegevuste elluviimiseks on politseil vaja prokuröri luba ning mõnel juhul ka kohtu luba.

Järgneval joonisel on toodud üldisem skeem kohtueelse menetluse tegevustest³⁰ (). Lisaks loetelus toodud sisulistele tegevustele kaasneb enamiku toimingutega nende ettevalmistuse, lõpetamise ja tulemuste registritesse sisestamise aeg.

Kohtueelse uurimise toimingute ajakulusid käsitletakse järgnevates peatükkides uurimistegevuste kaupa, ilma nende ajalist järjestust paika panemata. Kohtueelse menetluse uurimistegevustele ei saa ajalist järjestust otseselt luua, sest see on iga uurimise puhul erinev. Näiteks, juhul, kui on säilinud kuriteo sündmuskoht, siis püütakse võimalikult kiirelt teha sündmuskoha vaatlus, kuid alati ei ole sündmuskoht säilinud. Sündmuskoha vaatlusega võib samaaegselt toimuda ka kahtlustatava kinnipidamine, isiku vaatlus ja ütluste võtmine. Seetõttu kaardistatakse iga toimingut ajakulu ning ei arvestata otseselt sündmuste ajalist järjestust.

Järgnevates peatükkides on iga toimingut käsitletud detailsemalt – kirjeldatud on, millised menetlejad on hõlmatud toimingusse ja milliseks kujuneb erinevate menetlejate tööaeg toimingute teostamisel. Ajahinnangud arvestatakse kokku ja neile lisatakse töötasu andmed peatükis 6, kus on esitatud menetluse tööjõukulud kokku.

³⁰ Detailne loetelu PPA menetlustoimingutest koos toimingute tulemusena valmiva dokumendiga on toodud raportis lisas: „Lisa 8. PPA Toimingute loetelu“. Lisas toodud nimekirja edastati uuringu teostajatele valminud uuringu kommenteerimise faasis, seetõttu ei ole nimekirja valguses kontrollitud toimingute loetelu, mis uuringusse on lülitatud. Kindlasti võiks võtta selle nimekirja aluseks, kui tulevikus analoogset uuringut tehakse.

Joonis 11. Kohtueelse menetluse tegevuste üldine skeem

4.1.2 Kohtueelse menetluse pikkus

Kohtueelse menetluse kogupikkuseks on aeg kriminaalmenetluse algusest kuni menetlusedokumentide kohtusse saatmiseni. Kohtueelse menetluse pikkuse leidmiseks kasutati Justiitsministeeriumi edastatud andmeid, milles on järgnevad andmeühikud:

1. süüteo kuupäev;
2. esimese ülekuulamise kuupäev;
3. kohtueelse menetluse kokkuvõtte kuupäev ;
4. kriminaalasja kohtusse saatmise kuupäev;
5. süüteo kvalifikatsioon karistusseadustiku paragrahvi järgi.

Eeldame, et kohtueelne menetlus algab hiliseimaga kahest: kas süüteo toimepanemise kuupäevaga või esimese ülekuulamisega³¹. Juhul, kui süüteo menetlus on liidetud mõne varem alustatud menetlusega, siis sel juhul ei oleks korrektne arvestada kogu kohtueelse menetluse kestust ka selle süüteo menetluse pikkuseks ja seetõttu võtame sellisel juhul menetluse alguseks süüteo toimepanemise kuupäeva.

Kohtusse saatmiseni menetletakse vaatlusaluseid kuritegusid keskmiselt ühe kuriteo kohta 7,3 kuud (vt Tabel 9). Veidi lühemad on tapmise ja mõrva menetlused ning pikemad vägistamiste ja röövimiste menetlused.

Tabel 9. Süüteo kohtueelse menetluse keskmine pikkus (2012 ja 2013. aastal kohtusse saadetud menetlused)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine	Keskmine
Menetluse algusest kuni kohtusse saatmiseni				
Päevi	161,7	215,8	211,9	204,3
Nädalaid	23,1	30,8	30,3	29,2
Kuid*	5,8	7,7	7,6	7,3
Menetluse algusest kohtueelse menetluse kokkuvõtte tegemiseni				
Päevi	138,8	171,1	119,0	131,9
Nädalaid	19,8	24,4	17,0	18,8
Kuid*	5,0	6,1	4,3	4,7

* Kuud on leitud järgmiselt: (päevade arv (lõpu kuupäev-alguse kuupäev))/7*4

Allikas: Justiitsministeerium

Kohtueelse menetluse toimingutest on kohtueelse menetluse pikkusega otseselt seotud menetluse üldine juhtimine. Kuna aga menetluse üldine juhtimine on menetlustoimingute kavandamine ning uurimise strateegiate ja taktikate planeerimine, siis tuleks eristada menetlusest nõ aktiivne periood. Loeme selleks perioodiks aega, mis lõppeb kohtueelse menetluse kokkuvõtte tegemisega. Selline periood on umbes 1,5 kuud lühem, kui menetluse pikkus kohtusse saatmiseni.

4.1.3 Kriminaalmenetluse alustamine või alustamata jätmine

Kriminaalmenetluse alustamisele eelnevad tegevused on kuriteoteate vastuvõtmine, kuriteoteate kontrollimine patrulli ja vajadusel uurija poolt. Mõningatel juhtudel võivad need tegevused hõlmata ka olulist ajakulu näiteks korduvalt inimese küsitlemist, tema ütluste kontrollimist jmt.

Kriminaalmenetluse alustamata jätmise teate tegemine on uurijatele ajamahukas protsess, mis võtab ühe uurija tööaega **tavaliselt 2 päeva või ka oluliselt rohkem**. Erinevates intervjuudes anti erinevaid hinnanguid, mille kohaselt võib see ajakulu ulatuda poolest tunnist kuni kümne tööpäevani. Vägistamiste osas hinnati ajakuluks tavaliselt 4 tundi ning tapmiste ja röövimiste puhul 2 tööpäeva. Ajakulu sõltub sellest, kui palju tegevusi on kuriteoteate kontrollimiseks tehtud, millised on kuriteoteate kõnesalvestised, kas on vajalik kontrollida ka videosalvestisi. Näiteks võib kuriteoteate kontrollimiseks olla vajalik teostada lahkamine, enne kui saab otsustada kuriteo koosseisu olemasolu üle või võib olla vajalik kaamera salvestiste

³¹ Kriminaalmenetlus algab kas kriminaalmenetluse alustamise või esimese uurimistoiminguga. Esimeseks uurimistoiminguks ei pruugi olla ülekuulamine (nt on tapmiste puhul sageli esimeseks uurimistoiminguks sündmuskoha vaatlus). Juhul, kui ülekuulamised ei ole esimeseks toiminguks, siis toimuvad esimesed ülekuulamised reeglina siiski üsna menetluse alguses ning sellise alguspunkti võtmisest eksimine kogu menetluse pikkuse osas on paari päeva ringis.

stenogrammi tegemine, et hinnata isiku viibimist mingis kindlas kohas mingil kindlal kellaajal. Juhul, kui neile tegevustele järgneb **kriminaalmenetluse alustamata jätmise otsuse** tegemine, siis **ei loeta neid kulusid** siinkohal siiski **vaatlusaluste kuritegude kulude hulka**.

Samas on vaja sarnased tegevused teha ka kriminaalmenetluse alustamisel (v.a alustamata jätmise teatise tegemine), kuid sellisel juhul käsitletakse suuremat osa neist tegevustest ka uurimistoimingutena ning nende ajakulu kajastub uurimistoimingute all.

Lisaks konkreetseteks uurimistoiminguteks liigituvatele tegevustele on kriminaalmenetluse alustamise juures järgmised tegevused:

1. Kuriteoteate registreerimine ja selle kandmine politseiinfosüsteemi. Selle raames on vajalik kirjeldada kuriteo koosseisu (faabula kirjutamine), täita politseiinfosüsteemis nõutav info ning sisestada see registrisse.
2. Teavitada kuriteo kriminaalmenetluse alustamisest prokuröri.
3. Teha päringuid isiku tausta kontrollimiseks ja faabula kirjutamiseks vajaliku info täpsustamiseks. Kuna selliste päringute tegemine on vajalik läbivalt kogu uurimise jooksul ning erinevate menetlustoimingute taustaks, siis käsitleme päringuid registritesse ja asutustesse eraldi uurimistoiminguna.

Menetluse infosüsteemis kuriteo registreerimisele kuluv aeg sõltub kahest asjaolust: esiteks olemasolevast infost kuriteo kohta ning teiseks infosüsteemi töökindlusest. Ajakulu on pikem sõltuvalt sellest, kas kurjategija on kohapeal tabatud, kui palju on tunnistajaid ja pealtnägijaid, millised toimingud on juba enne kriminaalmenetluse registreerimist tehtud. Erinevate IT-süsteemide töökindlus mõjutab seda ning paljude muude toimingute kiirust. Tabelis on esitatud hinnanguline ajakulu eeldusel, et infosüsteem töötab (vt Tabel 10). Juhul, kui on süsteemitõrked, siis võib ajakulu olla kuni kolmekordne.

Tabel 10. Kriminaalmenetluse alustamisega seotud tavapärase tegevuste ajakulu uurijale ühes menetluses (tundi)

	Isik	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kuriteo registreerimine menetluse infosüsteemis (sh faabula kirjutamine)	Uurija	0,75	0,5	0,5
Teavitamine kriminaaluurimise alustamisest	Uurija	0,33*	0,125	0,125
	Prokurör	0,125	0,125	0,125
	Muu**	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud

* Selles intervjuus selgus, et uurija-poolne teavitamine ei hõlma ainult prokuröri teavitamist, vaid ka juhtimiskeskuse ja uurimisjuhi teavitamist. Seetõttu on see ajahinnang pikem teiste kuritegude omast. Samas, kui arvestada teiste kuritegude puhul, et samasuguse ajakuluga, kui teavitatakse prokuröri, on kaks teavitust veel vaja teha, siis oleksid kõik kolm tulemust samas suurusjärgus. Vägistamistel ja röövimistel oleks teavitused 0.375 tundi.

**Siin ja edaspidi on lisatud kategooria „muu“ juhul, kui selle tegevuse osas on täiendavaid isikuid, kellele tekib ajakulu, mida uuringus arvesse ei võeta. Siin ja edaspidi tähistatakse tabelis märgiga „+“ menetlusosaliste kulu, mida käesoleva uuringu raames ei ole mõõdetud. See tähendab, et kogukulu on meie poolt leitavast kindlasti suurem.

Prokuröri teavitamine kriminaalmenetluse alustamisest toimub telefoni või e-maili teel. Tegemist mõneminutilise ajakuluga, mis läheb ühe telefonikõne tegemiseks või e-kirja kirjutamiseks.

4.1.4 Kriminaalmenetluste juhtimine

Kohtueelset kriminaalmenetlust juhib prokurör ning vägivallakuritegude puhul viib menetlust läbi politsei. KrMS kohaselt on prokurör pädev tegema menetluse juhtimisel (KrMS § 213) järgmist:

1. vajaduse korral tegema menetlustoiminguid;
2. viibima menetlustoimingu juures ja sekkuma selle käiku;
3. tutvumiseks ja kontrollimiseks välja nõudma kriminaaltoimiku materjali ja muu materjali;
4. andma uurimisasutusele korraldusi;
5. tühistama ja muutma uurimisasutuse määrusi;
6. kõrvaldama uurimisasutuse ametniku kriminaalmenetlusest;
7. muutma kriminaalasja uurimisalluvust;
8. nõudma uurimisasutuse ametnikult menetluse asjaolude kohta suulisi ja kirjalikke selgitusi;
9. tegema kriminaalhooldusosakonna juhatajale ülesandeks nimetada kriminaalhooldusametnik;
10. täitma muid käesolevast seadustikust tulenevaid ülesandeid kohtueelses menetluses;
11. lõpetama kriminaalmenetluse;
12. tunnistama kohtueelse menetluse lõpuleviiduks.

Intervjuude põhjal võib väita, et kohtueelse menetluse kriminaaluurimise toimingute tegemisel tavaliselt prokurör ei osale, mõningate eranditega nagu nt sündmuskoha vaatlus tapmise puhul. Prokuröri osalust igas kriminaaluurimise toimingus käsitletakse menetlustoimingute peatükkides.

Kohtueelse menetluse lõppemist käsitletakse eraldi kohtueelse menetluse lõpetamise tegevuste juures.

Loetelus toodud punktid 3-10 sisaldavad tegevusi, mis on vajalikud uurimise igapäevaseks juhtimiseks ning infovahetuseks politsei ja prokuratuuri vahel. Ühelt poolt on see prokuröri roll - anda uurimise läbiviimiseks korraldusi ja nõuda välja materjale, et olla uurimisega kursis. Teiselt poolt on see uurijate tegevus, mis sisaldab prokuröriga suhtlemist, prokurörile selgituste ja materjalide edastamist ning tegevusjuhiste läbi arutamist.

Intervjuude põhjal võib järeldada, et seaduses nimetatud tegevustele (punktid 3-10) kuluvat aega eraldiseisvalt üldisest uurimise juhtimisest ei ole võimalik hästi hinnata, sest tegemist ei ole väga selgelt piiritletud tegevustega. Intervjuudes hinnati juhtimistegevust, mis ei seondu konkreetse menetlustoiminguga (nt vahistamistaotluse koostamisel on prokuröridel vajalik lisada sellele toimik ning sellisel juhul liigitati selle välja nõudmine vahistamistaotluse tegemise juurde), ühe üldise tegevusena kogu menetluse käigus.

Prokuröride poolt antud hinnangud kohtueelse menetluse juhtimisele kuluvale ajale olid veerandist tunnist kuni tunnini ühe menetluse nädala kohta. Uurijate hinnangud enda aja kulule olid poolest tunnist kuni kahe tunnini. Kuna intervjuueeritavad ei toonud välja selgeid põhjendusi, miks menetluse juhtimise aeg peaks kuriteoliigist sõltuvalt erinema, siis võtame

ajahinnangu aluseks mõlemal juhul keskmisi väärtuseid pakkunud intervjuueeritavate hinnangud (vt Tabel 11).

Tabel 11. Hinnangulised ajad kohtueelse menetluse üldisele juhtimisele (uurimise strateegiate ja taktikate kavandamine, tegevuste kokku leppimine, aruandlus ja suhtlemine) ühe menetluse kohta (tundi)

Tegevus	Isik	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Menetluse juhtimine nädalas				
	Uurija	1	1	1
	Prokurör	0,5	0,5	0,5
	Muu	+	+	+
Menetluse juhtimine menetluse jooksul kokku*				
	Uurija	19,8	24,4	17,0
	Prokurör	9,9	12,2	8,5
	Muu	+	+	+

* menetluse juhtimine nädalas korrutatud kohtueelse menetluse nädalate arvuga (vt Tabel 9).

Allikas: menetlejate eksperthinnangud

Juhtimistegevustele kuluv aeg on selgelt erinev kriminaalmenetluse erinevates etappides. Menetluse alguses, kui lisandub kiirelt palju uut infot, võib olla igapäevane suhtlus ja juhtimistegevus pool tundi päevas, samas kui uurimise keskel on juhtimistegevusi oluliselt harvem.

Uurijate poolt tähendavad üldise juhtimise tegevused koosolekuid, milles meeskonnaliikmed annavad ülevaateid, mida on tehtud ja leitud ning mille raames pakutakse variante ja arutatakse läbi ning otsustatakse, kuidas edasi minna. Sellistel koosolekutel osalevad erinevad politseiametnikud, lisaks uurijatele jälitajad, kriminalistid jm. Mõnikord osaleb sellistel koosolekutel ka prokurör. Lisaks on jälitajatel veel eraldi koosolekud, mida siinkohal ei arvestata, kuna jälitajate tööaega uuringus ei kaardistatud.

4.1.5 Päringud registritesse ja asutustesse

Uurijatel on vaja uurimise raames teha palju erinevaid päringuid. Need hõlmavad päringuid erinevatesse registritesse nagu karistusregister, isikuandmete kontroll X-tee kaudu, kinnisturegister, liiklusregister, maksuregister jmt. Lisaks on vaja teha päringud haiglatele, kiirabisse ja esmaabisse isiku haigusloo väljavõtete saamiseks, koolidele ning töandjatele iseloomustuste küsimiseks. Uurimise jaoks on sageli vajalik teha päringuid ka turvakaamerate salvestiste ning telefonisalvestiste saamiseks, pankadesse pangakaardi kasutamise info tuvastamiseks. Seega on kokku väga palju päringuid, mille arv võib ulatuda kümnest viiekümneni.

Päringute arv sõltub kahtlustatavate arvust. Iga kahtlustatava kohta tuleb teha eraldi päringud. Iga päringu tegemiseks kuluv aeg sõltub muuhulgas sellest, kui hästi toimib PPAs kasutatav dokumendihaldussüsteem Delta. Aeganõudev on ka kontakteerumine inimestega, kellel on voli ja kompetentsus päringule vastamiseks.

Erinevates intervjuudes hinnati päringute tegemisele kuluvat aega erineval moel: tapmiste puhul hinnati ühe päringu ajaks 20 min ja kokku 25 päringut; vägistamiste osas kokku üks tööpäev päringutele ning röövimiste puhul pool tundi üks päring ning kokku 10 päringut ühe menetluse raames. Suurusjärguliselt jäi hinnanguline ajakulu kõigi päringute tegemisele ühe kriminaalasja raames 8 ja 10 tunni vahele. Kuna röövimiste puhul on sagedamini mitu kahtlustatavat ja röövimisi puudutavas intervjuus hinnati päringutele kuluvat aega veidi

pikemaks, siis arvestame, et tegemist on kuriteoliigist tuleneva erisusega ning seega on päringutele kuluv aeg pikem.

Päringuid teevad ka prokurörid, kui nad panevad kokku süüdistusakti või on vajalik korraldada kahtlustatava vahistamine. Sellised päringud aga arvestatakse teiste uurimistoimingute raames tehtavateks toiminguteks.

Tabel 12. Hinnangulised ajad kohtueelses menetluses tehtavatele päringutele ühe menetluse kohta (tundi)

Tegevus	Isik	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Päringud				
	Uurija	8	8	10

Allikas: menetlejate eksperthinnangud

4.1.6 Sündmuskoha vaatlus

Juhul, kui sündmuskohat on värske, siis on üks esimesi menetlustoiminguid sündmuskoha vaatlus. Tapmiste ja mõrvade puhul osaleb reeglina sündmuskoha vaatlusel nii uurija kui prokurör. Lisaks neile osalevad kohtuarst, kriminalistid, jälitajad, mõnikord künoloog, aga ka operatiivtalituse töötajad. Teiste kuriteoliikide puhul ei ole prokuröri osalemine sündmuskoha vaatlusel tavapärane. Intervjuude põhjal saab öelda, et röövimiste puhul teevad sündmuskoha vaatluse reeglina operatiivtalituse töötajad ja uurijad kohal ei käi.

Lisaks esmasele sündmuskoha vaatlusele on sageli vaja teha täiendavaid sündmuskoha vaatluseid, et otsida mõnda kindlat tõendit, vaadelda nt verejälgi vmt. Kui prokuröri osalemine tapmiste esmasel sündmuskoha vaatlusel on tavapärane, siis järgnevatel ta tavaliselt ei osale. Täiendavaid sündmuskoha vaatluseid viivad läbi uurijad, kriminalistid ja jälitajad. Vägistamiste ja röövimiste puhul ei toodud täiendavaid sündmuskoha vaatluseid välja kui tavapärasest uurimistoimingut.

Tabel 13. Hinnangulised ajad sündmuskoha vaatlusega seotud toimingutele (tundi)*

Tegevus	Isik	Tapmine	Vägistamine	Rööv
Esmase sündmuskoha vaatlus				
	Uurija	6	3,5	0
	Prokurör	3,25	0	0
	Muu politseitöötaja	+	+	+
Täiendav sündmuskoha vaatlus				
	Uurija	2	0	0
	Muu politseitöötaja	+	+	+
Esmase sündmuskoha vaatlusprotokolli koostamine				
	Uurija	8	8	0
	Muu politseitöötaja	0	+	+
Täiendava sündmuskoha vaatlusprotokolli koostamine				
	Uurija	4	0	0
	Muu politseitöötaja	0	+	+
Vaatlusprotokolli sisestamine registrisse				
	Uurija	0,5	0,16	0
	Muu politseitöötaja	0	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

* Nulliga tähistatakse seda, kui tegevusele vastava menetlusosalise aega ei kulu.

Esmase sündmuskoha vaatluse pikkuseks hinnati intervjuudes koos transpordi ja ettevalmistusega tapmise juhtumite puhul 6 tundi ning vägistamise juhtumite puhul 3-4 tundi. Teise ja järgneva vaatluse pikkuseks on hinnanguliselt 2 tundi (vt Tabel 13).

Toimikute põhjal kaardistatud protokollitud sündmuskoha vaatluste pikkused on oluliselt lühemad, kui intervjuudes antud hinnangud. Tapmiste ja mõrvade esmase sündmuskoha vaatluse pikkuseks on umbes kaks ja veerand tundi (2:12), vägistamistel poolteist tundi (1:31) ja röövimiste puhul pool tundi (00:32). Täiendavad sündmuskoha vaatlused on tapmistel umbes poolteist tundi (1:27). Erinevused protokollitud ja hinnangulises ajakulus tulenevad mitmest põhjusest: lisaks tegelikule sündmuskoha vaatluse teostamisele lisandub sellele transpordi aeg, ettevalmistuse (tehnikate ning vajalike vahendite, oluliste inimeste teavituse ja kogunemise) aeg, samuti protokollide koostamise ja registrisse sisestamise aeg. Kaht viimast vaatamisaega eraldi otseselt sündmuskoha vaatlusega seotud muudest tegevustest.

Esmase sündmuskoha vaatlusprotokollide koostamine võtab ühe tööpäeva ning selle pikkus sõltub sellest, kui palju infot sündmuskohalt koguti ning milline oli sündmuskoht. Kõik sündmuskohalt kogutud asitõendid tuleb eraldi üle vaadata, otsustada, kas info lisada protokollide või mitte, fototabelid teha. Keerukamatel juhtudel (näiteks kui sündmuskohaks on väga suur ala või koguti sündmuskohalt väga palju erinevat infot) võib protokollide koostamine võtta ka enam kui nädala. Röövimiste puhul teevad protokollide operatiivtöötajad ning ka vägistamiste puhul teevad uurijad protokollide vaid veerandi juhtudel, ülejäänud juhtudel teeb selle mõni teine politseiametnik.

Protokollide sisestamine registrisse on eraldi toiming, millele kulub aeg sõltub sellest, kui hästi töötab register. Hinnangud sellele olid 10-st minutist vägistamiste puhul poole tunnini tapmiste puhul. Röövimiste osas teeb seda toimingut muu politseitöötaja, kelle tööaega ei ole uuringus kaardistatud.

Sündmuskoha vaatluse juures osaleb intervjuude järgi 1-2 uurijat. Toimikute põhjal on tapmise sündmuskoha vaatluse juures olnud keskmiselt 1,24 uurijat ja üksikud vägistamise ning röövimiste sündmuskoha vaatlused olid sellised, kus kõigil osales üks uurija.

Võttes arvesse toimingute tegemisele kuluvat aega ning toimingute esinemissagedust (vt Tabel 14) ja toiminguid teostavate inimeste arvu, leitakse ühe menetluse raames sündmuskoha vaatlusele kuluv keskmine aeg (vt Tabel 15).

Tabel 14. Hinnangulised sagedused sündmuskoha vaatlusega seotud toimingutele (osakaal menetlustest, mis ei ole lõppenud kriminaalmenetluse aluse puudumisega)

Tegevus	Isik	Tapmine	Vägistamine	Rööv
Esmase sündmuskoha vaatluse sagedus menetlustest				
	Uurija	100%	50%	0%
	Prokurör	100%	0%	0%
	Muu	100%	50%	ei ole teada
Täiendava sündmuskoha vaatluse sagedus menetlustest				
	Uurija	50%	0%	0%
	Prokurör	0%	0%	0%
	Muu	50%	ei ole teada	ei ole teada
Sündmuskoha vaatlusprotokolli koostamine sagedus menetlustest				
	Uurija	150%	12,5%	0%
	Muu	0%	37,5%	ei ole teada
Vaatlusprotokolli sisestamine registrisse sagedus menetlustest				
	Uurija	150%	13%	0%
	Muu	0%	38%	ei ole teada

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Aastas kokku kuluv aeg (vt Tabel 15) on leitud korrutades ühe menetluse raames kuluva aja hinnangu kõikide menetluste arvuga aastas³².

Tabel 15. Sündmuskoha vaatlusele kuluv aeg keskmiselt ühe menetluse kohta ja aastas kokku (tundi)

Tegevus	Isik	Tapmine	Vägistamine	Rööv
Sündmuskoha vaatluse toimingutele kuluv aeg ühes menetluses				
	Uurija	19,4	5,8	0
	Prokurör	3,3	0	0
	Muu	+	+	+
Sündmuskoha vaatlustele kuluv aeg aastas kokku				
	Uurija	1047,6	272,6	0
	Prokurör	178,2	0	0
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autorite arvutused

4.1.7 Isiku läbivaatus

Tavapärased uurimistoimingud kriminaaluurimise raames on kannatanu ja kahtlustatava läbivaatused.

Kui ohver on surnud, siis tehakse surnule kohtuarstlik ekspertiis, mis kajastub ekspertiiside peatükis (vt ptk 4.1.23). **Surnu vaatlus**, millel osalevad ka uurijad, tehakse sündmuskoha vaatluse käigus ja ei ole eraldi uurimistoiming. Vahel harva tehakse eraldi surnu vaatlus ka hiljem surnukuuris, sel juhul on selle läbiviijaks tavaliselt kriminalist. Uurija ülesandeks on sellisel juhul sisestada vaatluse protokoll registrisse. Seda juhtub intervjuude põhjal umbes veerandil tapmise juhtumitest. Toimikute järgi teostatisurnu hilisemat vaatlust 2013. aastal

³² Siin ja edaspidistes arvestustes on aastas toimepandud kuritegudega seotud menetluste arvude aluseks keskmine registreeritud kuritegude arv 2011-2013. aastal. Selle põhjal on tuletatud erinevaid eelduseid kombineerides kõik muud menetlustega seotud arvud. Kohtueelse menetluse toimingute laiendamise aluseks aastale on menetluste arv, mis ei lõppe kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu. See on kuriteoliigiti järgmine: tapmine 54, vägistamine 47, ja röövimine 350 (vt ka ptk. 3.2.8).

jõustunud kohtuotsusega tapmise ja mõrva paragrahvida menetlustest viiendikul juhtudel³³. Menetlusaja hinnangul lähtuti viimasest.

Kahtlustatava vaatlus tehakse tavaliselt kinnipidamise käigus. Kui kahtlustatav tabatakse sündmuskohal, siis tehakse läbivaatus kohe, aga ka hilisemal tabamisel vaadeldakse isikut. Läbivaatuse käigus võetakse sõrmejäljed ja küünealuse proovid, märgitakse üles ja fotografeeritakse vigastused. Läbivaatuse aeg sõltub sellest, kui palju on vaadelda, kui palju on vigastusi, kas on vajalik ka riiete vaatlus, samuti sellest, kas isik on nõus vabatahtlikult läbivaatust teha laskma. Lisaks kulub enam aega, kui on vajalik kaasata ka tõlk. Läbivaatuse teostamise jooksul koostatakse ka protokoll, sellele tuleb lisada fototabelid, mille tegemine on alati ajamahukas. Fototabelite puhul tuleb iga lisatav foto eraldi kirjeldada. Läbivaatuse protokoll tuleb sisestada ka registrisse.

Läbivaatuse viib tavaliselt läbi uurija, kellele sõltuvalt olukorrast võib lisanduda kriminalist, kohtuarst ja/või jälitaja. Läbivaatuse kordade arv ühe menetluse raames sõltub kahtlustatavate hulgast. Iga kahtlustatava läbivaatus tehakse eraldi.

Kannatanu läbivaatuse käigus viiakse läbi sarnased tegevused, kui kahtlustatava puhul. Tapmise ja mõrva menetlustel tehakse kannatanu vaatlus vaid juhtudel, kui tegemist on tapmise katsega ning kannatanu jääb ellu. Intervjuude põhjal on selliseid juhtumeid umbes veerand kõikidest tapmise menetlustest ning seda kinnitab ka vägivaldse rünnaku tagajärjel surnute ning registreeritud kuritegude suhe³⁴. Vägistamisohvrite puhul lisandub läbivaatusele, mida teeb uurija ka arstlikuks läbivaatuseks kuluv aeg, mida siinkohal ei ole kaardistatud.

Protokollitud aeg isiku läbivaatuseks kohtutoimikute põhjal on kolmest minutist kuni ligi nelja tunnini. Keskmine läbivaatuse tegemise aeg on 23 minutit. See aga ei kajasta aega, mis kulub lisaks läbivaatuse ettevalmistusele ning protokollide koostamisele ja registrisse sisestamisele. Intervjuudes antud hinnangud koos toimingute ettevalmistuse ja lõpetamisega on 1,5-2 tundi³⁵, millele lisandub protokollide sisestamise aeg (vt Tabel 16).

Tabel 16. Isiku läbivaatusele kuluv aeg keskmiselt (tundi)

Tegevus	Isik	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Isiku läbivaatusele ja protokollide tegemisele kuluv aeg				
	Uurija	1,75	1,75	1,75
	Muu	+	+	+
Surnu läbivaatusele ja protokollide tegemisele kuluv aeg				
	Uurija	0	-	-
	Muu	+		
Isiku või surnu läbivaatuse protokollide sisestamine registrisse				
	Uurija	0,5	0,5	0,5

³³ Neljas kohtutoimikus kahekümneühest toimikust, oli tehtud surnu vaatlus.

³⁴ Aastatel 2011-2013 oli keskmiselt 80,6 tapmiskuritegu ning 60,3 vägivaldse ründe tagajärjel surnut, seega surnute osakaal kuritegudest on 74,8% (vt Joonis 1).

³⁵ Erinevates intervjuudes anti erinevad hinnangud. Vägistamise intervjuus antud hinnang on sama, mis toimingute protokollitud aeg. Kuna aga teistes intervjuudes pöörati rohkem tähelepanu ka fototabelite ja protokollide koostamisele, siis hindame siinkohal ülespoole ka vägistamise intervjuus antud ajakulu hinnangu. Röövimiste intervjuus antud hinnang oli kaks tundi ja tapmiste intervjuus 1,5 tundi. Kuna ei ole selget alust arvata, et isiku läbivaatuse ajakulu peaks vaatlusaluste kuriteoliikide lõikes erinema, siis ühtlustame nimetatud hinnangud ning valime arvestuste aluseks keskmise ehk 1,75 tundi.

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Tabel 17. Isiku läbivaatuste teostamise hinnangulised sagedused kuriteoliigiti (osakaal menetlustest, mis ei ole lõppenud kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu) *

Isik	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kahtlustatav	80%	80%	150%
Kannatanu	25%	100%	80%
Kokku	105%	180%	230%

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

* 100% suurem väärtus näitab, et ühe menetluse raames tehakse enam kui 1 kord vastavat toimingut. Nt. 150% näitab, et ühe menetluse raames tehakse keskmiselt 1,5 kahtlustatava läbivaatus.

Tabel 18. Isiku läbivaatusele kuluv aeg keskmiselt ühe menetluse kohta ja aastas kokku (tundi)

	Isik	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Isiku läbivaatusele kuluv keskmine ajakulu ühe menetluse raames				
	Uurija	2,5	4,1	5,2
	Muu	+	+	+
Isiku läbivaatusele kuluv ajakulu aastas				
	Uurija	135	192,7	1820
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autorite arvutused

4.1.8 Asitõendite vaatlus

Kõik asitõendid tuleb eraldi vaadelda, pildistada ning vaatluse kohta teha protokoll. Lisaks sündmuskohalt võetud asitõenditele vaadeldakse kannatanu ja kahtlustatava riideid, mobiiltelefone, pangakaarte, heli- ja videosalvestisi jmt. Ühe asitõendi vaatlus võtab umbes 20 minutit, kuid kogu menetluse jooksul kogutud asitõendite vaatlused kokku koos registrisse sisestamisega tavapäraselt umbes nädala.

Tavapärasest asitõendite vaatlusest eraldi tuuakse välja helisalvestiste ja videosalvestiste vaatlused, mis on oluliselt ajamahukamad. Suur ajakulu tuleb eelkõige sellest, et salvestised tuleb enne vaatluse teostamist stenografeerida ja vajadusel ka tõlkida.

Toimiku protokollide järgi on asitõendi keskmiseks vaatluse pikkuseks tapmise puhul umbes kaks tundi (1:57), röövimistel umbes tund (1:07) ja vägistamise puhul pool tundi (00:29). Ühe toimiku kohta on vastavalt 5,6 asitõendi vaatlust tapmise, 2,3 vägistamise ja 3 röövimise puhul. Sellise info põhjal oleks kokku asitõendite vaatlusele kuluv aeg erinevate kuriteoliikide korral paarist tunnist pooleteise tööpäevani. Nagu ka teiste menetlustoimingute puhul on siinkohal protokollitud aeg oluliselt lühem, kui toimingute teostajate hinnang kogu ajakulule, mis hõlmab nii ettevalmistust, vaatluse teostamist, kui selle protokollimist (vt Tabel 19). Protokollidesse tuleb teha ning kirjeldada fototabelid. Seega ei oleks õige siinkohal lähtuda protokollitud toimingute ajast ning ainuke võimalus on kasutada eksperthinnanguid.

Tabel 19. Uurijal asitõendite vaatlusele kuluv aeg ühe menetluse raames (tundi)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Asitõendid kokku	40	20	40
Üks helisalvestis	2	2	2
Üks videosalvestis	16	16	16

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori täiendused

Hinnang asitõendite vaatluse ajale on antud ühe menetluse raames kokku, seepärast arvestatakse, et iga menetluse raames tuleb üks kord asitõendite vaatlust teha. Üks helisalvestise vaatlus (s.o. kuriteoteate telefonikõne) on tavapäraselt iga menetluse raames, mõne menetluse raames on see lihtsam ja teises keerukam. Mitmete menetluste puhul lisanduvad sellele täiendavad helisalvestiste vaatlused (näiteks telefonikõned), kuid nende sageduse kohta puudub hinnang. Videosalvestiste vaatluseid ei tehta kõikides tapmise ja vägistamise juhtumites, vaid hinnanguliselt pooltes. Röövimiste puhul tuleb seevastu mitmeid videosalvestiste vaatlusi (näiteks turvakaamerate salvestised) ette paljudes menetlustes (vt Tabel 20).

Tabel 20. Asitõendite vaatluse sagedus (osakaal menetlustest, mis ei ole lõppenud kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Asitõendid	100%	100%	100%
Helisalvestised	100%	100%	100%
Videosalvestised	50%	50%	200%

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori täiendused

Asitõendite vaatluse puhul arvestame, et kõik vaatlused ja protokollide sisestamised teeb tavapäraselt üks uurija. Kombineerides asitõendite vaatluse sagedusi menetlustes ja ühele vaatlusele kuluvat aega, leitakse asitõendite vaatlusele kokku kuluv aeg ühe keskmise menetluse kohta. Keskmise aastase menetluste arvuga kombineerides, leitakse aastas asitõendite vaatlusele kuluv aeg.

Tabel 21. Asitõendite vaatlusele kuluv uurija tööaeg keskmiselt ühe menetluse kohta ja aastas kokku (tundi)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
	e	e	e
Asitõendite vaatlusele kuluv aeg ühe menetluse raames	50	30	74
Asitõendite vaatlusele kuluv aega aastas kokku	2700	1410	25900

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autorite arvutused

4.1.9 Läbiotsimine

Läbiotsimised tehakse tavapäraselt prokuröri loaga. Uurija teeb prokurörile taotluse kirjalikult või telefoni teel ning prokurör väljastab loa. Läbiotsimise teostamise juures on lisaks ühelekahele uurijale ka jälitajad, mõnikord künoloog, kriminalistid ning läbiotsimiskoha valdaja või selle puudumisel kohaliku omavalitsuse esindaja.

Tapmise osas hindasid uurijad, et nende ajakulu läbiotsimisele on üks tööpäev ettevalmistust, kuus tundi läbiotsimist koos transpordiga ning 2,5 tundi protokollide vormistamist ja registrisse sisestamist. Röövimiste ja vägistamiste osas hinnati ajakuluks 8-9 tundi ning röövimiste puhul veel registrisse sisestamise ajaks pool tundi (vt Tabel 22). Protokollitud läbiotsimise pikkus kohtutoimikutes kajastatud dokumentide alusel on ligikaudu tund ja veerand (1:18).

Prokuröride hinnangud enda ajakulule sündmuskohal olid 10 minutist kuni 1 tunnini (eeldusel, et läbiotsimise loa väljastab prokurör ning kohtumäärust ei ole vaja taotleda). Kuna oli ka keskmisi hinnanguid 0,5 tundi, siis lähtutakse sellest, eeldades, et väga lühidalt ning pikad ajakulu hinnangud on pigem äärmuslikud ning tavapäraselt võiks see toiming võtta pool tundi.

Tabel 22. Ühele läbiotsimisele kuluv menetlejate aeg (tundi)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Uurija	16	9,5	9,5
Prokurör	0,5	0,5	0,5
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori täiendused

Ühel läbiotsimisel osaleb üks kuni kaks uurijat, keskmiseks võetakse seega 1,5. Läbiotsimiste sageduseks erinevate kuriteoliikide osas on hinnatud tapmiste puhul enamasti vähemalt üks läbiotsimine ja vägistamiste ning röövimiste puhul 40-50% juhtudest (vt Tabel 23). Kuna toimikutes oli kajastatud vähem läbiotsimisi, siis võtame arvestuste aluseks uurijate ja prokuröride hinnangute alumise piiri.

Tabel 23. Läbiotsimiste sagedus kõikidest kriminaalmenetlustest ning osalevate uurijate arv

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Läbiotsimiste sagedus	80%	40%	40%
Uurijate arv	1,5	1,5	1,5

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori täiendused

Kombineerides menetlejate ajahinnanguid, menetlejate arvu, kes on toiminguga seotud ning menetluste arvu, mille raames läbiotsimisi teostatakse, leitakse ajakulu ühe keskmise menetluse kohta. Selle alusel leitakse ajakulu läbiotsimistele aastas toime pandud kuritegude kohta kokku (vt Tabel 24).

Tabel 24. Läbiotsimistele kuluv aeg ühe menetluse raames ja aastas kokku (tundi)

	Isik	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Läbiotsimisele kuluv aeg ühe menetluse raames				
	Uurija	19,2	5,7	5,7
	Prokurör	0,4	0,2	0,2
	Muu	+	+	+
Läbiotsimistele kuluv aeg kokku				
	Uurija	1036,8	267,9	1995
	Prokurör	21,6	9,4	70
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autorite arvutused

4.1.10 Ülekuulamine

Ülekuulamised on kõige levinum uurimistoiming. Üle võidakse kuulata kahtlustatavaid, kannatanuid ja tunnistajaid. Ühe menetluse käigus tehtavate ülekuulamiste pikkus ja arv sõltub suuresti kuriteo asjaoludest ning tunnistajate arvust.

Harju Maakohtus vaadeldud toimikute põhjal on keskmine protokollitud ülekuulamise kestus kolmveerand tundi (00:46). Kahtlustatava ülekuulamised on keskmiselt pikemad kui kannatanu ja tunnistaja ülekuulamised ning tapmiste menetluses läbiviidud ülekuulamised on üldiselt pikemad kui röövimiste ja vägistamiste menetluses tehtud.

Tabel 25. Keskmine ülekuulamise kestus (tunnid:minutid:sekundid)

Ülekuulatatav	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kahtlustatav	1:24:00	0:52:00	0:50:46
Kannatanu	1:10:43	1:41:40	0:41:34

Tunnistaja	0:53:29	0:34:37	0:30:20
Keskmine	1:02:42	0:55:00	0:39:45

Allikas: Harju Maakohtus menetletud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikute valim.

Ülekuulamiste arv ühe menetluse kohta erineb pabertoimikute ja e-toimikute põhjal. E-toimiku andmed ei ole üldiselt usaldusväärsed, sest e-toimikust on paljude toimingute andmed puudu. Seetõttu võiks eelistada pabertoimikute põhjal kogutud andmeid ülekuulamiste sageduse kohta. Samas on vaadeldud pabertoimikute hulk väga väike ning sellest tulenevalt võib olla juhuslik viga suhteliselt suur. Lisaks on näiteks tapmise kriminaalasjades kahekümne kahest pabertoimikust seitse sellised, kus ei ole kajastatud mitte ühtegi ülekuulamist. Selliseid menetlusi, kus ülekuulamisi läbi ei viida, aga tegelikkuses ei ole.

Iga kuriteoliigi kohta võetakse aluseks suurim ülekuulamiste arv võrreldes e-toimiku ja paberil toimikutes kajastatud ülekuulamisi.

Tabel 26. Ülekuulamiste arv ühe menetluse kohta erinevatel andmetel*

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Paberil toimikud	6,1	8,0	19,4
E-toimik	8,48	7,24	4,13
Hinnang intervjuudes	13	8	15,5

Allikas: paberil toimikud - Harju Maakohtus menetletud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikute valim; e-toimik –2012. ja 2013. aastal prokuratuuris lõpliku menetlusotsuse saanud kriminaalasjades tehtud toimingute sagedused; hinnang intervjuudes – uurijate eksperthinnangud.

* Paksus kirjas on toodud hinnangud, mis võetakse keskmise menetluse arvestuse aluseks.

Kuna intervjuudes antud hinnangud ülekuulamiste kestusele olid väga erineva pikkusega, siis ühtlustamiseks hinnanguid kombineerime intervjuude ja toimikute andmeid. Eeldame, et iga kahtlustatava ja kannatanu ülekuulamise ettevalmistuseks (koos transpordi, tõlke korraldamise, küsimuste täpsustamise jmt) läheb keskmiselt 1,5 tundi ja tunnistaja ülekuulamise ettevalmistuseks 1 tund. Kõikide protokollide sisestamiseks registrisse läheb intervjuudes antud konsensusliku hinnangu järgi pool tundi. Lisades sellised ajaarvestused pabertoimikute põhjal kaardistatud ülekuulamiste pikkusele ning ümardades tulemused saame hinnangulised ajakulud ülekuulamistele.

Tabel 27. Uurija ajakulu ühele erinevat liiki ülekuulamisele (tundi)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kahtlustatav	3,5	3	3
Kannatanu	3	4	2,5
Tunnistaja	2,5	2	2

Allikas: autorite arvutused, mille aluseks on Harju Maakohtus menetletud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikute valim ja uurijate intervjuud

Erinevat liiki ülekuulamiste sagedused tuletame eelnevalt toodud keskmise ülekuulamiste arvu järgi ühes menetluses (vt Tabel 26) ning pabertoimikute põhjal kaardistatud ülekuulatud isikute proportsioonide järgi.

Tabel 28. Erinevat liiki ülekuulamiste keskmine arv ühes menetluses

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kahtlustatav	2,2	1,7	5,7
Kannatanu	0,8	2	5,9
Tunnistaja	5,4	4,3	7,8

Allikas: autorite arvutused, mille aluseks on Harju Maakohtus menetletud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikute valim ja uurijate intervjuud

Eeltoodud hinnanguid aluseks võttes kujuneb ühes menetluses keskmiseks ülekuulamistele kuluvaks uurija ajakuluks sõltuvalt kuriteoliigist pool nädalat kuni enam kui üks töönädal.

Tabel 29. Ülekuulamistele kuluv aeg ühe menetluse raames ja aastas kokku (tundi)

	Tegija	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Ülekuulamistele ühes menetluses kuluv aeg				
	Uurija	23,6	21,7	47,5
	Muu	+	+	+
Ülekuulamistele kokku aastas kuluv aeg				
	Uurija	1274,4	1019,9	16 607,5
	Muu	+	+	+

Allikas: autorite arvutused, mille aluseks on Harju Maakohtus menetletud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikute valim ja uurijate intervjuud

Tavapärasele ülekuulamisele lisandub oluline ajakulu, kui see videosalvestatakse (seda tehakse enamasti alaealiste ülekuulamisel). Sellisel juhul tuleb videosse võetud ülekuulamine stenografeerida ja see on väga ajamahukas töö. Uurijate hinnangul võtab ühe kahetunnise videointervjuu stenografeerimine aega kaks päeva. Reeglina salvestatakse alaealiste ülekuulamised. Info selle kohta, kui sageli tehakse ülekuulamisi videosalvestustega, mida tuleb stenografeerida, puudub. Seepärast ei ole võimalik seda ajakulu arvestada.

4.1.11 Ütluste seostamine olustikuga

Ütluste seostamine olustikuga tähendab seda, et ülekuulatud kahtlustatavale, süüdistatavale, kannatanule või tunnistajale tehakse ettepanek selgitada ja täpsustada kuriteosündmusse puutuvaid asjaolusid kohapeal ja seostada ütlused sündmuskoha olustikuga. Lisaks isikule, kelle ütluseid olustikuga seostatakse, osaleb toimingus üks või kaks uurijat, sõltuvalt sellest, kas tegevust jäädvustab uurija või mõnes muus ametis (nt kriminalistina) töötav inimene. Vajadusel osalevad veel tõlk ja kaitsja. Olustikuga seostamine jäädvustatakse fotoaparaadi või videokaameraga.

Protokollitud ütluste ja olustiku seostamise aeg on Harju Maakohtu toimikute põhjal keskmiselt umbes tund (1:10). Uurija jaoks, kes aga toimingut peab korraldama, on tegemist oluliselt pikema protsessiga. Koos ettevalmistuse, tehnika korraldamise, transpordi, protokollide koostamise, fototabelite tegemise, videosalvestuse korral stenogrammi tegemisega võtab ütluste ja olustiku seostamine aega ühe tööpäeva, kui ei kasutata videot, ning kaks tööpäeva, kui kasutatakse video tegemist. Videosalvestise puhul võtab stenogrammi tegemine väga kaua aega, seepärast on kokkuvõttes videosalvestusega ütluste seostamine olustikuga oluliselt ajamahukam. Lisaks sellele läheb pool tundi protokollide sisestamiseks registrisse. Siinkohal andsid uurijad kuriteoliigiti veidi erinevaid hinnanguid toimingu pikkusele, kuid kuna pabertoimikute põhjal kaardistatud protokollitud ütluste ja olustiku seostamise ajad ei ole süstemaatiliselt erinevad, siis rakendatakse kuriteoliigist sõltumata ühesuguseid aegu.

Tabel 30. Ühe uurija tööaeg, mis kulub ütluste seostamisele olustikuga erinevate tehniliste vahendite korral (tundi)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Foto	-	8,5	8,5
Video	16,5	16,5	16,5

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori täiendused

Ütluste ja olustiku seostamise sageduse kohta menetlustest ning ühe menetluse raames tehtavate toimingute arvu kohta puuduvad andmed. E-toimiku ja pabertoimikute andmete järgi ei ole tegemist sagedase uurimistoiminguga. Intervjuudest uurijatega selgub aga, et toimingut tehakse tavapäraselt kõikide menetluste raames vähemalt üks kord ning sageli ka enam kui üks kord. Kuna siinkohal lähevad toimikute andmed ja uurijate hinnangud väga lahku, tuleb aluseks võtta uurijate eksperthinnangud.

Tapmiste ja röövimiste puhul leidsid uurijad, et ütluste ja olustiku seostamine tehakse alati ning vägistamiste puhul pooltel menetlustest. Tavaliselt tehakse ütluste ja olustiku seostamist kahtlustatavatega, mõnikord kannatanu või ka tunnistajatega. Juhul, kui on mitu kahtlustatavat, siis tehakse ütluste ja olustiku seostamine iga kahtlustatavaga eraldi. Sellest loogikast lähtuvalt on arvestatud, et alati tehakse toimingut vähemalt ühe inimesega ning pooltel juhtudel kahe inimesega. Röövimiste osas, kus on rohkem grupiviisilisi kuritegude toime panemisi, on hinnanguline ütluste ja olustiku seostamise arv ühes menetluses kolm korda.

Tapmiste osas ütlesid uurijad selgelt, et alati tehakse ütluste ja olustiku seostamine videosalvestusega, pildistamisega ei tehta. Röövimiste puhul leiti, et videosalvestust kasutatakse kolmandikul juhtudest. Röövimistega analoogne jaotus rakendati ka vägistamiste juhtudele, sest vägistamise menetluste kohta vastav info puudus.

Tabel 31. Ütluste ja olustiku seostamise sagedus menetlustest ning kordade arv ühe menetluse raames

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Ütluste seostamine olustikuga - kordade arv ühe menetluse raames			
	1,5	1,5	3
Ütluste seostamine olustikuga - sagedus (% menetlustest)			
foto		33%	67%
video	100%	17%	33%

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Ütluste ja olustiku seostamist ei tee uurija üksi. Tavaliselt on toiminguga seotud kaks inimest ja teine võib olla, kuid ei pea olema uurija. Teise ametniku aeg, mis kulub ütluste ja olustiku seostamisele on lühem, sest protokoll ja stenogrammi koostab üks inimene. Eeldame, et kogu ütluste ja olustiku seostamise aja on sellega seotud vähemalt üks uurija ning pooltel juhtudel on poole ajast seotud ka veel teine uurija. Sellistel eeldustel kujuneb ühe keskmise menetluse kohta uurija ajakuluks 10 tundi vägistamise juhtudel ning umbes üks töönädal röövimiste puhul.

Tabel 32. Ütluste ja olustiku seostamisele kuluv aeg ühe menetluse korral keskmiselt ning aastas kokku (tundi)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Ütluste seostamine olustikuga ajakulu ühe menetluse kohta			
Uurija	30,9	10,5	41,9
Muu	+	+	+

Ütluste seostamine olustikuga ajakulu menetluste kohta aastas			
Uurija	1668,6	493,5	14665
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

4.1.12 Äratundmiseks esitamine

Vajaduse korral võib menetleja isiku, asja või muu objekti esitada ülekuulatud kahtlustatavale, süüdistatavale, kannatanule või tunnistajale äratundmiseks. Esemete esitamist äratundmiseks tuleb ette väga harva, nt uurijate intervjuus leiti, et seda juhtub vähem kui üks kord kõikide tapmiste menetluste raames aastas. Samas isiku äratundmiseks esitamist tuleb ette sageli. Tavaliselt tehakse seda fotode põhjal, aga vahel ka inimeste reastamisega. Sõltuvalt sellest, kas isiku äratundmiseks esitatakse inimesed või fotod, on tööaeg, mis selle toimingute tegemiseks kulub, erinev. Äratundmise toiming iseenesest võtab suhteliselt vähe aega ning ei ole erinev, kui äratundmiseks esitatakse fotod või inimesed (pabertoimikute põhjal protokollitud aeg on keskmiselt 10 min). Erinev on aga eeltööle kuluv aeg. Fotode abil äratundmiseks esitamiseks tuleb otsida välja sarnaste inimeste fotod, inimestega äratundmise jaoks on vajalik leida sarnased inimesed.

Inimeste äratundmiseks esitamist tehakse suhteliselt harva, sest sobivate inimeste leidmine on aeganõudev ja keerukas. Seepärast tehakse seda tavaliselt fotode abil. Samas tegelevad äratundmiseks esitatavate inimeste otsimisega jälitajad, mistõttu uurija tööaeg ei ole oluliselt erinev, kui äratundmist tehakse fotode või inimestega. Siinkohal eeldame, et uurija tööaeg on mõlemal juhul sama.

Isiku äratundmiseks esitamiseks on vajalik teha eeltöö ja leida kahtlustatavaga sarnanevate inimeste fotod, viia läbi äratundmise toiming koos kannatanu või tunnistajatega ning seejärel toimingu protokollida. Protokollide tegemine ning sisestamine registrisse võtab kauem aega kui tavaliselt, sest väga täpselt tuleb otsida ja sisestada isikuandmed kõikide äratundmiseks esitatud isikute kohta. Uurijate hinnang oli enam-vähem konsensuslik, et toimingute tegemine koos ettevalmistusega võtab poolteist tundi ja protokollide sisestamise osas hindasid erinevad uurijad kuluvat aega poolest tunnist kuni ühe tunnini.

Äratundmiseks esitamisega tegeleb üks uurija, kui on fotodelt äratundmiseks esitamine. Röövimiste puhul töid uurijad välja, et pooltel juhtudel teostab kogu äratundmiseks esitamise jälitaja, mitte uurija. Kui toimub inimeste esitamine äratundmiseks, siis on tegevusega hõlmatud lisaks uurijale jälitajad, konvoi, mis transpordib kahtlustatavat, kaitsja, kannatanu või tunnistajat, kellele isik äratundmiseks esitatakse.

Tabel 33. Äratundmiseks esitamisele kuluv uurija tööaeg (tundi)

Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Uurija	2,25	2,25	2,25
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori kohendused

Tabel 34. Äratundmiseks esitamise sagedus menetlustest, kordade arv ühe menetluse raames ning uurijate arv, kes on seotud tööga

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Äratundmiseks esitamise kordade arv ühe menetluse raames	1,5	1,5	5

Äratundmiseks esitamise sagedus menetlustest	70%	50%	100%
Osalevate uurijate arv	1	1	0,5

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori kohendused

Tabel 35. Äratundmiseks esitamise ajakulu ühe menetluse kohta keskmiselt ja kokku aastas (tundi)

	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Äratundmiseks esitamise ajakulu keskmiselt ühe menetluse kohta				
	Uurija	2,4	1,7	5,6
	Muu	+	+	+
Äratundmiseks esitamisele kuluv aeg aastas				
	Uurija	129,6	79,9	1960
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused

4.1.13 Isiku kahtlustavana kinnipidamine

Kahtlustatavana kinnipidamine on menetlustoiming, mis seisneb isikult kuni 48 tunniks vabaduse võtmises. Vaatlusaluste raskete kuritegude puhul peetakse enamasti kahtlustatav kinni ning kui on mitu kahtlustatavat, siis on ühe menetluse raames mitu kinnipidamist. Samuti võib olla ühe menetluse raames korduvalt sama inimese kinnipidamist, kui inimene on vahepeal vabadusse lubatud, kuid ta paneb toime uue kuriteoepisoodi või ilmneb varasemast veel mõni episood.

Isiku kinnipidamist teostavad tavaliselt jälitajad. Kui on alust kahtlustada, et inimesel on ka relv, siis osalevad lisaks kiirreageerijad. Vägistamise menetluste puhul toodi välja, kui kinnipidamisele järgneb läbiotsimine, siis osaleb kinnipidamisel ka uurija.

Uurija osaleb kinnipidamise kavandamise arutelul ning aitab isiku tausta ja liikumisi kontrollida. Kuna reeglina teostavad kinnipidamist jälitajad, siis teevad nemad ka vastava protokolliga ja kannavad selle registrisse. Vaid juhtudel, kui jälitajatel on kiire ning on vaja tööd jagada, koostavad protokollid uurijad. Protokollid koostamine võtab isiku kinnipidamisel kauem kui pool tundi, sest tuleb üksikasjalikult kirja panna isikul kaasas olevad esemed. Juhul, kui tal on sularaha kaasas, tuleb kõik kupüürid ükshaaval kirja panna. Isiku kinnipidamisest tuleb teavitada prokuröri, mis toimub tavaliselt telefoni teel ning kuna kinnipidamist teostavad jälitajad, siis on ka prokuröri teavitamine nende töö. Kuna tavapärasel juhul ei ole uurijatel kinnipidamisega seoses ajakulu, siis seda siinkohal ka ei arvestata. Siiski on võimalik ja vajalik arvestada kuludena arestimajas kinnipidamise kulu.

Kinnipidamiste sagedus vaadeldud pabertoimikute alusel (kokku kohtueelse ja kohtumenetluse ajal) on enam kui üks kord ühe menetluse kohta tapmist ja vägistamiste korral ning enam kui kaks korda röövimiste menetluste kohta. E-toimiku andmed on ilmselt puudulikud, sest kinnipidamise toimingute sagedus on selle alusel väga harv ning ei vasta ka ekspertide antud hinnangutele.

Tabel 36. Isikute kinnipidamise sagedus (kinnipidamisi ühe menetluse kohta)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
E-toimik	0,82	0,57	0,29
Pabertoimik	1,1	1,3	2,1

Allikas: Harju Maakohtus menetletud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikute valim; E-toimik

Raskete vägivallakuritegude puhul inimene enamasti vahistatakse pärast kinnipidamist. Kuna puuduvad täpsed andmed kinnipidamiste pikkuse kohta, siis eeldatakse, et kõiki kinnipeetavaid hoitakse kinni 48 tundi ning kinnipidamiste arv ühe menetluse kohta võetakse Harju Maakohtu pabertoimikutest kaardistatud sageduse alusel.

Isikute 48 tunniks kinnipidamise kuluks arestimajas oli 2013 aastal vastavalt PPA andmetele 53 eurot päevas³⁶. SKP deflaatorit kasutades on 2014. aasta kuluks 54,38 eurot.

Tabel 37. Isikute arestimajas kinnipidamise kulu (eur)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
	e	e	e
Arestimajas kinnipidamise kulu ühe menetluse kohta	62	73	113
Arestimajas kinnipidamise kulu aastas kokku	3356	3408	39529

Allikas: Harju Maakohtus menetletud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikute valim, PPA andmed, autorite arvutused

4.1.14 Elukohast lahkumise keeld

Juhul, kui kahtlustatavat ei peeta kinni, mida juhtub vägivallakuritegude puhul harva, siis kehtestatakse talle elukohast lahkumise keeld. Samuti võib pärast kinnipidamist vahi alla võtmise asemel või ka vahistusest vabastamisel kehtestada isikule elukohast lahkumise keelu. Elukohast lahkumise keeld seisneb kohustuses mitte lahkuda oma elukohast ilma menetleja loata kauemaks kui kolmeks ööpäevaks.

Elukohast lahkumise keelu rakendamiseks koostatakse määrus, millele kirjutab alla ka isik, kelle suhtes seda kohaldatakse. Elukohast lahkumise keelu määruse võib koostada prokurör või uurija. Tavapäraselt teeb seda uurija, vaid harvadel juhtudel on koostajaks prokurör. Näiteks, kui tõkendi istungil otsustatakse inimest mitte vahistada, siis võidakse kohe rakendada elukohast lahkumise keeldu ning sel juhul ei tee määrust uurija. Sellised juhud on väga harvad ning tavapärasel olukorras teeb elukohast lahkumise keelu määruse uurija.

Elukohast lahkumise keelu määruse koostamiseks kuluv aeg on erinevate uurijate arvates poolest tunnist kuni tunnini. Kuna ei ole alust arvata, et see ajakulu peaks erinevate kuriteoliikide lõikes, siis kasutatakse kõikide jaoks keskmist ajakulu, milleks on 45 min.

Elukohast lahkumise keelu sagedus tuletatakse intervjuudes antud hinnangute põhjal. Tapmise ja mõrva osas hindasid uurijad, et kinnipeetutest kolmandikule kohaldatakse elukohast lahkumise keeldu ning ülejäänud vahistatakse. Röövimiste osas hindasid uurijad, et 70%-le kohaldatakse elukohast lahkumise keeldu ja 30% vahistatakse. Vägistamiste osas hinnangut ei ole, seepärast rakendatakse röövimistega sarnast proportsiooni ka vägistamiste osas.

Tabel 38. Elukohast lahkumise keelu rakendamiste arvu ja menetluste suhe

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
E-toimik	39%	22%	27%
Pabertoimik	24%	33%	185%
Intervjuud	38%	93%	145%

³⁶ Autori kirjavahetus PPA ametnikega 18.12.2014. Uuringu kirjutamise ajal ei olnud veel 2014. aasta kulu teada. Seepärast kasutati 2014. aasta kulude leidmiseks üldist hinnaindeksit.

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, valim Harju Maakohtu pabertoimikuid 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega menetluste kohta; E-toimiku väljavõte 2012 ja 2013. aastal prokuratuuris lõpetatud menetluste (muul alusel kui KrMS § 200) toimingute kohta.

Tabel 39. Elukohast lahkumise keelu rakendamisega kaasnev ajakulu (tundi)

	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Elukohast lahkumise keelu keskmine ajakulu ühe keskmise menetluse kohta				
	Uurija	0,29	0,70	1,1
Elukohast lahkumise keelu ajakulu aastas toime pandud kuritegude kohta				
	Uurija	15,4	32,8	380,6

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autorite arvutused

4.1.15 Vahistamised

Vahistamine on tõkend, mis seisneb isikult kohtumääruse alusel vabaduse võtmises. Vahistamine tehakse prokuröri taotlusel eeluurimiskohtuniku määrusega. Selleks esitab uurija prokurörile uurimistoimiku, millega prokurör tutvub ning millel põhinevalt koostab taotluse kohtule. Seejärel toimub kohtuistung, kus osalevad lisaks prokurörile ja eeluurimiskohtunikule isik, keda vahistatakse ning tema kaitsja. Juhul, kui isikul puudub kaitsja, siis vahistamise ajaks määratakse see tavaliselt riigi õigusabi korras. Kui isik on eelnevalt kinni peetud, siis tuleb ta kohtusse konvoeerida.

Esmalt peab uurija panema kokku toimiku, mis tuleb saata prokuratuuri. Tavaliselt toimub vaatlusaluste kuritegude korral vahistamine pärast 48-tunnist kinnipidamist ja selleks ajaks ei ole toimik veel väga mahukas, kuid vaja on teha siiski mõningad päringud, faabula üle vaadata ja täiendada. Paberil toimik on vaja kokku panna ning teha sellest koopia. Aeg, mis kulub toimikust koopiategemiseks sõltub lisaks toimiku mahukusele ka sellest, kui kiirelt tehnika töötab. Lisaks teevad uurijad kindlaks, kas vahistataval on olemas advokaat, kui ei ole, siis esitavad tellimuse riikliku kaitsja määramiseks ja teavitavad kaitsjat vahistamise toiminguga ajast. Juhul, kui advokaadi tellimust ei ole mingil põhjusel tehtud uurija poolt, teeb selle prokurör. Advokaadi tellimine ei ole aeganõudev, seda tehakse elektroonilise riigi õigusabi infosüsteemi – RIS kaudu. Aega võib aga võtta ootamine, kuni kaitsja määratakse³⁷. Lisaks tellib uurija konvoi vahistatava transpordiks. Erinevate uurijate hinnangul läheb toimiku kokku panemiseks aega poolest tunnist pooleteise tunnini. Kuna siinkohal ei ole alust arvata, et ajakulu peaks erinema kuriteoliikide vahel, hindame kõikidel juhtudel tavapäraseks tööajaks ühe tunni, millega vahistamise jaoks toimiku võiks kokku panna ning ka seonduvad toimingud nagu advokaadi ja konvoi tellimused sisse anda (vt Tabel 40).

Prokuröri tööaega, mis kulub toimikuga tutvumisele ning sellel põhinevalt vahistamisaotluse kirjutamisele, hinnati erinevate prokuröride poolt keskmiselt ühest tunnist kolme tunnini. Kuna aga suurem osa prokuröridest leidis, et keskmiselt kulub vahistamisaotlusele koos ettevalmistusega kolm tundi, siis hindame, et tavapärase aeg, millega vahistamisaotlus kokku pannakse on kolm tundi³⁸. Prokuröride kirjelduse kohaselt teevad nad samuti vahel päringuid registritesse, juhul kui uurijad pole seda teinud või uurijate poolt tehtud päringutest on juba mõnda aega möödunud ning võib olla vajalik info uuendamine. Samuti tegelevad prokurörid

³⁷ Kuna kaitsja määramise ootamine ei nõua uurijalt tegevusi, siis eelduste kohaselt saab ta sel ajal teha mingit muud tööd ning seega ei lähe ooteaeg tööajakuluna arvesse.

³⁸ Üks prokurör, kes leidis, et temal kulub kaks tundi, vastas kõikide muude toimingute osas samuti veidi kiiremaid aegu, kui teised. Seetõttu on tema hinnangud ilmselt efektiivsema töö tulemus kui tavapäraselt eeldada võiks.

kaitsja määramisega, kui isikule pole kaitsjat veel selleks hetkeks määratud. Seega tundub, et siinkohal on mõningane kattuvus uurijate ja prokuröride töö vahel ning mõnel juhul võib kanduda ka osa tööst toimikuga prokuröridele, samas kui teisel juhul võib uurija selle töö juba olla ära teinud.

Prokuröride ja eeluurimiskohtuniku konsensuslik hinnang oli, et vahistamise istungile kuluva aja pikkuseks on tavapäraselt üks tund. Kohtunikul kulub lisaks pool tundi materjalidega tutvumisele ning määruse korrektsele vormistamisele.

Tabel 40. Vahistamise korraldamiseks kuluv aeg ühe vahistamise kohta (tundi)

	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Vahistamise taotluse jaoks toimiku kokku panemine				
	Uurija	1	1	1
Vahistamistaotluse tegemine, toimikuga tutvumine				
	Prokurör	3	3	3
Vahistamise kohtuistung ja määruse vormistamine				
	Prokurör	1	1	1
	Kohtunik	1,5	1,5	1,5
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Vahistamiste sageduse tuletamiseks kasutame Justiitsministeeriumi poolt koostatud andmeid³⁹ 2012. aastal vahi alt vabanenute kohta kuriteoliikide lõikes. Vahistamiste sageduse leidmiseks menetluste kohta võtame 2012. aastal vahi alt vabanenute suhte keskmise menetluste arvu kohta aastatel 2011-2012, mis lõpetati prokuratuuris muudel alustel kui KrMS § 200. Nimetatud andmed on eelistatud paber- ja e-toimikute andmetele, kuna on kõige lähemal intervjuudes antud hinnangutele vahistamise sageduse kohta.

Tabel 41. Vahistamise sagedus ühe menetluse kohta

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Intervjuud	114%	50%	30%
Justiitsministeeriumi andmete põhjal	111%	60%	26%

Allikad: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest; Justiitsministeeriumi andmed; autori arvutused

Vahi alt vabastamise suhe kahe aasta keskmisesse menetluste arvu ei ole päris täpne, kuid annab üldjoontes pildi sellest, kui sageli sellistes menetlustes vahistamist kasutatakse. On ilmne, et tapmiste puhul vahistatakse ühe menetluse kohta rohkem kui üks inimene. Samas vägistamiste ja röövimiste puhul esineb vahistamist suurusjärgus kolmandik kuni pool menetluste arvust.

³⁹ Tegemist on 2012. aastal kuriteoliikide lõikes vahi alt vabanenud isikutega, kes vabanesid järgmistel alustel: 1. Vahistatud, kes vabanesid vahistatuna kinnipidamisasutusest (kohtuistungil, pärast kohtuotsust, kuid enne selle jõustumist, tõkendi tühistamisega vms); 2. Vahistatud, kes jäid ka pärast kohtuotsust ja selle jõustumist kinnipidamisasutusse karistust kandma. Selliste isikute puhul on vahistamist arvestatud kuni otsuse jõustumiseni. Ei ole arvestatud: - loovutamise- ning väljaandmisvahistamisi; - vahistatuid, kelle vahistamine oli seotud katseaja tingimuste täitmata jätmisega; - vahistatuid, kes vahistati seoses rahalise karistuse täitmata jätmise ning taotlusega kohaldada asenduskaristusena vangistust; - vahistatud, kes vahistati süüdimõistva kohtuotsusega (isikud, kes vahistati kohtusaalis ning asusid karistust kandma).

Arvestades vahistamiste sagedust ning vahistamisele kuluvate erinevate menetlejate tööaega, leitakse tööajakulu ühe menetluse kohta keskmiselt ning aastas toime pandud kuritegude kohta.

Tabel 42. Vahistamisega seotud tööajakulu ühe menetluse kohta ja menetluste kohta aastas kokku (tundi)

Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Vahistamise tööajakulu ühe menetluse kohta			
Uurija	1,1	0,6	0,3
Prokurör	4,4	2,4	1
Kohtunik	1,7	0,9	0,4
Muu	+	+	+
Vahistamisega seotud tööajakulu aastas kokku			
Uurija	59	28	105
Prokurör	238	113	350
Kohtunik	92	42	140
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest; Justiitsministeeriumi andmed; autori arvutused

Lisaks vahistamise toiminguga seotud tööajakulule, on oluliseks kululiigiks ka vahi all pidamise kulu. Selle arutamiseks on vajalik teada isiku vahi all viibitud päevade arvu ning vangistus-päeva maksumust. Juhul, kui inimene mõistetakse süüdi ja karistatakse vangistusega, mis on vaatlusaluste kuritegude puhul määratav karistus, siis arvestatakse karistuse kandmise alguseks vahi all viibimise algust. Selleks, et ei tekiks topeltarvestust hinnatakse vahi all viibimise aega ning kulu karistuse kandmise juures. Kuna seal võetakse aluseks süüdimõistetud isikutele määratud vangistuse pikkus, siis jäävad arvestustest välja need vahistamised, mis on olnud seotud õigeks mõistetud isikute vahistamisega. Selline olukord on aga väga harv ning sellest tulenev kulu alahinnang tulemustes ei ole suur.

4.1.16 Vahistamise asendamine elektroonilise valvega

Kahtlustatava või süüdistatava taotlusel võib eeluurimiskohtunik või kohus asendada vahistamise kohustusega alluda elektroonilisele valvele. Elektroonilise valve kohaldamiseks esitab vahistatu taotluse kohtule, kohtunik kutsub kohtusse prokuröri, vahistatu ja kaitsja ning koostab pärast arutelu kohtumääruse.

Prokurörid hindasid oma ajakulu sellega seoses poolest tunnist tunnini. Kuna enamik vastanuid hindas ajakuluks ühe tunni, siis eeldatakse, et see on tavapärane ajakulu (vt Tabel 43). Kohtuniku hinnang vahistamisega seotud tööajale, mis kulub koos istungi ning määruse koostamisega, oli 1 tund. Lisaks osaleb istungil kaitsja ja vahistatu konvoeeritakse samuti istungile.

Tabel 43. Tööajakulu vahistamise asendamisele elektroonilise valvega (tundi)

Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Prokurör	0,5	0,5	0,5
Kohtunik	1	1	1
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Taotluse esitamine vahistuse asendamiseks elektroonilise valvega sõltub valitud kaitsetaktikast. Prokuröride hinnangul taotletakse elektroonilise valvega asendamist harva või ka väga harva. Erinevad prokurörid hindasid selleks sageduseks alla 1/3 vahistamise juhtudest või 1/3 kuni pool vahistamise juhtudest. Harju Maakohtus tutvutud toimikute valimis oli ainult üks elektroonilise valvega asendamise juhtum. E-toimikus sellise toimingu kohta märged puuduvad.

Ahven ja Kruusement (2013) esitavad statistika, mille kohaselt oli 2011. ja 2012. aastal kokku vastavalt 31 ja 32 isiku vahistus asendatud elektroonilise valvega. Neil aastail oli vahistatute arvud vastavalt 754 ja 830 inimest (Justiitsministeerium 2013). Seega asendatakse vahistamine elektroonilise valvega 4% vahistatute korral. Juhul, kui elektroonilise valvega asendamise taotlustest rahuldatakse veerand⁴⁰, siis on vaja kohtul teha otsused 16% vahistamiste korral (vt Tabel 44).

Tabel 44. Taotluse suhe vahistamise asendamiseks elektroonilise valvega vahistatute arvu ja menetluste arvu

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Vahistatute arvu	16%	16%	16%
Menetluste arvu*	18%	10%	4%

*arvestuse aluseks on vahistatute suhe menetluste arvu, mis leiti eelmises peatükis.

Tabel 45. Vahistamise asendamise elektroonilise valvega taotluste menetlemisest tekkiv ajakulu (tundi)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Elektroonilise valvega asendamise ajakulu ühe menetluse kohta keskmiselt			
Prokurör	0,1	0,1	0,0
Kohtunik	0,2	0,1	0,0
Muu	+	+	+
Elektroonilise valvega asendamise ajakulu menetluste kohta kokku			
Prokurör	5	2	7
Kohtunik	10	5	14
Muu	+	+	+

Allikad: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest; Justiitsministeeriumi andmed; autori arvutused

Kuna vahistamise elektroonilise valvega asendamise taotluseid ei ole väga palju ning röövimiste ja vägistamiste puhul ei ole ka kõikide menetluste kohta vahistamisi, siis kõigi menetluste peale jagatuna on elektroonilise valvega asendamise ajakulu ühe menetluse kohta väga väike (vaid mõni minut) (vt Tabel 45). Kõikide menetluste peale kokku on see aga siiski veidi pikem (umbes pool töönaalat aastas toime pandud kuritegude kohta).

4.1.17 Vahistamise vaidlustamine

Vahistatu või tema kaitsja võib esitada vahistamise peale määruskaebuse. Määruskaebus esitatakse kohtule, kus määrus tehti. Kui vaidlustatud kohtumääruse teinud kohus loeb määruskaebust põhjendatuks, tühistab ta selle oma määrusega ja teeb vajaduse korral uue määruse. Kui vaidlustatud kohtumääruse teinud kohus loeb määruskaebuse põhjendamatuks, edastab ta vaidlustatud kohtumääruse ja määruskaebuse viivitamata kõrgema astme kohtule vastavalt kohtualluvusele. Kui määruskaebus edastatakse ringkonnakohtule, siis

⁴⁰ Vanglateenistuse veebilehel väidetakse, et kohus rahuldab kuni neljandiku elektroonilise järelevalve taotlustest. <http://www.vangla.ee/50116>

määruskaebuse läbivaatamisele ringkonnakohtusse kutsutakse kaitsja ja prokurör. Ringkonnakohtu määruse peale võib esitada kaebuse Riigikohtule.

Esimese astme kohtuniku hinnangul kulub temal aega määruskaebuse läbivaatamisele ja selle edastamisele ringkonnakohtusse pool tundi. Tavapäraselt ei rahulda vaidlustatud määruse teinud kohtunik määruskaebust ja seega edastatakse see ringkonnakohtusse. Sel juhul tekib täiendav ajakulu prokurörile ning ka ringkonnakohtu kohtunikele. Prokuröride tavapäraseks ajakuluks ringkonnakohtus määruskaebuse läbivaatamisel võib lugeda pool tundi. Ringkonnakohtu kohtunike ajakulu käesoleva uuringu raames ei olnud võimalik hinnata nagu ka Riigikohtu ajakulu, seega jääb see osa kulude arvestusest välja. Lisaks tekib ajakulu ka kaitsjale, kes määruskaebuse esitab ning peab osalema ringkonnakohtus määruskaebuse läbivaatamisel, see kulu on aga arvestatud riigi õigusabi kuludes (vt ptk 4.4).

Tabel 46. Vahistamise vaidlustamisega seotud määruskaebuse läbi vaatamise ajakulu (tundi)

Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Prokurör	0,5	0,5	0,5
Kohus	0,5	0,5	0,5
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Menetlejate hinnangud vahistamise vaidlustuse sagedusele on kolmandikust vahistamise juhtudest kuni kõikide vahistamise juhtudeni. Kuna prokuröri hinnang, kes leidis vahistamise vaidlustuse sageduse olevat kolmandik juhtudest, on erandlik, siis võetakse aluseks need, milles leiti vaidlustamise sagedus olevat pooltest juhtumitest kuni kõikide juhtumiteni. Ning eeldatakse, et vaidlustatakse 75% vahistamistest⁴¹ (vt Tabel 47). Kuna vahistamiste osakaal menetlustest kuriteoliikide lõikes erineb, siis erineb ka vahistamise vaidlustuste osakaal menetluste suhtes (vahistamiste suhe menetluste arvu vt Tabel 41).

Tabel 47. Vahistamise vaidlustamise osakaal vahistamistest ja menetluste koguarvust

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Osakaal vahistamistest	0,75	0,75	0,75
Osakaal menetlustest	0,83	0,45	0,19

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused

Kombineerides vahistamise vaidlustusele kuluvat aega vahistamiste sageduse ja vaidlustamise sagedustega, leitakse vahistamise vaidlustuse kulu ühe menetluse kohta keskmiselt. Selle põhjal leitakse omakorda aastas toime pandud kuritegudega seotud vahistamise vaidlustuse kulud.

Tabel 48. Vahistamise vaidlustamisega seotud tööaeg ühe menetluse kohta ja ühe aasta menetluste kohta kokku (tundi)

	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Vahistamise vaidlustamisega seotud tööaeg ühe menetluse kohta				
	Prokurör	0,42	0,23	0,1
	Kohus	0,42	0,23	0,1
	Muu	+	+	+
Vahistamise vaidlustamisega seotud tööaeg kokku menetluste kohta				

⁴¹ Kohtute statistika järgi lahendati 2012. aastal 1304 määruskaebust (Justiitsministeerium 2013a) ning Eesti Statistikaameti järgi oli uusi vahialuseid 2012. aastal 862. Ühe vahialuse kohta on enam kui üks määruskaebus. Samas tehakse määruskaebuseid erinevatel põhjustel ning puudub info, kui paljud neist on seotud just vahistamise vaidlustamisega. Kuna aga vahistamise vaidlustamine on üks levinumaid määruskaebuse põhjusi, siis hinnatakse neid pigem sagedaseks kui harvaks.

Prokurör	23	11	35
Kohus	23	11	35
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused

4.1.18 Vahistamise põhjendatuse kontroll

Eeluurimise ajal vahi all viibiv kahtlustatav või tema kaitsja võib esitada taotluse eeluurimiskohtunikule vahistamise põhjendatuse kontrolliks (KrMS §137) kahe kuu möödumisel vahistamise algusest ja seejärel uuesti kahe kuu möödumisel. Kuue kuu möödumisel vahistamise algusest tuleb vahistamise põhjendatust kontrollida iga kuu möödumisel.

Vahistamise põhjendatuse kontrollimiseks esitab prokurör kohtunikule kriminaaltoimiku, kohtuniku juures arutatakse vahistamise põhjendatust prokuröri, vahistatu, kaitsja ja kohtuniku osavõtul. Kohtunik koostab otsuse kohta määruse, mida ei saa edasi kaevata. Kriminaaltoimiku esitab prokurörile uurija, kes peab selle kokku panema ja prokurörile saatma. Prokuröri ja kohtu ajakulude hinnangud on samas suurusjärgus. Uurija ajakulule on kaks hinnangut, millest üks on pool tundi ja teine tund. Arvestatakse, et tavapäraselt peaks nende kahe vahepealse aja toimiku kokku pandud saama (vt Tabel 49).

Tabel 49. Vahistamise põhjendatuse kontrolliga seotud ajakulu ühe juhtumi kohta (tundi)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Uurija	0,75	0,75	0,75
Prokurör	0,5	0,5	0,5
Kohus	0,5	0,5	0,5
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

2013. aastal kontrolliti maakohtute poolt vahistamise põhjendatust 168 korral (Eesti Kohtud 2013) ning vahistatute arv 2013. aasta lõpu seisuga oli 684 isikut (aasta varem 830 isikut) (Riigi peaprokurör 2014). Vahistamise põhjendatust kontrollitakse seega umbes viendiku vahialuste osas ($168/[(830+684)/2]=22\%$). Eeldatakse, et keskmine kehtib kõigi vaatlusaluste kuriteoliikide kohta.

Tabel 50. Vahistamise põhjendatuse kontrolli läbiviimise osakaal vahistamistest ja menetluste koguarvust

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Osakaal vahistamistest	0,22	0,22	0,22
Osakaal menetlustest	0,24	0,13	0,06

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused

Tabel 51. Vahistamise põhjendatuse kontrolli ajakulu (tundi)

Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Vahistamise põhjendatuse kontrolliga seotud tööaeg ühe menetluse kohta			
Uurija	0,2	0,1	0,1
Prokurör	0,1	0,1	0,0
Kohus	0,5	0,3	0,1
Muu	+	+	+
Vahistamise põhjendatuse kontrolliga seotud tööaeg kokku menetluste kohta			

Uurija	9,7	4,6	15,8
Prokurör	6,5	3,1	10,5
Kohus	25,9	12,2	42
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused

4.1.19 Sundtoomine

Sundtoomine on isiku, kes vabatahtlikult ei tulnud, toimetamine menetlustoiminguks uurimisasutusse, ekspertiisiasutusse, prokuratuuri või kohtusse ning süüdimõistetu toimetamine karistuse kandmiseks vanglasse või arestimajja (KrMS § 139). Sundtoomist võib rakendada kahtlustatava, süüdistatava, süüdimõistetu, kannatanu, tsiviilkostja või tunnistaja suhtes.

Sundtoomiseks koostab määruse vastavalt see asutus, kuhu on vaja isikut tuua, sõltuvalt menetluse etapist. Määrus edastatakse täitmiseks uurimisasutusele. Kohtueelses menetluses teeb määruse uurija. Kui politseis on menetlus lõppenud ja prokuratuur paneb omalt poolt kokku toimikut ning süüdistusakti, siis juhul, kui on vaja mõni inimene sunniviisiliselt kohale toimetada, teeb prokurör sundtoomise määruse. Viimast juhtub aga väga harva. Kohtumenetluse raames sundtoomise määruse tegemise korraldab kohtunik (vt ka Tammiste ja Lindsalu 2014). Määrus edastatakse täitmiseks politseipatrullile, jälitajatele või kohalikule politseinikule. Kuna puuduvad täpsed andmed sundtoomise määruse tegija kohta, siis eeldatakse siinkohal lihtsustavalt, et kõik määrused teeb uurija⁴².

Tabel 52. Sundtoomise määruse tegemise ajakulu (tundi)

Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Uurija	0,5	0,5	0,5
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused

Sundtoomise määruse tegemisele läheb aega umbes pool tundi. Erinevad hinnangud olid veerandist tunnist kuni tunnini, tavapäraselt võiks määruse teha poole tunniga. Täpne info sundtoomise sageduse kohta puudub. E-toimiku, kohtutoimikute valimi ja intervjuudes antud eksperthinnangud erinevad üksteisest suurel määral. Seepärast kasutatakse uurijate poolt antud hinnanguid sundtoomise sageduse määramiseks. Vägistamiste kohta puudub eksperthinnang ning seepärast rakendatakse tapmiste ja mõrvade kohta antud hinnangut ka vägistamise menetlustele.

Tabel 53. Sundtoomise rakendamise sagedus (sundtoomiste suhe menetluste koguarvu)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
E-toimik	2%	4%	4%
Pabertoimikud	14%	33%	61%
Intervjuud	20%	20%	50%

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, valim Harju Maakohtu pabertoimikuid 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega menetluste kohta; E-toimiku väljavõtte 2012 ja 2013. aastal prokuratuuris lõpetatud menetluste (muul alusel kui KrMS § 200) toimingute kohta.

⁴² Kuna osa määruseid teevad tegelikult ka prokurörid ja kohtunikud, kelle tööaeg on kallim, siis alahindab selline lihtustus sundtoomise tegelikke kulusid.

Sundtoomise määruse koostamine on väike kulu. Sundtoomise juures on oluliseks kuluks just tööjõu- ja transpordikulu isiku leidmiseks ning sõidutamiseks. Kuna käesoleva uuringu raames ei kaardistatud patrullpolitseinike ega jälitajate ajakulu, siis kasutatakse Tammiste ja Lindsalu (2014) poolt hinnatud patrulli ajakulu, mis kulub sundtoomistele. Sundtoomise minimaalseks ajakuluks hinnati Lindsalu ja Tammiste (2014) pool 1,5 tundi. Sundtoomisega tegelevad kaks patrullpolitseiniku ja konvoiteenistuse sõiduk. Lisaks patrullpolitseinike tööajale arvestati muu kuluna juurde konvoeerimise auto ekspluatatsioonikulu. Ühe sõiduga kaasnevat kulu vt Tabel 54. Tammiste ja Lindsalu (2014) arvestasid, et ühe sundtoomise õnnestumiseks tuleb teha kaks väljasõitu.

Tabel 54. Ühele sundtoomisega kaasnevale sõidule kuluv patrulli tööjõu- ja transpordikulu

Algandmed	2013	2014*
1 Patrulli tööaeg (tundi)	1,5	
2 Patrullis olevate inimeste arv	2	
3 Transpordi kulu (1h konvoiteenistuse sõiduki ekspluatatsiooni maksumus (eur))	2,02	2,07
4 Patrullteenistuse keskmine tasu (eur/h)	5,82	6,2
5 Sundtoomise kulu ühele sõidule (eur)**	20,49	21,71

Allikas: Eeldused Lindsalu, Tammiste (2014), autori arvutused

* andmed toodud 2014. aasta hindadesse Rahandusministeeriumi suvise majandusprognoosi alusel järgmiselt: transpordikulu SKP deflaatoriga (2,6%) ja palgakulu palgakasvu prognoosiga (6%).

** leitud järgmiselt: (rida 1 x rida 2 x rida 4) + (rida 3 x rida 1)

Kombineerides sundtoomiste sagedusi ülaltoodud kuluhinnangutega leitakse sundtoomise kulu ühe menetluse kohta keskmiselt. Selle alusel leitakse kulud aasta jooksul toime pandud menetluste kohta aastas kokku.

Tabel 55. Sundtoomise tööajakulu ja muud kulud ühe menetluse kohta ja ühe aasta menetluste kohta kokku

	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Sundtoomise ajakulu ühe menetluse kohta (tundi)				
	Uurija	0,1	0,1	0,25
	Muu	+	+	+
Sundtoomise ajakulu menetluste kohta kokku (tundi)				
	Uurija	6,7	4,8	118
	Muu	+	+	+
Patrulli- ja transpordikulud ühe menetluse kohta (eur)				
		8,7	8,7	21,7
Patrulli- ja transpordi kulud menetluste kohta kokku (eur)				
		468,9	408,1	7598,1

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, Lindsalu ja Tammiste (2014), autori arvutused.

4.1.20 Asitõendite hoiustamine

Vaatlusalustes kriminaalkuritegudes kogutakse tavaliselt palju asitõendeid. Pärast vaatlemist tuleb asitõendid pakendada, sildistada ning seejärel viia hoiuruumi, mille kohta tehakse üleandmise-vastuvõtmise akt. Vajadusel, nt täiendavaks vaatlemiseks, tuleb need sealt jälle välja võtta ja siis uuesti tagasi saata. See on tegevus, millega tegeleb uurija. Uurijate eksperthinnangud asitõendite hoiustamise sagedusele ja ajakulule olid järgmised: tapmise menetluses kahel korral kummalgi üks tööpäev, vägistamiste puhul 1 tund ja röövimiste puhul

kolmel korral pool tundi. Kuna tapmise ja mõrva menetlustes on enamasti olemas sündmuskoht, kust kogutakse palju asitõendeid, millele lisanduvad tapetu riided ja sageli veel kahtlustatava riided, siis võib selline hinnatav ajaline erisus tuleneda tapmise ja mõrva menetluste eripärast. Samas ei ole selgelt põhjendatud vägistamiste ja röövimiste asitõendite hoiustamise aja erinevus. Seepärast võtame vägistamisega seotud asitõendite hoiustamise ajakuluks samasuguse aja kui röövimistel (vt Tabel 56).

Lisaks asitõendite hoiustamisele on vaja neid omanikele tagastada, nt kannatanu riided tagastatakse pärast nende vaatlust. Asitõendite tagastamise jaoks võtab uurija need hoiuruumist, eraldab need, mis tagastatakse ning vajadusel pakendab ülejäänud, sildistab ning tagastab hoiuruumi. Inimesega, kellele asjad tagastatakse, tehakse üleandmise vastuvõtmise akt. Tihti tehakse tagastatavatest asjadest pildid, mis pannakse üleandmise-vastuvõtmise akti juurde, et oleks kindel, millised asjad tagastatud on. Kahes intervjuus anti väga erinevad hinnangud asjade tagastamise ajakulule. Ühel juhul hinnati selleks ajakuluks terve tööpäev, teisel juhul 30-40 minutit (vt Tabel 56).

Tabel 56. Asitõendite hoiustamise ja tagastamise ajakulu uurijale (tundi)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Hoiustamine	16	1,5	1,5
Tagastamine	8	0,67	0,67

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori kohendused

Kuna ajakulus võtsime juba arvesse seda, et mõnel juhul tehakse hoiustamist mitu korda, siis järgnevalt võib arvestada, et selline ajakulu kaasneb iga menetlusega (vt Tabel 57).

Tabel 57. Asitõendite hoiustamise ja tagastamise ajakulu ühe menetluse kohta ja ühe aasta menetluste kohta kokku (tundi)

Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Asitõendite hoiustamise ja tagastamise kulu ühe menetluse kohta			
Uurija	24	2,17	2,17
Muu	+	+	+
Asitõendite hoiustamise ja tagastamise kulu menetluste kohta kokku			
Uurija	1296	102	760
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused.

Lisaks uurija tööle, kes korraldab asitõendite hoiule andmise kaasneb ka hoiustamise kulu, mida siinkohal ei ole võimalik arvesse võtta.

4.1.21 Sideettevõtja andmete analüüs

Enamasti on vaatlusaluste vägivallakuritegude menetlemisel uurimise käigus vaja analüüsida sideettevõtja andmeid kõneeristuste ja mobiiltelefonide positsioneerimise kohta. Sideettevõtjalt andmete küsimine toimub prokuröri loaga. Andmete analüüsi ja tulemuste protokollid ei tee tavaliselt uurijad vaid muud politseiametnikud. Kuna nende tööaega ei hinnatud käesolevas uuringus, siis ei ole võimalik seda ka siinkohal arvesse võtta. Arvesse on võimalik võtta ainult prokuröri tööaeg määruse koostamiseks.

Erinevad prokurörid hindasid erinevalt sideettevõtja andmete päringuks loa tegemise aega ning sagedust ühe menetluse raames. Ühtlustades erinevate hindajate arvamused, loeme tavapäraseks ajakuluks ühe tunni ühe menetluse kohta, mille puhul sellist luba vajatakse (vt

Tabel 58). Üsna üksmeelselt nõustuti aga sellega, et sideettevõtja andmete küsimist ja nende andmete analüüsi tuleb ette enamike menetluste puhul. Sideettevõtja andmete analüüsi kohta ei ole muid andmeid kasutada kui ainult intervjuud. Seepärast hindame, et sideettevõtja andmeid küsitakse kolme neljandiku menetluste korral.

Tabel 58. Sideettevõtja andmete küsimiseks loa tegemise ajakulu prokurörile ning hinnangud toimingu sagedusele (tundi)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Tööaeg	1	1	1
Sagedus menetlustest	väga sageli	enamasti	enamasti

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori kohendused

Sellistel eeldustel kujuneb sideettevõtjalt andmete küsimisega seotud kulu nagu esitatud järgnevas tabelis.

Tabel 59. Sideettevõtja andmete küsimiseks loa tegemise ajakulu

	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Keskmine tööaeg ühe menetluse kohta				
	Prokurör	0,7	0,7	0,7
	Muu*	+	+	+
Tööaeg menetluste kohta kokku				
	Prokurör	37,8	32,9	245
	Muu*	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused

* Muu tähendab siinkohal politseiametnikke, kes teevad päringu sideettevõtjale, teostavad sideettevõtja andmete päringu ning koostavad toimingu protokollid.

4.1.22 Kolmandaks isikuks tunnistamine

Uurijate intervjuus, milles käsitleti röövimiste menetlemist toodi olulise menetlustoiminguna välja kolmandaks isikuks tunnistamine. KrMS järgi võib menetleja määrusega kriminaalmenetluse kaasata kolmanda isiku, kui kriminaalasja lahendamisel võidakse otsustada tema seadusega kaitstud õiguste ja vabaduste üle. Röövimiste menetlustes on see oluline, nt kui kuriteo menetlemise käigus on kätte saadud kolmanda isiku vara. Uurijate hinnangul võtab isiku kolmandaks isikuks tunnistamine aega umbes tund aega, mille jooksul koostatakse määrus. Seda tuleb ette enamiku röövimiste menetluste puhul, hinnanguliselt umbes 90% menetluste korral. Vägistamiste ja tapmistest menetluste osas seda tegevust eraldi välja ei toodud.

Tabel 60. Kolmandaks isikuks tunnistamise ajakulu uurijale (tundi)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Ajakulu ühe menetluse kohta	-	-	0,9
Ajakulu menetluste kohta kokku	-	-	315

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused

4.1.23 Ekspertiisid

Juhul kui menetluse käigus juhtumi asjaolude selgitamisel tekib vajadus eriteadmise järele, siis tellitakse vastav ekspertiis riiklikust ekspertiisiasutusest, juhul, kui see ei ole võimalik, siis riiklikult tunnustatud eksperdilt või mõnelt teiselt asjakohaste teadmistega inimeselt. Ekspertiis korraldatakse tõendamisvajadusest lähtudes menetleja määruse alusel. Taotluse menetleja

ekspertiisi läbiviimiseks võivad esitada ka kahtlustatav, süüdistatav või kaitsja, kannatanu või tsiviilkostja. Seega lisaks ekspertiisi enda maksumusele tekivad kulud ka ekspertiisi tellimise, ekspertiisi määruse koostamise ja ekspertiisimaterjali võtmisega.

Tavaliselt koostab ekspertiisimääruse uurija. Uurijate hinnangu põhjal võib määruse koostamine võtta aega paarist tunnist kuni terve päevani. Määruse koostamine eeldab väga täpset küsimuste formuleerimist eksperdile, hoolikat tõendite märgistamist ja sündmuskoha kirjeldamist. Määruse koostab reeglina üks inimene, kes aga tihti arutab ekspertiisi tellimise vajalikkuse ja detailid kolleegidega läbi. Samas kohtunikud ja prokurörid, kes koostavad ekspertiisimäärusi harvem, pidasid sellele kuluvat aega märkimisväärselt väiksemaks. Tõenäoliselt eeldab menetluse hilisemas etapis ekspertiisi tellimine väiksemat eeltööd ja tellitakse pigem täiendavaid ekspertiise.

Tabel 61. Ekspertiisimääruse koostamisele kuluv aeg (tundi)

Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Prokurör	2	2	2
Kohtunik	1	1	1
Uurija	5	2	8

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori kohendused

Ekspertiiside sagedus

Ekspertide hinnangul koostavad prokurörid ja kohtunikud keskmiselt ühe määruse menetluse kohta, uurijad aga teevad tapmiste ja vägistamiste puhul 4 ja röövimiste puhul 2,5 määrust menetluse kohta. E-toimiku ja pabertoimikute andmete põhjal võib öelda, et keskmine uurijate poolt tehtavate määruste arv tapmiste kohta on umbes kaks.

Ekspertiisimäärusi koostati e-toimiku alusel tapmiste puhul keskmiselt 2,8 korda, vägistamiste puhul 1,2 ja röövimiste puhul 0,1 korda ühe menetluse kohta. Ühe ekspertiisimäärusega võidakse tellida korraga ka mitu ekspertiisi, mistõttu alahindab see tegelikku tellitud ekspertiiside arvu. Samas on tõenäoline, et e-toimikusse ei ole kantud kõiki määrusi ja seega alahindab antud number ka tegelikku määruste hulka.

Kohtuekspertiisi infosüsteemi väljavõtte alusel⁴³ on ekspertiiside läbiviimise sagedus oluliselt madalam, ent infosüsteem ei sisalda täielikke andmeid vaadeldava perioodi kohta. Eeldades, et e-toimikusse ei kanta infot topelt, ei saa tegelik ekspertiiside hulk olla väiksem, kui määruste arv e-toimikus (vt Tabel 62).

Harju Maakohtus vaadeldud toimikute põhjal võib väita, et 80%-s menetlustest viiakse läbi vähemalt üks ekspertiis. Keskmiselt viiakse ühe menetluse kohta läbi 2,6 ekspertiisi. Ekspertiis viidi läbi kõigi tapmiste ja vägistamiste menetluste puhul. Röövimiste puhul kasutati ekspertiisi veidi vähem kui pooltel juhtudel.

Ekspertide intervjuudes selgus, et kõigi vaatlusaluste menetluste puhul tellitakse alati vähemalt üks ekspertiis. Pabertoimikud kinnitasid seda tapmiste ja vägistamiste osas, ent mitte röövimiste puhul. Seega on erinevatele allikatele tuginedes ekspertiiside arvu üsna keerukas

⁴³ Kohtuekspertiisi infosüsteemi hakati kasutama 2011. aastal, kui sinna kanti üle kriminalistika valdkond. 2012 liitus KEISiga kohtupsühhaatria valdkond, 2013 liitusid kohtuarstlikud ekspertiisiosakonnad. Toksikoloogia valdkond ei ole siiani KEISis. Varaseimad andmed süsteemis on 2010. aastast. Seetõttu ei ole infosüsteemis leiduvad andmed kaugeltki kõikehõlmavad.

määratleda. Järgnevate arvestuste aluseks võetakse pabertoimikute andmed, kui kõige lähedasemad andmed intervjuudes antud eksperthinnangutele.

Tabel 62. Ekspertiiside sagedus ühe menetluse kohta kuriteoliikide lõikes

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
E-toimik (määrusi)	2,8	1,2	0,1
Paberil toimikud	3,8	2	0,5
KEIS	0,6	0,5	0,1
Hinnang intervjuudes (määrusi)	1	1-4	1-2,5

Allikas: paberil toimikud - Harju Maakohtus menetletud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikute valim; e-toimik –2012. ja 2013. aastal prokuratuuris menetlemise lõpetatud toimikute toimingute sagedused; KEIS – kohtuekspertiisi infosüsteemi kantud 2013. aastal kohtus lõpetatud menetlused; hinnang intervjuudes – uurijate eksperthinnangud.

Ekspertiisi liigid ja maksumus

Ekspertiisi liik sõltub sellest, millist eriteadmist on vaja juhtumi asjaolude selgitamiseks. Ühe kuriteoliigi lõikes on aga küllaltki selgelt väljakujunenud, milliseid ekspertiise tellitakse. Tapmise puhul viiakse alati läbi surnu kohtuarstlik ekspertiis, tihti ka DNA analüüs, isiku kohtuarstlik ekspertiis ja kohtupsühhiaatriline ekspertiis. Olenevalt kurteost kasutatakse lisaks tulirelva, sõrmejälje, jalajälje, käekirja ja hääleekspertiise. Vägistamise puhul viiakse reeglina läbi günekoloogiline, isiku kohtuarstlik ekspertiis ja DNA analüüs. Sellele lisanduvad kohtupsühhiaatriline ekspertiis ning vastavalt vajadusele näiteks kiuekspertiis, IT ekspertiis või sõrmejäljeekspertiis. Röövi puhul kasutatakse ekspertiise harvem kui vägistamiste ja tapmiste puhul, ent enim kasutatav ekspertiis on samuti DNA-analüüs. Sellele lisaks kasutatakse näiteks jalatsijälje, külm- ja tulirelvade ekspertiise ning kohtupsühhiaatrilist ekspertiisi.

On väga raske anda hinnangut sellele, millised on nõ keskmise menetluse käigus rakendatavad ekspertiisid. Seetõttu kasutatakse siinkohal ekspertiiside maksumuse hindamiseks keskmist ühe menetluse käigus läbiviidud ekspertiiside maksumust. Maksumust on meil võimalik vaadelda pabertoimikutes toodud ja KEISi kantud info põhjal. Järgnevast tabelist on näha, et need numbrid erinevad omavahel võrdlemisi palju. Arvestades, et KEISi ei kanta infot kõigi ekspertiiside kohta, peaks sealsetest andmetest pärinevad numbrid olema väiksemad. Siiski näeme, et vägistamiste ja röövimiste osas on see suurem. Kuna pabertoimikutes õnnestus uurida vaid kolme vägistamise toimikut, siis on siinkohal tõenäoline, et KEISi info on asjakohasem. Tapmiste puhul loetakse korrektseks pabertoimiku number, kuna tapmise juhtumitest oli kõikne valim 2013. aastal jõustunud kohtuotsuste kohta. Röövimiste puhul puudub alus kummagi hinnangu eelistamiseks, mistõttu võetakse neist keskmine, so 624€.

Tabel 63 Ekspertiiside keskmine hind (eur) ühe menetluse kohta

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
KEIS	2599	2373	827
Pabertoimikud	5569	983	421

Allikas: paberil toimikud - Harju Maakohtus menetletud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikute valim; KEIS – kohtuekspertiisi infosüsteemi kantud 2013. aastal lõpetatud kohtumenetlused.

Tabel 64. Ekspertiisimääruste koostamise ajakulu ühe menetluse kohta ja ühe aasta menetluste kohta kokku ning ekspertiiside kulu kokku menetluste kohta

	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Ekspertiisi määruste koostamise aeg ühes menetluses (tundi)				
	Prokurör	2	2	2

Kohtunik	1	1	1
Uurija	10	4	16
Ekspertiisimääruste koostamise aeg kokku (tundi)			
Prokurör	108	94	700
Kohtunik	54	47	350
Uurija	540	188	5600
Ekspertiiside kulud kokku (eur)	300 726	111 531	218 400

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest; Harju Maakohtus menetletud 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega toimikute valim; kohtuekspertiisi infosüsteemi kantud 2013. aastal lõpetatud kohtumenetlused; autorite arvutused.

4.1.24 Kohtueelse menetluse kokkuvõtte ja toimiku kokku panemine

Esmalt paneb uurija toimiku kokku ja saadab prokuratuuri, seejärel vaatab prokurör toimiku üle, edastab selle kaitsjale ning vajadusel viiakse kaitsja taotlusel sisse täiendusi toimikusse.

Uurijad panevad kokku kohtueelse menetluse toimiku, kirjutavad toimikule õiendi või kokkuvõtte ja edastavad selle prokuratuuri. See, kas uurija kirjutab ainult õiendi või põhjalikuma kokkuvõtte sõltub prokurörist ja asja keerukusest. Osad prokurörid eelistavad, et toimikule on lisatud põhjalik kokkuvõtte menetlustoimiku kohta teised mitte. Pigem küsitakse uurijalt kokkuvõtet siis, kui on keerukamad uurimised, milles on rohkem kui üks kahtlustatav ning rohkem kui üks kuriteoepisood. Toimiku kokkupanemine tähendab kõikide menetlustoimingute süstematiseerimist ning nendega seotud dokumentide lisamist toimikusse. Toimikus nummerdatakse käsitsi kõik lehed ning tehakse sisukord. Toimik pannakse kokku paberil ning paberkandjal olev toimik saadetakse kulleriga prokuröridele. Toimikute pikkused on sõltuval kuriteost väga erineva pikkusega tavaliselt vahemikus 1-5 köidet, igas köites 250-500 lk.

Uurijate hinnangud toimiku kokkupanemise ja õiendi või kokkuvõtte kirjutamisele lahknesid suuresti. Hinnangud olid viiest tunnist kuni 40 tunnini. Kuna meil puudub alus eelistada ühte või teist nimetatud hinnangutest ning eeldada ka kuritegude lõikes olulisi erisusi toimiku kokkupanemise ajas, siis võtame aluseks kõikide kuriteoliikide puhul keskmise hinnangu, milleks oli 26 tundi (vt Tabel 65). Eeldame, et uurija poolt tuleb toimik kokku panna kõikides menetlustes.

Uurija edastab toimiku prokuröridele, kes loeb toimiku läbi ja täiendab seda. Prokurör kontrollib üle karistusregistri päringud ja teised olulised päringud, mille info võib olla pika menetluse jooksul vananenud. Toimiku kokkupanemisel on prokuröri tööks ka kannatanute välja kutsumine ja nendega koos tsiviilhagi koostamine, kui see on tegemata (hinnanguliselt pooltel juhtudel ei ole tsiviilhagisid esitatud). Lisaks võib olla vajalik võtta kokkuleppemenetluse jaoks kannatanute nõusolekud. Samuti vestleb prokurör selles etapis tunnistajatega, et olla kindel infos, mis toimikusse sisse pannakse. Lisaks tuleb siis, kui toimik on kokku pandud, see esitada kaitsjale ja kahtlustatavale, kes võib esitada taotluseid toimiku kohta. Prokurör võtab need taotlused arvesse ja täiendab toimikut või jätab arvesse võtmata ning annab kaitsjale sellest teada.

Tabel 65. Toimiku kokkupanemise ajakulu (tundi) ja sagedus menetlustest (%)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Ajakulu ühe toimiku koostamiseks			
Uurija	26	26	26
Prokurör	24	24	24
Muu*	+	+	+
Toimiku kokkupanemise sagedus menetlustest, mis ei lõppe kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu			
Uurija	100%	100%	100%
Prokurör	85%	82%	50%
Tööaeg menetluste peale kokku			
Uurija	1404	1222	9100
Prokurör	1105	920	4208
Muu*	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused

* Muu – kuller, kes toimikut transpordib erinevate kohtade vahel; kaitsja – kes tutvub toimikuga ning teeb taotlused toimiku täiendamiseks.

Prokuröride hinnangud toimiku koostamise ajale erinevad suuresti. Seda seetõttu, et erinevatel prokuröridel on erinevad tööpraktikad ning erinevad prokurörid liigitavad kaasneva töö (nt tunnistajatega vestlemine) erinevate tegevuste alla. Osa prokuröre liigitavad need kohtumenetluse ettevalmistuse ja osad toimiku lõpetamise alla. Hinnangud kriminaaltoimiku täiendamisele ulatuvad kahest tunnist kuni 40 tunnini. Eeldame siinkohal, et keskmise pakutud hinnanguga (24 tundi) peaks tavapäraselt saama prokurör toimiku üle vaadata ning kokku panna. Eeldame, et prokurör paneb toimiku kokku ainult nendes menetlustes, mis lähevad kohtusse.

4.1.25 Süüdistusakt ja selle edastamine

Süüdistusakt tuleb teha juhul, kui asja menetletakse kohtus lühi- või üldmenetluses. Süüdistusakti koostamisele kuluvat aega hindasid erinevad prokurörid kolmest tunnist kahe tööpäevani. Tavapäraseks süüdistusakti koostamise pikkuseks võiks erinevate hinnangute põhjal üldistada ühe tööpäeva ning lisaks sellele pool tundi, mis kulub süüdistusakti registrisse sisestamisele ning kaitsjale tutvumiseks saatmisele. Üks prokuröridest tõi välja, et süüdistusakti koostamise aeg on erinev lühi- ja üldmenetluse jaoks. Lühimenetluse jaoks kirjutatav süüdistusakt peab olema põhjalikum ning enam motiveeritud kui üldmenetluse oma ja seepärast läheb selle kirjutamiseks enam aega. Siinkohal võetakse arvutustes aluseks siiski üks keskmine süüdistusakti koostamise aeg.

Kokkuleppemenetluse korral tehakse süüdistusakti asemel kokkulepe, mida käsitletakse järgmises alapeatükis. On võimalik ka olukord, kus algselt kokkuleppemenetlusega kohtusse läinud asi suunatakse ümber üldmenetlusele ning siis on vajalik teha lisaks kokkuleppele ka süüdistusakt. Sel juhul on vajalik teha süüdistusakte rohkem, kui ainult üld- ja lühimenetluste arv. Kuna selliste pöörete kohta ei ole andmed kättesaadavad, siis neid siinkohal ei arvesta ja

eeldame, et iga üld- või lühimenetluses arutatava asja kohta koostatakse üks süüdistusakt⁴⁴ ning muudes menetluse liikides süüdistusakti ei koostata.

Tabel 66. Prokurööri tööaja kulu süüdistusakti koostamisele (tundi) ja süüdistusakti koostamise sagedus menetlustest (%)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Tööaeg ühe akti koostamiseks (tundi)	8,5	8,5	8,5
Süüdistusaktide suhe menetluste arvu	85%	64%	30%
Aeg keskmiselt menetluse kohta (tundi)	7,23	5,44	2,55
Aeg menetluste kohta aastas (tundi)	390,2	255,7	892,5

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused

4.1.26 Kokkuleppe sõlmimine

Kokkuleppemenetluse korral on vaja sõlmida enne kohtusse minekut kahtlustatava ja prokurööri vahel kokkulepe. Samuti on vajalik võtta kannatanutelt nõusolekud kokkuleppemenetlusega nõustumise kohta. Juhul, kui kannatanute nõusolekud on juba eelnevalt olemas, siis läheb kiirelt, kui need aga puuduvad, siis läheb iga eraldiseisva nõusoleku võtmisele pool tundi ja röövimiste puhul on sageli mitu kannatanut. Hinnanguliselt läheb ühe kokkuleppemenetluse ettevalmistuseks ja läbirääkimisteks 3-4 tundi prokurööri aega. Arvutuste tegemisel arvestame keskmisega (vt Tabel 67).

Tabel 67. Tööaja kulu kokkuleppe sõlmimisele (tundi) ja kokkuleppemenetluste sagedus menetlustest (osakaal)

	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Tööaeg ühe kokkuleppe sõlmimiseks (tundi)				
	Prokurör	-	3,5	3,5
	Muu	-	+	+
Kokkuleppega menetluste osakaal			0,17	0,19
Keskmine tööaeg ühe menetluse kohta (tundi)				
	Prokurör	-	0,6	0,7
	Muu	-	+	+
Tööaeg aastas toime pandud kuritegude kohta (tundi)				
	Prokurör	-	28,2	245
	Muu	-	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, autori arvutused

4.1.27 Vaatluse alt välja jäävad kohtueelse menetluse uurimistoimingud

Laiba väljakaevamine. Laiba väljakaevamist tuleb ette väga harva. Juhul, kui seda on vaja teha, siis võtab see aega umbes poolteist päeva uurija jaoks ning lühemalt prokurööri jaoks. Laiba väljakaevamisel osalevad lisaks nagu sündmuskoha vaatluse juureski kriminalistid, jälitajad, kohtuarst. Laiba väljakaevamist tuleb ette harvem kui üks kord aastas ning seepärast seda kulu tavapärase menetluse kulusse käesolevas analüüsis ei lisata.

Uurimiseksperimendid. Uurimiseksperimente kasutatakse harva. Kui nende kasutamist ette tuleb, siis pigem tapmis- ja mõrvajuhtumite raames. Ka uuringu jaoks vaadatud kohtutoimikutest oli tehtud uurimiseksperiment vaid ühe tapmise uurimise käigus. Uurimiseksperimendi läbiviimisel osaleb uurija, kriminalist, mõnikord prokurör või ka jälitaja.

⁴⁴ E-toimiku andmetel on süüdistusakte koostatud 2012. ja 2013. aastal prokuratuuris lõpetatud menetlustest (mis ei ole lõppenud KrMS § 200 järgi) 73% tapmist, 35% vägistamiste ja 12% röövimiste korral.

Eksperimendi läbiviimine ja ettevalmistus kokku võtab ühe tööpäeva ning protokollis sisestamine veel poolteist tundi, sest tegemist on fototabelit sisaldava protokolliga. Toimingu läbiviimise sagedus on umbes üks uurimiseksperiment aastas.

Ütluste deponeerimine. Tegemist on ülekuulamisega, mis viiakse kohtueelses menetluses läbi eeluurimiskohtuniku juuresolekul, kuna on alust arvata, et tunnistaja hilisem ülekuulamine osutub võimatuks või tunnistajat võidakse selleks ajaks mõjutada (KrMS § 69¹). Ütluste deponeerimist on kasutatud väga harva. E-toimikus on info ühe ütluste deponeerimise taotluse kohta, mis tehti tapmise kuriteo raames, mis moodustab 2% kõikidest aasta jooksul toime pandud tapmise ja mõrva juhtumitest. Röövimiste ning vägistamise asjades ütluste deponeerimise kohta e-toimikus infot pole. Harju Maakohtus vaadeldud pabertoimikutes ütluste deponeerimist ei olnud kasutatud. Ütluste deponeerimine toimub prokuratuuri, kahtlustava või kaitsja taotlusel ning kõigi nende juuresolekul. Vajadusel jäetakse kahtlustatav kutsumata.

Tunnistaja anonüümseks tegemine. Kuriteo raskusest või erandlikest asjaoludest tulenevalt võib eeluurimiskohtunik prokuratuuri taotlusel määrusega muuta tunnistaja tema turvalisuse tagamiseks anonüümseks. Seda tuleb vaatlusaluste kuritegude menetlustes ette väga harva. Pabertoimikutes ja e-toimikus sellist toimingut ei olnud kirjas.

Vastastamine. Vastastamine on tegevus, kus isikud kelle ütlustes ilmnevad vastuolud, viiakse kokku, et selgitada kuidas ja miks on ütlused vastakad. Uurija rolliks on viia läbi vastastamine, selleks ettevalmistuda kirjutades välja vastuolud ja arutades neid prokuröri, samuti kutsuda kohale osalised ja kaitsjad. Vastastamist toimub väga harva. Intervjuude hinnangute põhjal kuni 2% menetluste puhul aastas. E-toimiku andmetel on olnud 2012. ja 2013. aastal prokuratuuris lõpetatud menetluste puhul neid üks tapmiste menetluses ning kaheksa röövimiste menetlustes.

Operatiivhuvisse märkimine. Juhul, kui inimest ei õnnestu sundtoomisega kohe tabada, siis tehakse tema kohta märke operatiivhuvisse. Röövimisi käsitleva intervjuu põhjal võib hinnata, et umbes kolmandiku sundtoomisele määratavate inimeste kohta tehakse operatiivhuvi märke. Sellise märke tegemine võtab kuni kolmveerand tundi. Kuid, kuna tavapärase menetluses sellist tegevust ei tehta, siis jäetakse sellega seonduv kulu siinkohal välja.

Tagaotsimine. Isik kuulutatakse tagaotsitavaks, kui teda sundtoomisega ei õnnestu tuua ning on alust arvata, et ta hoiab kohtumenetlusest kõrvale. Tagaotsitavaks kuulutatakse väga harva 1-2% menetlustest kuulutatakse keegi tagaotsitavaks. Seetõttu ei vaadelda seda kulu ka tavapärase menetluse kulu raames.

Vara arestimine. Kahtlustatava vara arestimine tsiviilhagi tagamiseks, on seadusega lubatud tegevus, mida tehakse väga harva. Vara arestimine toimub prokuröri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku loal. Selleks kuluv aeg prokuröride hinnangul on 2-3 tundi. E-toimiku andmetel oli 2012. ja 2013. aastal prokuratuuris lõpetatud menetluste puhul vaid 2 röövimiste kriminaalasja, mille raames arestiti vara ning mitte ühtegi taolist vägistamiste või tapmiste menetlust. Vara arestimiste nii väikese sageduse põhjuseks on prokuröride hinnangul kahtlustatavate väga kehv majanduslik seis ning vara puudumine ja teiseks ka kannatanutepoolne loobumine oma nõuetest. Nii harva esinevat toimingut ei saa hinnata tavapäraseks menetluse raames tehtavaks tegevuseks ning sellest tulenev täiendav menetluste ajakulu on marginaalne.

Kutsed. Kõikidel vaatlusalustel menetlejatel (kohtunik, prokurör, uurija) on vajalik erinevate menetlustoimingute teostamiseks kutsuda välja erinevaid isikuid: kahtlustatavaid, kannatanuid, tunnistajaid, kaitsjaid, kolmandaid isikuid. Kutsete edastamine toimub telefoni teel, posti teel, e-maili teel või ka suuliselt. Mõnikord on kasutatud ka veebikonstaabli abi, kes on edastanud kutse veebipõhiste suhtlusvõrgustike kaudu. Seega toimub kutsete edastamine väga erineval moel ning keerukas on hinnata ühe inimese ühe kutse tegemise aega ja ka kogu kutsete arvu, mida menetluse raames tehakse. Seda näitab intervjuudes antud hinnangute vahemik kutsete tegemise ajakulule (10 minutist 45 minutini). Lisaks sellele on käesolevas uuringus erinevate menetlustoimingute aeg arvestatud koos ettevalmistuse ajaga, mille sisse käib ka toimingus osalevate inimeste kutsumine, samuti on arvestatud üldiste toimingute jaoks nõ menetluse juhtimise aeg. Kokkuvõttes on osalistel väga keerukas hinnata ühe kutse tegemise ja saatmise aega ning on alust arvata, et see aeg on arvesse võetud juba muude toimingute juures. Seetõttu kutsete koostamise ja saatmise aega eraldiseisvalt ei hinnata.

Rahvusvahelise õigusabi taotlus. Juhul, kui mõnes menetluses on vajalik teha rahvusvahelise abi taotlus teisele riigile, siis on tegemist väga ajamahuka protsessiga. Ühe taotluse tegemine ja edastamine võtab prokuröri hinnangul aega poolteist päeva. Praegusel juhul jätame selle aga vaatluse alt välja, sest vägivallakuritegude puhul tuleb seda suhteliselt harva ette. Rahvusvahelise õigusabi statistika ülevaate järgi jagunevad õigusabi taotlused kriminaalasjades nii, et 20% taotlustest on Eesti taotlused välismaale ning 80% taotlused Eestile⁴⁵. Rahvusvahelise õigusabi taotluste osakaal 2013. aastal lahendatud kuritegude koguarvust on 1%. Arvestades, et isikuvastastes vägivallakuritegudes on selliseid taotluseid tõenäoliselt vähem, kui see võiks olla narkokuritegudes, siis on see osakaal vaatlusalustes kuritegudes veel väiksem kui 1% menetlustest. Seega, vaatamata sellele, et tegemist on ajamahuka tegevusega, jätame selle vaatluse alt välja kui harvaesineva toimingut.

Jälitustegevused. Jälitustegevustest on vaatlusaluste kuritegude menetlemisel kasutatavad meetodid: varjatud jälgimine, pealtkuulamine, varjatud asendamine. Politseis tegelevad jälitustegevusega jälitajad mitte uurijad. Jälitustegevuste jaoks on vaja kohtu luba, mille kohtunik annab prokuröri taotlusel. Pärast jälitustegevuse toimumist tutvustatakse teostatud toimingut isikule, keda jälgiti. Juhul, kui seda ei tehta, siis väljastab prokurör jälitustoimingust teavitamata jätmise loa. Erinevate prokuröride poolt antud hinnangud ajakulule erinevate lubade taotlemiseks ulatub 45 minutist 4 tunnini. Kohtuniku hinnang loa väljastamisele on üks tund. Kuna aga puudub statistika toimingute sageduse kohta⁴⁶ ja ka prokuröride hinnangud on väga erinevas suurusjärgus⁴⁷, siis ei ole võimalik selle kululiigiga seotud menetlejate ajakulu arvesse võtta.

Konvoi. Vahistatud või sundtoodud isikuid transpordib kinnipidamise kohast ülekuulamistele ja kohtusse konvoi. Konvoi kulusid ei ole võimalik siinkohal arvesse võtta, kuna nende tööaega ning transpordivahendite kasutamist ei ole uuringu raames hinnatud. Tammiste ja Lindsalu (2014) on hinnanud konvoeerimise kulusid kauplusevarguste ja jooesjuhtimiste kulude uuringus. Kuid ka nimetatud taustaandmete põhjal ei ole võimalik käesolevas uuringus konvoi kulusid hinnata. Seda seetõttu, et ühelt poolt puudub hinnang konvoi kasutamise sagedusele

⁴⁵ Justiitsministeerium (2014:7) toob välja numbrid: Saatsime välja 219 Eesti õigusasutuste taotlust ja teised riigid esitasid Eestile 878 taotlust.

⁴⁶ Vt ka Kruusamäe, Reinthal (2013, lk. 20-22).

⁴⁷ Nt hindasid sama kuriteoliigi osas üks prokurör varjatud jälgimiste osakaalu 25% menetlustele, teine aga 7%.

aga teiselt poolt ei ole ka andmeid selle kohta, kui pikalt konvoi transpordivahendit, mille kulu on antud tunnihinnaga, kasutab. Seega jääb siinkohal konvoi kulu arvesse võtmata.

Kannatanute ja tunnistajate kulud. Analüüsist on välja jäänud ka KrMS § 178 kannatanutele ning tunnistajatele makstavad hüvitised – saamata jäänud töötasu ning tekkinud kulu seoses menetlustoimingutes osalemisega. Kuriteoliigi põhiselt neid andmeid ei koguta. See sisaldab nii kohtueelse menetluse kui kohtumenetluse kulusid. Süüdimõistetud kurjategijatelt mõistetakse need kulud sageli välja, aga ka selles osas ei ole täpseid andmeid, kui palju on välja mõistetud ning kui palju neist nõuetest süüdimõistetud on täitnud.

4.2 Kohtumenetlus

Nagu eelpool mainitud, jaguneb kriminaalasjade kohtumenetlus erinevateks menetluse liikideks (vt ka ptk 3.2.5 Kohtus menetletavate kuritegude arv menetlusliikide järgi). Võimalikud menetlusliigid sõltuvad kuriteo raskusastmest. Käesolevas töös vaadeldavaid kuriteoliike saab menetleda kas üld-, lühi- (v.a KarS § 114, mõrv) või kokkuleppemenetluses (v.a KarS § 113 ja § 114, mõrv ja tapmine). Kuna erinevad menetluse liigid tähendavad kohtunikele ja prokuröridele erinevat koormust, on ka ajakulu ja seeläbi hind menetlusliigiti erinev. Seetõttu on ka käesolev peatükk jagatud vastavalt menetlusliikidele.

4.2.1 Üldmenetlus

Üldmenetluse protsess on üldjoontes järgmine: prokuratuur saadab kohtusse süüdistusakti. Seejärel määrab kohus eelistungi aja. Eelistungil lahendab kohus poolte taotlused (juhul kui neid on) ja lepib pooltega kokku kohtuistungi(te) aja. Kohtuistungil algab kohtulik uurimine, kus uuritakse kirjalikke tõendeid, kuulatakse üle tunnistajaid, eksperte, kannatanuid ja süüdistatavat. Peale kohtulikku uurimist algab kohtuvaidlus, kus prokurör peab süüdistuskõne ning sõna saavad kannatanu, tsiviilkostja ja kaitsja. Seejärel läheb kohus (s.o kohtunik ja kaks rahvakohtunikku) otsust tegema ning teeb peale vaheaega kohtulahendi teatavaks. Menetluse osapooltel on õigus maakohtu otsus edasi kaevata ringkonnakohtusse ja peale seda riigikohtusse.

Kohtu ja prokuratuuri ajakulu kaardistamiseks üldmenetluse puhul jagati menetlusprotsess kriminaalmenetluse seadustiku ja intervjuude põhjal järgnevatel tegevustel:

- 1) eelistungi ettevalmistus;
- 2) eelistung;
- 3) kohtuliku uurimise ettevalmistus;
- 4) kohtuvaidluse ettevalmistus;
- 5) kohtuistungid;
- 6) kohtuotsuse tegemine
- 7) kohtuotsuse vormistamine
- 8) kohtuotsuse kuulutamine;
- 9) otsusega tutvumine;
- 10) edasikaebamine ringkonnakohtusse ja riigikohtusse.

Eelistungi ettevalmistus

Intervjuudest selgus, et prokurörid ei tee tavapäraselt eelistungiks konkreetseid ettevalmistusi. Kohtu ettevalmistavad tegevused hõlmavad aga eelistungi aja määramist ja kutsete saatmist, süüdistus- ja kaitseaktiga tutvumist, kohtualluvuse kontrolli, poolte taotluste lahendamist ning kohtu alla andmise määruse koostamist. Eelistungi aja määramine ja kutsete saatmine on kiire

tegevus, mis eeldab kohtunikult vaid prokuröri kalendri vaatamist ja kaitsjaga aja kooskõlastamist ning ei võta seega reeglina üle 15 minuti. Teised ettevalmistavad tegevused võtavad kohtunike intervjuude alusel olenevalt kohtuniku tööstiilist (mõni kohtunik delegerib rohkem tegevusi (näiteks kohtu alla andmise määruse tegemine) kohtujuristile, kui teine) aega 10 minutit kuni 4,5 tundi. Kuna 10 minutit oli erandlik hinnang, siis lähtutakse arvutustes 4,5 tunnist.

Tabel 68. Hinnang eelistungi ettevalmistuse ajale (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Eelistungi ettevalmistamisele kuluv aeg ühes menetluses				
	Kohtunik	4,5	4,5	4,5
	Muu	+	+	+
Eelistungi ettevalmistamisele kuluv aeg aastas kokku*				
	Kohtunik	207	112,5	234
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

* Siin ja edaspidi on kohtunike ja prokuröride üldmenetlustele kuluv tööaeg aastas toime pandud kuritegude osas leitud ühe menetluse raames kuluva aja korrutamisel eeldusliku üldmenetluste arvuga, mida on vaja keskmiselt 2011-2013 aastal registreeritud kuritegude menetlemiseks (vt ptk 3.2.8). Kuriteoliigiti on arvestuste aluseks olev üldmenetluste arv järgmine: tapmine 46, vägistamine 25, röövimine 52.

Eelistung

Eelistung korraldatakse üldmenetluse puhul reeglina alati ning seal lahendatakse poolte taotlused (juhul kui neid on), lepitakse kokku kohtuistung(i)te aja(d) ning otsustatakse vajadusel tõkendi kohaldamine, muutmine või tühistamine. Eelistungil osalevad kohtunik, prokurör, kaitsja(d) ning kohtusekretär. Eelistung kestab enamasti lühidalt: nii prokurörid kui kohtunikud hindasid eelistungi toimumise keskmiseks ajaks 15 minutit kuni tund. Toimikutes kajastatud eelistungite protokollide põhjal võib öelda, et eelistungi keskmine pikkus on 20 minutit. Arvutustes võetakse aluseks viimane, lisades prokuröride ajakulule veel ka kohtusse ja sealt ära jõudmiseks kuluva aja, mis võiks uurijate hinnangul olla keskmiselt 10 minutit, kuna Põhja Ringkonnaprokuratuur ja Harju Maakohus asuvad lähestikku.

Tabel 69. Hinnang eelistungi ajale üldmenetluses (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Eelistungile kuluv aeg ühes menetluses				
	Prokurör	0,5	0,5	0,5
	Kohtunik	0,3	0,3	0,3
	Muu	+	+	+
Eelistungitele kuluv aeg aastas kokku				
	Prokurör	23	12,5	26
	Kohtunik	15,18	8,25	17,16
	Muu	+	+	+

Allikas: eelistungite protokollid toimikutes, autorite täiendused

Kohtuliku uurimise ettevalmistus

Kohtuliku uurimise käigus esitavad menetluse pooled kohtule tõendeid ning kuulatakse üle ja risküsitletakse tunnistajaid, eksperte, kannatanuid ja süüdistatavaid. Selleks on nii prokuröridel kui kaitsjatel vaja teha põhjalik eeltöö. Prokuröride ettevalmistus hõlmab peamiselt kannatanute ja tunnistajatega kokku saamist ülekuulamisele antavate ütluste

läbiarutamiseks, nende kohtuistungile kutsumist, tõendite uurimise järjekorra paika panemist, avakõne ettevalmistust jms. Ettevalmistuse ajakuluks hindasid prokurörid tapmiste puhul 3-5 päeva ning vägistamiste ja röövimiste puhul kaks päeva. Kuna ei ole põhjust arvata, et tapmisjuhtumite puhul oleks kohtuistungiks ettevalmistamine ajamahukam ning kuna osa intervjueeritavad liigitasid osa ettevalmistusest juba kriminaalmenetluse lõpetamise juurde, siis võetakse siinkohal ühtselt kõikide kuriteoliikide korral arvutuste tegemiseks aluseks kaks päeva.

Kohtunikel reeglina kohtuliku uurimise ettevalmistuses märkimisväärset ajakulu ei ole. See on tingitud ka asjaolust, et üldmenetluse puhul ei ole kohtul enne istungit materjale (v.a süüdistus- ja kaitseakt), millega tutvuda, kõik tõendid ja muud materjalid esitatakse kohtus (kohtul on küll õigus kriminaaltoimiku välja nõudmiseks enne istungit, kuid seda juhtub intervjueeritavate sõnul väga harva). Kohtuistungite tehnilise ettevalmistusega tegelevad üldmenetluses kohtusekretärid. Niisiis, kohtunike ajakulu siinkohal ei arvestata.⁴⁸

Tabel 70. Hinnang kohtuliku uurimise ettevalmistusajale (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kohtuliku uurimise ettevalmistusele kuluv aeg ühes menetluses				
	Prokurör	16	16	16
	Muu	+	+	+
Kohtuliku uurimise ettevalmistusele kuluv aeg aastas kokku				
	Prokurör	736	400	832
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Kohtuvaidluse ettevalmistus

Nii nagu kohtuliku uurimise ettevalmistus puudutab vaid prokuröre (ja ka kaitsjaid, kelle aega ei arvesta), on see nii ka kohtuvaidluse ettevalmistuse puhul – kohtunike aeg siia ei lisandu. Prokuröride peamiseks ettevalmistavaks tegevuseks on süüdistuskõne koostamine ja süüdistuse motiveerimine kohtulikul uurimisel esitatud tõendeid aluseks võttes. Kohtuvaidluse ettevalmistus võtab mõnevõrra vähem aega kui kohtuliku uurimise istungiteks valmistumine. Hinnanguliselt kestab eeltöö tapmiskuritegude menetluste puhul keskmiselt kaks tööpäeva ja vägistamiste ning röövimiste puhul ühe tööpäeva.

Tabel 71. Hinnang kohtuvaidluse ettevalmistusajale (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kohtuvaidluse ettevalmistusele kuluv aeg ühes menetluses				
	Prokurör	16	8	8
	Kohtunik			
	Muu	+	+	+
Kohtuvaidluse ettevalmistusele kuluv aeg aastas kokku				
	Prokurör	736	200	416
	Kohtunik			
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

⁴⁸ Üks kohtunik märkis küll, et valmistub kohtulikuks uurimiseks, kuid erandliku arvamusena jäetakse see kõrvale.

Kohtuistungid

Kohtuistungite all on mõeldud kohtuliku uurimise ja kohtuvaidluse istungeid. Otsuse kuulutamiseks tehtud istungitele kuluv aeg on käsitletud eraldi allpool, sest need on enamasti märkimisväärselt lühemad istungid. Kohtuistungi pikkus ja nende arv ühe kriminaalasja raames sõltub mitmetest asjaoludest. Esiteks oleneb see konkreetsest kohtuasjast: kui keeruka juhtumiga on tegu, kas süüdistatava süü on lihtsalt tõendatav, mitut episoodi kohtuasjas käsitletakse, kui palju on kahtlustatavaid, kannatanuid ja tunnistajaid jne. Samuti oleneb kohtuasja arutamisele kuluv aeg kohtukoosseisu ning prokuröri ja kaitsja stiilist ja sellest, kas kohtuistungil osaleb ka tõlk. Kohtuistungid võivad edasi lükkuda ja ka pikemaks venida vaheaegade võtmise tõttu ning siis, kui kohtuliku uurimise käigus leiab kohus, et on vaja koguda lisatõendeid või teha täiendavaid ekspertiise.

Reeglina osalevad üldmenetluses kohtuistungil kohtunik (või kohtu eesistuja), kaks rahvakohtunikku⁴⁹, kaitsja (mitu kaitsjat, kui kohtu all on rohkem kui üks süüdistatav), prokurör, süüdistatav ning kohtusekretär, kes istungit protokollib. Vajadusel osaleb tõlk. Samuti kulub kohtuistungitel osalemiseks tunnistajate ning vahel ka kannatanute aeg (juhul, kui kannatanud soovivad istungil osaleda).

Analüüsitud toimikute põhjal toimub üldmenetluses keskmiselt 4,6 kohtuistungit⁵⁰ ühes kriminaalasjas. Ühe istungi keskmiseks pikkuseks on veidi üle kahe tunni (2:15)⁵¹. Kohtunike ja prokuröride hinnang ajakulule erineb toimikute põhjal kogutud infost üsna märkimisväärselt. Kuna intervjuudes antud hinnangud olid siiski suurusjärguliselt sarnased, ei ole põhjust neis kahelda ja seega võeti arvutustes aluseks viimased. Tapmisi käsitletud intervjuueeritavate sõnul kulub istungitele keskmiselt neli tööpäeva ning vägistamiste istungitele viis päeva. Röövimiste osas varieerusid menetlejate antud hinnangud kõige enam: prokuröride sõnul jääb ajakulu ühe ja kolme tööpäeva vahele, kohtuniku sõnul aga võtab keskmine röövi kriminaalasja arutamine viis tööpäeva. Lähtusime keskmisest hinnangust ning arvestame kolme tööpäevaga.

Suurt erinevust toimikutest ja intervjuudest saadud andmete vahel on raske selgitada. Ühelt poolt võib põhjuseks olla analüüsitud toimikute väike valim, mis alahindab reaalselt ajakulu. Teisalt võib olla võimalik ka intervjuueeritavate poolt ajakulu ülehindamine. Kohtuistungite ajakulu täpsemaks hindamiseks tuleks istungite kestusi süstemaatiliselt pikema aja jooksul mõõta.

Tabel 72. Hinnang kohtuistungite ajale (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kohtuistungile kuluv aeg ühes menetluses				
	Prokurör	32	40	24
	Kohtunik	32	40	24
	Muu	+	+	+
Kohtuistungile kuluv aeg aastas kokku				

⁴⁹ Rahvakohtunikud on kohalike omavalitsuste poolt valitud inimesed rahva seast. Rahvakohtunikel on kohtulikul arutamisel kõik kohtuniku õigused. Teise astme kuritegude kriminaalasju üldmenetluses ning esimese ja teise astme kriminaalasju lihtmenetluses arutab kohtunik ainuisikuliselt. www.kohus.ee

⁵⁰ See arv iseloomustab eelkõige tapmise ja mõrva menetlusi, sest vaadeldud üldmenetluse kriminaalasjadest puudutasid röövimist ja vägistamist väga üksikud.

⁵¹ Keskmise leidmisel on välja jäetud kõik alla 10-minutilise kestusega istungid, sest need ei ole reeglina sisulised istungid, vaid enamasti on toimunud siis istungite edasi lükkamine mõne olulise osalise puudumise tõttu.

Prokurör	1472	1000	1248
Kohtunik			
Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Kohtuotsuse tegemine

Peale kohtulikku uurimist ja kohtuvaidlusi teeb kohus õigeksmõistva või süüdimõistva otsuse ning viimasel juhul määrab karistuse. Kohtuotsuse tegemisel osaleb üldmenetluse puhul kriminaalasja arutamisel osalenud kohtukoosseis, kes koosneb reeglina kohtunikust ja kahest rahvakohtunikust. Kohtunikud hindasid otsuse tegemisele kuluvaks ajaks ligikaudu tunni.

Tabel 73. Hinnang kohtuotsuse tegemise ajale (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Otsuse tegemisele kuluv aeg ühes menetluses				
	Kohtunik	1,25	1,25	1,25
	Muu	+	+	+
Otsuse tegemisele kuluv aeg aastas kokku				
	Kohtunik	57,5	31,25	65
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Kohtuotsuse vormistamine

Otsuse vormistamine on toodud eraldi tegevusena, kuna see võib tähendada ainult resolutsiooni koostamist või lisaks kohtuotsuse põhiosa kirja panemist ning võtab sellest olenevalt üsna erinevalt aega.

Kohtuotsuse resolutiivosa tehakse alati ning see on lühike (maksimaalselt paar-kolm lehekülge) dokument, kus on vaid lühidalt kohtu põhjendused ja selgitused, miks vastav otsus tehti. Resolutsioonis on süüdimõistva otsuse puhul kirjas karistus ning edasikaebamise kord, aga ka info menetluskulude suuruse ja nende kandmise kohta (kas kulud peab kandma süüdistatav või jäävad need riigi kanda). Kohtuotsuse resolutiivosa vormistamisele kulub kohtunikel intervjuude põhjal keskmiselt tund.

Tabel 74. Hinnang kohtuotsuse resolutiivosa vormistamise ajale (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Resolutsiooni koostamisele kuluv aeg ühes menetluses				
	Kohtunik	1	1	1
Resolutsiooni koostamisele kuluv aeg aastas kokku				
	Kohtunik	46	25	52

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Kohtuotsuse põhiosa koostatakse enamasti juhul, kui mõni menetluse osapooltest on avaldanud soovi apellatsioonioiguse kasutamiseks. Põhiosas peab kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt välja tooma näiteks tõendid, millele otsus tugineb, kergendavad ja raskendavad asjaolud, karistuse põhjenduse jne (KrMS § 312). Hindamaks, kui palju kohtunikel pika motiveeritud otsuse kirjutamist ühes aastas ette tuleb, selgitati välja 2013. aastal jõustunud kohtuotsuste põhjal edasi kaebamiste osakaalud kõigist üldmenetlustes menetletud tapmis-, vägistamis-, ja rööviasjadest. Seejärel võeti keskmistest üldmenetlustes menetletavate kriminaalasi arvust vastavad proportsioonid, saamaks teada apelleerimise ja seega ka kohtuotsuse põhiosa tegemise sagedust. Nagu järgnevast tabelist näha, tuleb seda ette üsna sageli – ligikaudu kolmveerandil juhtudest.

Tabel 75. Hinnang kohtuotsuse põhiosa vormistamise sagedusele (%) ja ajale (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Apellatsioonide osakaal kõigest 2013. a lõpetatud kriminaalasjadest				
		86%	88%	71%
Keskmine otsuse põhiosa koostamiste arv aastas				
		39,7	21,9	36,9
Otsuse põhiosa koostamisele kuluv aeg ühes menetluses				
	Kohtunik	24	36	8
	Muu	+	+	+
Otsuse põhiosa koostamisele kuluv aeg üldmenetlustes kokku				
	Kohtunik	951,7	787,5	295,2
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, Justiitsministeeriumi andmed

Kohtunike hinnangud täisotsuse vormistamiseks kuluvale ajale olid erinevad (vt Tabel 75), ulatudes ühest kuni nelja tööpäevani. Kuna eri liiki kuritegusid puudutavate otsuste põhjendamine võib võtta erinevalt aega (näiteks kui tapmistes on tavapäraselt rohkem tõendeid, mida tuleb otsuses kirjeldada vmt), siis jäeti hinnangud ühtlustamata. Samuti võivad erinevad ajahinnangud tuleneda kohtunike erinevatest tööstiilidest, eelkõige abipersonali kasutamise ulatusest (ühes intervjuus tuli välja, et otsuse põhiosa koostamisel kasutavad kohtunikud ka kohtujuristi abi).

Kohtuotsuse kuulutamine

Kohus kuulutab enamasti otsuse resolutiivosa, selgitades suuliselt kohtuotsuse olulisemaid põhjendusi. Samuti teatatakse apelleerimise tähtaeg ning selgitatakse sätestatud edasi-kaebamise korda ja apellatsiooniõigusest loobumise võimalust (KrMS § 315). Otsuse kuulutamisel viibivad alati prokurör, kaitsja, süüdistatav ning kohtusekretär ning kuna otsus tõlgitakse peale kuulutamist vajadusel süüdistatavale, siis lisandub ka tõlgi ajakulu. Kohtuotsuse kuulutamise kestuseks on intervjueritavad hinnanud keskmiselt pool tundi.

Tabel 76. Hinnang kohtuotsuse kuulutamise ajale üldmenetluses (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Otsuse kuulutamisele kuluv aeg ühes menetluses				
	Prokurör	0,5	0,5	0,5
	Kohtunik	0,5	0,5	0,5
	Muu	+	+	+
Otsuse kuulutamisele kuluv aeg aastas kokku				
	Prokurör	23	12,5	26
	Kohtunik	23	12,5	26
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Otsusega tutvumine

Peale otsuse kuulutamist tutvub prokuratuur kohtulahendi resolutiivosaga. Tutvumiseks kulub aeg sõltub sellest, kas prokurör on lahendiga nõus või plaanib seda edasi kaevata. Enamasti prokuratuur ei apelleeri ja seega on ka otsusega tutvumine pigem põgus, võttes intervjueritavate hinnangul 10 minutist kuni ühe tunnini. Arvutustes lähtutakse poolest tunnist.

Tabel 77. Kohtuotsuse resolutiivosaga tutvumine üldmenetluses (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Otsusega tutvumisele kuluv aeg ühes menetluses				

Prokurör	0,5	0,5	0,5
Otsusega tutvumisele kuluv aeg aastas kokku			
Prokurör	23	12.5	26

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

4.2.2 Lühimenetlus

Lühimenetlus võimaldab kohtumenetluse läbiviimist vaid toimiku materjalide põhjal, tunnistajaid ja eksperte välja kutsumata. Süüdimõistva kohtuotsuse korral vähendab kohus süüdistatavale määratud karistust ühe kolmandiku võrra (KrMS § 233, § 238). Lihtmenetlust saab rakendada vaid juhul, kui tegu on kuriteoga, mille eest karistusseadustik ei näe ette karistusena eluaegset vangistust, seega käesolevas analüüsis vaadeldavatest kuritegudest röövimise, vägistamise ja tapmise puhul. Kui süüdistus on esitatud paragrahvis 114 (mõrv), ei saa kriminaalasja lühimenetluses arutada. Ka tapmissüüdistuse (§ 113) puhul on lühimenetluse rakendamine tegelikkuses pigem harukordne (kõigest 2011.-2013. aastal lõpetatud tapmismenetlustest kaks juhtumit), seega jäetakse nii paragrahve 113 ja 114 puudutavad menetlused lühimenetluse kulude arvestuses vaatluse alt välja, eeldusel, et seda reeglina ei tehta. Tapmise ja mõrva menetluste puhul eeldatakse, et kõikkohtumenetlused on üldmenetluse vormis.

Lühimenetluse tegevused saab jagada kaheks suuremaks grupiks:

- 1) ettevalmistus kohtulikuks uurimiseks;
- 2) kohtuistung ja otsuse tegemine.

Ettevalmistus lühimenetluseks

Kriminaalasja lühimenetluses arutamiseks saadab prokuratuur esmalt süüdistusakti koos toimikuga kohtule. Sellega prokuröri tegevused lühimenetluse ettevalmistuseks reeglina ka piirduvad (süüdistusakti koostamisele ja toimiku kokkupanemisele kuluv aeg on kajastatud kohtueelse menetluse all ptk 4.1.25) ning see ei võta tavaliselt üle poole tunni (vt Tabel 78).

Tabel 78. Hinnang kohtuliku uurimise ettevalmistusele kuluva ajale lühimenetluses (tundi)

Tegevus	Menetleja	Vägistamine	Röövimine
Kohtuliku uurimise ettevalmistuseks kuluv aeg ühes menetluses			
	Prokurör	0,5	0,5
	Kohtunik	1,5	1,5
Kohtuliku uurimise ettevalmistuseks kuluv aeg aastas kokku			
	Prokurör	2,5	27
	Kohtunik	7,5	81

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

Kohtul on lühimenetluse ettevalmistusel veidi rohkem ülesandeid. Kohtunik tutvub saadud materjalidega, kontrollib kriminaalasja kohtualluvust ning teeb seejärel süüdistatava kohtu alla andmise määruse või määruse lühimenetluse mittekohtualluamiseks (juhul kui puuduvad lühimenetluse kohaldamise alused või kohus ei nõustu kriminaalasja lahendamise lühimenetluses).⁵² Samuti peab kohtunik kohtuistungi aja määrama ning osalised kutsuma.

⁵² Kui kohus otsustab, et kriminaalasja ei saa lühimenetluses arutada, saadetakse see prokuratuuri tagasi (seda juhtub aga väga harva). Kui võimalik, siis prokuratuur viib vastavalt kohtu soovitudele sisse muudatused, et kriminaalasi oleks lühimenetluseks sobiv. Kui see aga võimalik ei ole, siis jätkub asja arutamine üldmenetluses.

See tähendab prokuröri ja enda kalendrist sobiva aja leidmist ja kaitsjaga kooskõlastamist. Kohtunike hinnangul kulub lühimenetluse ettevalmistavatele tegevustele 15 minutit kuni kolm tundi. Ajakulu sõltub toimiku suurusest, ehk juhtumi keerukusest. Kui menetlus hõlmab mitmeid episoodide paljude kannatanute, süüdistatavate ja tunnistajatega, läheb kauem. Ajakuluks arvestati kohtunike hinnangute keskmine ehk poolteist tundi.

Kohtulik uurimine ja kohtulahend

Kohtulik uurimine lühimenetluses tähendab seda, et menetlus viiakse läbi vaid kriminaaltoimiku materjalide põhjal, tunnistajaid ja eksperte välja ei kutsuta. Seega on ka kohtumenetluse ajakulu sel juhul väiksem, kui üldmenetluse puhul. Iseenesest mõistetavalt sõltub ka siin kohtulikule uurimisele kuluv aeg kriminaalasja episoodide arvust. Samuti sellest, kas süüdistatav on ülekuulamisel koostööaldis ning kas ja kui pikalt soovib kohtunik menetlusosalisi küsitleda. Toimikutest pärit andmete kohaselt on lühimenetluses keskmiseks kohtuistungi pikkuseks ligikaudu poolteist tundi (1:27) ning ühe menetluse raames toimub 1,7 istungit.

Lahendi koostamiseks tutvub kohtunik enamasti kohtuistungi protokolliga ning peale seda koostab otsuse resolutiivosa. Vahel tehakse ka motiveeritud täisotsus, kuid seda juhtub pigem harva. Seejärel kuulutatakse kohtuotsus, mis tehakse teatavaks kohtuliku uurimisega samal päeval või hiljem.

Kohtulikule uurimisele ja kohtulahendile kulub prokuröridel intervjuude põhjal keskmiselt kolm tundi ja kohtunikel neli tundi. Lisaks kohtuniku ja prokuröri ajakulule, on lühimenetluse istungitel kohal ka süüdistatav, kaitsja ja kohtusekretär. Vahel ka kannatanu(d) ja tõlk.

Tabel 79. Kohtulikule uurimisele ja kohtulahendile kuluv aeg lühimenetluses (tundi)

Tegevus	Menetleja	Vägistamine	Röövimine
Kohtulikule uurimisele ja kohtulahenditele kuluv aeg ühes menetluses			
	Prokurör	3	3
	Kohtunik	4	4
	Muu	+	+
Kohtulikule uurimisele ja kohtulahendile kuluv aeg aastas			
	Prokurör	15	162
	Kohtunik	20	216
	Muu	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

4.2.3 Kokkuleppemenetlus

Kokkuleppemenetlust võib kohaldada teise astme kuritegude puhul, juhul kui kõik pooled (prokurör, kaitsja, süüdistatav, kannatanu ja tsiviilkostja) on sellega nõus. Niisiis saame käesoleva analüüsi raames kokkuleppemenetlusest rääkida vaid vägistamiste ja röövimiste puhul, kuna tapmise ja mõrva kvalifikatsiooniga süüasjades kokkuleppemenetlust ei rakendata.

Kokkuleppemenetluse kohaldamiseks toimuvad kohtueelses menetluses läbirääkimised süüdistatava ja tema kaitsja ning prokuratuuri vahel, kus lepitakse kokku esmalt kuriteo kvalifikatsioonis ja tekitatud kahjus ning seejärel karistuse liigis ja määras, mida prokurör kohtus taotlema hakkab (kokkuleppe sõlmimise ajakulu on käsitletud eraldi kohtueelse menetluse peatükis, vt ptk. 4.1.26). Kui kokkulepe on sõlmitud, saadab prokuratuur

kriminaaltoimiku kohtule, kus otsustatakse, kas vastav kriminaalasi võetakse kokkuleppemenetluse raames arutusele. Seejärel toimub kohtuistung ning kui prokuratuur, süüdistatav või kaitsja ei loobu kokkuleppest kohtuliku arutamise käigus, tehakse süüdimõistev kohtuotsus. Niisiis saab kohtu ja prokuratuuri kokkuleppemenetlusega kaasnevad tegevused jagada kaheks:

- 1) ettevalmistus kohtulikuks arutamiseks;
- 2) kohtulik arutamine ja kohtulahend.

Ettevalmistus kohtulikuks arutamiseks

Ettevalmistus kohtulikuks arutamiseks toimub kokkuleppemenetluse puhul sarnaselt lühimenetlusele. Kohtunik kontrollib kriminaalasia kohtualluvust, tutvub kriminaaltoimikuga, otsustamaks, kas kriminaalajale saab kokkuleppemenetlust kohaldada ning teeb vastavalt kas kohtu alla andmise määruse või prokuratuurile toimiku tagastamise määruse. Samuti leiab kohtunik sobiva istungi aja ja kutsub osalised kokku, kelleks on prokurör, kaitsja ja süüdistatav.

Nagu lühimenetluse puhul, on ka kokkuleppemenetluse istungiks ettevalmistavate tegevuste ajakulaks arvestatud 1,5 tundi. Prokuröri ettevalmistamiseks üldjuhul aega ei lähe.

Tabel 80. Hinnang kohtuliku arutamise ettevalmistusele kuluvale ajale kokkuleppemenetluses (tundi)

Tegevus	Menetleja	Vägistamine	Röövimine
Kohtuliku arutamise ettevalmistuseks kuluv aeg ühes kokkuleppemenetluses			
	Kohtunik	1,5	1,5
Kohtuliku arutamise ettevalmistuseks kuluv aeg aastas kokku			
	Kohtunik	12	102

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

* Kokkuleppemenetluste arv aastas on tuletatud 2011-2013. aastal keskmiselt toime pandud kuritegude arvu ning eelduslikku kokkuleppemenetluses arutatavate kriminaalajade arvu. Kuriteoliigiti on laiendamise aluseks olevad arvud järgmised: tapmine 0, vägistamine 8 ja röövimine 68. Vt ka ptk 3.2.8 Aastas toime pandud kuritegude kulude arvestuste alused.

Kohtulik arutamine ja kohtulahend

Kohtulikul arutamisel antakse ülevaade kokkuleppest ning küsitakse, kas kaitsja ja prokurör jäävad kokkuleppe juurde või soovivad sellest loobuda. Võib toimuda ka osapoolte küsitlemine kohtuniku poolt, kuid kohtuvaidlust ei toimu. Kokkuleppemenetluse istungid on seega võrdlemisi lühikesed, kestes hinnanguliselt pool tundi.

Kohtulahendi teeb kohtunik reeglina vastavalt kokkuleppes toodud süüdistusele ja kokkulepitud karistusele (juhul, kui ta on sellega nõus). Otsus sisaldab kokkuleppe sisu ja infot selle kohta, millises süüdistuses kohtualune süüdi mõistetakse. Ühest intervjuust tuli välja, et kohtuotsuse valmistab ette kohtujurist, kuid kuna teised kohtunikud seda ei maininud, siis ei saa öelda, kas tegemist on pigem erandi või reegluga. Kohtulahendi tegemisele kuluvaks ajaks on hinnatud keskmiselt üks tund. Seega võtab kohtulik arutamine ja kohtulahendi tegemine kohtunikel poolteist tundi. Prokuröridel kulub aega vaid kohtuistungil osalemiseks (0,5 tundi).

Tabel 81. Hinnang kohtulikule arutamisele ja kohtulahendile kuluvale ajale kokkuleppe-menetluses (tundi)

Tegevus	Menetleja	Vägistamine	Röövimine
Kohtuliku arutamise ettevalmistuseks kuluv aeg ühes menetluses			
	Prokurör	0,5	0,5
	Kohtunik	1,5	1,5
	Muu	+	+
Kohtulikule arutamisele kuluv aeg aastas toime pandud kuritegude kohta			
	Prokurör	4	34
	Kohtunik	12	102
	Muu	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest

4.3 Edasikaebamine ringkonnakohtusse ja riigikohtusse

Kohtumenetluse kulude korrektseks hindamiseks tuleks arvesse võtta ka edasikaebamistega kaasnevaid kulusid. Need kulud puudutavad eelkõige ringkonna- ja riigikohtu ning prokuratuuri kulusid, aga ka riigi õigusabikuluseid. Ringkonna- ja riigikohtu kulusid ei ole käesolevas uuringus võimalik arvesse võtta. Samuti jäetakse vajalike andmete puudumisel vaatluse alt välja kulud, mis tekivad sellest, kui kõrgema astme kohus saadab kriminaalasja tagasi madalama astme kohtusse ning sama kriminaalasja arutatakse mitu korda ühe astme kohtus. Küll aga hinnatakse alljärgnevalt apellatsioon- ja kassatsioonimenetlustega kaasnevaid prokuratuuri ja maakohu kohtuniku kulusid.

4.3.1 Apellatsioonimenetlus

Apellatsioonikaebusi esitati vaatlusaluste kuriteoliikide puhul keskmiselt 141,7 korral aastas: 51,7 tapmise ja mõrva, 17,3 vägistamise ja 72,7 röövimise kriminaalasjades⁵³. Seega on apellatsioonide sagedus 92, 44 ja 31% kohtus menetletud asjadest. Rakendades neid sagedusi keskmiselt 2011-2013. aastal registreeritud kuritegudele, on aastas toime pandud kuritegudega seotud apellatsioonimenetluste arvud järgmised: tapmised 42 menetlust, vägistamised 17 ja röövimised 54 menetlust.

Apellatsioonimenetlus hõlmab enamasti järgnevaid tegevusi:

- 1) apellatsiooni koostamine (ainult kaebuse esitaja);
- 2) apellatsiooni kohtulik arutamine;
- 3) apellatsioonilahendiga tutvumine.

Apellatsiooni koostamine

Prokuratuuril apellatsioonimenetlusele kuluv aeg oleneb sellest, kas maakohu otsuse peale kaebab prokurör või mõni teine osapool. Kui prokurör ise apellatsiooni esitab, kulub tööaega ilmselgelt rohkem. Prokuratuur on apellandiks aga harva, enamasti teeb seda süüdistatav või tema kaitsja. Kõigist 2011.-2013. aastal ringkonnakohtusse esitatud apellatsioonidest, oli apellatsiooni esitajaks prokurör keskmiselt vaid 7%-l juhtudest. Tapmiste ja mõrvade puhul esines prokuratuuri poolt apellatsiooni esitamist keskmiselt kuuel juhul aastas, vägistamiste ja röövimiste puhul aga vastavalt veidi üle ühe ja kaks korda. Ühe apellatsiooni koostamisele kuluvaks tööajaks hinnati intervjuudes kolmest tunnist kuni pooleteise päevani, olenevalt kuriteo liigist.

Tabel 82. Hinnang apellatsiooni koostamisele kuluvale ajale (tundi)

⁵³ 2011-2013. a andmete põhjal. Allikas: Justiitsministeerium.

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Tavapärase apellatsiooni koostamisele kuluv aeg				
	Prokurör	12	3	3
	Muu	+	+	+
Keskmine prokuröride poolt koostatavate apellatsioonide osakaal kõikidest apellatsioonidest aastas				
		12%	8%	3%
Apellatsioonide koostamisele kuluv aeg aastas kokku				
	Prokurör	59	4	4
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, Justiitsministeeriumi andmed

Apellatsiooni kohtulik arutamine

Kui ringkonnakohus on otsustanud apellatsiooni läbivaatamisele võtta, toimub selle kohtulik arutamine. Ringkonnakohus vaatab kriminaalasja tavaliselt läbi kirjalikult. Kohtuistung suuliseks aruteluks korraldatakse juhul, kui üks menetluse pooltest või ringkonnakohus seda taotleb. Kirjalikuks menetluseks peavad apellatsioonimenetluse osapooled saatma eelnevalt kirjalikud seisukohad. Suulise menetluse korral toimub sarnaselt maakohtule nii kohtulik uurimine kui kohtuvaidlus, kus osalevad enamasti süüdistatav, kaitsja, prokurör ning kohtukoosseis (eesistuja ja kaks liiget) ning kohtusekretär. Suulise menetluse peale kulub prokuröridel enam tööaega kui kirjaliku menetluse puhul. Prokuröride hinnangul on suulise apellatsioonimenetluse ettevalmistus ühest tunnist ühe tööpäevani, lähtusime keskmisest, ehk neljast tunnist. Kohtuistungid kestavad keskmiselt ühe tunni. Seega võib suulisele menetlusele kuluvaks ajaks lugeda kokku keskmiselt viis tundi. Kirjalik menetlus tähendab prokuröridele seisukoha kirjalikku vormistamist, mis võtab keskmiselt kaks tundi. Kuna kirjalik ja suuline menetlus võtavad erinevalt aega, siis keskmise ajakulu arvutamiseks ühe menetluse raames on tarvis teada, kui tihti tuleb ette kirjalikku ja kui tihti suulist menetlust, et võtta arvesse vastavad osakaalud. Intervjueeritavad tõid välja, et kirjalikku menetlust tuleb ette hinnanguliselt 70%-l ning suulist 30%-l apellatsioonimenetluse juhtudest.

Kohtulahendi kuulutamisele eraldi aega enamasti ei kulu, kuna tavapäraselt teeb ringkonnakohus apellatsioonipooltele otsuse kättesaadavaks kirjalikult ning eraldi istungit ei korraldata.

Tabel 83. Hinnang apellatsiooni kohtulikule arutamisele kuluvale ajale (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kirjalikule menetlusele kuluv aeg ühe menetluse raames				
	Prokurör	2	2	2
	Muu	+	+	+
Suulisele menetlusele kuluv aeg ühe menetluse raames				
	Prokurör	5	5	5
	Muu	+	+	+
Keskmine apellatsioonimenetlusele kuluv aeg ühes menetluses				
	Prokurör	2,9	2,9	2,9
	Muu	+	+	+
Apellatsioonimenetlustele kuluv aeg aastas kokku				
	Prokurör	121,8	49,3	156,6
	Muu	+	+	+

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, Justiitsministeeriumi andmed

Apellatsioonilahendiga tutvumine

Kui kohtulahend on apellatsioonipooltele kättesaadavaks tehtud, viib prokurör ennast sellega kurssi ning vahel tutvustab ka kannatanule. Samuti on maakohtu kohtunikul huvi lahendiga tutvuda. Prokurörid andsid lahendiga tutvumiseks kuluvale ajale erinevaid hinnanguid, mis varieerusid kümnest minutist kuni kahe tunnini. Keskmiseks sai võetud tund. Maakohtu kohtunikel võtab lahendiga tutvumine tavaliselt umbes sama kaua.

Tabel 84. Hinnang apellatsioonilahendiga tutvumisele kuluvale ajale (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Apellatsioonilahendiga tutvumisele kuluv aeg ühes menetluses				
	Prokurör	1	1	1
	Kohtunik	1	1	1
Apellatsioonilahendiga tutvumisele kuluv aeg aastas kokku				
	Prokurör	42	17	54
	Kohtunik	42	17	54

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, Justiitsministeeriumi andmed

4.3.2 Kassatsioonimenetlus

Kassatsioonimenetlusi on märgatavalt vähem kui apellatsioonimenetlusi, kuna riigikohtusse edasi kaebamist tuleb ette harvem kui ringkonnakohtusse kaebamist. Samuti juhtub sageli, et riigikohus leiab, et kaebus ei ole õigustatud ja ei võta kriminaalasja menetlusse. Aastatel 2011-2013 menetleti riigikohtus keskmiselt 30,7 mõrva ja tapmise, 10,7 vägistamise ja 29,7 röövimise kriminaalasja aastas. See teeb vastavalt 55%, 27% ja 13% kõikidest menetlustest. Rakendades neid protsente 2011-2013. aastal keskmiselt registreeritud kuritegude menetlustele kujuneb keskmiseks aastas toime pandud kuritegude kassatsioonimenetluste arvuks tapmiste puhul 25, vägistamistel 10 ja röövimistel 22 (vt ka 3.2.8).

Kassatsiooni esitamise õigus on prokuratuuril, kaitsjal ning teistel kohtumenetluse pooltel (KrMS § 344). Prokuratuur kasutab seda õigust aga haruharva⁵⁴, seega, kuna tegemist on väga erandliku tööülesandega ühe menetluse puhul, jätame kassatsiooni koostamisele kuluva aja ja sellega seonduva kulu siinkohal tähelepanu alt välja. Samuti ei kaasne kassatsioonimenetluse puhul kohtuistungiga tekkivat ajakulu, kuna nii menetlus kui otsuse kuulutamine toimub kirjalikult. Seega hõlmavad prokuröri peamised tööülesanded kassatsioonimenetluses:

- 1) kassatsioonivastuse koostamist;
- 2) kassatsioonilahendiga tutvumist.

Kassatsioonivastuse koostamine

Kassatsiooni laekumisel riigikohtusse saadetakse koopia prokuratuurile, kus sellega tutvutakse ning koostatakse kirjalik vastus. Vastuses märgitakse muuhulgas, kas esineb mõni kassatsiooni menetlemist takistav asjaolu ning kas kassatsiooni peetakse õigustatuks või esineb vastuväiteid (KrMS § 348). Kassatsioonivastuse kirjutamisele antud ajahinnangud erinesid mõningal määral, ulatudes kahest tunnist kaheksa tunnini. Arvutuste aluseks võeti keskmine, neli tundi. Siinkohal tuleb aga märkida, et kassatsioonivastuseid puudutava aastase ajakulu arvutamisel on tegemist märkimisväärse alahindamisega. Aastase ajakulu leidmiseks

⁵⁴ Aastatel 2011-2013 esitas prokuratuur kassatsiooni tapmiste kriminaalasjades keskmiselt 2,3 ja röövimiste asjades 1,3 korda aastas. Vägistamiste puhul ei olnud kolme aasta jooksul ühtegi prokuröri esitatud kassatsiooni.

korrutatakse ühe menetluse raames kassatsioonivastuste kirjutamisele kuluv aeg aastase keskmise riigikohtus toimunud menetluste arvuga, kuid prokurör peab vastuse koostama enne seda, kui riigikohus otsustab, kas kassatsioon võetakse menetlusse. Seega on tegelik vastuste koostamise arv suurem kui läbiviidud menetluste arv.

Tabel 85. Hinnang kassatsioonivastuse koostamisele kuluvale ajale (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kassatsioonivastuse koostamisele kuluv aeg ühes menetluses				
	Prokurör	4	4	4
Kassatsioonivastuse koostamisele kuluv aeg aastas kokku				
	Prokurör	100	40	88

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, Justiitsministeeriumi andmed

Kassatsioonilahendiga tutvumine

Kassatsioonilahendiga tutvumine märkimisväärselt aega ei võta. Intervjuude kohaselt kulub selleks keskmiselt üks tund.

Tabel 86. Hinnang kassatsioonilahendiga tutvumisele kuluvale ajale (tundi)

Tegevus	Menetleja	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kassatsioonilahendiga tutvumisele kuluv aeg ühes menetluses				
	Prokurör	1	1	1
Kassatsioonilahendiga tutvumisele kuluv aeg aastas kokku				
	Prokurör	25	10	22

Allikas: menetlejate eksperthinnangud intervjuudest, Justiitsministeeriumi andmed

4.4 Riigi õigusabi (RÕA)

Kahtlustataval või süüdistataval on kriminaalmenetluse seadustiku järgi õigus kaitsjale, kes esindab tema huve kriminaalmenetluses (KrMS § 34). Kaitsja võib olla lepinguline või riigi poolt määratud. Lepinguline kaitsja on süüdistatava poolt palgatud advokaat. Juhul, kui isik aga advokaati palganud ei ole, määratakse kaitsja uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu poolt. Määratud kaitsja kulud mõistetakse kohtu poolt süüdimõistva otsuse korral õigusabi saanud isikult üldjuhul hiljem välja. Tegelikult aga ei ole süüdimõistetud kurjategijatel sageli majandusliku seisundi tõttu võimalik kulusid hüvitada ja need jäävad siiski riigi kanda. Käesolevas analüüsis eeldatakse, täpsete andmete puudumise tõttu, et kogu RÕA kulu tekib riigile.

Riigi õigusabi kulude hindamiseks on esmalt selgitatud välja, kui suured on õigusabikulud keskmiselt ühe menetluse kohta iga vaatlusaluse kuriteoliigi lõikes. See leitakse Riigi õigusabi infosüsteemi (RIS) andmete põhjal 2013. aastal jõustunud kohtuotsusega menetluste raames määratud riigi õigusabi summade alusel.

Õigusabi kogukulule saab hinnangu anda, korrutades keskmise ühe menetluse õigusabikulud keskmise menetluste arvuga aastas, kuna kaitsja osalemine kohtumenetluses on üldjuhul kohustuslik ja seega tekib vastav kulu kõigis menetlustes. Kuid, nagu eelnevalt öeldud, ei kannu seda kulu alati riik, kuna süüdistataval võib olla ka lepinguline kaitsja. Seega tuleb riigi tehtavate kulutuste teada saamiseks välja selgitada, kui paljudes menetlustes osaleb määratud kaitsja ja kui paljudel juhtudel on tegemist lepingulise advokaadiga. Enamasti ei ole süüdistatavatel halva majandusliku olukorra tõttu võimalik lepingulise kaitsja teenuseid kasutada ja neid esindab määratud kaitsja. Kõigist kriminaalmenetlustes osalevatest

kaitsjatest on ligikaudu 90% just määratud kaitsjad.⁵⁵ Vägivallakuritegude puhul võib riigi õigusabi osakaal olla veelgi suurem, kuid kuna täpsed andmed hetkel puuduvad, siis lähtutakse määratud kaitsjaga menetluste arvu leidmisel sellest hinnangust.

Lisaks tuleb arvestada asjaoluga, et riigi kanda jäävad määratud kaitsja kulud juhul, kui süüdistatav mõistetakse õigeks või kui ta ei ole võimeline kulusid hüvitama. Seega oleks vaja õigusabi aastase kogukulu hindamiseks infot ka selle kohta, kui sageli õigeks mõistmisi ette tuleb ja kui sageli süüdimõistvast otsusest hoolimata ei suuda õigusabi saanud inimesed selle teenuse eest maksta. Ühe tapmise ja mõrva menetluse kohta on keskmiselt 0,07 õigeks mõistetut ning vägistamise ja röövimise menetluse kohta vastavalt 0,11 ja 0,05 õigeks mõistvat kohtuotsust (vt ka ptk 4.5.2, Tabel 88). Seega võib öelda, et õigeksmõistvaid kohtulahendeid on vaatlusaluste kuriteoliikide kohtumenetluses väga harva ning seega jäävad kulud enamasti süüdistatava kanda. Sellest hoolimata võib intervjuude põhjal väita, et õigusabikulud kannab tegelikkuses sageli siiski riik, kuna süüdistatavad on maksevõimetus⁵⁶. Täpne statistika, kui paljudel juhtudel süüdimõistetu kaitsja kulud hiljem hüvitab, ei ole uuringu autoritele kättesaadav. Kuna puuduvad täpsed andmed õigusabikulude hüvitamise kohta ja intervjuude põhjal on see marginaalne, tehakse riigi aastase õigusabi kulu arvutamisel lihtsustav eeldus, et riik kannab määratud kaitsja kulud kõigi kohtumenetluste korral, v.a 10-l protsendil juhtudest, kus tegemist on lepingulise õigusabiga. Sellega seoses hinnatakse tegelikke kulusid ühiskonnale üle, sest osa neist kuludest on kurjategija kantavad kulud.

Tabel 87. Keskmise riigi õigusabi kulu kuriteoliikide lõikes (eur)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Keskmine riigi õigusabi kulu ühe menetluse kohta	1943	1150	632
Keskmine määratud kaitsjaga menetluste arv aastas	41	34	158
Keskmine riigi õigusabi kulu aastas kokku	80 440	39 330	99 540

Allikas: RIS, autorite arvutused

Nagu tabelist näha, on kaitsja tasu erinev, olenevalt sellest, mis kvalifikatsiooni süüteo menetlusega on tegemist. Kõige suurem on õigusabi kulu tapmise ja mõrva puhul. Selle põhjuseks on eelkõige asjaolu, et pea kõik tapmiste kriminaalasjad arutatakse üldmenetluses, millega kaasneb kaitsjale suurem töömaht kui näiteks lühi- ja kokkuleppemenetluses. Samuti esitatakse nende kuritegude puhul sagedamini apellatsioon ja kassatsioon, mis venitavad kohtumenetlust pikemaks ja tekitavad kaitsjale lisatööd ja tähendavad seega ka täiendavaid õigusabi kulusid.

⁵⁵ Määratud kaitsja kättesaadavus ja kvaliteet kriminaalmenetluses. Analüüsi aruanne. Justitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. 2007.

<http://www.riigikohus.ee/vfs/680/m%E4%E4ratud%20kaitsja%20k%E4ttesaadavus%20ja%20kvaliteet.pdf>

⁵⁶ Riigi tugiteenuste keskuse riiginõuete osakonna juristi Elen Eigo-Aunbaumi hinnangul täidetakse kurjategijatelt välja nõutud summade osas 55-60% nõuetest. See hinnang on üle kõikide summade (sundrahad, ekspertiiside tasud, riigi õigusabi jm) ja kõikide kuriteoliikide. Seda, kui palju vaatlusaluste kuritegudega seotud riigi õigusabi kulude nõudeid täidetakse ei ole praeguse arvestuse alusel võimalik välja tuua. On tõenäoline, et pikemaajalisi vangistusi arvestades, on vaatlusaluste kuritegude osas nõuete täitmine halvem, kui keskmiselt.

4.5 Karistus

4.5.1 Karistuste liigid

Kõik vaatlusalused kuriteod on karistatavad **põhikaristusena** vangistusega. Põhikaristusele võib lisaks määrata **lisakaristusi**, mis on füüsilisele isikule määratletud KarS 3. jaos⁵⁷ ning juhul, kui põhikaristuseks on vangistus võib lisakaristuseks olla ka rahaline karistus.

Põhikaristuse võib **asendada**:

1. Üldkasuliku tööga (KarS § 69), kui määratakse vangistus, mille pikkus on kuni 2 aastat või kui inimene vabastatakse tingimisi vanglast.
2. Elektroonilise valvega (KarS § 69¹), kui määratakse kuni kuuekuuline vangistus.
3. Raviga (KarS § 69²), kuni kaheaastase vangistuse määramise korral, kui kuritegu on toime pandud ravitava või kontrollitava psüühikahäire tõttu.

Uuringus vaadeldavatest kuritegudest võib seega teatud vägistamiste juhtudel toimuda karistuse asendamine ÜKT-ga või raviga, sest vägistamise korral on karistuse pikkused ühest aastast kuni viie aastani. Kõigi muude vaadeldavate kuritegude korral on minimaalne karistus pikem.

Tähtajalise vangistuse võib **jätta tingimisi kohaldamata**. See tähendab, et karistust ei pöörata osaliselt või täielikult täitmisele, kui:

1. süüdimõistetu **ei pane kohtu poolt määratud katseajal toime uut kuritegu** (KarS § 73), katseaja pikkuseks on **kolm kuni viis aastat**;
2. süüdimõistetu **täidab talle määratud katseajal kontrollnõudeid ja ei pane toime uut kuritegu** (KarS § 74), katseaja pikkuseks on **kaheksateist kuud kuni kolm aastat**.

Vangistatud isiku võib **ennetähtaegselt vanglast vabastada**, kui teatud osa karistusest on ära kantud ning rakendades kandmata karistuse osale tingimisi katseaega.

Muud mõjutusvahendid, mida võidakse süüteo toimepanijale rakendada, on:

1. süüteo toimepanemisel kasutatud vara (KarS § 83) või süüteoga saadud vara (KarS § 83¹ ja § 83²) konfiskeerimine, või vara puudumisel sellele vastav rahaline kompensatsioon (KarS § 84);
2. alaealiste puhul võib karistusest vabastada kohaldades järgmisi mõjutusvahendeid (KarS § 87):
 - a. hoiatus,
 - b. käitumiskontroll,
 - c. noortekodusse paigutamine,
 - d. kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamine;
3. karistusjärgne käitumiskontroll (12 kuud - 3 aastat) pärast karistuse ära kandmist (KarS § 87¹).

Käesolevas analüüsis vaadeldakse karistustest vangistust ja vangistusele järgnevat kriminaalhooldust. Mõlemat karistust käsitletakse lihtsustatult ning eeldatakse, et igale karistatule

⁵⁷ Need on: 1) tegutsemiskeeld, 2) ettevõtluskeeld, 3) sõiduki juhtimise õiguse ära võtmine, 4) relva ja laskemoona omamise õiguse ära võtmine, 4) jahipidamis- ja kalapüügiõiguse ära võtmine, 5) riigisaladuse ja salastatud välisteabe õigusele ligipääsu piiramine, 6) loomapidamise õiguse ära võtmine, 7) varaline karistus kuritegudele, mis on sooritatud enne 2001. aastat, 8) väljasaatmine.

määratakse keskmise pikkusega vangistus ning neile, kes ei ole vangis karistustähtaja lõpuni järgneb vangistusele keskmise pikkusega kriminaalhooldus.

4.5.2 Vangistus

Vangistuse maksumuse leidmiseks määratletakse iga menetluse kohta süüdimõistetud isikute arv ja keskmine vangistuse pikkus kuriteoliikide lõikes. Arvestades vangistuse igakuist maksumust leitakse karistus ühe kurjategija ning kohtumenetluse kohta. Eelduseks on, et kõikidele süüdimõistetud kurjategijatele määratakse karistus, mis on võrdne keskmise vangistuse pikkusega.

2012. ja 2013. aastal jõustunud kohtuotsuste põhjal mõisteti ühe kohtumenetluse kohta süüdi 1,11 inimest tapmiste menetlustes ja õigeks 0,07 inimest. Vägistamiste menetlustes mõisteti süüdi 0,98 inimest ja röövimiste korral 1,43 inimest (vt Tabel 88).

Tabel 88. 2013. ja 2012. aastal jõustunud kohtuotsustega seotud kohtumenetluste ja süüdistatavate hulk

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Menetlusi kokku	114	64	336
Süüdistatavate arv			
Süüdi	126	63	479
Õigeks vähemalt osades süüdistuspunktides	12	9	19
Õigeks kõigis kuriteoliigiga seotud punktides*	8	7	17
Kokku isikuid	134	70	496
Isikuid menetluse kohta	1,18	1,09	1,48
Süüdi olevaid isikuid ühe menetluse kohta	1,11	0,98	1,43
Õigeks mõistetud isikuid menetluse kohta	0,07	0,11	0,05

Allikas: Kinnipeetute register

* Isik võis olla siiski süüdi mõne teise kuriteoliigiga seotud süüdistuspunktides.

Uuringu läbiviijate käsutuses olevatest andmetest on mõistlik määratud ja tegelikku vangistuse pikkust hinnata kinnipeetute registri andmete põhjal⁵⁸, milles on karistuse kandmise alguse kuupäev, vabanemise kuupäev, karistuse tähtaeg, vabanemise alus ja kinnipidamise aluseks olev karistuse paragrahv. Andmestik sisaldas andmeid 2013. aastal vanglast vabanenud inimeste kohta.

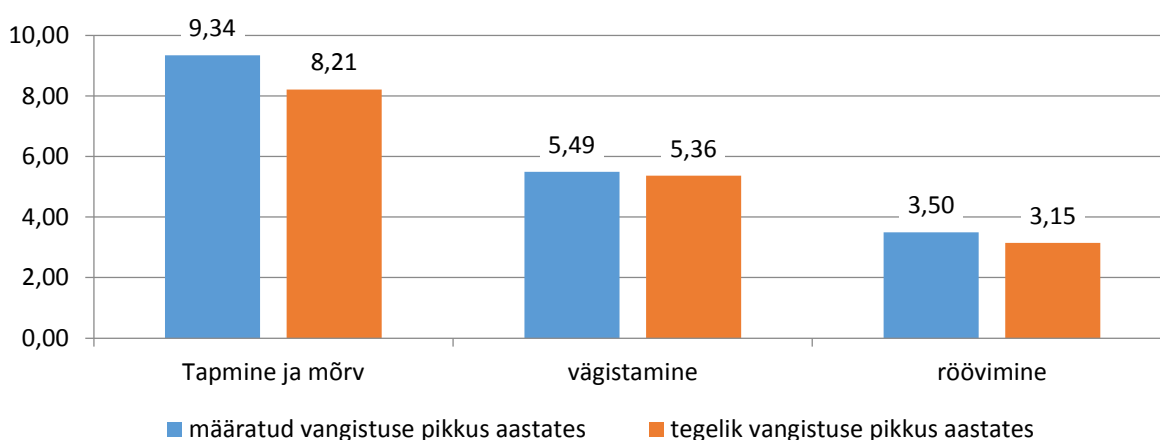
Määratud karistus näitab, kui pikk on võimalik vangistuse aeg. Juhul, kui inimene vabaneb vangistusest enne tähtaega, siis on karistuse kulu vangistuse kulude võrra väiksem. Samas, kui ta vabaneb tingimisi, tingimisi elektroonilise järelevalve alla või kui kurjategija allutatakse pärast karistuse kandmist käitumiskontrollile, siis tekivad täiendavad kulud, mis on seotud kriminaalhooldusega.

⁵⁸ Lisaks kinnipeetute registrile oli uurijatel kasutada JuMi poolt edastatud andmed karistuste kohta süüdistuspunktide lõikes 2012. ja 2013. aastal tehtud kohtuotsuste korral. Nende andmete kasutamist piiras mitu asjaolu: 1) andmetes puudus info ühele isikule määratava liitkaristuse kohta, aga karistuskulude arvestamiseks on vajalik teada just ühe isiku vangistuses viibitud aega; 2) andmed on lünklikud nii, et mitmete karistuste puhul puudub info KarS paragrahvi kohta. See tähendab, et ei ole teada, millise süüdistuspunktiga on määratud karistus seotud. Seega on JuMi andmed lünklikud ning käesolevas töös otsustati kasutada kinnipeetute registrit vangistuse pikkuse kohta andmete saamiseks.

2013. aastal vabanes vanglast 46 mõrva või tapmise kui raskeima kuriteo eest süüdimõistetud isikut. Keskmine määratud vangistuse pikkus oli tapmise eest vangi mõistetutel 7,44 aastat ning mõrva eest 11,31 aastat. Tegelik vangistuses viibitud aeg oli ligikaudu aasta lühem (vt Tabel 89). Umbes pooltel juhtudel vabaneb mõrva või tapmise eest kinnipeetav enne karistuse tähtaega (vt Joonis 25).

2013. aastal vanglast vabanenud inimestele, kellele oli karistus määratud vägistamise paragrahvi alusel, oli karistuse pikkuseks määratud 5,49 aastat. Enamikul juhtudel ei vabastatud vägistamise eest süüdimõistetuid vanglast ennetähtaegselt ja seetõttu on keskmiselt vangi viibitud päevade arv üsna lähedal määratud karistuse pikkusele.

Röövimise eest oli keskmiseks vangistuse pikkuseks 3,5 aastat. Vabanenutest 55% oli vangi viibinud kogu määratud karistuse aja. Ülejäänud vabastati enne tähtaega, kuid keskmine vangistuses viibitud aeg (3,15 aastat) ei ole väga palju lühem, kui määratud karistuste pikkus.

Joonis 12. Määratud vangistuse ja tegelik vangistuse pikkus (aastates) kuriteo liikide lõikes 2013. aastal vangist vabanenute kohta

Allikas: Kinnipeetute register

Tabel 89. Määratud ja tegelik keskmine vangistuse pikkus raskeima süüdimõistmise paragrahvi järgi 2013. aastal vangist vabanenutele

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Määratud vangistuse pikkus päevades	3409	2005	1277
Määratud vangistuse pikkus aastates	9,34	5,49	3,50
Tegelik vangistuse pikkus päevades	2997	1957	1148
Tegelik vangistuse pikkus aastates	8,21	5,36	3,15
Vangist vabanenute arv	59	22	95

Allikas: Kinnipeetute register

Vanglateenistuse info kohaselt on 2014. aastal ühe vangistuskuu maksumus 1197,1 eurot kuus⁵⁹, aastas seega 12 korda suurem ehk 14 365,2 eurot. Arvestades sellise maksumusega ühe vangi kohta aastas ja diskonteerimismäär 3,5% aastas, kujunevad vaatlusaluste vägivallakuritegudega seotud vangistuse kulud alljärgneviks.

Tabel 90. Diskonteeritud vangistuse maksumus ühe keskmise karistuse kohta, karistuste kohta ühes menetluses ja aastas menetletud kuritegude kohta kokku (eur)*

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
--	---------	-------------	-----------

⁵⁹ Vanglateenistus. Vangistuse kulud. <http://www.vangla.ee/41292> (20.12.2014)

Ühe süüdimõistetu kohta	100 969	69 086	42 064
Ühe menetluse kohta	112 076	67 704	60 151
Kohtumenetluste kohta kokku	5 155 492	2 572 757	10 526 471

Allikas: autorite arvutused

*keskmise vangistuse pikkuse (vt Tabel 89) iga aasta maksumuse (14 365,2 eur) diskonteeritud (3,5%) väärtuste summa; menetluse kohta korrutatud keskmise süüdimõistatud isikute arvuga (vt Tabel 88); kohtumenetluste kohta kokku korrutatud kohtumenetluste arvuga aastas.

Karistuse kandmise ajal tekivad lisaks otsesele vangistuse kulule ka täiendavad kulud kohtule ja prokuratuurile, kui isik taotleb ennetähtaegset vangist vabanemist. Selle kulu näol on tegemist kohtunike ja prokuröride ajaga, mida käesoleva analüüsi käigus ei kaardistatud, sest tegemist on täitmisasjadega tegelevate kohtunike ja prokuröridega, kellega intervjuusid ei tehtud. Seega tekib vangistusega seoses veel kulusid, mida uurimuses arvesse ei võeta.

4.5.3 Kriminaalhooldus

Kuna eeldasime, et karistuseks on kõikidel vaatlusaluste kuritegude toimepanijatel vangistus, siis kriminaalhooldus saab ainult järgneda vangistusele. Ka siinkohal eeldatakse lihtsustatult, et kõikidel, kes vabanevad vangistusest muul alusel kui karistuse ära kandmine, järgneb vangistusele keskmise pikkusega kriminaalhooldus.

Pool või enam vaadeldavate kuritegude eest vangist 2013. aastal vabanenud inimestest vabanes seoses karistuse ära kandmisega (vt ka Lisa 4). Tapmise, mõrva ja röövi eest vangistusse määratud inimestest vabanes järgmine suurem osa tingimisi ja seejärel elektroonilise valve alla tingimisi. Iga kolmas tapmise või mõrva eest vangistatut vabaneb ennetähtaegselt tingimisi. Röövimiste eest vangistatutest vabaneb ennetähtaegselt tingimisi umbes iga viies ning vägistamiste eest vangistatutest väga vähe (vähem kui iga kahekümnes). Elektroonilise järelevalve alla tingimisi vabaneb realselt vangistatutest umbes iga kümnes. Vägistamise ja röövimise eest vangistatutest vabanes lisaks ligi kümnendik seoses osalisele ärakandmisele mõistetud vangistuse ära kandmisega.

Tabel 91. 2013. aastal vangist vabanenute jaotus vabanemise aluse ja kuriteo liikide lõikes

Vangist vabanemise alus	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Tingimisi elektroonilise järelevalve alla	8%	9%	14%
Ennetähtaegselt tingimisi	34%	5%	21%
Vangistusele järgnev käitumiskontroll			7%
Osalisele ärakandmisele mõistetud vangistuse ärakandmine		14%	8%
Karistuse ärakandmine	58%	68%	49%
Kokku	100%	100%	100%

Allikas: Kinnipeetute register

Vaatlusalustes kuritegudes kriminaalhoolduse alt 2013. aastal vabanenud olid kriminaalhoolduse all keskmiselt ligi 2 aastat.

Tabel 92. Keskmise kriminaalhooldusel olnud aeg 2013. aastal kriminaalhoolduse lõpetanute seas

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Keskmine päevade arv	793	622	711
Keskmine aastate arv	2,2	1,7	1,9

Allikas: Justiitsministeeriumi andmed

Süüdimõistetute kriminaalhooldus, mis lõpeb erakorralise ettekandega, on lühem kui neil, kes on kriminaalhooldusel tähtaja lõpuni. Seda infot aga ei ole meil võimalik täpsemate arvestuste tegemiseks arvesse võtta, sest kriminaalhooldusele järgneva vangistuse pikkuse infot ei ole uurijate kasutuses. Nende isikute osakaal, kes kriminaalhoolduse lõpetavad erakorraliselt enne kriminaalhoolduse tähtaja lõppu ei ole väga suur. 2013. aastal kriminaalhoolduse lõpetanute seas oli 14% tapmiste, 9% vägistamiste ja 27% röövimiste eest kriminaalhoolduse lõpetanud erakorraliselt. Kuluarvestused tehakse arvestades keskmist kriminaalhoolduse pikkust.

Eeldatakse, et need, kes vabanesisid vanglast ennetähtaegselt pidid kõik läbima keskmise pikkusega kriminaalhoolduse. Seega tekivad need kulud pärast keskmise vangistusaja lõppu. Seda tuleb arvesse võtta tekkivate kulude diskonteerimisel. Mida kaugemas tulevikus kulud tekivad, seda väiksem on nende väärtus tänases arvestuses.

Kriminaalhoolduse kuluks on vanglateenistuse veebilehel märgitud 2014. aastal 51 eurot kuus. Kriminaalhoolduse kulud allolevas tabelis erinevad seetõttu, et keskmised kriminaalhoolduse pikkused on erinevad, aga ka seetõttu, et need kulud tekivad erineval ajal. Eelduslikult tekivad kriminaalhoolduse kulud pärast vangistuse ära kandmist, tapmiste puhul seega alates 8,2 aasta möödumisel kohtuotsusest, aga röövimiste puhul juba 3,14 aasta möödumisel.

Tabel 93. Diskonteeritud kriminaalhoolduse kulu (eur)*

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kulu kriminaalhooldusel oleva inimese kohta	949	820	992
Ühe menetluse kohta	442	257	724
Aasta menetluste kohta kokku	20 359	9 780	126 630

Allikas: autorite arvutused

* Keskmise kriminaalhoolduse pikkus (vt Tabel 92) korrutatud kriminaalhoolduse maksumusega (51 eur x 12 kuud), mis tekib pärast keskmise vanglakaristuse ära kandmist, diskonteeritud (3,5% diskontomäär) väärtus; menetluse kohta – eelmine korrutatud vanglast vabanenute osakaaluga, kes on vabanenud ennetähtaegselt (vt Tabel 91) ja ühe menetluse kohta süüdimõistetute arvuga (vt Tabel 88); menetluste kohta kokku korrutatud kohtumenetluste arvuga (vt ptk 3.2.8)

Nagu vangistuse puhul, nii ka kriminaalhoolduse korral, tekivad täiendavad kulud kohtule ja prokuröridele, kellele tehakse korralisi ja erakorralisi ettekandeid. Nendega tutvumise ja otsuste tegemisele kuluvast ajast tekivad täiendavad kulud, mida siinkohal pole arvesse võetud.

5 Tagajärjekulud

5.1 Sissejuhatus

Tagajärjekulud hõlmavad kulusid, mis on kannatanule ja laiemalt ühiskonnale põhjustatud kuriteo tagajärjel või selle negatiivsete mõjude likvideerimisest (näiteks kuriteo tõttu saadud vigastuste ravimine, ohvriabi teenused kannatanule jne). Erinevad kulukomponendid, mida enamasti loetakse tagajärjekuludeks, on välja toodud järgnevas tabelis (täpsemat loetelu vt Lisa 1. Kuritegude kulude klassifikatsioon). Kuna kõiki tabelis olevaid kululiike ei ole võimalik sobilike andmete puudumise tõttu käesolevas analüüsis arvutada, on eristatud, millistele kuludele hinnangud antakse ja millistele mitte.

Tabel 94. Hinnatavad tagajärjekulud kuriteoliikide lõikes

Kululiik	Tapmine*	Vägistamine	Röövimine
Vaadeldakse käesolevas analüüsis			
Ravikulud		X	X
Varaline kahju			X
Ohvriabi teenus: hüvitised tapmisohvrite lähedastele	X		
Töövõimetusest tulenev kahju		X	X
Elukvaliteedi kaotus		X	X
Inimelu statistiline hind	X		
Ei vaadelda käesolevas analüüsis			
Laste asendushooldusele paigutamise kulud	X	X	
Muud ohvriabi teenuse kulud		X	X
Tasustamata töö (sh vabatahtlik töö ja majapidamistööd)		X	X
Koolist puudunud päevad		X	

*Tapmistele korral eeldatakse, et iga tapmise või mõrva paragrahviga kuritöö tagajärjel on surnud üks ohver (vt ka ptk. 3.2.2).

Järgnevalt iseloomustakse igat kululiiki lähemalt ja tuuakse välja, kuidas ning milliste andmete põhjal neid kulusid hinnatakse. Seejärel kirjeldatakse lühidalt neid kulukomponente, mida ei saa praegu sobivate andmete puudumisel hinnata.

5.2 Ravikulud

Vägivallakuritegudega kaasnevad enamasti **ravikulud**, mis on seotud kuriteo käigus saadud vigastuste ravimisega. Lisaks füüsilisele tervisele saab vägivaldse rünnaku puhul enamasti kannatada ka vaimne tervis, mille taastamiseks tuleb samuti kulutusi teha. Ravikulud hõlmavad näiteks kiirabi väljasõitu, analüüsi, arstide vastuvõttu, haiglapäevi, ravimeid, rehabilitatsiooni, psühholoogilist nõustamist⁶⁰. Kuna Eesti tervishoiusüsteem on üles ehitatud nii, et ravikindlustus on kohustuslik sisuliselt solidaarne kindlustus ja katab 95% elanikkonnast⁶¹, siis maksab riik läbi Haigekassa kinni enamiku inimeste vigastuste ja haiguste (sh psüühiliste häirete) ravimise, aga ka ravimid ja meditsiinilised abivahendid. Seega räägime Eesti kontekstis kuritegevusega kaasnevate ravikulude puhul peamiselt riigi kuludest, kannatanute isiklikud väljaminekud on võrreldes riigi poolt kulutatavaga marginaalsed.

Andmestik, millel põhinevalt oleks võimalik Eestis kuritegude tagajärjel tekkinud ravikulud hinnata, puudub. Haigekassa, ohvriabi ega ohvriuuringu andmestikud ei ole piisava detailisusega, et oleks võimalik kuriteo liikide lõikes hinnata vigastuste tekkimist ja nende raviks kuluvat summat. Kuna käesoleva uuringu raames ei ole võimalik koguda eraldi infot kuritegude

⁶⁰ Osaliselt kaetakse psühholoogilise nõustamise kulud ohvriabi teenuste raames, kuid ka sel juhul on kulu kandjaks riik.

⁶¹ Eesti tervishoiusüsteemi ülevaade: http://ee.euro.who.int/HIT_raamat_2008.pdf

tagajärjel tekkivate vigastuste ning nende ravikulude kohta, siis kasutatakse hinnangu andmiseks välismaal läbi viidud ravikulude hinnanguid.

Hinnangu vägivallakuritegude tõttu tekkinud ravikuludele anname Dubourgi ja tema kolleegide 2005. aastal Suurbritannias läbi viidud analüüsi põhjal⁶². Kõnealuses analüüsis kasutatud meetodika ravikulude hindamiseks tugineb peamiselt kuritegude tagajärjena tekkivate vigastuste ja nende ravimiseks vajalike tervishoiuteenuste hinda puudutava info kombineerimisele. Täpsemalt kaardistati esmalt Briti ohvriuringu põhjal iga kuriteoliigiga tüüpiliselt kaasnevad füüsilised ja psüühilised tervisekahjustused ning sagedus, kui tihti vastavad tervisekahjustused ilmnevad (vt Lisa 3. Ettepanekud ravikulude hindamiseks, Tabel 108). Nende vigastuste ravi hindamiseks vaadati tervishoiuteenuste uuringutest, kui palju antud vigastuste ja haiguste ravimiseks erinevaid raviprotseduure ning tervishoiuressursse kasutatakse (vt Lisa 3. Ettepanekud ravikulude hindamiseks, Tabel 109) ja kui palju sellised protseduurid ning ressursid maksavad⁶³. Nende andmete kombineerimisel leiti ravikulud iga kuriteoliigi kohta. Käesolevas analüüsis võeti Dubourg *et al* (2005) poolt leitud lõpphinnangud iga kuriteoliigi tagajärgede ravi maksumuse kohta ning teisendati need Eesti ostujõupariteeti ning *per capita* SKP erinevusi arvestades 2014. aasta eurodesse.

Analüüsis leiti, et **ravikulud ühe rööviohvri kohta on 771 ning vägistamisohvri kohta 3324 eurot** (vt Tabel 95). Sellised kulud tekivad ühele ohvrile üle aastate. Mõned ravi vajavad tagajärjed on lühema ning teised pikema kestusega.

Saamaks teada aastast kogukulu registreeritud kuritegude kohta, tuleks ühe kuriteo ohvri kulu korrutada ohvrite arvuga ühes kuriteos ja toimepandud kuritegude arvuga aastas. Siinkohal registreeritud kuritegude arvust lähtumine ei oleks aga õige, kuna üsna märkimisväärne osa registreeritud kuritegude menetlemisest lõpetatakse, sest puudub alus kriminaalmenetluseks⁶⁴. Et vältida sellest tulenevat ülehindamist, on keskmise hinnangulise kuritegude arvu leidmiseks aluseks aastatel 2011-2013 registreeritud keskmine kuritegude arv, millest on maha arvatud kriminaalmenetlust välistava asjaolu ilmnemise tõttu lõpetatud kriminaalmenetluste osakaal (ehk KrMS § 200 järgi lõpetatud) kõigist 2011-2013 lõpetatud menetlustest. Lähtudes saadud hinnangulisest keskmisest kuritegude arvust, **tuleb aastas keskmiselt toime pandud kuritegude kogu ravikuluks röövimiste puhul 344 032 eurot ja vägistamiste puhul 189 338 eurot.**

Tabel 95. Ravikulude maksumus ühe kuriteo kohta ja aastase kogumaksumuse leidmine (eur)

	Vägistamine	Röövimine
Ravikulu ohvri kohta	3324	771
Ohvrite arv kuriteo kohta	0,89	1,11
Ravikulu kuriteo kohta	2958,4	855,8
Kuritegude arv aastas*	64	402
Ravikulu kuritegude kohta kokku	189 337,6	344 031,6

Allikad: Dubourg et al (2005), autorite arvutused

⁶² Vt Dubourg, R., Hamed, J., Thorns J. (2005) The economic and social costs of crime against individuals and households 2003/04. Home Office Online Report 30/05.

⁶³ Maksumuse algandmeid vt täpsemalt Dubourg et al (2005)

⁶⁴ Kõigist 2011-2013 lõpetatud kriminaalmenetlustest 18% röövimistest ja 48% vägistamistest lõpetati kriminaalmenetlust välistava asjaolu ilmnemise tõttu. Vt ka ptk 3.2.3. Registreeritud kuriteod ja tegelik kuritegude arv.

*Kuritegude arv aastas on leitud viimase kolme aasta registreeritud kuritegude arv, millest on maha arvestatud viimasel kolmel aastal prokuratuuris lõpetatud menetluste alusel leitud KrMS § 200 järgi lõpetamiste osakaal.

Siinkohal tuleb aga kindlasti arvestada sellega, et nagu juba eelnevalt mainitud (vt ptk 3.2.2), on erinevad uuringud näidanud, et märkimisväärne osa kuritegusid ametlikus statistikas ei kajastu, kuna neist ei teatata politseisse. Seega on reaalsed kuriteoohvrite ravikulud ühiskonnale palju suuremad. Kui võtta aluseks kõige väiksem hinnang seksuaalkuritegude alaraporteerimisele, milleks on 14% (Daly ja Bouhours, 2010) ja oletada, et Eestis on alaraporteeritus sama suur, siis oleks aastane juhtumite arv veidi üle 1000 ning ravikulude summa seega ligikaudu 2 958 000 eurot ehk üle 15 korra suurem kui eelnevalt antud hinnang. Kui võtta tegelikuks kuriteo ohvrite arvuks 4000, siis on ravikulude summa enam kui 13 mln. Aastas toime pandud kuritegude kogukulu arvutamisel lähtutakse käesolevas uuringus siiski registreeritud kuritegevusega seotud kuludest. Usaldusväärsed hinnangud tegeliku kuritegude arvu hindamiseks puuduvad. Juhul, kui peaks olema vajalik hinnata mingil teisel alusel aastas toime pandud kuritegudega seotud kulusid, siis on võimalik selleks kasutada ühe ohvri kulude summat.

Nagu näha, siis vaatluse alt on välja jäetud tapmiste ja mõrvadega seonduvad ravikulud. Nii on toimitud esiteks seetõttu, et selle kuriteo liigi puhul on meditsiinikulud sageli praktiliselt olematud, kuna üldjuhul on ohver kiirabi saabumiseks surnud ja ravi ei ole tarvilik. Ravikulud tekivad küll juhul, kui ohver on kiirabi kohale jõudes elus, tema elu päästmiseks viiakse läbi meditsiinilisi toiminguid ja ta sureb saadud vigastustesse alles mõne aja pärast või paraneb. Kuna aga statistikat selle kohta, kui suur osakaal tapmiskatse ohvritest on kiirabi kohale jõudes elus ja milliseid tegevusi meedikud nende päästmiseks teevad, siis neid kulusid ei saa arvestada.

Tugineme ravikulude osas Suurbritannias antud hinnangutele, kuna hetkel puuduvad andmed, mille põhjal saaks vastavad arvutused Eesti kontekstis teha. Taolise info kogumine on ka väga ressursimahukas töö, mistõttu ei ole võimalik andmekogumist käesoleva analüüsi ajaraamis ette võtta. Samas mõõname, et teises riigis antud hinnangute üle võtmine on mitmes mõttes ebatäpne. Esiteks seetõttu, et riigiti on tervishoiusüsteemides ja ravipraktikates teatavad erisused ja seega võib samade vigastuste ja haiguste ravimine olla mõnevõrra erinev, mis mõjutab omakorda ravimisele kuluvat summat. Samuti on raviteenuste, ravimite jms hinnad erinevad. Lisaks võivad täpsed kuritegude definitsioonid varieeruda. Edaspidi, kui on kavas põhjalikumalt hinnata kohalikke spetsiifilisi kuritegude ravikulud, tuleks analoogne uuring nagu tegid Dubourg *et al* (2005) viia läbi ka Eestis. Soovitusi uuringu teostamiseks on loetletud käesoleva töö lisa (Lisa 3. Ettepanekud ravikulude hindamiseks).

5.3 Riiklikud hüvitised kuriteoohvritele ja nende lähedastele

Vägivallakuriteo⁶⁵ ohvriks langenud isikutel ja nende ülalpeetavatel on õigus saada riigi poolt pakutatavat ohvriabiteenust. Ohvriabiteenus on avalik teenus, mille eesmärgiks on hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud isikute

⁶⁵ Vägivallakuritegu on ohvriabi seaduses defineeritud kui otseselt isiku elu või tervise vastu toimepandud kriminaalkorras karistatav tegu, mille tagajärg on kannatanu surm, raske tervisekahjustus või vähemalt kuus kuud kestev tervisehäire

toimetulekuvõime säilitamine või parandamine. Vastavalt ohvriabi seadusele⁶⁶ on peamised ohvriabi pakutavad teenused järgmised⁶⁷:

1. ohvrite nõustamine ja abistamine erinevate asutustega suhtlemisel (sh ööpäevaringse nõustamistelefoni kaudu);
2. lepitusteenus⁶⁸;
3. riiklik hüvitis vägivallakuriteo ohvritele ja nende ülalpeetavatele, sh kompenseeritakse:
 - osalisest või täielikust töövõimetusel tulenev kahju,
 - ohvri ravikulud (sh psühholoogiline nõustamine),
 - ohvri matusekulud,
 - ohvri surmast tulenev kahju ülalpeetavatele.

Ohvriabi kulude arvutamise teeb keerukaks see, et lähtuvalt käesoleva analüüsi uurimisülesandest oleks kulusid vaja eristada erinevate kuriteoliikide lõikes. Teisisõnu on vaja teada, kui palju ohvriabi kogueelarvest (sh nii administratiivkulud kui väljamakstud hüvitised) kulub iga vaadeldava kuriteoliigi läbi kannatanutele pakutavatele teenustele. Sellist jaotust on aga väga keeruline teha, kuna ohvriabi kulutusi ei seostata otseselt kuriteoliigiga ning selliseid andmeid ei koguta.

Nii ohvrite **nõustamise kui lepitamise** teenusega kaasnev peamine kulu on ohvriabi töötajatele makstav palk. Et arvutada välja töötajate palgakulu kolme vaatlusaluse kuriteoliigi kohta, on vaja teada, kui palju töötajad eri kuritegude ohvritele aega kulutavad. Seejärel saaks nende tunnipalga põhjal vastavad arvutused teha. Kuna ohvriabi töötajad taolist ajaarvestust oma töö üle ei pea, ei saa käesolevas analüüsis kannatanute nõustamise ja lepitamisega seonduvaid kulusid arvestada.

Ohvriabi raames makstavate **hüvitistega** tekib sarnane probleem: teada on küll väljamakstud hüvitiste summad, kuid enamasti mitte see, millise süüteo ohvrile hüvitis maksti. Ülaltoodud hüvitistest saab otseselt ühe kindla kuriteoliigiga – s.o tapmisega – siduda kõik hüvitised, mida makstakse seoses ohvri surmaga. Sellest tulenevalt võetaksegi ohvriabi kuludest siin töös arvesse vaid tapmiste ja mõrvadega seotud kulud.

Teisi ohvriabi hüvitisi, nagu töövõimetusel tuleneva kahju kompensatsioon ja ravikulud⁶⁹, ei ole asjakohane vaadelda, sest need kulud on juba eraldi arvestatud (vt ptk 5.5 ja 5.2) ja seega tekiks topeltarvestus.

Tapmisohvrite lähedastele makstavaid kompensatsioone, on kaht liiki:

⁶⁶ Ohvriabi seadus. Vastu võetud 17.12.2003, RTI 2004, 2, 3. Viimane. red. 01.07.2014. RT I, 15.03.2014, 24.

⁶⁷ Vt lähemalt: <https://www.riigiteataja.ee/akt/OAS>

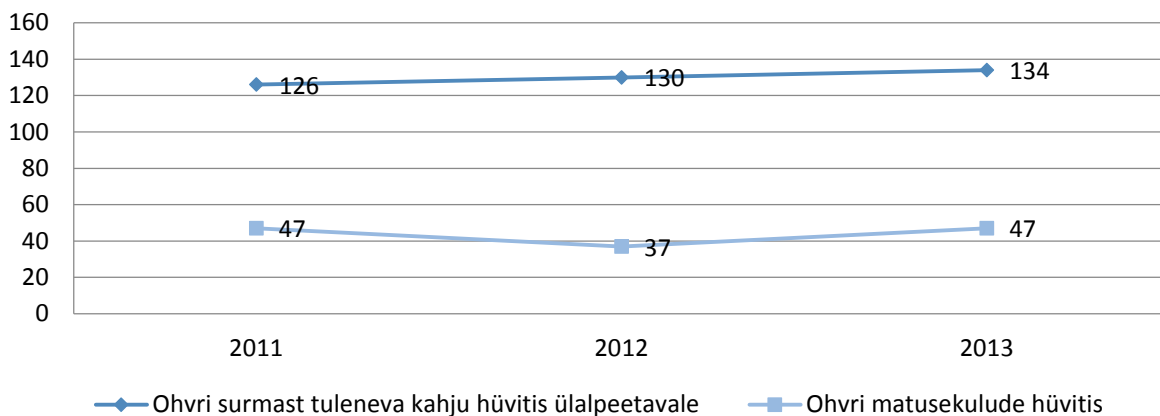
⁶⁸ Seksuaalkuritegude puhul ei või kasutada.

⁶⁹ Ohvri ravikuludeks loetakse ravimise kulud ning ravimite ja keha funktsioone asendavate abivahendite soetamise kulud; traumajärgsete tüsistuste kergendamise ja tervise seisundile kohase uue eriala õpetamisega seotud hädavajalikud kulutused ning eespool nimetatud asjaoludega seotud hädavajalikud sõidukulud.

Ohvri ravikulude hulka loetakse ka kulutused psühholoogilisele nõustamisele (kuni 10 seanssi) ning psühhoteeraapiale (kuni 15 seanssi). Vt lähemalt <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/kuriteoohvritele/>

- 1) ohvri surmast tuleneva kahju hüvitis ülalpeetavale⁷⁰ ;
- 2) ohvri matusekulude kompensatsioon⁷¹.

Kuna nimetatud hüvitised on määratud kindla summana ja see ei ole vaatlusalusel perioodil muutunud, siis kehtivad 2011-2013 väljamaksete põhjal leitud summad ka 2014. aastal. Nimetatud kahest hüvitise liigist on aastatel 2011-2013 makstud enam ülalpeetavatele mõeldud kompensatsiooni, keskmine hüvitisesaajate arv on 130 (vt Joonis 13). Suurem hüvitise saajate arv tuleneb esiteks sellest, et tegemist on perioodilise hüvitisega, mida makstakse ülalpeetavatele mitme aasta vältel, nii kaua kuni nad täisealiseks saavad (või 24-aastaseks saamiseni, juhul kui nad õpivad päevases statsionaarõppes). Teiseks võib ühel tapetul olla mitu ülalpeetavat, kellel kõigil on õigus hüvitisele. Matusekulude kompensatsioon on ühekordne ja seda makstakse vaid sellele ohvri lähedasele, kes matusekulud kandis. Seega on matusekulude hüvitise saajaid olnud mitu korda vähem, s.o keskmiselt 44 inimest aastas.

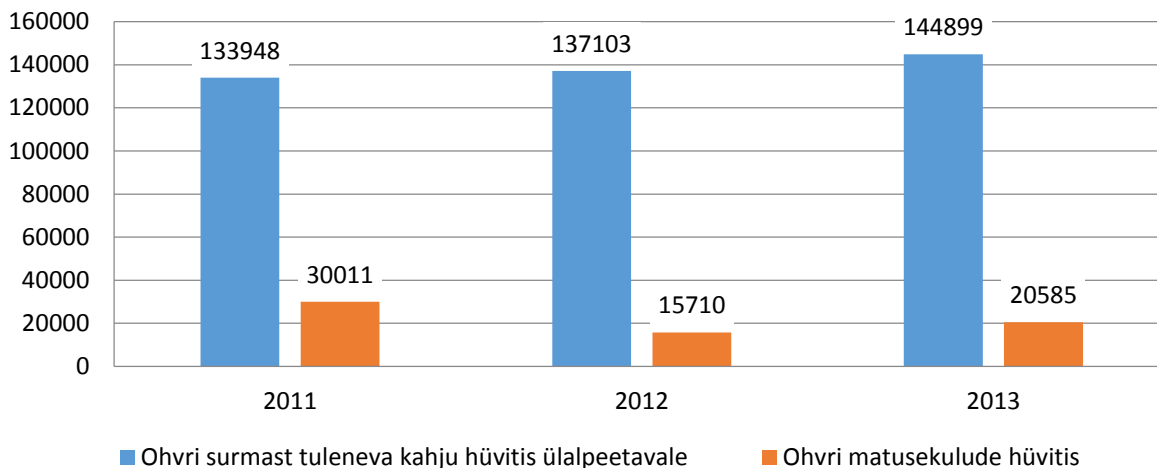
Joonis 13. Riikliku hüvitise saajate arv aastatel 2011-2013

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

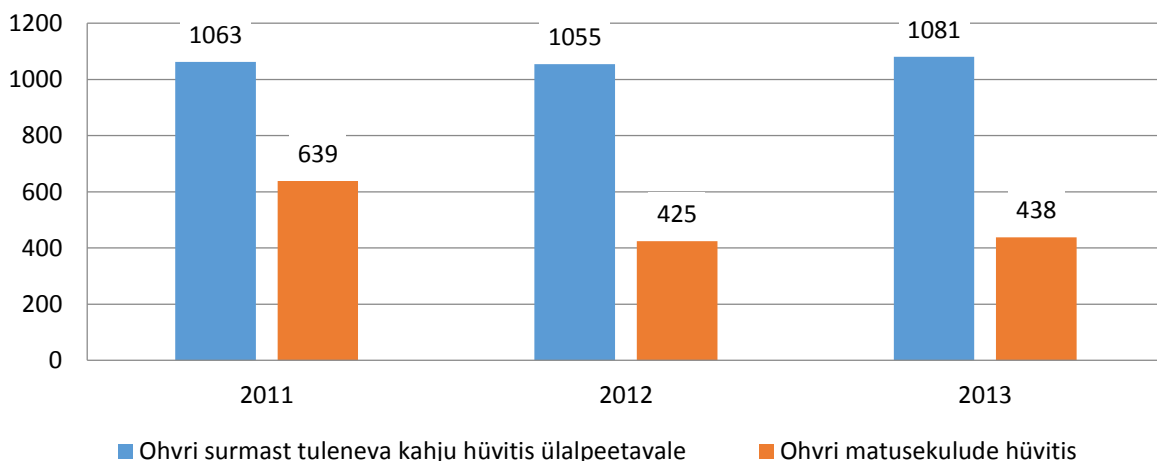
Lähtuvalt kompensatsiooni saajate suuremast arvust, tuleneb suurem kulu ohvriabile just ülalpeetavatele mõeldud hüvitiste väljamaksmisest, kolme aasta keskmisena on see kokku olnud 138 650 eurot (vt Joonis 14). Ohvri matusekulude kompensatsiooniks eraldatud summa on ligikaudu kuus korda väiksem – keskmiselt 22 102 eurot aastas. Kulu ühe hüvitise saaja kohta on aga ülalpeetavatel mõeldud hüvitise puhul keskmiselt veidi üle 1050 euro aastas ja matusekulude kompensatsiooni puhul keskmiselt 500 eurot aastas (vt Joonis 15).

⁷⁰ Ülalpeetavatel on õigus hüvitist saada kuni 18-aastaseks saamiseni või õppimise korral (päevases, statsionaarses õppes) kuni 24-aastaseks saamiseni. Hüvitist makstakse lähtuvalt ohvri eelnevast tulust, kuid mitte rohkem kui 9590 eurot aastas kõigi ohvri ülalpeetavate peale kokku.

⁷¹ Vägivallakuriteo ohvri matusteks tehtud kulutused hüvitatakse need kandnud isikule summas 448 eurot.

Joonis 14. Tapetute lähedastele makstud riiklike hüvitiste kogusumma aastatel 2011-2013 (eur)
Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

Joonis 15. Keskmine makstud hüvitis ühe kompensatsiooni saaja kohta aastatel 2011-2013 (eur)
Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

Summeerides kõigi eelmainitud hüvitiste liikide lõikes tehtud kolme viimase aasta keskmised väljamaksud, saab anda hinnangu sellele, kui suur on ohvriabi kulu seoses tapmiskuritegudega keskmiselt ühes aastas. Eelpool toodud ohvriabi andmete põhjal tehtud arvutuste kohaselt on see summa **160 753 eurot aastas**.

Teades aastast keskmist tapmiste ja mõrvadega seonduvat ohvriabi kulu, saab arvutada ka kulu ühe tapmissüüteo kohta. Seega, jagades aastase kogukulu keskmise kuritegude arvuga⁷² selgub, et **ohvriabi kompensatsioonidega seotud kulu ühiskonnale ühe tapmiskuriteo kohta on keskmiselt 2919 eurot aastas**⁷³.

⁷² Aluseks on võetud 2011.-2013. aasta keskmine registreeritud kuritegude arv (v.a kuriteod, mille menetlemine on lõpetatud kuriteokoosseisu puudumise tõttu) – s.o keskmiselt 55 kuritegu aastas.

⁷³ Ülalpeetavatele makstavate hüvitise korrektseks arvesse võtmiseks tuleks hüvitisi arvestada iga ülalpeetava kohta võttes arvesse talle makstavat summat, mis sõltub tapetud isiku varasemast sissetulekust, ning perioodi, mille jooksul seda hüvitist makstakse. Tulevaste perioodide maksed tuleks diskonteerida. Täpsete andmete puudumise tõttu nii ülalpeetavate arvu, nende vanuse kui ka tapetute

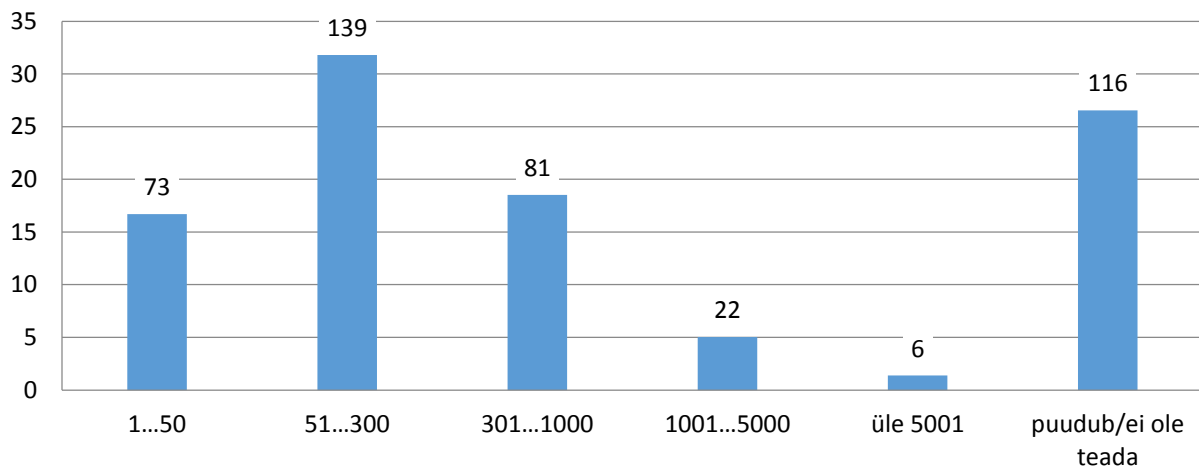
5.4 Varaline kahju

Inimene võib vägivallakuriteo tõttu kanda otsest varalist kahju, kui ründe käigus tema vara hävineb või saab kahjustada või siis omastatakse kurjategija poolt. Eeldatavasti, on tapmiste ning vägistamiste puhul varaline kahju olematu või marginaalne, seega nende kuriteoliikide puhul varalist kahju käesolevas uurimuses ei arvestata. Ilmselt kaasneb varaline kahju aga röövkuritegudega.

Info röövimistega kaasneva varalise kahju kohta saadi Justiitsministeeriumi kogutud andmetest, mis põhinevad omakorda kannatanute politseis antud hinnangutel kuriteoga tekitatud minimaalsele kahjule. Seega ei pruugi antud hinnangud peegeldada kahjustatud ja/või röövitud vara reaalselt turuväärtust, kuna võib juhtuda, et inimesed ei tea või ei mäleta seda või on esemele raske rahalist väärtust anda.

Arvutuste aluseks olev andmebaas sisaldab infot 2013. aastal aset leidnud 437 röövimise juhtumi kohta (kokku registreeriti 476 röövimist, seega on andmebaasis info 92% juhtumite kohta), millest 321 juhul oli teada ohvrile tekitatud kahjusumma. Eeldatakse, et ülejäänud 116 juhul oli tegemist kuriteokatsetega, kus kurjategijatel ei õnnestunud varalist kahju tekitada. Niisiis võib öelda, et 2013. aastal tekkis ligi kolmveerandi (72,1%) röövimiste tulemusena kannatanule varaline kahju. Varalist kahju hõlmavate röövkuritegude osakaal võib olla kõigist röövimistest (nii registreeritud kui registreerimata röövimistest) veidi väiksem, sest suure tõenäosusega on alaraporteerimine suurem röövimiste puhul, kus materiaalselt kahju ei tekkinud. Kuna andmed kahjude kohta raporteerimata kuritegude osas puuduvad, siis ei saa me ka nende tekitatud kahju arvesse võtta.

2013. aasta statistika näitab, et röövitud vara väärtus ulatus ühest eurost rohkem kui 50 tuhande euroni. Kõige sagedamini (31,8 protsendil juhtudest) jäi kahjusumma vahemikku 51-300 eurot ning kõige vähem oli suure, üle 5000 eurose, kahjuga lõppenud rööve – 1,4%.

Joonis 16. Röövimiste jaotus kahju suuruse lõikes (röövimiste arv 2013. aastal)

Allikas: E-toimik

Keskmine kahjusumma ühe röövimise kohta oli 2013. aastal 752 eurot ja SKP deflaatoriga see 2014. aasta hindadesse tuues oleks summaks **771 eurot**. Pikema ajaperioodi andmestiku

võimaliku sissetuleku kohta, lähenetakse siinkohal väga lihtsustatult ja eeldatakse, et keskmine summa mida kõikide tulevaste perioodide peale makstakse on sama, mis 2011-2013. aastate keskmine.

puudumisel võetakse nimetatud summa aluseks röövimistega kaasnevale varalisele kahjule hinnangu andmiseks. Nii on **keskmine aastane röövimiste ohvrite varaline kogukahju 309 999 eurot.**⁷⁴

5.5 Töövõimetusel tulenev kahju

Sageli kaasnevad vägivallakuriteoga nii füüsilised kui vaimsed tervisekahjustused, mistõttu on kannatanu sunnitud teatud ajaperioodi töölt eemal olema. Sellega seoses tekib kulu:

- 1) kannatanule (saamata jäänud töötasu, mille osaliselt kompenseerib tööandja ja Haigekassa poolt makstav töövõimetus hüvitis);
- 2) tööandjale (tööandja on kohustatud maksma haiguslehel olevale töötajale hüvitist 4. kuni 8. haiguspäevani, lisaks peab ta mingil moel korraldama puuduva töötaja asendamise);
- 3) ühiskonnale tervikuna (saamata jäänud maksutulu; töövõimetus hüvitis).

Töölt eemal viibides ei loo kannatanu oma tööga (toote või teenusega) väärtust ja ühiskonna jaoks on tegemist kaotatud ehk loomata jäänud toodanguga. Levinud meetod kaotatud kogutoodangule väärtuse andmiseks on selle võrdsustamine palgakuluga, mida kannatanu oleks tööl viibides teeninud. Sarnast lähenemist kasutavad ka näiteks Dubourg ja Hamed (2005), kust on pärit käesoleva analüüsi jaoks olulised sisendid töölt puudunud päevade arvutamiseks. Palgakuludega võrdsustamine võimaldab jagada kaotatud toodangu kaheks⁷⁵: kannatanul jääb saamata netopalk, ühiskonnal tervikuna jääb maksude ümberjagamise kaudu saamata tööandja kogukulude ja netopalga erinevus (ehk sotsiaalmaks, töötuskindlustusmaksed ja tulumaks).

Arvutustest taandub välja tööandja poolt makstav hüvitis haiguslehel olevale töötajale. Ühest küljest on see kulu tööandjale, kuid teisest küljest vähendab kannatanu kahju saamatajäänud palgast. Analoogselt taandub välja Haigekassa poolt makstav hüvitis, millega vähendatakse kannatanu kahju saamatajäänud palgast ning suurendatakse selle võrra ühiskonna kulu. Selliste jaotuslike erisuste arvesse võtmine käesoleval juhul ei ole uuringu ajaliste piirangute tõttu võimalik ja eeldatakse, et kogu töötasu kulu jääb siiski kannatanu kuluks. Töötaja asendamisega seotud kuludega kaasneb mõningane kahju tööandjale, kuid kuna selle kohta täiendav informatsioon puudub, pole neid kulusid arvesse võetud.

Kulude hindamiseks on esimese sammuna vaja teada, kui kaua röövimiste ja vägistamiste ohvrid ründe tõttu saanud traumade tõttu töölt puuduvad. Hinnangud sellele, millised tervisekahjustused kumbagi liiki süüteoaga võivad kaasneda ja kui suur on tõenäosus vastava füüsilise või psüühilise probleemi ilmnemiseks on toodud lisas 2. Lisaks on töövõimetusel tuleneva kahju hindamisel vajalik info selle kohta, kui palju igat tüüpi tervisekahjustusega töölt puudutakse. Dubourg ja Hamed (2005) on Suurbritannias läbi viidud kuritegevuse hinna analüüsis vastavad hinnangud ohvriuuringu andmetele tuginedes välja toonud (vt Tabel 96).

Tervisekahjustused on käesoleva analüüsi kontekstis tõenäosuslikud suurused, mis tähendab, et erinevatel vägistamise ja röövimise ohvritel avalduvad erinevad tervisekahjustused. Et anda hinnang röövimiste ja vägistamise ohvrite keskmisele töölt puudunud päevade arvule, viidi

⁷⁴ Arvestades, et keskmine registreeritud kuritegude arv aastatel 2011-2013 on 402 (vt ptk 3.2.8)

⁷⁵ Lisaks jääb tööandjal saamata kasumi osa. Selle komponendi võime vaatluse alt välja jätta, kui valitseb tugev konkurents ning ettevõtete kasum on 0-lähedane. Käesolevas töös jääb see komponent arvestamata.

analüüsi käigus nii röövimiste kui vägistamiste kohta analoogselt Dubourg ja Hamed (2005) läbi simulatsioon 5000 hüpoteetilise kannatanu kohta. Simulatsiooni täpsema kirjelduse leiab käesoleva uuringu lisast: Allikas: Cohen ja Bowles 2010: 148-149, kohandused vastavalt Eesti kontekstile

Lisa 2. Töövõimetusel tuleneva kahju arutamise metoodika.

Simulatsiooni tulemuste kohaselt puuduvad vägistamisohvrid töölt keskmiselt 250 päeva ja röövimiste ohvrid keskmiselt 21 päeva (mõlemad arvud on ümardatud üles esimese täispäevani). Teades keskmist töölt puudunud aega, anti keskmist palka aluseks võttes hinnangu röövi ja vägistamiste ohvrite saamata jäänud töötasule. Täpsema hinnangu andmiseks on röövimiste ja vägistamiste ohvrid grupeeritud soo ja vanuse lõikes (vt Tabel 97). See tähendab, et erinevates gruppides on töövõimetusel tuleneva rahalise kaotuse arutamisel lähtutud vastavate gruppide keskmisest palgast ja hõivatute osakaalust.

Palgastatistika aluseks on võetud Statistikaameti poolt avaldatud Eesti Maksu- ja Tolliameti (EMTA) andmed⁷⁶. EMTA poolt avaldatavast keskmisest brutokuutasust on tuletatud netopalk, mis väljendab isiku kaotatud sissetulekut, ja riigile laekumata jäänud maksud, milles väljendub ühiskonna jaoks saamatajäänud sissetulek.⁷⁷

Tabel 96. Hinnang töölt puudunud päevade arvule tervisekahjustuste lõikes

	Kogukestus (päeva, diskonteeritud)	Töölt puudunud aja osakaal	Töölt eemal oldud aeg (päeva)
Füüsilised tervisekahjustused			
Luumurrud	42	75%	31
Ninaluumurd	21	50%	11
Verevalumid/sinine silm	10	25%	3
Tugevad verevalumid/muljumisjäljed	21	50%	10
Kriimustused	2	25%	1
Lõikehaavad	9	25%	2
Hamba kaotamine	7	25%	2
Hambast killu kaotamine	7	25%	2
Peapõrutus	12	50%	6
Muu vigastus	7	50%	3
HIV	6761	25%	1690
Gonorröa	7	50%	3
Klamüüdia	7	50%	3
Trihhomonoos	7	50%	3
Bakteriaalne vaginosis	7	50%	3
Abort	7	100%	7
Raseduse katkemine	7	100%	7
Vaimsed tervisekahjustused			
Akutuine stressihäire	28	75%	21
Kerge/keskmine posttraumaatiline stressihäire	1,028	25%	257
Tugev posttraumaatiline stressihäire	1 028	25%	257
Narkootikumide kuritarvitamine	1 670	50%	835

⁷⁶ <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=ST005&ti=PALGAT%D6%D6TAJA+KUUKEKSMINE+BRUTOTULU+JA+BRUTOTULU+SAAJAD+PIIRKONNA%2FHALDUS%DCKSUSE%2C+SOO+JA++VANUSER%DCHMA+J%C4RGI&path=../Database/Sotsiaalelu/09Sissetulek/&lang=2>

⁷⁷ Arvutustes on eelistatud EMTA infot Statistikaameti Palgauuringu ja Eesti Tööjõu-uuringu andmetele, kuna viimastes taandatakse palgad täistööajale, aga praegusel juhul ei ole tähtsust inimese töökoormusel vaid tegelikul töötasul.

	Kogukestus (päeva, diskonteeritud)	Töölt puudunud aja osakaal	Töölt eemal olnud aeg (päeva)
Alkoholi kuritarvitamine	1 670	25%	417
Depressioon (kerge) - pikaajaline	1 670	25%	417
Depressioon (kerge) - lühiajaline	358	25%	89
Depressioon (keskmine) - pikaajaline	1 670	25%	417
Depressioon (keskmine) - lühiajaline	358	25%	89
Depressioon (tugev) - pikaajaline	1 670	50%	835
Depressioon (tugev) - lühiajaline	358	50%	179
Suitsiid	6 421	100%	6 421
Ülekaalulisus/söömishäire	1 670	50%	835
Ärevus	1 037	25%	259
Seksuaalelu häired	60	50%	30

Allikas: Dubourg ja Hamed 2005:38

Töövõimetusel tuleneva kogukahju hindamisel on oluline arvesse võtta, et kõik kuriteo ohvriks langevad inimesed ei käi tööl. Kõik ohvrid pole tööelised, mõned on töötud või mitteaktiivsed. Täpsema info puudumisel eeldati, et röövi ja vägistamiste ohvrite seas on hõivemäär samasugune nagu vastavas soo-vanuse grupis Eestis keskmiselt⁷⁸. Kaotatud toodangu arvutamisel ei ole arvesse võetud alla 15-aastaseid lapsi (vägistamise puhul kõikidest ohvritest ca 27%, röövimise ohvritest ca 3%), puuduv info eeldatakse olevat juhusliku soolise ja vanuselise jaotusega⁷⁹. Seetõttu ei anna röövimise ja vägistamise ohvrite osakaalud kummalgi juhul kokku sadat protsenti. Hõivemäärad on leitud Eesti Tööjõu-uuringute 2013. aasta andmete põhjal ja töötatud kuude arvu tuletamisel on lähtutud keskmisest kuisest tööpäevade arvust aastal 2013⁸⁰, milleks oli 21,08. Järgnevas tabelis on esitatud kaotatud toodang ohvri ja ühiskonna seisukohalt ühe kuriteo ning kõigi röövimiste ja vägistamiste kohta kokku. Täpsemad sisendid ja arvutuskäigud on esitatud lisa 2.

Tabel 97. Röövimiste ja vägistamise ohvrite kaotatud toodang ühe kuriteo kohta

	Ohvrite osakaal grupiti ⁸¹	Ühe kuriteo kahju ohvrile/kaotatud töötasu (eur)	Ühe kuriteo kahju ühiskonnale/kaotatud maksud (eur)	Ohvrite kahju kokku (eur)	Ühiskonna kahju kokku (eur)	
Röövimine						
Mees	15-24	13%	597	381	11648	7433
	25-49	29%	996	636	110884	70760
	50-63	12%	830	530	30721	19604
	üle 63	3%	673	429	1959	1250
Naine	15-24	3%	478	305	1707	1089
	25-49	15%	746	476	37864	24163
	50-63	16%	639	408	31177	19895
	üle 63	7%	482	308	3058	1951
Kokku				229018	146145	

⁷⁸ Ohvrite soolist ja vanuselist jaotust vt peatükk 3.2.6 Kannatanute arv.

⁷⁹ Röövimise ohvritest on kõrvale jäetud välismaalased, kelle kohta vanuse info puudub, juriidilised isikud ja MTÜ-d.

⁸⁰ <http://www.efin.ee/old/materjalid/2013tooajaarvestus.htm>

⁸¹ Need osakaalud ei anna röövimiste ja vägistamiste lõikes kokku 100%. Nagu eelpool selgitatud, ei ole kaotatud toodangut leitud alla 15-aastaste ohvrite seas. Ohvrite osakaal vanuseti ja sooti on tuletatud info alusel, mis esitati peatükis 3.2.6.

Vägistamine						
Mees	15-24	3%	7102	4532	4292	2739
	25-49	2%	11861	7569	12400	7913
	50-63	0%	9885	6308	0	0
	üle 63	0%	8009	5111	0	0
Naine	15-24	32%	5685	3628	31975	20404
	25-49	33%	8881	5667	127462	81339
	50-63	2%	7607	4854	6580	4199
	üle 63	0%	5742	3664	0	0
Kokku				182709	116594	

Allikad: Ohvriabi uuring, Eesti Maksu- ja Tolliamet, Eesti Tööjõu-uuring, autorite arvutused.

Röövimistega seotud töövõimetusest tulenev kulu üksikisikutele ulatus 2014. aasta andmete põhjal ligi 230 tuhande euroni, saamata jäänud tulu ühiskonna jaoks oli sellest umbes poole väiksem. Pea pool üksikisikute ja ühiskonna kahjudest tuleb röövimiste puhul 25-49-aastastest meessoost ohvritest, kes moodustavad kannatanutest küll 27%, kuid kelle keskmine palk on kõrgem kui muudes gruppides. Vägistamise kahjud olid röövimise kuludest tunduvalt suuremad, seoses töölt puudunud pikema ajaga, ulatudes indiviidide ja ühiskonna jaoks kokku vastavalt 183 ja 117 tuhande euroni. Kusjuures pea 70% neist kahjudest moodustab 25-49-aastaste naiste kaotatud toodang.

Toodud arvutuste puhul on eeldatud, et Suurbritannia hinnangud töölt puudunud päevadele kehtivad samamoodi ka Eestis. See ei pruugi aga nii olla, kuna erinevates riikides on töötajatel erinevad õigused ning erinevad ravikindlustussüsteemid. Eesti kohta aga puudub info ohvrite töölt puudunud aja hindamiseks. Soovides täpsemalt hinnata kuritegude tagajärjekulusid Eestis, tuleks analoogselt ravikulude hindamise metoodikale leida hinnangud ka iga diagnoosiga kaasnevale töölt puudumisele Eesti tingimustes ning sellel põhinevalt teha ülaltoodud arvestused uuesti.

5.6 Elukvaliteedi kaotus ning inimelu hind

Järgnevalt antakse hinnang sellele, milline on vägivallakuritegude ohvrite elukvaliteedi alanemise rahaline väärtus. Vastav kulu tuletatakse potentsiaalselt kaotatud eluaastate väärtusest. Kuriteo sooritamise tuleneva kahju määramiseks läbi kaotatud eluaastate väärtuse tuleb vastata kahele küsimusele:

- mitu statistilist eluaastat inimene kuriteo tulemusena kaotab ja
- mis on statistilise eluaasta väärtus.

Kaotatud eluaastatest tulenev kahju on kõige paremini mõistetav surmaga lõppenud kuriteo puhul – kui inimese keskmine eluiga on näiteks 73 eluaastat ning ta sureb 53 aastasel, siis on kaotatud kakskümmend eluaastat ning kui leida igale eluaastale väärtus, siis saab hinnata kuriteo kulu ühiskonnale. Kaotatud eluaastad ei tähenda alati aga reaalselt vähem elatud aastaid – inimene võib eluaastaid kaotada ka läbi selle, et kuriteo tulemusena on tal tekkinud füüsiline või psühholoogiline trauma, mis ei võimalda ta iga elatud aastat nautida nii nagu terve inimene seda teha saab. Sellist elukvaliteedi langust väljendatakse QALY (*quality adjusted life year*) koefitsiendiga, mis näitab inimese elukvaliteeti suhestatuna täisväärtuslikuna elatud elu kvaliteeti. Kui QALY koefitsient on 1, siis elab inimene täisväärtuslikku elu, kui 0, siis on inimene surnud. Kvaliteediga korrigeeritud eluaastate leidmiseks tuleb inimese oodatavad eluaastad korrutada läbi QALY koefitsiendiga. Seega – kui inimene langeb kuriteo ohvriks ja see vähendab tema elukvaliteeti näiteks 20% võrra ning eeldatavalt on tal jäänud elada veel

40 aastat, siis elukvaliteedi languse tõttu on ta (ja seega ka ühiskond) kaotanud $40 \cdot (1 - 0,8) = 8$ eluaastat.

Käesoleva uuringu seisukohast on oluline teada, kui palju kaotab inimene elukvaliteediga korrigeeritud eluaastaid mõrva, vägistamise või röövimise ohvriks langemise tagajärjel. Eesti kohta selliseid arvutusi meile teadaolevalt tehtud ei ole, küll on seda lähemalt uuritud Suurbritannias. Seal läbi viidud uuringu kohaselt (vt Dolan *et al* 2005) on kvaliteediga korrigeeritud eluaastate kadu suurim mõistagi tapmise ning väikseim röövimise puhul (Tabel 98).

Tabel 98. Kaotus elukvaliteediga korrigeeritud eluaastates kuriteo liigiti

Kuriteo liik	Kaotus elukvaliteediga korrigeeritud eluaastates
Tapmine	17,791
Vägistamine	0,561
Röövimine	0,028

Allikas: Dolan, *et al* 2005 : 966⁸²

Käesolevas töös eeldatakse, et need numbrid kehtivad ka Eesti kohta.

Statistilise eluaasta väärtuse leidmiseks tuleb teada **statistilise elu hinda**. Selle leidmiseks on mitmeid erinevaid lähenemisi ning need lähenemised annavad sageli väga erinevaid tulemusi. Sellest tulenevalt on mõistlik püüelda selle poole, et kasutataks mingit kokkuleppelist väärtust – nii muutuvad erinevates uuringutes kasutatavad inimese täisväärtuslikuna elatud eluaastate väärtusest tuletatud hinnangud omavahel võrreldavaks. Käesoleval juhul pakume välja kasutada statistilise elu väärtusena väärtust, mida soovitatakse kasutada transpordi väliskulude hindamise projektides (vt Korzhenevych *et al* 2014:21)⁸³, ehk 1,7 mln eurot Euroopa Liidu 27 riigi jaoks keskmiselt (2010. aasta hindades). Kohandades seda Eesti elukvaliteediga ning tuues selle näitaja 2013. aasta hindadesse saame ca 1,4 mln eurot.

Statistilise eluaasta hinna leiame, kasutades selleks Viscusi *et al* 2006:14⁸⁴ poolt kasutatavat valemit:

$$VSLY = \frac{rVSL}{1 - (1 + r)^{-L}}$$

kus:

- VSLY - statistilise eluaasta väärtus;
- VSL - statistilise elu väärtus;
- r - diskonteerimise määr;
- L - oodatav eluiga.

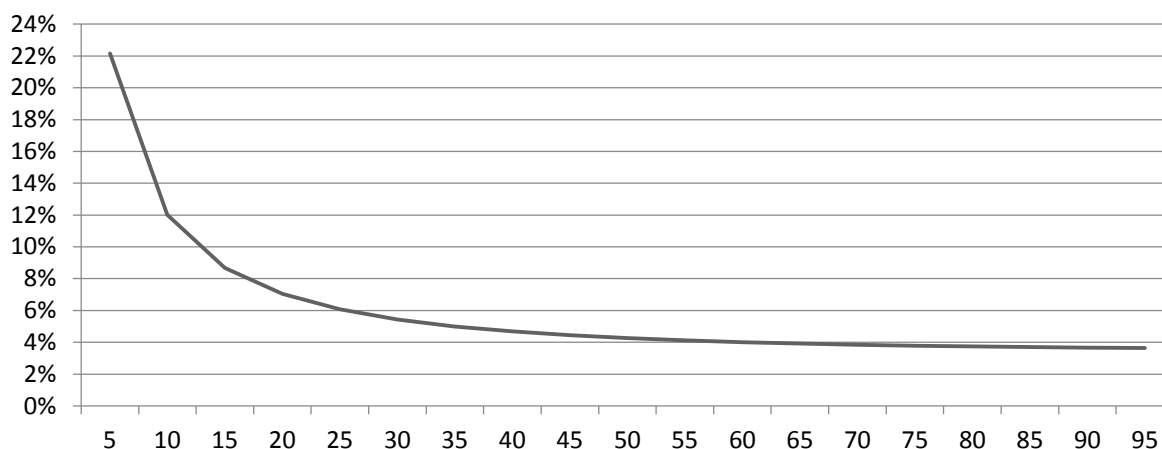
Eeltoodu tähendab seda, et oodatava eluaasta väärtus sõltub sellest, milline on inimese, kelle statistilise elu väärtusest me eluaasta hinda tuletame, oodatav eluiga (oodatav eluiga - tõenäoliselt veel elada jäänud aastate hulk). Eelpool kirjeldatud seost kujutab graafiliselt

⁸² Dolan, P., Loomes, G., Peasgood, T., Tsuchiya, A. Estimating the Intangible Victim Costs of Violent Crime, *British Journal of Criminology*, 2005, No. 45, pp. 958 - 976.

⁸³ Vt ., Dehnen, N., Bröcker, J., Holtkamp, M., Meier, H., Gibson, G., Varma, A., Cox, V. (2014) Update of the Handbook on External Costs of Transport, lk 21

⁸⁴ Aldy, J.E., Viscusi, W.K. Adjusting the Value of a Statistical Life for Age and Cohort Effects, April 2006, RFF DP 06-19, 25 p.

alljärgnev joonis, kust näeme, et statistilise eluaasta hind suhestatud statistilise elu hinda käitub kõige tundlikumalt, siis kui inimestel, kelle elu hinnast eluaasta väärtust tuletatakse, on oodatavalt jäänud elada vähem kui 20-25 aastat. Sealt edasi on statistilise eluaasta hinna suhe statistilisse elu hinda küllaltki stabiilne kõikides vahemikus 6-3% inimese elu hinnast.

Joonis 17. Statistiline eluaasta hinna ja statistilise elu hinna suhe sõltuvana oodatavast elueast⁸⁵
Allikas: autorite arvutused

Kuna ei ole täpselt teada, milline on nende inimeste oodatav eluiga, kelle põhiselt on transpordi väliskulude mudeli jaoks välja pakutud elu väärtus, siis tuleb siinkohal lähtuda lihtsustusest. Eeldame, et oodatav eluiga on eelpool mainitud uuringus ca 35 eluaastat ning statistilise eluaasta väärtus on ca 4,5% statistilise elu väärtusest. Kui inimelu statistiline hind on 1,4 mln eurot, siis eluaasta väärtus on 63 000 eurot.

Teades statistilise eluaasta hinna ja elukvaliteediga korrigeeritud eluaastate arvu saab leida, kui suured on kuriteo liikide lõikes mittemateriaalsed kulud ühiskonnale. Need on toodud alljärgnevas tabelis.

Tabel 99. Kulu ühiskonnale kuriteoliigiti (eur)

Kuriteo liik	Kaotus elukvaliteediga korrigeeritud eluaastates (A)	Ühe eluaasta statistiline hind (eur) (B)	Kulu ühiskonnale ühe ohvri kohta (eur) (C)=(A)*(B)
Tapmine	17,791	63 000	1 120 800
Vägistamine	0,561	63 000	35 300
Röövimine	0,028	63 000	1 800

Allikas: Dolan, et al/2005 : 96686

Tabeli põhjal näeme, et tapmise tõttu kaotab inimene umbes 18 aastat, vägistamise tõttu kaotab umbes pool elukvaliteediga korrigeeritud eluaastat ning röövimise korral oluliselt vähem. Sellest tulenevalt kujunevad erinevaks ka kulud, mis seonduvad elukvaliteedi kaotusega.

⁸⁵ Nende arvutuste läbiviimisel on eeldatud 3% diskontomäära.

⁸⁶ Dolan, P., Loomes, G., Peasgood, T., Tsuchiya, A. Estimating the Intangible Victim Costs of Violent Crime, British Journal of Criminology, 2005, No. 45, pp. 958 - 976.

5.7 Vaatluse alt välja jäetud tagajärjekulud

Nagu eelnevalt öeldud, ei ole võimalik kõiki tagajärjekulusid käesolevas töös välja arvutada, kuna selleks ei ole piisavalt andmeid. Siiski on oluline välja tuua, millised täiendavad tagajärjekulud lisaks eelpooltoodutele eksisteerivad.

- **Laste asendushooldusele paigutamise kulud.** Nii tapmis- kui vägistamiskuritegude üheks võimalikuks tagajärjeks võib olla laste asendushooldusele paigutamine. Tapmiste puhul juhtub see siis, kui isiku surma tõttu jäävad tema alaealised lapsed vanemliku hoolitsuseta. Vägistamiskuritegudega võidakse asendushooldust rakendada, kui tegemist on peresise lapse vägistamise juhtumiga ning lapse eraldamine perest on tema turvalisuse huvides vajalik. Asendushoolduseks võib olla hooldus- või eestkostja perekonda paigutamine, lapsendamine ja asenduskoduteenusele suunamine. Kõigi nende asendushoolduse vormidega kaasneb ühiskonnale teatav rahaline kulu. Hooldusperekonda paigutamise ning lapsendamise puhul on peamiseks kuluks eelkõige asendushoolduse korraldamisega seotud ametnike ja spetsialistide (eelkõige kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste ametnike) töötasu ning kuna hooldusõiguse kuuluvust saab muuta vaid kohtu kaudu, siis lisanduvad ka kohtukulud. Asendushoolduse liikidest kõige kulukam on ühiskonnale aga asenduskoduteenus, kuna lisaks eelpool mainitud hooldusõiguse muutmise protsessiga kaasnevatele kuludele, jäävad sellisel juhul riigi õlule ka lapse ülalpidamiskulud. Asenduskoduteenust rahastatakse riigieelarvest ning selle hind ühes kalendrikuus on tavajuhul 758 eurot ning 1 173 eurot lapse puhul, kes on alla 3-aastane või kellele on määratud puue⁸⁷.

Eelpool mainitud asendushooldusega seotud kulude lülitamine tapmiste ja vägistamiste tagajärjekulude hindamisse ei ole aga käesolevas uuringus võimalik eelkõige seetõttu, et ei ole teada vägistamis- ja tapmiskuritegude tagajärjel asendushooldusele paigutatud laste arv. Sellele hinnangu saamiseks tuleks läbi viia küsitlus kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate või teiste spetsialistide seas, kes vastavate juhtumitega tegelevad. Samuti oleks küsitlusega vaja kaardistada ka ametnike tööaeg, mis kulub juhtumite menetlemisele.

- **Tasustamata töö.** Lisaks saamata jäänud töötasule töökohal loodud väärtuse eest, võivad ohvril tegemata jääda tasustamata toimingud, nagu näiteks kodused majapidamistööd ja töö vabatahtlikuna⁸⁸. Esiteks loovad need tegevused sotsiaalset väärtust, omades seega positiivset mõju, kuid samas on neil ka rahaline mõõde ning seega võib nende tegemata jäämist ühiskonna kuluks lugeda. Näiteks on vabatahtliku töö väärtuseks Eestis 2010. aastal hinnatud minimaalselt 29 ja maksimaalselt 81,7 miljonit eurot aastas, olenevalt hindamiseks kasutatud meetodist⁸⁹. Kuna tasustamata toimingute rahaline väärtus on tasustatud töö kõrval aga siiski marginaalne ja kuna meil puudub info nende tegevuste kohta, jääb see aspekt kahju arvutades kõrvale.
- **Koolist puudutud päevad.** Kuriteo ohvriks langemine võib põhjustada lünki hariduses, kuna õppimine on teatud perioodil füüsiliste või vaimsete traumade tõttu raskendatud või võimatu. Puudulik haridus väljendub aga hiljem tööturul madalamas palgas ning

⁸⁷ Vabariigi Valitsuse 12.02.2007 määruse nr 40 „Riigi rahastatava lapsehoiuteenuse maksimaalse maksumuse

ning asenduskoduteenuse maksimaalse maksumuse ja hinna kehtestamine“ § 2 lõiked 1 ja 2.

⁸⁸ <http://www.johnwalkercrimetrendsanalysis.com.au/Measuring%20the%20Costs%20of%20Crime.pdf>

⁸⁹ https://www.siseministeerium.ee/public/VKP_VABAmet_l6ppraport_final.pdf

raskustes tööd leida, millega seoses jääb riigil saamata maksutulu ning tekivad kulud sotsiaaltoetuste näol. Anspal *et al* (2011) on näiteks leidnud, et õpingute enneaegse katkestamisega kaotab ühiskond⁹⁰ tulevaste sissetulekute ja maksutulu näol 92 000 eurot⁹¹ inimese kohta. Kindlasti ei saa eeldada, et ohvriks langemine alati õpingute katkestamiseni viib, küll aga võib suure tõenäosusega koolist puudumine põhjustada vajakajäämisi oskustes ja teadmistes, mis takistavad hilisemat edukat osalemist tööturul ning tekitavad seega ühiskonnale märkimisväärset kahju. Eelkõige puudutab see kulukomponent vägistamiskuritegusid, kuna pea pooled vägistatutest on alaealised, tapmiste ja röövimiste ohvriks langevad lapsed harva (vt ohvrite vanuselist jaotust ptk 3.2.7 Kannatanute arv).

- **Piirkondlikud negatiivsed välismõjud.** Kõrge kuritegevuse määr teatud piirkonnas vähendab selle piirkonna atraktiivsust ettevõtluskliimana ja ka elupaigana ning sellest tekib piirkonnale majanduslik kahju. Kui ettevõtjad ei soovi regioonis tegutseda, peavad seal elavad inimesed teenuste ja kaupade hankimiseks tegema täiendavaid kulutusi nende kaugemalt toomiseks. Samuti tähendab see vähem töökohti, millega kaasneb kohalike elanike tööpuudus või täiendav aja- ja rahakulu transpordi peale mujal tööl käies. Niisiis võib piirkondlikke negatiivseid välismõjusid lugeda samuti üheks tagajärjekulu komponendiks. Vaatlusaluste vägivallakuritegude iseloomu ja vähest arvu arvestades on see kulu nende puhul aga pigem teoreetiline. Seda ei ole küll täpselt uuritud, kuid eeldatavalt on väga raske tuua välja konkreetseid piirkondi, kus tapmised, röövimised ja vägistamised sageli toimuvad. Näiteks vägistamisi iseloomustab sageli see, et need on toime pandud tuttava poolt ja seega toimuvad suure tõenäosusega kodudes ning ei mõjuta seega piirkondade üldist turvatunnet. Tapmisi on aga Eestis nii vähe, et konkreetset regionaalset mustrit ei saa arvatavasti tekkida. Seoses eeltooduga ei hinnata käesolevas uuringus piirkondlike negatiivsete mõjudega kaasnevaid kulusid ühiskonnale. Samas ei välista analüüsi autorid, et ka vaatlusalused vägivallakuriteod siiski koonduvad teatud piirkondadesse ning mõjutavad seega kohalikku majandust, seega võiks seda edaspidi lähemalt vaadelda.

⁹⁰ Õpingute enneaegse katkestamise all on kõnealuses uuringus mõeldud keskkariduse omandamata jätmist. Vt lähemalt: <http://www.centar.ee/uus/wp-content/uploads/2011/03/2012.03.29-Cost-of-school-failure-in-Estonia-final-technical.pdf>

⁹¹ 2011. aasta hindades, diskontomääraga 3%

6 Kulude hinnangud kokku

6.1 Kontrollikulud

6.1.1 Tööjõukulud

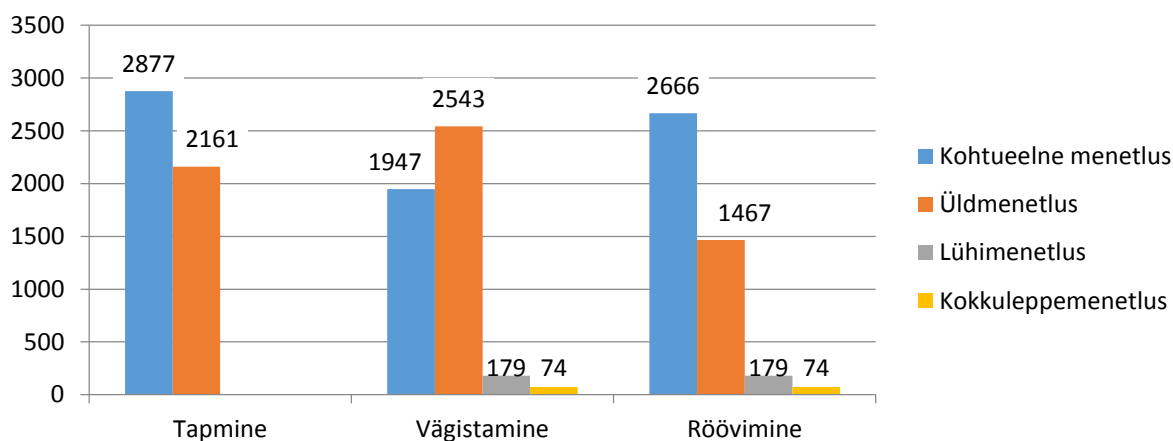
Kontrollikulude peatükis toodud tööaeg arvestatakse rahalise vääringsusse keskmise brutopalgaga kuluga. Sotsiaalmaksu ei arvestata kuluks, kuna selle näol on tegemist ümberjaotuseks kogutava maksurahaga. Töötasud, millega on arvestatud, on toodud alljärgnevas tabelis.

Tabel 100. Tööjõukulu arvestuse aluseks olevad brutotöötasud 2014. aastal (eur)

	Kuine töötasu	Keskmine tunnitasu
Uurija		8,8
Prokurör	2430	14,5
Kohtunik	3380	20,1

Allikas: Uurijate palgad – PPA Põhja Prefektuuri uurijate töötasud, autori kirjavahetus PPA-ga; prokuröride palgad – Prokuratuur 2014, kohtunike palgad – www.kohus.ee

Ajaliselt kõige mahukam osa kõigi vaatlusaluste vägivallakuritegude menetlemisest on kohtueelne menetlus (vt ka Lisa 5. Kulude arvestuse lisatabelid). Kuna aga see erinevus ei ole võrreldes kohtumenetlusega väga suur ja uurijate töötasud on väiksemad kui prokuröridel ning kohtunikel, siis kokkuvõttes ei ole kohtus üldmenetluse tööjõukulud oluliselt väiksemad, kui kohtueelse menetluse tööjõukulud (vägistamiste puhul isegi ühe menetluse kohta suuremad, kuna vägistamiste üldmenetluse istungite pikkus hinnati veidi pikemaks kui teistel kuriteoliikidel) (vt Tabel 101 ja Joonis 18). Lühi- ja kokkuleppemenetluses menetletavate kriminaalasjade tööjõukulu kohtus on oluliselt väiksem, kui kohtueelse menetluse kulud ühe menetluse kohta.

Joonis 18. Uurijate, prokuröride ja maakohu kohtunike brutopalgaga kulu kuriteo menetlemise erinevates etappides ühe menetluse kohta* (eur)

Allikas: autorite arvutused

*arvestatud on ainult uurijate, prokuröride, maakohu kohtunike tööaega ja -tasu. Teiste menetlejate tööaega ja -tasu ei ole arvestatud. Apellatsioon- ja kassatsioonimenetluse kohtunike tööaeg on samuti hindamata. Tööjahinnangud põhinevad intervjuudes antud hinnangutel toimingutele kuluva tööajale.

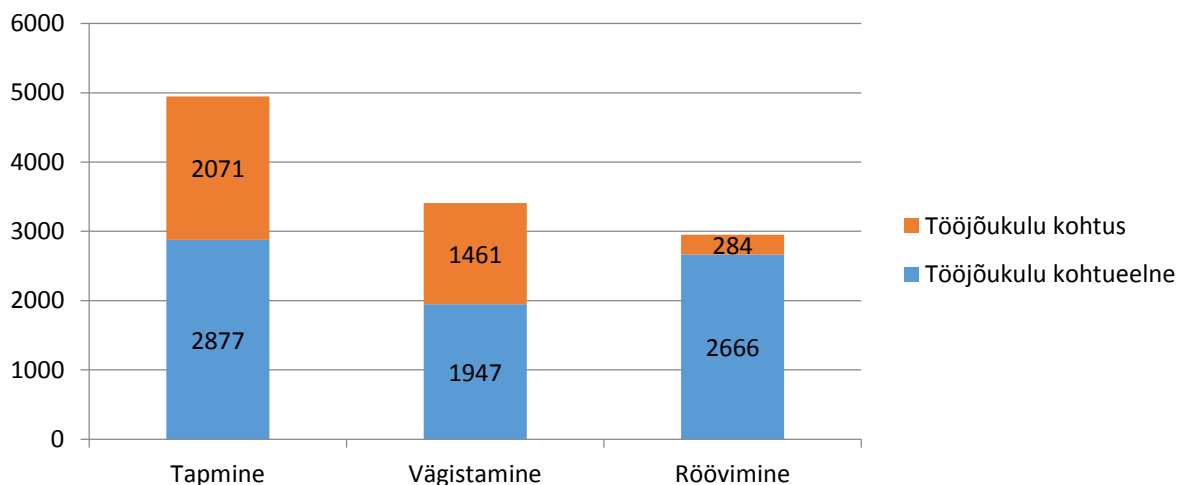
Tabel 101. Uurijate, prokuröride ja maakohu kohtunike brutopalgaga kulu kuriteo menetlemise erinevates etappides kokku* (eur)

	Üks menetlus			Aastas menetletavad kuriteod kokku		
	Tapmine	Vägistamine	Röövimine	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kohtueelne menetlus	2877	1947	2666	155 871	92 223	933 660
Üldmenetlus	2161	2543	1467	99 298	63 431	761 65
Lühimenetlus	0	179	179	0	823	8 954
Kokkuleppemenetlused	0	74	74	0	540	4 592
Apellatsioon	250	120	120	4 055	1 355	4 195
Kassatsioon	72	72	72	1 808	723	1 591

Allikas: autorite arvutused

*arvestatud on ainult uurijate, prokuröride, maakohtu kohtunike tööaega ja -tasu. Teiste menetlejate tööaega ja -tasu ei ole arvestatud. Apellatsioon- ja kassatsioonimenetluse kohtunike tööaeg on samuti hindamata. Tööajahinnangud põhinevad intervjuudes antud hinnangutel toimingutele kuluvale tööajale.

Kriminaalasi võib lõppeda kohtueelse menetluse faasis või jõuda kohtusse ning viimasel juhul menetletakse seda kas üldmenetluse, lühimenetluse või kokkuleppemenetluse vormis. Seepärast ei saa keskmise kuriteo maksumuse leidmiseks lihtsalt liita erinevate menetlusliikide kulusid, vaid need tuleb kaaluda kokku vastavalt menetluste osakaalule kõikidest kohtumenetlustest. Nii saab hinnata keskmise kuriteo menetlemise tööjõukulu. Keskmiselt on suuremad tapmise menetlemise tööjõukulud ja seda eelkõige kohtumenetluse faasi arvelt, sest tapmised menetletakse üldmenetluses, mis on kallim kui teised kohtumenetluse liigid.

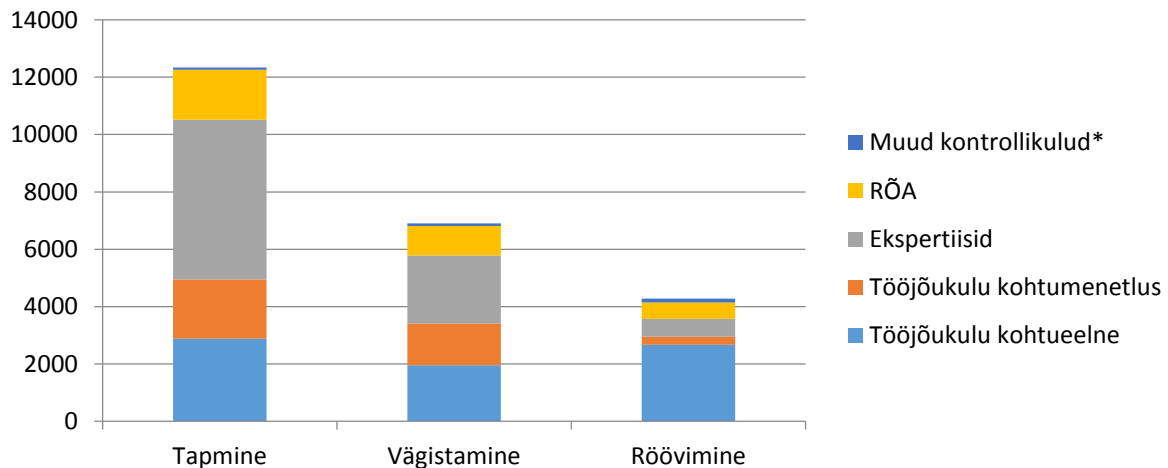
Joonis 19. Uurijate, prokuröride ja maakohtu kohtunike brutopalga kulu ühe kriminaalmenetluse kohta* (eur)

Allikas: autorite arvutused

*arvestatud on ainult uurijate, prokuröride, maakohtu kohtunike tööaega ja -tasu. Teiste menetlejate tööaega ja -tasu ei ole arvestatud. Apellatsioon- ja kassatsioonimenetluse kohtunike tööaeg on samuti hindamata. Tööajahinnangud põhinevad intervjuudes antud hinnangutel toimingutele kuluvale tööajale

6.1.2 Muud kontrollikulud ja kontrollikulud kokku

Lisaks tööjõukulule võetakse kontrollikuludest arvesse ekspertiiside, isiku esmase kinnipidamise, sundtoomise, riigi õigusabi, vangistuse ja kriminaalhoolduse kulusid. Muud kulud, mis käesolevas töös arvesse on võetud, on tapmiste ja vägistamiste puhul suuremad kui arvesse võetud tööjõukulud (vt Joonis 20 ja Tabel 102). Seda eelkõige suurte ekspertiisikulude arvelt. Siinkohal tuleb aga arvestada, et nii tööjõukuludest kui muudest kuludest on suur osa kaardistamata, mistõttu võivad proportsioonid muutuda, kui kõik kulud arvestustesse lülitada.

Joonis 20. Ühe menetlusega kaasnevate kontrollikulude (v.a karistuse kulu) jagunemine (eur)

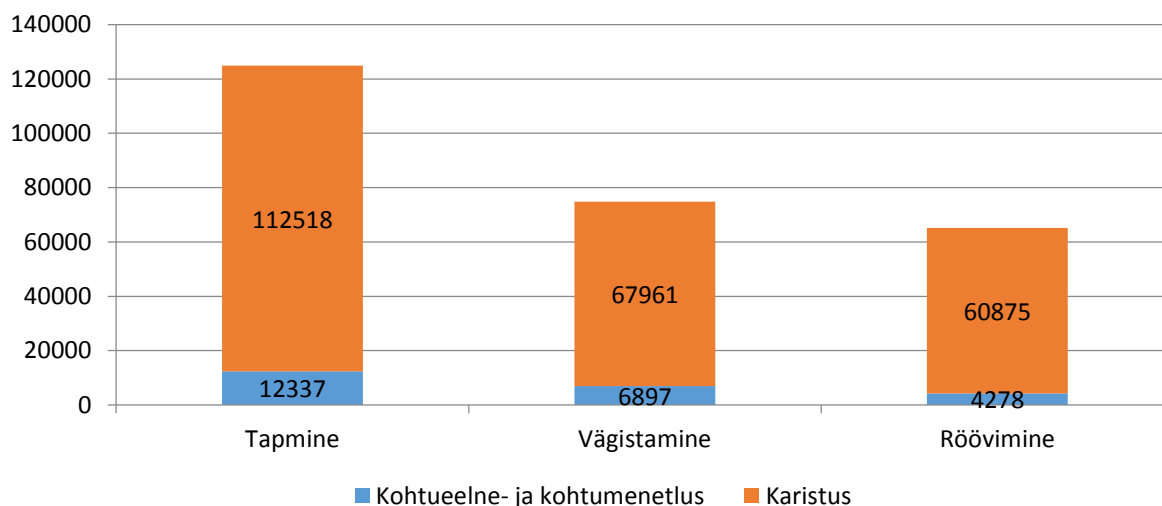
Allikas: autorite arvutused

* Muud kontrollikulud sisaldavad isiku esmase kinnipidamisega seotud aresti ja sundtoomise kulusid.

Kontrollikuludest on kõikide kuriteoliikide korral kõige suuremaks kulukomponendiks vangistuse ja kriminaalhoolduse kulud, mis moodustavad kontrollikuludest enam kui 90% (vt Joonis 21). Umbes kümnendiku moodustavad muud kontrollikulud. Kui lisada kontrollikuludele praeguses uuringus kaardistamata menetlejate töötasud ja materjalide kulud, siis muude kulude osa mõnevõrra suureneks, kuid ei ületaks kindlasti vangistuse ja kriminaalhoolduse kulusid⁹².

Suurimad kontrollikulud ühe menetluse kohta on tapmise ja mõrva korral. Vägistamiste ja röövimiste osas on kontrollikulud enam-vähem võrdsed. Vägistamise kontrollikulud ühe menetluse kohta on küll veidi suuremad, kuid kuna vägistamiste korral menetletakse ühe menetluse raames sageli mitut kuritegu, siis ühe kuriteo kohta on kontrollikulu väiksem. Sama kehtib ka teiste kuriteoliikide puhul, kuid vägistamiste puhul on erinevus suurim (vt Tabel 102).

⁹² PPA, prokuratuuri ja kohtute üldkulude lisamise mõju tulemustele, ei oska praeguse uuringu alusel hinnata.

Joonis 21. Ühe menetlusega kaasnevate kontrollikulude jagunemine (eur)

Allikas: autorite arvutused

Tabel 102. Kuritegude menetlemise kulu keskmiselt ühe menetluse ja ühe kuriteo kohta (eur)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Tööjõukulud menetluse kohta*	4948	3408	2950
Ekspertiisid menetluse kohta	5569	2373	624
Isiku kinnipidamine ja sundtoomine menetluse kohta	71	81	135
Riigi õigusabi menetluse kohta	1749	1035	569
Vangistus ja kriminaalhooldus menetluse kohta	112 518	67 961	60 875
Kontrollikulud menetluse kohta kokku	129 803	78 266	68 103
Kontrollikulud kuriteo kohta	127 207	57 917	59 250

Allikas: autorite arvutused

*arvestatud on ainult uurijate, prokuröride, maakohtu kohtunike tööaega. Teiste menetlejate tööaega ei ole arvestatud.

Aastane kuritegude menetlemisest tekkiv kogukulu ühiskonnale on vaatlusalustest kuritegudest suurim röövimiste puhul, sest see on oluliselt sagedamini esinev kuritegu, kui tapmised ja vägistamised (vt Tabel 103).

Tabel 103. Kuritegude menetlemise kulu keskmiselt 2011-2013 ühel aastal toime pandud kuritegude kohta kokku (eur)

	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Tööjõukulud*	261 032	159 095	1 029 157
Ekspertiisid	300 726	111 531	218 400
Riigi õigusabi	80 440	39 330	99 540
Arest ja sundtoomine	3 825	3 816	47 127
Vangistus ja kriminaalhooldus	5 175 851	2 582 536	10 653 101
Kontrollikulud kokku	6 082 906	3 055 403	13 076 482

*arvestatud on ainult uurijate, prokuröride, maakohtu kohtunike tööaega. Teiste menetlejate tööaega ei ole arvestatud.

6.2 Tagajärjekulu

Arvesse võetud tagajärjekuludest on kõikide vaatlusaluste kuritegude korral suurimaks kuluks elukvaliteedi kaotus. Kõige suurem on see tapmistel korral, kus inimene kaotab elu. Aga märkimisväärselt kõrged on ka muud tagajärjekulud nagu ohvriabi tapmistel korral, kaotatud

toodang ja ravikulud vägistamiste korral. Röövimiste puhul on ravikulud ja kaotatud toodangu kulud ühe kuriteo kohta väiksemad. Kuigi rööve pannakse toime oluliselt sagedamini, siis nendega kaasnevad tagajärjekulud on sel määral väiksemad, et aastas toime pandud kuritegude kulude kogusumma on ka väiksem.

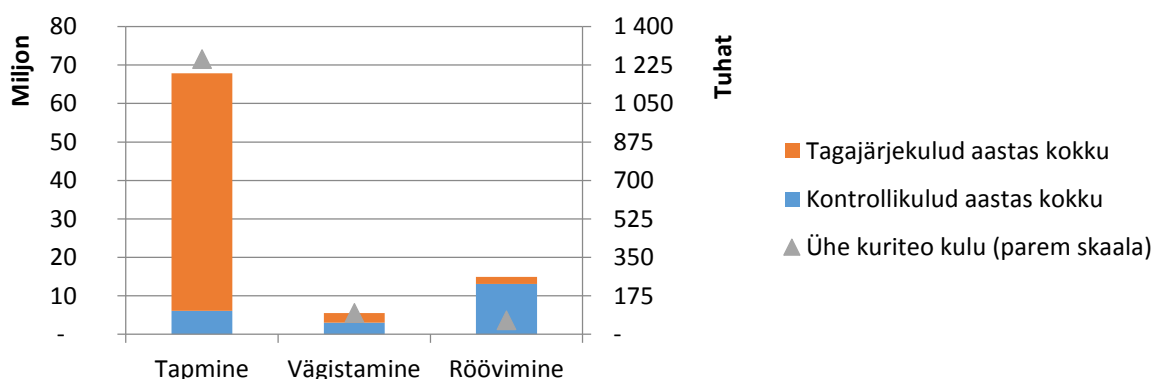
Tabel 104. Kuritegude tagajärjekulu ühe kuriteo kohta ja aastas toime pandud kuritegude kohta kokku (eur)

	Üks kuritegu			Aastas sooritatud kuriteod kokku		
	Tapmine	Vägistamine	Röövimine	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Ravikulu	-	2 958	856	-	189 338	344 032
Ohvriabi	2 364			160 753		
Varaline kahju	-	-	771	-	-	309 999
Kaotatud toodang	-	4 677	934	-	299 303	375 163
Kaotus elukvaliteedis	1 120 833	31 455	1 958	61 815	645 2 011 615	787 687
Kokku	1 123 197	39 090	4 519	61 568	806 2 500 256	1 816 881

Allikas: autorite arvutused

6.3 Kogukulu

Selgelt kulukaim kuritegu ühiskonnale on tapmine, seda nii ühe kuriteo kohta kui aastas toime pandud registreeritud kuritegude kohta kokku (vt Joonis 22). Erinevate kulukomponentide osatähtsus varieerub kuriteoliigiti, kui tapmist peamine kulu tuleneb inimelu kaotusest, siis teiste kuritegude puhul on tagajärjekulud väiksema osatähtsusega. Kuna röövimistega kaasneb väiksem mittemateriaalne kulu mõõdetuna elukvaliteedi kaotusega, siis on röövimiste tagajärjekulud oluliselt väiksema osatähtsusega võrreldes muude kuriteoliikidega.

Joonis 22. Ühe kuriteo kulu ühiskonnale (parempoolne skaala) ja aastas toime pandud kuritegude kulu kokku (vasakpoolne skaala) (eur)

Allikas: autorite arvutused

Tabel 105. Kuritegude kulu ühe kuriteo kohta ja aastas toime pandud kuritegude kohta kokku (eur)

	Üks kuritegu			Aastas sooritatud kuriteod kokku		
	Tapmine	Vägistamine	Röövimine	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kontrollikulu*	127 207	57 917	59 250	6 082 906	3 055 403	13 076 482
Tagajärjekulu	1 123 756	39 090	4 519	61 806 568	2 501 778	1 816 326
Kulu kokku	1 250 963	97 007	63 769	67 889 474	5 557 181	14 892 808

Allikas: autorite arvutused

*Kontrollikulu sisaldab ainult uurijate, prokurööri ja maakohtu kohtunike tööjookulu. Teiste menetlejate kulusid ei ole arvesse võetud.

Tapmiskuritegude kulu ühiskonnale tuleneb peamiselt inimelu kaotusest. Teiste kuritegude puhul on kontrollikulul suurem osatähtsus. Riik saab mõjutada kuriteo kulude suurust läbi menetlus- või karistuspraktikate suunamise ehk läbi kontrollikulude. Kõikide kuritegude kontrollikuludest moodustab valdava enamiku karistuse kulu. Seega, kui muudetakse karistuspraktikat või kui muutub karistuse maksumus ühiskonnale, siis selle mõju ühiskondlikule kulule, eriti vägistamiste ja röövimiste korral, võib olla suhteliselt suur. Muutes aga menetluspraktikaid, suurendades või vähendades erinevate menetlejate tööaega, ei muutu väga olulisel määral kuriteo kogukulu ühiskonnale, sest selle osatähtsus kogukulus on suhteliselt väiksem.

Käesolevas analüüsis on aastas toime pandud kuritegude kulu arvestatud politseis registreeritud kuritegude alusel, mistõttu jääb peitkuritegevus arvesse võtmata. Peitkuritegevust ei ole arvestatud, kuna selle suurusjärgule on väga keeruline hinnanguid anda (vt ptk 3.2.2). Juhul, kui peitkuritegevusele saadakse arvestatavad hinnangud, siis on võimalik käesolevas uuringus leitud minimaalseid ühe kuriteoga seotud kulude hinnanguid laiendada arvestades peitkuritegude arvu. Tuleb aga tähele panna, et peitkuritegevusega ei kaasne kontrollikulud, sest neid ei menetleta. Samuti tuleb arvestada sellega, et peitkuritegevuse tagajärjed võivad erineda registreeritud kuritegevusest. Näiteks röövide puhul on ilmne, et registreerimata jäetakse süstemaatiliselt väiksema kahjuga kuriteod, mistõttu tuleks hinnata, kas tagajärjekulude laiendamisel tuleks kohendada ka tagajärjekulude hinnanguid.

6.4 Kuluhinnangute võrdlus varasemate analüüside tulemustega

Vägivallakuritegude kulusid on varasemalt hinnanud Lill ja Sööt (2008) Justiitsministeeriumi asutusesiseseks kasutamiseks tehtud uuringus. Nende hinnangud kuritegude kuludele, teisedatuna 2014. aasta hindadesse, kasutades selleks SKP deflaatorit⁹³, on tapmiste ja röövimiste kohta väiksemad kui viiendik käesolevas uuringus leitud hinnangutest. Seksuaalkuritegude kulu hinnang on umbes poole väiksem käesolevas uuringus leitud. Nende poolt kasutatav meetodika erines oluliselt käesoleva uuringu meetodikast, vähemalt osaliselt kasutati ülalt-alla lähenemist.

Tammiste ja Lindsalu (2014) on arvutanud joores juhtimise ja kauplusevarguste kulud Eestis ning leidnud, et ühe joores juhtimise menetlemine kohtueelselt ja kohtus maksab keskmiselt 276 eurot⁹⁴ ning kauplusevarguse puhul 548 eurot. Nimetatud uuringus ei võetud arvesse

⁹³ Lill ja Sööt (2008) hinnangud teisedatuna SKP deflaatori ja eruo kursiga 15,6466 olid tapmised – 221 789; seksuaalkuriteod – 53 612; röövimine – 9 728.

⁹⁴ Kohtueelse menetluse kulu on arvestatud 2010. aasta hindadega ning kohtumenetluse kulu 2012/2013 aasta hindades.

karistuse⁹⁵- ja tagajärjekulusid, mistõttu ei ole korrektne võrrelda neid tulemusi käesolevas uuringus leitud vägivallakuritegude kogukuluga. Võrreldes käesolevas uuringus käsitletud kuritegudega, on joores juhtimise ning kauplusevarguse kulud ühiskonnale oluliselt väiksemad. Viimaste kontrollikulud moodustavad vähem kui 1% kõikidest vägivallakuritegudega seotud kontrollikuludest.

Koppel ja Ernits (2012) on arvestanud ülalt alla meetodikat rakendades liiklusõnnetuste kahju ühiskonnale. Nende arvestuste kohaselt oli 2011. aastal jooksevhindades ühe liiklusõnnetuse kaalutud keskmine kulu 103 362 eurot (Koppel ja Ernits 2012: 25). Siin on arvestatud hukkunute, vigastatute ning ainult varalist kahju tekitanud liiklusõnnetustega. Kuna arvesse on võetud ka kõik materiaalsed kulud, siis ei ole leitud hinnangud otseselt võrreldavad. Käesolevas uuringus leitud tulemused alahindavad kuriteo kulusid, sest arvesse ei ole võetud mitmete menetlejate tööajakulu ning kontrollikuludega seotud materiaalseid kulusid. Nagu eelnevast tabelist näha, on käesolevas töös leitud mõrva ja tapmise kulu suurem liiklusõnnetuse kulust, röövimise ning vägistamise kulu on aga väiksem.

Analoogselt välismaal tehtud uuringutele, kinnitavad käesoleva analüüsi tulemused, et tapmine on ühiskonna jaoks kõige suuremat kahju toov kuritegu, sellele järgneb vägistamine ning röövimine on vaatlusalustest kuritegudest väikseima kuluga. Võrreldes peatükis 1.5 toodud hinnanguid käesolevas töös leitud hinnangutega on näha, et tapmise ja vägistamisega tekitatud kahju on praegustel hinnangutel väiksem ning röövimiste kulu enamikus uuringutes leitud hinnangutest suurem. Kuna käesolevas uuringus on päris paljud kulukategooriad vaatluse alt välja jäänud, siis on kindlasti kõikide vaatlusaluste kuritegude kulu Eesti jaoks suurem. Samas on hinnangud vägistamise ja röövimiste osas suuremad, kui mitmetes teistes alt-üles meetodil põhinevates uuringutes leitud.

Tabel 106. Ühe kuriteo kulu erinevate uuringute alusel (eur)*

Kuriteoliik	Cohen (1988)	Miller <i>et al</i> (1996)	Brand ja Price (2000)	Dubourg <i>et al</i> (2005)	Cohen <i>et al</i> (2004)	Käesolev uuring**
Mõrv/tapmine		7 141 232	2 202 947	2 179 052	8 717 649	1 250 963
Vägistamine/muu seksuaalkuritegu	152 780	211 322	38 051	44 158	212 998	97 007
Röövimine	37 685	19 432	9 413	9 584	208 505	63 769

* hindade teisendusi vt ptk 1.5

** Käesolevas uuringus toodud hinnangud ei ole täielikud, puudu olevad kulud on loetletud meetodika peatükis.

6.5 Kulude jagunemine ohvri ja ühiskonna vahel

Ohvri kuludest on käesolevas uuringus mõningad kulud välja jäänud, nagu näiteks ohvri aja- ja transpordikulu, mis kulub menetlustoimingutes osalemisele. Samas on ka riigi poolt tehtavatest kuludest mitmed jäänud arvestusse lülitamata. Arvesse võetud kulude põhjal on vägistamise ja röövimiste puhul riigile tekkiv kulu oluliselt suurem, kui ohvri või tema lähedaste kuriteoga seotud kulu. Kuna vägistamise ja röövimiste puhul on kontrollikulud suurim kulukomponent, siis on ka riigi kulud suuremad, kui ohvril. Kontrollikulud on suuremalt jaolt ühiskonna kanda.

⁹⁵ Arvesse võeti vahistamise kulu.

Tapmiste puhul on vastupidi, ohvri ja tema lähedaste kulud on suuremad. Inimese kaotatud elu hind on kvalifitseeritud ohvri kuluks, sest see on leitud isikute maksevalmiduse uuringu alusel. Tapmise korral ei eristata kaotatud toodangu ja elukvaliteedi kaotuse kulukomponente, sest inimese enda hinnang elu väärtusele võtab arvesse tema tulevast tarbimisväärtust, mis sõltub ka loodud toodangust ja selle eest saadavast töötasust. Riigi kaotust tapetu loomata jääva toodangu näol ei võeta samuti arvesse, sest ühelt poolt oleks inimene alles jäänud elu jooksul küll loonud väärtust, kuid teisalt elu hilisemas perioodis oleks ta siirete näol riigilt suure osa tagasi saanud. Käesolevas uuringus ei ole võimalik arvestada, kas tervikuna oleks inimene rohkem maksutulu tootnud või rohkem riiklike teenuste ja siirete näol tarbinud. Seepärast seda arvesse ei võeta.

Tabel 107. Kuriteoga seotud kulude jagunemine ühiskonna ja ohvri vahel (eur)*

	Tapmine		Vägistamine		Röövimine	
	Ülejäänud ühiskond	Ohver/lähedased	Ülejäänud ühiskond	Ohver/lähedased	Ülejäänud ühiskond	Ohver/lähedased
Ennetus	-	-	-	-	-	-
Kontroll*	127 207	-	57 917	-	59 250	-
Ravi	-		2 958		856	
Ohvriabi	2 923		-		-	
Varaline kahju						771
Kaotatud toodang	-	1 120 833	1 822	2 855	364	570
Elukvaliteet				31 455		1 958
Asendushooldus	-		-		-	
Vabatahtlik töö	-		-		-	
Koolist puudumine		-		-		-
Piirkondlik negatiivne mõju	-		-		-	
Kokku	130 130	1 120 833	62 697	34 310	60 470	3 299

- tähistab kulusid, mille väärtust pole käesolevas uuringus arvestatud, kuid mis on täiendavad kuriteo kulud.

*kontrollikuludest on puudu: 1) muude menetlejate töötasu peale uurijate, prokuröri ja maakohtu kohtunike, 2) suurem osa apellatsiooni ja kassatsiooni menetluse töötasudest, 3) enamik otseseid materiaalseid kulusid, 4) politsei, prokuratuuri ja kohtute üldkulud, 5) prokuröri ja kohtute töötasud, mis tekivad karistuse täideviimisel. Kontrollikuludest selle osa, mis temalt kohtu kaudu välja nõutakse ja ta tagasi maksab, kannab kurjategija ja ühiskonna kulu on selle võrra tegelikult väiksem.

Kokkuvõte ja soovitused

Eesmärk ja meetodika

Teistes riikides on viidud läbi mitmeid kuriteo kulude hindamise uuringuid, arendades ja uuendades pidevalt vastavaid meetodikaid. Eestis on varem hinnatud kauplusevarguste ja joores juhtimiste kulusid. Lisaks on Eestis põhjalik meetodika välja töötatud liiklusõnnetuste kulude hindamiseks. Vägivallakuritegude kulusid on Eestis varasemalt analüüsinud Lill ja Sööt (2008), kuid käesoleva tööga analoogsel meetodil ei ole Eestis varem vägivallakuritegude kulusid hinnatud.

Käesoleva uuringu eesmärk on arvutada kolme vägivallakuriteo kulu Eesti ühiskonnale. Need kuriteod on: 1) tapmine (KrMS § 113) ja mõrv (KrMS § 114); 2) vägistamine (KrMS § 141), 3) röövimine (KrMS § 200). Kuritegude kulude leidmiseks kasutatakse alt üles lähenemist, mille käigus kaardistatakse ühe kuriteo kulud ning seejärel laiendatakse leitud hinnangud aastas toime pandud kuritegudele. Kuritegude aastaseks koguarvuks loetakse viimase kolme aasta keskmist registreeritud kuritegude arvu, mis ei ole lõpetatud kohtueelses menetluses kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu. Sellise lähenemise tõttu ei sisalda saadavad aastased hinnangud kuritegude kulule peitkuritegevusega seotud kulusid.

Uuringus hinnatakse kolme vaadeldava kuriteoliigiga kaasnevaid kontrollikuluseid ja tagajärjekulusid. Kontrollikuludeks liigitatakse kulud, mis tekivad kuritegude kohtueelses menetlemisel, menetlemisel kohtus ning karistuse täideviimise kulusid. Tagajärjekulud on kõik kuriteo tagajärjel tekkivad kulud. Ennetuskulud jäävad arvestusest välja, kuna ei ole sobivat alust nende jagamiseks kolme vaatlusaluse süüteo lõikes. Ka kontrolli- ja tagajärjekulusid hinnatakse vaid osaliselt, eelkõige tulenevalt uuringuks kasutada olevate andmete ja ressursside piiratusest. Seetõttu katavad leitud hinnangud vaid osa kuritegudega kaasnevatest kuludest.

Kuluhinnangud põhinevad paljudel erinevatel andmeallikatel, enamasti Justiitsministeeriumi poolt edastatud andmekogude väljavõtetel, nagu kinnipeetute register, kohtute infosüsteem, e-toimik, õigusvaldkonna statistika jmt. Lisaks olemasolevates andmekogudes leiduvate andmete kasutamisele, võeti andmeid käsitsi välja Harju Maakohtu pabertoimikutest ning elektrooniliselt avaldatud kohtuotsustest. Menetlustoimingute tööajakulu on hinnatud Politsei- ja Piirivalveameti Põhja Prefektuuri uurijate, Põhja Ringkonnaprokuratuuri prokuröride ning Harju Maakohtu kohtunikega läbiviidud intervjuude põhjal. Seega põhinevad hinnangud vaid ühe piirkonna andmetel. Tagajärjekulude puhul on Eesti-spetsiifiliste andmete puudumise tõttu kasutatud ka teiste riikide andmeid, kohandades need Eesti kontekstile.

Kuluhinnangud leitakse nüüdispuhasväärtusena 2014. aasta hindades. Varasematel aastatel arvutatud hindade teisendamisel 2014. aasta hindadeks kasutatakse palgaindeksit või SKP deflaatorit. Diskontomääraks on võetud 3,5%. Eeldatakse, et kohtueelne- ja kohtumenetlus toimuvad ühe aasta jooksul ning ühe aasta jooksul tekkivaid kulusid ei diskonteerita. Vangistuse ja kriminaalhoolduse kulud, samuti ravikulud tekivad pikema perioodi jooksul üle aastate ning seepärast diskonteeritakse need raha ajaväärtust arvestades.

Kontrollikulud leiti järgnevalt:

1. KrMS ja intervjuude põhjal kaardistati kõik kohtueelses menetluses ja kohtumenetluses läbiviidavad toimingud;
2. Intervjuude põhjal hinnati igale toimingule kohtueelses- ja kohtumenetluses kuluv:

- a. PPA uurijate tööaeg,
 - b. ringkonnaprokuratuuri prokuröri tööaeg,
 - c. maakohtu kohtuniku tööaeg.
3. Justiitsministeeriumi andmete väljavõtete, intervjuude ja kohtutoimikute alusel hinnati, kui mitu korda ühe menetluse käigus toimingut tehakse ja mitme menetluse puhul kõigist ühes aastas tehtavatest menetlustest vastavat toimingut tehakse.

Leitud tööajakulu teisendati tööjõukuluks, arvestades vastavate ametikohtade keskmist töötasu 2014. aastal. Lisaks tööajakulule võeti arvesse ka muid kontrollikuluseid: isiku kinnipidamine, sundtoomine, ekspertiisid, riigi õigusabi, vangistus ja kriminaalhooldus. Muid menetlustoimingutega kaasnevaid materiaalseid kulusid ei ole arvesse võetud. Kontrollikuludest jäid vaatluse alt välja ka osade menetlusega seotud ametnike tööjõukulud (arvestati vaid uurijate, prokuröride ja maakohtu kohtunike tööjõukuluseid). PPA, prokuratuuri ja kohtute üldkulud, nagu raamatupidamine ja halduskulud jmt on kõikidest arvestustest välja jäetud.

Tagajärjekuludele anti hinnangud suures osas teiste riikide andmete Eesti konteksti ületoomise abil:

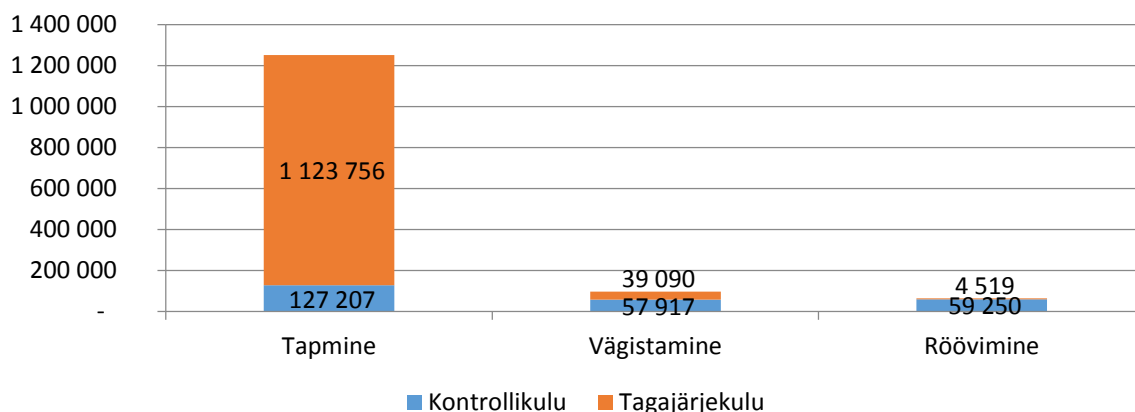
1. Ravikulud – andmed pärinevad Suurbritannia uuringust (Dubourg *et al* 2005), kus kaardistati erinevate kuritegudega kaasnevad sagedasemad vigastused ja haigused ning nende ravimise viisid ning hinnati ravi maksumust. Leitud maksumused teisendati Eesti hindadesse.
2. Töövõimetusel tulenev kahju – kombineeritakse Suurbritannia uuringu (Dubourg *et al* 2005) alusel leitud info meditsiiniliste seisundite tõttu töölt puudunud päevade kohta ja Eesti andmed, mis puudutavad ohvrite soolist ja vanuselist koosseisu, hõivet ja töötasu.
3. Elukvaliteedi kaotus – hinnangud tuletatakse kvaliteetselt elatud eluaastate põhjal. Hinnang kuritegude tagajärjel kaotatud kvaliteetselt elatud eluaastatele saadi Suurbritannia uuringust (Dolan *et al* 2005) ja ühe eluaasta väärtus tuletati transpordi väliskulude hindamiseks tehtud uuringust (Korzhenyevych *et al* 2014:21). Nende kombineerimisel tuletati kaotused elukvaliteedis.

Röövimistest tulenev varaline kahju hinnati Justiitsministeeriumi andmete põhjal ja matusekulud ning ülalpeetavatele makstav hüvitis leiti riikliku ohvriabi andmete alusel.

Tagajärjekuludest jäävad vaatluse alt välja järgmised kulud: osa ohvriabikuludest, mille kohta pole piisavalt täpseid andmeid, laste asendushoolduse kulud, ohvrite vabatahtliku ja koduse töö tegemata jäämine, koolist puudunud päevad, kuriteoga kaasnevad negatiivsed välismõjud (nagu nt piirkondlik majandusaktiivsuse langus, inimeste lahkumine piirkonnast, piirkondliku elukvaliteedi halvenemine jmt).

Tulemused

Ühe kuriteo kohta on vaatlusalustest kuritegudest kõige kulukam tapmine, järgmine on vägistamine ning kõige väiksema kuluga on röövimine (vt Joonis 23). Tapmise kulu on suurim nii kontrollikulude kui tagajärjekulude osas. Suuremad kontrollikulud tulenevad eelkõige sellest, et tapmise ja mõrva eest süüdimõistetute karistuse periood on pikem kui teiste kuritegude puhul.

Joonis 23. Kontrolli- ja tagajärjekulud ühe kuriteo kohta (eur)*

Allikas: Autorite arvutused

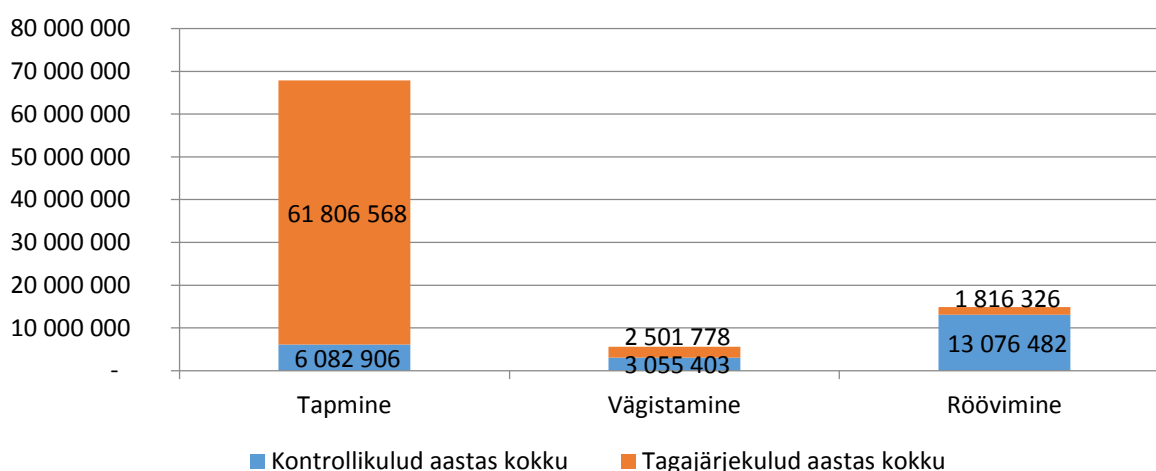
* Kontrollikulud sisaldavad ainult uurijate, prokuröride ja maakohtu kohtunike tööjookulusid, teiste menetlejate tööjookulusid ei ole arvestatud. Samuti ei ole arvestatud enamiku toimingute materiaalseid otsekulusid ega üldkulusid.

Kõikide kuriteoliikide puhul on suurimaks kontrollikulude kategooriaks karistuse kulud, mis moodustavad umbes 90% kontrollikuludest. Arvestada tuleb, et kontrollikuludest on välja jäänud teiste politseiametnike töötasu peale uurijate. Ka politseiameti, prokuratuuri ja kohtute materiaalsed kulud ning üldkulud on arvesse võtmata. Karistuse kulust on aga välja jäänud väike osa, mis puudutab prokuröri ja kohtuniku aega, mis on seotud karistuse ennetähtaegse lõpetamise, karistuse asendamise või muu taolisega. Kui puuduolevad osad oleks võimalik arvesse võtta, siis vangistuse osatähtsus väheneks, kuid jääks siiski tõenäoliselt suurimaks kulukomponendiks kuriteoga seotud kontrollikuludest.

Kontrollikulud on kululiik, mille kaudu on riigil võimalik mõjutada kuriteo kulusid ühiskonnale, sest riigi poolt määratakse kriminaalmenetluse ja karistuse korraldus. Tagajärjekulusid ei ole võimalik nii otseselt mõjutada. Vangistuse ja kriminaalhoolduse kulude suurest osatähtsusest tulenevalt on just see kategooria, mille mõjutamisega on võimalik enim muuta kuriteo kulu ühiskonnale. Käesolevas uuringus ei ole arvesse võetud vangide võimalikku tootlikkust ehk seda, mil määral nad ise teenivad tagasi vangistuse kulud. Vangide võimalikult tootlik rakendamine vähendaks karistuse tõttu ühiskonna kanda jäävat kulu.

Arvesse võetud tagajärjekuludest on suurim kulukategooria elukvaliteedi kaotus. Kuna röövimiste puhul on ohvritele tekitatud vigastused ja nendega kaasnev elukvaliteedi kaotus suhteliselt väiksemad, siis on röövimiste tagajärjekulud tervikuna suhteliselt väiksemad. Elukvaliteedikaoetus on hinnatud Suurbritannia (Dolan *et al* 2005) andmete ja elu hinna põhjal, mis on leitud maksevalmiduse meetodil. On leitud, et maksevalmiduse meetodil saadud hinnangud on suuremad, kui muudel meetoditel leitud hinnangud. Elukvaliteedi kaotuse alternatiivseks hinnanguks saaks olla moraalse kahju hüvitamise nõuded, mida kohtud on süüdimõistetult välja nõudnud. Sõltuvalt moraalse kahju hüvitamise nõudmise praktikast võiks kaaluda elukvaliteedi kaotuse Eesti-spetsiifilise uuringu tegemist, kas maksevalmiduse küsitluse ja/või kohtute poolt välja nõudud moraalse kahju hüvitamise nõuete rahuldamise analüüsina.

Nagu ühe kuriteo rahalise kulu puhul, on ka aastas sooritatud kuritegude kogukulu suurim tapmiste puhul, kuid seda tagajärjekulude tõttu. Kui vaadata ainult kontrollikuluseid, siis on aastas sooritatud kuritegudest suurim röövimiste kulu. See on otseselt seotud röövimiste suurema esinemissagedusega. Aastatel 2011-2013 menetleti keskmiselt pool tuhat röövi, 67 tapmise ja umbes poolsada vägistamise kriminaalasja aastas (siit on välja arvatud menetlused, mis on lõpetatud kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu). Samas on tõenäoline, et vägistamise puhul jäetakse palju suuremast hulgast kuritegudest politseisse teatamata kui röövimiste puhul. Juhul, kui oleks võimalik võtta arvesse tegelik kuritegude arv, sh politseisse raporteerimata kuriteod, siis võib olla olukord erinev, kui seda näitab Joonis 23. Seda aga ainult tagajärjekulude võrra, sest kontrollikulused raporteerimata kuritegudega ei kaasne. Kuna aga usaldusväärseid hinnanguid kuritegude tegelikule sagedusele ei ole, siis sisalduvad uuringus vaid arvestused registreeritud ja kuriteona menetletud kriminaalasjade kohta.

Joonis 24. Aastas toime pandud kuritegude kontrolli- ja tagajärjekulud (eur)*

Allikas: Autorite arvutused

* Kontrollikulud sisaldavad vaid uurijate, prokuröride ja maakohtu kohtunike tööjõukuluseid, teiste menetlejate tööjõukuluseid ei ole arvestatud. Samuti ei ole arvestatud enamiku toimingute materiaalseid otsekuluseid ega üldkuluseid.

Arvesse võetud kuritegude kuludest jääb suurem osa ühiskonna kanda. Otseselt ohvri kahjuks jäävad osaliselt kaotatud toodang ning elukvaliteedi kaotus. Kuna vägistamiste ja röövimiste korral on tagajärjekulud võrreldes kontrollikuludega väiksemad, on ka ohvri kulud tervikuna väiksemad, kui ülejäänud ühiskonna kulud. Tapmiste puhul moodustab suurima kahju inimelu kaotus. Käesoleval juhul oleme selle lugenud ohvri kaotuseks, kuna see on leitud isikute maksevalmiduse meetodil. Kuna tegemist on suure kuluga, siis tapmise korral kannab enamuse kahjust ohver ja tema lähedased.

Võrreldes mujal maailmas tehtud uuringutega, on käesolevas töös leitud kulude hinnangud üldiselt väiksemad. See on seletatav erinevate meetodikatega ja sellega, et käesoleva töö hinnangud ei ole ammendavad. Erinevate kuriteoliikide kogukulude järjestus on aga siinses uuringus sarnane teistes uuringutes leitud. Samuti on sarnane see, et karistuse kulud moodustavad suurima osakontrollikuludest.

Võrreldes teiste Eestis tehtud kuritegevuse kulu uuringutega, on käesoleva töö hinnangud oluliselt suuremad. Ei ole üllatav, et vägivallakuritegude menetlused on oluliselt kallimad kui

kauplusevarguste ja joobes juhtimise puhul (vt Tammiste ja Lindsalu 2014, Lindsalu 2013). Samuti on käesoleva töö põhjal vägivallakuriteod kallimad, kui on leitud uuringus, mille viisid läbi Lill ja Sööt (2008).

Soovitused edaspidiseks kuritegude ühiskondliku kulu hindamise läbiviimiseks

Uuring keskendub esmakordselt Eestis alt üles meetodikaga vägivallakuritegude ühiskondliku kulu arvestamisele. Analüüsis kasutatakse meetodikat, mida on eelnevalt rakendatud masskuritegude (joobes juhtimine ja kauplusevargused) kontrollikulude hindamisel. Uuringu läbiviimisel tekkis mitmeid andmete kvaliteedi, ühilduvuse ning kättesaadavusega seotud probleeme, millest tulenevalt on uuringu tulemuste tõlgendamisel teatud piirangud. Seega ongi soovitud peamiselt keskendunud meetodilistele küsimustele, et tulevikus saaks kuritegude kulusid paremini ja täpsemalt analüüsida.

Erinevatel põhjustel ei arvestata analüüsis kõiki kuritegude kulukomponente. **Edaspidi võiks kavandada täiendavad uuringud puudu olevate komponentide kaardistamiseks. Samuti peaks leidma Eesti andmetel põhinevad hinnangud kuludele, mis siin uuringus toetuvad peamiselt välismaistele andmetele.** Seega tuleks edaspidi kaardistada järgnevad kululiigid:

- **Ennetuskulud.** Vaadata tuleks nii üksikisikute kui ka avaliku ja erasektori ennetuskulusid. Otstarbekas oleks ennetuskulusid hinnata ülevalt alla lähenemise kaudu, jagades kogusumma teatud proportsiooni järgi erinevatele kuriteoliikidele.
- **Teiste menetlusosaliste tööjõukulud.** See puudutab eelkõige kriminaliste ja jälitajaid, prokuröride ja kohtunike tööd karistuse täideviimisel ning ringkonnakohtu ja riigikohtu kohtunike tööajakulu, aga ka muude menetlusega seotud ametnike tööajakulu (kohtujuristid, sekretärid, tõlgid, patrull jm).
- **Materiaalsed kulud.** Selle jaoks tuleks määratleda otsesed konkreetsete kuritegude menetlemisega seotud materjalikulud. Samas tuleb arvestada ka, kuidas üldkulused organisatsioonis arvestatakse. Juhul, kui mingi materiaalne kulu (nt koopiategemine vmt) on küll otseselt seotud konkreetse kuriteoga, kuid organisatsiooni kuluarvestuses läheb see üldkulu alla, siis tuleks seda arvestada üldkuluna.
- **Politsei, prokuratuuri ja kohtu üldkulud.** Üldkulude hindamiseks ja jagamiseks eri kuriteoliikidele tuleks eraldi vaadata politsei, prokuratuuri ja kohtute kuluarvestust, määratleda üldkulud ning luua reegel üldkulude jagamiseks põhitegevustele.
- **Ravikulud ja kaotatud toodangust tulenev kahju.** Nii ravikulud kui ka kaotatud toodang on praegu arvatud Suurbritannia andmete põhjal. Täpsemate hinnangute saamiseks tuleks need kululiigid hinnata uuesti puhtalt Eesti andmetele tuginedes. Täpsemad meetodilised soovitusel ravikulude hindamiseks leiab lisast - „Lisa 3. Ettepanekud ravikulude hindamiseks“.
- **Elukvaliteedi kaotus.** Kahju, mis tuleneb elukvaliteedi kaotusest, on samuti leitud Ühendkuningriigi uuringu alusel. Üheks võimaluseks saada elukvaliteedi kaotusele Eesti-spetsiifiline kuluhinnang, on viia läbi analoogne maksevalmiduse hindamisel põhinev analüüs. Elukvaliteedi kaotuse alternatiivseks hinnanguks saavad olla ka moraalse kahju hüvitamise nõuded, mida kohtud on välja nõudnud. Sõltuvalt moraalse kahju hüvitamise nõudmise praktikast võiks kaaluda elukvaliteedi kaotuse uuringu tegemist kas maksevalmiduse küsitluse ja/või kohtute poolt välja nõutud moraalse kahju hüvitamise nõuete rahuldamise analüüsina.

- **Muud vaatluse alt välja jäänud tagajärjekulud.** See hõlmab kulusid, mis on seotud laste asendushooldusele paigutamise, koolist puudumisega, vabatahtliku töö tegemata jäämisega jne.

Kui on võimalik, siis tuleks edaspidi **analoogsetes uuringutes menetlejate tööaja kaardistamiseks seda pikemaajaliselt mõõta**. Käesolevas uuringus on arvutuste aluseks menetlejate endi hinnangud ning kriminaalasjade toimikutest saadud hinnangud toimingute kestvuse kohta. Kumbki meetod ei anna aga väga täpseid tulemusi. Toimikutes ei kajastu näiteks tegevuse ettevalmistuse, toimingu lõpetamise, protokollide koostamise ja registrisse sisestamise aeg ning seega tundub nende põhjal ajakulu oluliselt väiksem kui menetlejate tegelik tööaeg. Samas on täpne erinevatele tööülesannetele kuluva aja hindamine inimeste jaoks üsna raske ülesanne, sest ajakulu võib sõltuvalt menetlusest väga suuresti erineda, seega on tõenäoline mõningane ala- või ülehindamine. Kui ei ole võimalik pidevat tööaja mõõtmist sisse seada, siis tuleks vähemalt mingi perioodi ja valimi alusel teostada mõõtmisi, et võrrelda menetlejate hinnanguid ajakulule mõõdetud ajakuluga.

Käesoleva töö teostamisel osutus oluliseks raskuseks menetlusosalistel toimingutele kuluva tavapärase tööaja ja eriti toimingute sageduse välja toomine. Vaatlusalused vägivallakuriteod on oma iseloomult niivõrd erinevad, et väga raske on teha üldistusi. Küll aga saab kuriteod jagada mõningateks põhitüüpideks, mille raames on kergem üldistusi teha. Näiteks olulisemaks erisuseks kõikide vaatlusaluste kuriteoliikide puhul on see, kas kurjategija tabatakse kohapeal ja kas kurjategija kohta on olemas mingi info või see puudub. Seepärast tuleks **eraldi tähelepanu pöörata sellele, et enne andmete kogumist määratletakse iga kuriteoliigi lõikes põhitüübid, mille osas on võimalik paremini tavapärased toimingute pikkused määratleda** ning neid tuleks eraldi käsitleda. Samuti on oluliseks erisuseks see, kas kuritegu on toimepandud alaealiste poolt või kuriteo ohvriks on alaealised. Kuritegusid, millega on seotud alaealised tuleks samuti käsitleda eraldi.

Kui toimingutele kuluvat aega praegu ei mõõdetata, siis toimingute tegemise fakt peaks siiski registreeritama. Seega **toimingute sagedused peaks olema teada olemasolevatest andmekogudest**. Käesoleva töö käigus selgus aga, et erinevatest allikatest saadud arvud toimingute sagedusele ei ole usaldusväärsed. Selle probleemi ületamiseks põhinevad käesolevas uuringus sageduse hinnangud erinevatest allikatest saadud informatsiooni kombinatsioonil ning analüütikute otsusel, millist allikat kasutada. Praegu ei olnud võimalik ei Harju Maakohtu toimikute ega e-toimiku põhjal saada ülevaadet menetlustoimingute sagedusest. Intervjuudest selgus, et e-toimikut ei ole seni alati täidetud. Seega oleks üheks soovitusena **e-toimiku süsteemse täitmise sisseviimine, et see oleks edaspidi menetlejatele endale abivahendiks, mis võimaldaks tööd kiiremini teha ning samas tekiks selle põhjal asjakohane andmebaas**.

Praegu on kriminaalasjade toimikud paber kandjal ning neid saadetakse edasi-tagasi erinevate asutuste vahel kulleriga. Kuritegevuse kulude mõõtmise seisukohast oleks uuringu teostamine oluliselt lihtsam, kui infovahetus erinevate asutuste vahel ning ka kriminaaluurimise toimik oleks struktureeritult elektroonilisel kujul ning toimikust moodustuks automaatselt andmebaas. Andmebaas võiks sisaldada lisaks sisulisele tekstilisele osale toimingutega seotud olulisi andmeid, nagu teostamise kuupäev, algus- ja lõpuaeg, toimingus osalenud inimeste arv ja nende roll. Toimiku elektroonilisele kujule viimine peaks sisuliselt tähendama seda, et menetlejate jaoks oleks töö lihtsam, kui see on praegu. See eeldab, et on loodud mugav ja töökindel elektrooniline keskkond automaatselt täidetavate lahtritega erinevate toimingute

jaoks ning menetlejate käsutuses on elektroonilised vahendid jooksvalt töö käigus kasutamiseks. Uurijate nägemuse järgi tähendab praegusest suuremas mahus töö elektrooniliseks viimine protokollide skaneerimist ning registritesse sisestamist, mis on ajamahukas, sest elektroonilised vahendid on aeglased ja neid ei ole piisavalt kõikidele töötajatele. See näitab, et tänases süsteemis ei ole elektrooniliste vahendite kasutamine tehtud piisavalt kättesaadavaks, mugavaks ja lihtsaks. **E-toimiku kasutamine peaks olema töö osa, mitte eraldi toiming nagu praegu on.** See aga tähendab, et kõikidel menetlejal peaks olema igapäevaselt ja erinevates kohtades kasutada elektroonilised vahendid (arvuti, tahvel-arvuti, kaameraga seotud süsteemid jmt) ning töö toimikski elektrooniliselt. Loomulikult tähendab see ka pidevat süsteemi arendamist ja kasutajate väljaõpet.

Praeguse uuringu teostamiseks saadeti Justiitsministeeriumi poolt analüütikutele hulgaliselt erinevaid andmete väljavõtteid erinevatest andmebaasidest, millest aru saamine, analüüs ning andmeühikute üksteisega seostamine osutus üsna keerukaks. Selleks, et uuringute teostamine oleks edaspidi lihtsam, võiks kaaluda võimalust **Justiitsministeeriumiväliste uurijatele tekitada otsene ligipääs andmekogudele.** Vajadusel peaks ligipääs olema reguleeritud eraldi lepingutega ning kui vaja, siis spetsiaalselt selleks ette nähtud arvutis, mis asub näiteks Justiitsministeeriumi ruumides.

Mitmete kulukategooriate osas puudub hetkel võimalus kulude sidumiseks kuriteoliigiga ja seda enam ühe konkreetse kuriteoga. Sellist infot ei koguta näiteks ohvriabi osas. Aga ka ekspertiisidega seotud andmed ei ole ammendavalt kajastatud. Riigi õigusabiga seotud info otsiti käesoleva uuringu jaoks käsitsi välja kohtuotsustest. Läbivalt võiks olla **erinevate asutuste andmekogud üles ehitatud sellisel, et tekkivad kulud on võimalik seostada kindla kriminaalmenetlusega.** Selline üldine lähenemine võimaldaks riigi tasandil pidada täpsemat kuluarvestust erinevate kriminaalasjade menetluste kohta.

Sisulisi järeldusi otseselt uuringust teha on keeruline. Tegemist on taustaga, mis võib olla kasulik erinevate ennetusmeetmete või menetluspraktikate muutmise kavandamisel. Ühe üldisema järeldusena võib siiski välja tuua, et **vangistuse ja kriminaalhoolduse kulude suurest osatähtsusest tulenevalt on just see kategooria, mille mõjutamisega on võimalik riigi poolt enim mõjutada kuriteo kulu ühiskonnale.** Hetkel ei ole arvesse võetud võimalikku vangide tootlikkust ehk seda, mil määral nad ise vangistuse kulud tagasi teenivad. Vangide võimalikult tootlik rakendamine vähendaks karistuse tõttu ühiskonna kanda jäävat kulu. Otseselt tagajärjekulude suuruse muutmine on riigi jaoks keerukas.

Ennetusprogrammide kavandamisel saab käesolevast uuringust teada minimaalse kulu, mis on võimalik ühe kuriteo ära hoidmisel kokku hoida. Lähtudes tulude ja kulude tasakaalustatuse põhimõttest, **kui ennetusprogrammi maksumus, mis hoiab ära ühe kuriteo, on väiksem, kui käesolevas uuringus leitud, siis on see ühiskonna jaoks kasulik.**

Kasutatud kirjandus

Ahven, A., Kommel, K., Markina, A., Rannama, T., Salla, J., Surve, L., Sööt, M-L., Tamm, K., Tuisk, K., Vajakas, K. (2010) Kuriteoohvrite uuring 2009, Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitikauuringud, 14.

Ahven, A., Kruusement, A. (2013) Elektroonilise Valve kohaldamine. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika analüüs Nr. 2/2013.

Anspal, S., Järve, J., Kallaste, E., Kraut, L., Räis, M-L., Seppo, I. (2011) The Cost of School Failure in Estonia. URL: <http://www.centar.ee/uus/wp-content/uploads/2011/03/2012.03.29-Cost-of-school-failure-in-Estonia-final-technical.pdf> (23.10.2014)

Brand, S., Price, R. (2000) The economic and social costs of crime in England and Wales. Home Office Research Study 217, London: Home Office. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/191497/Green_book_supplementary_guidance_economic_social_costs_of_crime.pdf (23.10.2014)

Chalfin, A. (2013) The economic cost of crime. School of Criminal Justice of Cincinnati. URL: http://achalfin.weebly.com/uploads/8/5/4/8/8548116/chalfin_econcost.pdf (23.10.2014)

Cohen, M. A. (1988) Pain, Suffering, and Jury Awards: A Study of the Cost of Crime to Victims. Law & Society Review, Vol. 22, Nr. 3, 537-556

Cohen, M. A. (2000), Measuring the Costs and Benefits of Crime and Justice. Criminal Justice. Vol 4. <http://www.smartpolicinginitiative.com/sites/all/files/Measuring%20the%20Costs%20and%20Benefits%20of%20Crime%20and%20Justice.pdf>.

Cohen, M. A., Bowles, R. (2010) Estimating the Cost of Crime in Piquero, A. R., Weisburd, D. (Ed.) Handbook of Quantitative Criminology, 143-162. Springer

Cohen, M. A., Rust, R. T., Steen, S., Tidd, S. T. (2004) Willingness-to-pay for crime control programs. Criminology. Vol 42, nr 1.

Daly, K., Bouhours, B. (2010) Rape and Attrition in the Legal Process: A Comparative Analysis of Five Countries. In Michael Tonry (ed.) Crime and Justice: A Review of Research (2010). Vol. 39: 565-650. Chicago: University of Chicago Press.

Dolan, P., Loomes, G., Peasgood, T., Tsuchiya, A. (2005) Estimating the intangible victim costs of violent crime. British Journal of Criminology. Vol. 45, pp. 958-976.

Dubourg, R., Hamed, J. (2005) The economic and social costs of crime against individuals and households 2003/04. Kogumikus: Home Office Online Report 30/05. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/191498/Green_Book_supplementary_guidance_economic_social_costs_crime_individuals_households.pdf (23.10.2014)

Dubourg, R., Hamed, J., Thorns, J (2005) Developments in the estimates of the cost of crime in England and Wales. Kogumikus: Home Office Online Report 30/05. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/191498/Green_Book_supplementary_guidance_economic_social_costs_crime_individuals_households.pdf (23.10.2014)

Dubourg, R., Hamed, J., Thorns, J (2005a) Estimating the cost of the impacts of violent crime on victims. Kogumikus: Home Office Online Report 30/05. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/191498/Green_Book_supplementary_guidance_economic_social_costs_crime_individuals_households.pdf (23.10.2014)

Eesti kohtud (2013) 2013. a koondandmed - arvestuslik keskmine menetlusaeg, 2013.a jooksul saabunud kohtuasjad ning 2013. a jooksul lahendatud kohtuasjad. http://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/i_ ja_ii_astme_kohtute_menetlusstatistika_2013.a_koondandmed.pdf (18.12.2014)

Euroopa Komisjon (2014) Uus programmitöö periood 2007-2013, metoodilised töödokumendid, töödokument 4, kulude-tulude analüüsi metoodilised juhendid. http://www.struktuurifondid.ee/public/tasuvusanaluus/T_dokument_kulu_tulu_anal_s_20070712090721.pdf

FRA- European Union Agency for Fundamental Rights (2014) Violence against women: an EU-wide survey. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Justiitsministeerium (2013) Kriminaalpoliitika arvudes: võrdlusi statistikast ja uuringutest. Tallinn 2013.

Justiitsministeerium (2013a) I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2012. aasta kokkuvõte. Tallinn.

http://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/kohtutemenetlusstatistika_2012.a.pdf

Justiitsministeerium (2014) 2013. aasta rahvusvahelise õigusabi statistika. http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/rahvusvahelise_oigusabi_statistika_2013.pdf. [19.12.2014]

Keskkonnaministeerium (2009) Juhendmaterjal projekti teostatavusuuringu, finants- ja majandusanalüüsi ning keskkonnamõju eelhinnangu koostamiseks, kui projekti kaasrahastamise taotlus esitatakse Euroopa Liidu Ühtekuuluvusfondile. Keskkonnaministri määrus nr 34, 1.06.2009, meetme „Veemajanduse infrastruktuuri arendamine“ tingimused lisa 2. RT I 2010, 47, 280.

Kruusamäe, M., Reinthal, T. (2013) Jälitustegevuse kohtulik eelkontroll Eestis. Kohtupraktika analüüs. Riigikohus. Tallinn. http://www.riigikohus.ee/vfs/1503/6_Lisa%205_Jalitustegevuse%20analuuus.pdf. [19.12.2014]

Kukk, K. (2012) Kohaliku omavalitsuse üksuse finantsjuhtimise käsiraamat. Rahandusministeerium, ERKAS Finants OÜ.

Lindsalu, P. (2011) Kohtueelse kriminaalmenetluse hind joores juhtimise ja kauplusevarguse kuritegudes, URL: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/kohtueelse-kriminaalmenetluse-hind-joores-juhtimise-ja-kauplusevarguse-kuritegudes> (23.10.2014)

Lindsalu, P. (2012) Kohtuvälise menetluse kulu joores juhtimise ning varguste väärtegudes, URL: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/kohtuvalise-menetluse-kulu-joores-juhtimise-ja-varguse-vaartegudes> (23.10.2014)

McCollister, K. E., French, M. T., Fang, H. (2009) The Cost of Crime to Society: New Crime-Specific Estimates for Policy and Program Evaluation. *Drug Alcohol Depend.* 2010 April 1; 108(1-2): 98–109 URL: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2835847/> (23.10.2014)

Miller, T. R., Cohen, M. A., Wiersema, B. (1996) Victim Costs and Consequences: A New Look. National Institute of Justice. Research Report. URL: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/victcost.pdf> (23.10.2014)

Määratud kaitsja kättesaadavus ja kvaliteet kriminaalmenetluses. Analüüsi aruanne. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. 2007. URL: <http://www.riigikohus.ee/vfs/680/m%E4%E4ratud%20kaitsja%20k%E4ttesaadavus%20ja%20kvaliteet.pdf> (30.12.2014)

Riigi peaprokurör (2014) Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2013. aastal.

SCM (2005) International Standard Cost Model Manual. Measuring and Reducing administrative burden for businesses. <http://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/34227698.pdf>

Tammiste, B., Lindsalu, P. (2014, käsikiri) Kohtumenetluse kulude analüüs joores juhtimise ning kauplusevarguste kuritegude näitel. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika analüüs 5/2014.

Tuusov, J., Kuudeberg, A. (2014) Lastevastane füüsiline ja seksuaalne vägivald. Ettekanne konverentsil „Laps - vägivalla ohver“, Eesti Kohtuekspertiisi Instituut. Tallinna Ülikoolis 4.04.2014.

Vanglateenistus. Elektrooniline valve <http://www.vangla.ee/50116> (18.12.2014)

Webber, A. (2010) Literature Review: Cost of Crime. Attorney General and Justice, New South Wales. URL: <http://www.crimeprevention.nsw.gov.au/agdbasev7wr/assets/cpd/m66000112/cost%20of%20crime%20literature%20review.pdf> (23.10.2014)

Lisa 1. Kuritegude kulude klassifikatsioon

KULUKATEGOORIA	KULU KANDJA			
	Ühiskond	Kannatanu	Õigusrikkuja	Muu
Ennetuskulud				
ettevaatusabinõudele tehtavad kulutused				potentsiaalsed kannatanud
vältiv käitumine				potentsiaalsed kannatanud
kuriteoohvriks sattumise hirm				potentsiaalsed kannatanud
kuriteoennetusprogrammid				
- riiklikud	x			
- valitsusväliste organisatsioonide	x			
Kontrollikulud				
politsei	x			
prokuratuur	x			
kohtud	x			
õigusabi kulud				
- riigi õigusabi	x			
- lepinguline õigusabi			x	
kriminaalsanktsioonid	x		x	
kannatanu ja tunnistajate kulud (õigusrikkumise menetlemise jaoks)	x			tunnistaja(d)
kannatanu kompensatsioon	x			
õigusrikkuja kulud				
- produktiivsuse kadu	x		x	
- vigastus/surm vangistuses viibimisel	x		x	
- vabaduse kaotus			x	
- õigusrikkuja perekonna kulud				õigusrikkuja perekond
ülereageerimine				
- süütu inimesed, keda süüdistatakse kuriteos				süütu „õigusrikkujad“
- seaduslike tegevuste piiramine/vähendamine	x			
õiguse tagamisega seotud kulud	x			
Tagajärjekulud				
vara kaotus				
- kindlustuse poolt mitte hüvitatud vara kaotus		x		
- kindlustuse poolt hüvitatud vara kaotus	x			
- kindlustuse administratiivkulud	x			
produktiivsuse kaotus				
- töölt puudunud päevade eest saamata jäänud töötasu		x		
- väiksem produktiivsus tööl	x			tööandja
majapidamistööd		x		kannatanu perekond
kaotatud koolipäevad				

KULUKATEGOORIA	KULU KANDJA			
	Ühiskond	Kannatanu	Õigusrikkuja	Muu
- puuduliku hariduse tõttu potentsiaalne saamata jäänud palk		x		
- saamata jäänud mitterahaline kooliskäimise kasu		x		
- puuduliku hariduse tõttu saamata jäänud sotsiaalsed hüved	x			
tervisekulud				
- kindlustuse poolt mitte hüvitatud		x		kannatanu perekond
- kindlustuse poolt hüvitatud	x			
- kindlustuse administratiivkulud	x			
valu, kannatused ja elukvaliteedi halvenemine				
- valu, kannatused ja elukvaliteedi halvenemine		x		
- elurõõmu kaotus, trauma				kannatanu perekond
ohvri toetamise teenused				
- ohvri kantavad kulud		x		
- ohvriabi pakkuva asutuse kulud	x			
kahjunõuetega seotud õiguskulud	x			
ohvristumise pikaajalised kulud	x			kannatanu perekond
õigusrikkuja kulud			x	

Allikas: Cohen ja Bowles 2010: 148-149, kohandused vastavalt Eesti kontekstile

Lisa 2. Töövõimetusest tuleneva kahju arvutamise meetodika

Töövõimetusest tuleneva kahju arvutamisel on aluseks võetud Dubourg ja Hamed (2005) andmed vägistamise ja röövi käigus tekitatud tervisekahjustuste tõenäosuste kohta. Täpsema info puudumisel on arvutuste käigus eeldatud, et raskema tervisekahjustuse tõttu töölt puudunud päevad katavad ära samal inimesel esinenud kergema tervisekahjustuse tõttu töölt puudunud päevad. Näiteks: kujutame ette röövi ohvrit, kellel röövi käigus murti nina ja kes kannatab hiljem posttraumaatilise stressi all. Dubourg ja Hamed (2005) hindavad posttraumaatilise stressi tõttu töölt puudunud päevade arvuks 257 ja murtud ninaluu tõttu 11 päeva. Käesolevas analüüsis eeldame, et kokku puudus selline inimene töölt 257 päeva, mis tähendab, et murtud ninaluu ravimiseks kulunud aeg kulus ka posttraumaatilise stressi raviks.

Kuna erinevate häirete tõttu töölt puudunud päevi kokku ei liideta, on tarvis läbi viia simulatsioon, mis on ülesehituselt järgmine:

- 1) Vägistamise ja röövimise ohvritele genereeriti iga tervisekahjustuse kohta juhuslik arv vahemikus 0..1. Vägistamise puhul oli füüsilisi ja psühholoogilisi tervisekahjustusi kokku 17, röövimiste puhul 12;
- 2) Iga tervisekahjustuse kohta genereeritud juhuslikku suurust võrreldi seejärel selle kahjustuse esinemise tõenäosusega (tõenäosuste allikaks Dubourg ja Hamed (2005: 34));
- 3) Kui juhuslik suurus ületas kriitilist piiri (1-tervisekahjustuse tõenäosus), siis puudus inimene seetõttu kindla arvu päevi töölt (päevade arvu vt Dubourg ja Hamed (2005: 38)). Näide kriitilise piiri kohta: röövimise käigus saavad kannatanud löikehaavu 13% juhtudest, kriitiliseks piiriks $1 - 0,13 = 0,87$, ehk ohver puudub löikehaavade tõttu töölt 2 päeva, kui tema vastav juhuslikult genereeritud arv jääb vahemikku $(0,87; 1)$;
- 4) Kõikidest tervisekahjustustest, mis simulatsiooni tulemusena inimesel tekkisid, võeti töölt puuduvate päevade arvuks see, mille tagajärjena töölt puudunud päevade arv oli suurim;
- 5) Simulatsioon viidi analoogselt läbi kokku 5000 inimese jaoks;
- 6) Töölt puudunud päevade arvu hinnanguks võeti nende 5000 inimese keskmine.

Simulatsioonid viidi läbi programmiga Microsoft Excel 2013, juhuslike arvude genereerimisel eeldati ühtlast jaotust ja lähtenumbriks (seed) võeti vägistamiste puhul 100, röövimistel 101.

Lisa 3. Ettepanekud ravikulude hindamiseks

Käesolevas uuringus on parema alternatiivi puudumisel vägistamiste ja röövimiste ohvrite ravikulude hindamiseks aluseks võetud Ühendkuningriigis 2005. aastal tehtud arvutused (vt ptk 5.1.1.). Selle kulukomponendi adekvaatsemaks ja täpsemaks hindamiseks Eesti kontekstis tuleks aga ravikulude analüüs läbi viia ka siin. Et anda hinnangut vägivallakuritegude ohvrite ravikuludele, on oluline esmalt võimalikult täpselt välja selgitada, millised tervisekahjustused vaatlusaluste kuritegudega tavapäraselt kaasnevad, et seejärel saaks välja arvutada nende ravimiseks kuluva summa. Traumade kaardistamiseks on mitmeid võimalikke alternatiive, millel kõigil on omad meetodilised piirangud. Siinkohal on välja pakutud mõned erinevad lähenemised ning nende eelised ja puudused:

Kuritegude tagajärjel tekkivad vigastused saaks Eestis kaardistada osaliselt **kriminaalmenetluse toimikute põhjal**. Kuna toimikutest ei tule aga välja pikaajalised kuriteo tagajärjel tekkinud tervisekahjustused, siis tuleks seda **infot täiendada arstide eksperthinnangutega**. Eksperthinnangu kasutamise miinuseks on aga see, et arstid ei pruugi alati teada patsiendi kuriteo ohvriks langemisest (eriti juhul, kui tegemist ei ole nn värske juhtumiga) ning seega on neil tervikliku ülevaate puudumise tõttu raske kuritegude meditsiiniliste tagajärgede kohta adekvaatseid hinnanguid anda.

Alternatiivseks võimaluseks on **ohvrite küsitlemine**, saamaks teada, millised haigused ja vigastused neil kuriteo tagajärjel tekkisid. Siin tuleb aga arvestada, et kuna inimesi, kes on lähiajal kuriteo ohvriks langenud, on suhteliselt vähe, siis satub tõenäoliselt valimisse vähe kannatanuid, kellelt andmeid koguda. Väikese valimi puhul ei saa aga kogutud andmete põhjal väga kindlaid järeldusi teha ja nii ei ole uuringu tulemused väga usaldusväärsed. Samuti on kannatanute küsitlemisel probleemiks see, et mõned terviseprobleemid võivad tekkida alles kuid või aastaid pärast rünnaku toimumist (eriti käib see psühholoogiliste häirete kohta) ning seega ei oska inimesed neid kuriteo ohvriks langemisega seostada.

Käesolevas uuringus on tehtud eeldus, et ohvritele tekitatud terviseprobleemid ja nende esinemissagedus riigiti ei erine ja võetud aluseks **mujal maailmas kogutud andmed kuritegude tagajärjel tekkinud traumade ja haiguste kohta**. Lisaks on nende vigastuste ravikulud teisendatud sama uuringu põhjal Eesti hindadesse. Sellele asemel võiks kaaluda pikema uuringu korral haiguste ja vigastuste ravikulude hindamist Eesti andmete ja praktika põhjal.

Käesolevas uuringus põhineb analüüs Dubourg *et al* (2005) uuringus toodud vigastuste kaardistusele, mis on tehtud Suurbritannia ohvriuuringu andmete põhjal. Allolevas tabelis on näha röövimiste ja vägistamistega tüüpiliselt kaasnevad füüsilised ja psüühilised tervisekahjustused ning nende esinemise tõenäosused⁹⁶.

Tabel 108. Röövimis- ja vägistamisohvrite tervisekahjustuste esinemissagedus (%)

Tervisekahjustus	Vägistamine	Röövimine
------------------	-------------	-----------

⁹⁶ Oleme välja toonud vaid vägistamisi ja röövimisi puudutavad vigastused, sest need kuriteoliigid on käesoleva uuringu fookuses, originaallikast (vt Dubourg ja Hamed 2005: 34) saab aga samalaadset infot ka teiste kuriteoliikide kohta.

Füüsilised tervisekahjustused		
Luumurrud	3,7	2
Ninaluumurd	-	1
Verevalumid/sinine silm	19,2	18
Tugevad verevalumid/muljumisjäljed	11,1	21
Kriimustused	-	7
Lõikehaavad	-	13
Hamba murdumine	-	1
Peapõrutus	-	5
Muu vigastus	3,3	3
Gonorröa	4	-
Klamüüdia	2	-
Trihhomonoos	12	-
Bakteriaalne vaginoos	19	-
Abort	2,5	-
Raseduse katkemine	0,6	-
Vaimsed tervisekahjustused		
Akuutne stressihäire	100	55
Kerge/keskmine posttraumaatiline stressihäire	34,3	2
Tugev posttraumaatiline stressihäire	14,7	0,9
Narkootikumide kuritarvitamine	2,3	-
Alkoholi kuritarvitamine	1,8	-
Depressioon	20	-
Suitsiid	0,1	-
Ülekaalulisus/söömishäire	5	-
Ärevus	5	-
Seksuaalelu häired	78	-

Allikas: Dubourg ja Hamed 2005: 34

Röövimis- ja vägistamisohvritele tekitatud tervisehäirete välja selgitamine on tervisekulude hindamisel esimene samm. Lisaks tuleb saada hinnang nende haiguste ravimise maksumusele Eestis. Selleks oleks otstarbekas esmalt viia läbi ekspertintervjuud arstidega, selgitamaks välja, milliseid protseduure ja ravimeetodeid vastavate tervisekahjustuste puhul tavaliselt kasutatakse ja kui palju need maksavad.

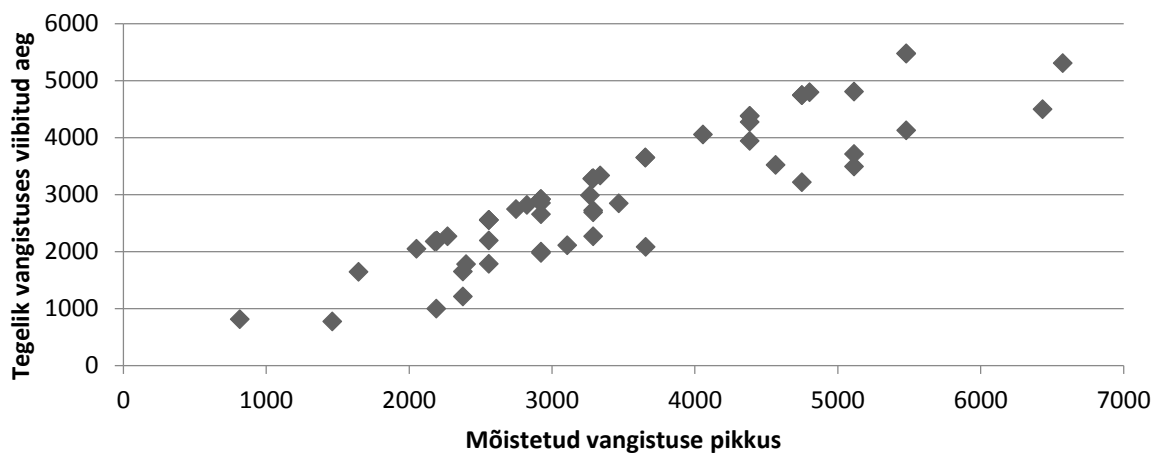
Tabel 109. Eeldatav kogus raviprotseduure/ressursse, mis on vajalikud tervisekahjustuste ravil

Tervisekahjustus	Üldkulud							Protseduuride arv							
	Haig- la voodi- päev	Kiirabi (tunnid)	Õde (tunnid)	Registr a-tuur (tunnid)	Arst (tunnid)	Füsio- teraapi a (tunnid)	Nõus- tamine (tunnid)	Jäseme murd	Nina protse- duurid	Nihestused / venitused/ löike- haavad	Hamba- kirurgia/ taastav hamba- ravi	Aju- vigastu s	Güneko- loogia/ uroloogia	Sünnitus- abi	Rase- duse katkes- tamine
Luumurrud	-	1	-	-	-	10	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Ninaluumurd	-	0,5	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Verevalumid/sinine silm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tugevad verevalumid/ muljumisjäljed	-	0,5	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Kriimustused	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Lõikehaavad	-	0,5	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Hamba murdumine	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Peapõrutus	-	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Muu vigastus	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Akuutne stressihäire	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Kerge/keskmise posttraumaatiline stressihäire	-	-	-	-	-	-	50	-	-	-	-	-	-	-	-
Tugev posttraumaatiline stressihäire	-	-	-	-	-	-	50	-	-	-	-	-	-	-	-
Gonorröa	-	-	-	-	-	-	50	-	-	-	-	-	1	-	-
Klamüüdia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Trihhomonoos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Bakteriaalne vaginoos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Abort	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-
Raseduse katkemine	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Narkootikumide kuritarvitamine	-	-	-	-	-	-	50	-	-	-	-	-	-	-	-
Alkoholi kuritarvitamine	-	-	-	-	-	-	50	-	-	-	-	-	-	-	-
Depressioon	-	-	-	-	-	-	20	-	-	-	-	-	-	-	-
Ärevus	-	-	-	-	-	-	25	-	-	-	-	-	-	-	-

Tervisekahjustus	Üldkulud							Protseduuride arv							
	Haig- la voodi- päev	Kiirabi (tunnid)	Õde (tunnid)	Registr a-tuur (tunnid)	Arst (tunnid)	Füsio- teraapi a (tunnid)	Nõus- tamine (tunnid)	Jäseme murd	Nina protse- duurid	Nihestused / venitused/ lõike- haavad	Hamba- kirurgia/ taastav hamba- ravi	Aju- vigastu s	Güneko- loogia/ uroloogia	Sünnitus- abi	Rase- duse katkes- tamine
Seksuaalelu häired	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	-
Soovimatu rasedus	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	1	-

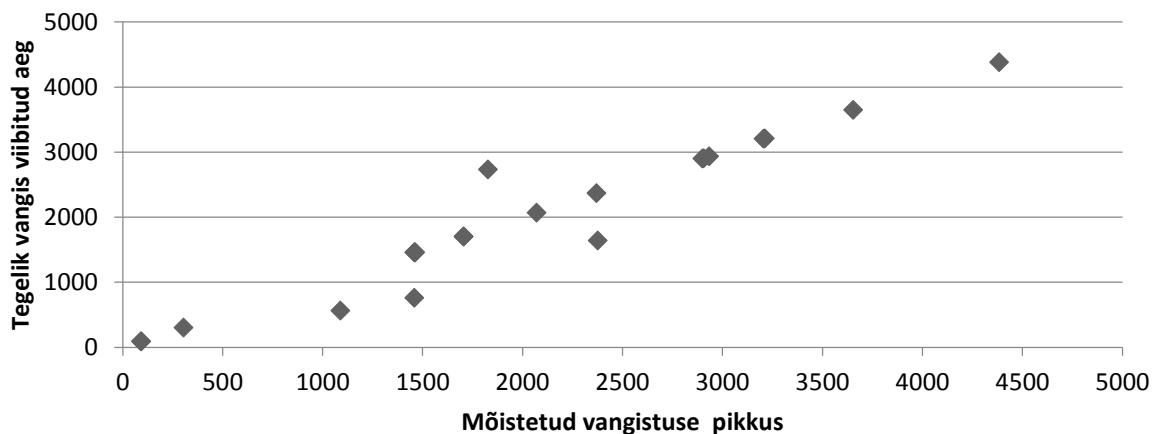
Allikas: Dubourg ja Hamed 2005: 41

Lisa 4. Määratud ja tegelik vangistuse pikkus

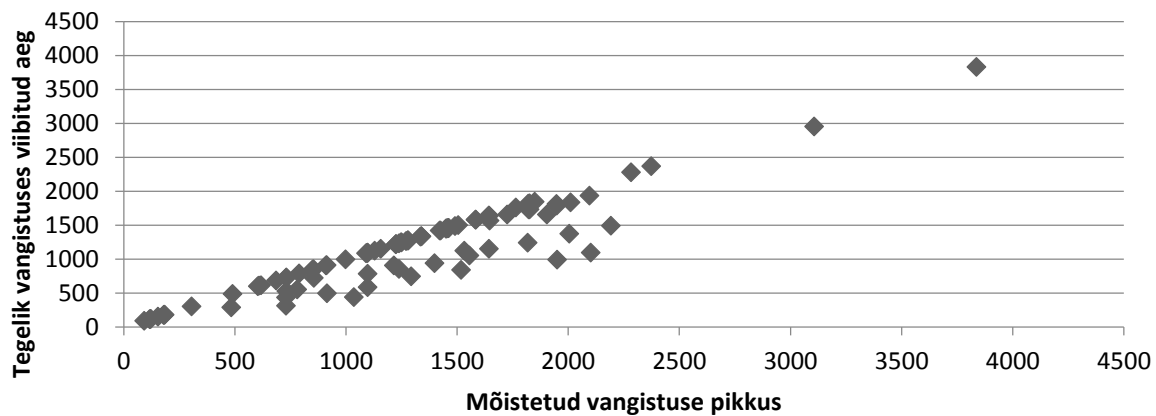
Joonis 25. 2013. aastal vangist vabanenud mõrva või tapmise eest kinnipeetutele mõistetud vangistuse pikkus ja tegelikult vangis viibitud päevade arv

Allikas: Kinnipeetute register

Joonis 26. 2013. aastal vangist vabanenud vägistamise eest kinnipeetutele mõistetud vangistuse pikkus ja tegelikult vangis viibitud päevade arv

Allikas: Kinnipeetute register

Joonis 27. 2013. aastal vangist vabanenud röövimise eest kinnipeetutele mõistetud vangistuse pikkus ja tegelikult vangis viibitud päevade arv

Allikas: Kinnipeetute register

Lisa 5. Kulude arvestuse lisatabelid

Tabel 110. Uurijate, prokuröride ja kohtunike tööaeg kuriteo menetlemise erinevates etappides (tundi)*

	Üks menetlus			Aastas sooritatud kuritegude menetlused kokku		
	Tapmine	Vägista- mine	Röövimine	Tapmine	Vägista- mine	Röövimine
Kohtueelne menetlus						
Uurija	239	146	254	12886	6871	88980
Prokurör	48	43	27	2653	2033	9607
Kohtunik	4	2	2	204	117	581
Muu	+	+	+	+	+	+
Üldmenetlus						
Prokurör	66	66	50	3013	1638	2574
Kohtunik	60	79	37	2772	1977	1937
Muu	+	+	+	+	+	+
Lühimenetlus						
Prokurör	0	4	4	0	18	198
Kohtunik	0	6	6	0	28	303
Muu	+	+	+	+	+	+
Kokkuleppemenetlus						
Prokurör	0	1	1	0	4	34
Kohtunik	0	3	3	0	24	204
Muu	+	+	+	+	+	+
Apellatsioon						
Prokurör	15,9	6,9	6,9	222	70	215
Maakohtu kohtunik	1	1	1	42	17	54
Muu	+	+	+	+	+	+
Kassatsioon						
Prokurör	5	5	5	125	50	110
Muu	+	+	+	+	+	+

* tabelis on toodud ainult uurija, prokuröri ja maakohtu kohtunike tööaja kulu. Teiste menetlejate ning tugipersonali ajakulu pole arvesse võetud, mistõttu kogu ajakulu on suurem tabelis toodust.

Tööaja hinnangud põhinevad uurijate, prokuröride ja kohtunike hinnangutel menetlustoimingute tegemisele kuluvale ajale.

Tööaja jaotus menetlustoimingute vahel vt Tabel 112, Tabel 113, Tabel 114, Tabel 115, Tabel 116.

Tabel 111. Uurijate, prokuröride ja kohtunike brutopalga kulu kuriteo menetlemise erinevates etappides (eur)

	Üks menetlus			Aastas sooritatud kuritegude menetlused kokku		
	Tapmine	Vägista- mine	Röövimine	Tapmine	Vägista- mine	Röövimine
Kohtueelne menetlus						
Uurija	2103	1285	2235	113397	60465	783024
Prokurör	694	622	391	38374	29406	138958
Kohtunik	80	40	40	4100	2352	11678
Muu	+	+	+	+	+	+
Üldmenetlus						
Prokurör	955	955	723	43581	23693	37231
Kohtunik	1206	1588	744	55717	39738	38934
Muu	+	+	+	+	+	+
Lühimenetlus						
Prokurör	0	58	58	0	260	2864
Kohtunik	0	121	121	0	563	6090
Muu	+	+	+	+	+	+
Kokkuleppemenetlus						
Prokurör	0	14	14	0	58	492
Kohtunik	0	60	60	0	482	4100
Muu	+	+	+	+	+	+
Apellatsioon						
Prokurör	230	100	100	3211	1013	3110
Maakohtu kohtunik	20	20	20	844	342	1085
Muu	+	+	+	+	+	+
Kassatsioon						
Prokurör	72	72	72	1808	723	1591
Muu	+	+	+	+	+	+

* tabelis on toodud ainult uurija, prokuröri ja maakohtu kohtunike tööaja kulu. Teiste menetlejate ning tugipersonali ajakulu pole arvesse võetud, mistõttu kogu ajakulu on suurem tabelis toodust

Töötaja hinnangud põhinevad uurijate, prokuröride ja kohtunike hinnangutel menetlustoimingute tegemisele kuluvale ajale. Rahalisse vääringusse on ajahinnangud arvestatud keskmise brutopalgaga 2014. aastal.

Tabel 112. Uurija tööaja kulu kohtueelse menetluse toimingutele (tundi)

	Üks menetlus			Menetlused aastas kokku		
	Tapmine	Vägistamine	Röövimine	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kriminaalmenetluse alustamine	1	1	1	58	29	219
Menetluse juhtimine	20	24	17	1069	1147	5950
Päringud registritesse	8	8	10	432	376	3500
Sündmuskoha vaatlus	19	6	0	1048	273	0
Isiku läbivaatus	3	4	5	135	193	1820
Asitõendite vaatlus	50	30	74	2700	1410	25900
Läbiotsimine	19	6	6	1037	268	1995
Uurimiseksperiment	0			5		
Ülekuulamised	24	22	47	1274	1020	16608
Ütluste seostamine olustikuga	31	11	42	1669	494	14665
Äratundmiseks esitamine	2	2	6	130	80	1960
Elukohast lahkumise keeld	0	1	1	15	33	381
Vahistamine	1	1	0	59	28	105
Elektroonilise valvega asendamine						
Vahistamise vaidlustamine						
Vahistamise põhjendatuse kontroll	0	0	0	10	5	16
Sundtoomine	0	0	0	5	5	88
Asitõendite hoiustamine ja tagastamine	24	2	2	1296	102	760
Kolmandaks isikuks tunnistamine	0	0	1	0	0	315
Toimiku kokkupanemine	26	26	26	1404	1222	9100
Süüdistusakti koostamine						
Kokkuleppe sõlmimine						
Ekspertiisid	10	4	16	540	188	5600
Kokku tööaeg (tundi)	239	146	254	12 886	6 871	88 980

Tabel 113. Prokuröri tööaja kulu kohtueelse menetluse toimingutele (tundi)

	Üks menetlus			Menetlused aastas kokku		
	Tapmine	Vägistamine	Röövimine	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Kriminaalmenetluse alustamine	0,1	0,1	0,1	6,8	5,9	43,8
Menetluse juhtimine	9,9	12,2	8,5	534,6	573,4	2975,0
Päringud registritesse						
Sündmuskoha vaatlus	3,3	0,0	0,0	178,2	0,0	0,0
Isiku läbivaatus						
Asitõendite vaatlus						
Läbiotsimine	0,4	0,2	0,2	21,6	9,4	70,0
Uurimiseksperiment						
Ülekuulamised						
Ütluste seostamine olustikuga						
Äratundmiseks esitamine						
Elukohast lahkumise keeld						
Vahistamine	4,4	2,4	1,0	237,6	112,8	350,0
Elektroonilise valvega asendamine	0,1	0,1	0,0	4,9	2,4	7,0
Vahistamise vaidlustamine	0,4	0,2	0,1	59,4	28,2	105,0
Vahistamise põhjendatuse kontroll	0,1	0,1	0,0	6,5	3,1	10,5
Sundtoomine						
Asitõendite hoiustamine ja tagastamine						
Kolmandaks isikuks tunnistamine						
Toimiku kokkupanemine	20,5	19,6	12,0	1105,4	919,8	4207,7
Süüdistusakti koostamine	7,2	5,4	2,6	390,2	255,7	892,5
Kokkuleppe sõlmimine		0,6	0,7		28,2	245,0
Ekspertiisid	2,0	2,0	2,0	108,0	94,0	700,0
Kokku tööaeg (tundi)	48	43	27	2653	2033	9607

Tabel 114. Prokuröri tööaja kulu kohtumenetluse toimingutele (tundi)

	Üks menetlus			Menetlused aastas kokku		
	Tapmine	Vägistamine	Röövimine	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
ÜLDMENETLUS KOKKU	66	66	50	3013	1638	2574
Eelistungi ettevalmistus						
Eelistung	0,5	0,5	0,5	23,0	12,5	26,0
Kohtuliku uurimise ettevalmistus	16,0	16,0	16,0	736,0	400,0	832,0
Kohtuvaidluse ettevalmistus	16,0	8,0	8,0	736,0	200,0	416,0
Kohtuistungid	32,0	40,0	24,0	1472,0	1000,0	1248,0
Otsuse tegemine						
Resolutiivosa vormistamine						
Põhiosa vormistamine						
Otsuse kuulutamine	0,5	0,5	0,5	23,0	12,5	26,0
Kohtuotsusega tutvumine	0,5	0,5	0,5	23,0	12,5	26,0
LÜHIMENETLUS KOKKU	0	4	4	0	18	198
Ettevalmistus lühimenetluseks		0,5	0,5		2,5	27,0
Eelistung		0,2	0,2		0,8	8,9
Kohtuistungid ja kohtulahend		3,0	3,0		15,0	162,0
KOKKULEPPEMENETLUS KOKKU	0	1	1	0	4	34
Ettevalmistus						
Kohtulik arutamine ja lahend		0,5	0,5		4,0	34,0
APELLATSIOON ja KASSATSIOON KOKKU	21	12	12	347	120	325
Apellatsiooni koostamine	12,0	3,0	3,0	58,5	3,9	4,5
Apellatsiooni kohtulik arutamine	2,9	2,9	2,9	121,8	49,3	156,6
Apellatsiooni lahendiga tutvumine	1,0	1,0	1,0	42,0	17,0	54,0
Kassatsiooni vastuse koostamine	4,0	4,0	4,0	100,0	40,0	88,0
Kassatsioonilahendiga tutvumine	1,0	1,0	1,0	25,0	10,0	22,0

Tabel 115. Kohtuniku tööaja kulu kohtueelse menetluse toimingutele (tundi)

	Üks menetlus			Menetlused aastas kokku		
	Tapmine	Vägistamine	Röövimine	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
Vahistamine	1,7	0,9	0,4	91,8	42,3	140
Elektroonilise vahistamise vahetamisega						
asendamine	0,2	0,1	0,0	9,72	4,7	14
Vahistamise vaidlustamine	0,42	0,23	0,1	22,68	10,81	35
Vahistamise põhjendatuse kontroll	0,5	0,3	0,1	25,9	12,2	42
Ekspertiisid	1	1	1	54	47	350
Kokku tööaeg (tundi)	4	2	2	204	117	581

Tabel 116. Kohtuniku tööaja kulu kohtumenetluse toimingutele (tundi)

	Üks menetlus			Menetlused aastas kokku		
	Tapmine	Vägistamine	Röövimine	Tapmine	Vägistamine	Röövimine
ÜLDMENETLUS KOKKU	60	79	37	2772	1977	1937
Eelistungi ettevalmistus	4,5	4,5	4,5	207	112,5	234
Eelistung	0,33	0,33	0,33	15,18	8,25	17,16
Kohtuliku uurimise ettevalmistus						
Kohtuvaidluse ettevalmistus						
Kohtuistungid	32	40	24	1472	1000	1248
Otsuse tegemine	1,25	1,25	1,25	57,5	31,25	65
Resolütiivosa vormistamine	1	1	1	46	25	52
Põhiosa vormistamine	20,7	31,5	5,7	951,7	787,5	295,2
Otsuse kuulutamine	0,5	0,5	0,5	23	12,5	26
Kohtuotsusega tutvumine						
LÜHIMENETLUS KOKKU	0	6	6	0	28	303
Ettevalmistus lühimenetluseks		1,5	1,5		7,5	81
Eelistung		0,1	0,1		0,5	5,9
Kohtuistungid ja kohtulahend		4	4		20	216
KOKKULEPPEMENETLUS KOKKU	0	3	3	0	24	204
Ettevalmistus		1,5	1,5		12	102
Kohtulik arutamine ja lahend		1,5	1,5		12	102
APELLATSIOON ja KASSATSIOON KOKKU	1	1	1	42	17	54
Apellatsiooni koostamine						
Apellatsiooni kohtulik arutamine						
Apellatsioonilahendiga tutvumine	1	1	1	42	17	54
Kassatsioonivastuse koostamine						
Kassatsioonilahendiga tutvumine						

Lisa 6. Hindade teisendamine ja diskontomäärade valik

Hindade teisendamine

Teiste riikide uuringute kuriteokulude toomisel Eesti 2014. aasta hindadesse teisendati lähteandmed kõigepealt selle aasta Eesti hindadesse, mil algused hinnangud tehti. Näiteks, kui alguse oli hinnang USA 1993. aasta hindades, teisendati hinnang Eesti 1993. aasta hindadesse. Teisendamisel lähtuti *per capita* SKP erinevustest ostujõupariteeti arvestades. Seega, näiteks kui hüpoteetilise kuriteo kulu oli USA-s 1993. aasta hinnangu alusel 1000 USD ja Eesti SKP inimese kohta ostujõu pariteeti arvestades moodustas USA 1993. aasta tasemest 20%, siis hinnang Eesti jaoks 1993. aasta seisuga oleks summa, mis vastab 200 USD-le (teisendatuna Eesti kroonidesse vastava aasta Eesti Panga vahetuskursi alusel). Seejärel teisendati algaasta hinnangud 2014. aasta Eesti hindadesse, korrigeerides neid SKP *per capita* kasvuga (jooksevhindades). Näiteks kui 1993. aasta hindades oli mingi kuriteo kulu hinnang 1000 eurot, siis lähtudes sellest, et SKP *per capita* oli jooksevhindades 2014. aastal 14,9 korda kõrgem kui 1993. aastal, siis 2014. aasta hindades oleks selle kuriteo kulu hinnang 14 900 eurot.

Arvutustes kasutati Eurostati statistikat SKP kohta alates 1995. aastast, varasemate aastate kohta kasutati Penn World Table versiooni 7.1. Aasta 2014 kohta kasutati Rahandusministeeriumi SKP prognoosi ja Statistikaameti rahvastikuprognoosi. Kuluhinnangud, mis alguse olid leitud USA 1988. aasta hindades, teisendati esiteks USA 1993. aasta hindadesse lähtudes SKP *per capita* kasvust jooksevhindades ning seejärel kasutati eelmises lõigus kirjeldatud meetodikat.

Diskontomäärade valik

Diskontomäärade valik tuleneb sellest, et tagajärjekulusid arvestatakse Dubourg *et al* 2005 alusel, milles on diskonteeritud raviperioodid Ühendkuningriikide Riigikassa diskonteerimismääraga (3,5%). Kuna neid ei ole võimalik ümber arvestada, siis kasutataksegi siinkohal sama diskonteerimismäärat. Samas ka soovituslikud diskontomäärad Eesti projektide analüüsiks on erinevates juhendmaterjalides 3,5-6% ja sotsiaalmajandusliku analüüsi osas soovitataks kasutada madalamaid diskontomäärasid, mistõttu loeme 3,5% diskontomäärat kasutamist siinkohal sobivaks. Euroopa Komisjon (2006) soovitab kasutada finantsanalüüsis 5% diskontomäärat, Kukk (2012) soovitab kohalikel omavalitsustel kasutada vastavalt riigiraamatupidamise üldeeskirjale 6%-list diskonteerimismäärat, veemajanduse projektide tasuvusanalüüsis (Keskkonnaministri 2009. A määrus nr 34) soovitataks kasutada finantsanalüüsis diskontomäärat 6% ja sotsiaalmajanduslikus analüüsis 3,5%.

Lisa 7. Andmete kirjeldus

Tabel 117. Olulisemate arvutuste aluseks olevate andmete kirjeldus

Arvutustes kasutatav näitaja	Andmete kirjeldus	Periood
Kuritegude arv aastas	Prokuratuuris lõpetatud kuritegude menetluste arv, mille menetlemine ei ole lõpetatud kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu	2011-2013 aastate keskmine
Kohtueelsete menetluste arv aastas	Prokuratuuris lõpetatud kriminaalmenetlused , mis ei ole lõpetatud kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu	2011-2013 aastate keskmine
Kurjategijate (kahtlustatavate/süüdistatavate) suhe kuritegude või menetluste kohta aastas	Prokuratuuris lõpetatud menetluste, kuritegude ja kahtlustatavate (isikute) arvude põhjal leitud suhe	2011-2013 aastate keskmine
Üldmenetluses arutatud kriminaalasjade arv	Prokuratuurist kohtusse üldmenetluses arutamiseks saadetud kriminaalasjade arv	2011-2013 aastate keskmine
Lühimenetluses arutatud kriminaalasjade arv	Prokuratuurist kohtusse lühimenetluses arutamiseks saadetud kriminaalasjade arv	2011-2013 aastate keskmine
Kokkuleppemenetluses arutatud kriminaalasjade arv	Prokuratuurist kohtusse kokkuleppemenetluses arutamiseks saadetud kriminaalasjade arv	2011-2013 aastate keskmine
Apellatsioonide arv	Apellatsioonide arv jõustunud kohtuotsusega kohtumenetlustest	2011-2013 aastate keskmine
Kassatsioonide arv	Kassatsioonide arv jõustunud kohtuotsusega kohtumenetlustest	2011-2013 aastate keskmine
Karistatute osatähtsus kahtlustatavatest	Süüdimõistetud isikute suhe süüdistatavate arvu	2012-2013 aastate keskmine
Vangistuse pikkus	Keskmine 2013. aastal lõppenud vangistuse pikkus	2013. aasta
Kriminaalhoolduse pikkus	Keskmine 2013. aastal lõppenud kriminaalhoolduse pikkus	2013. aasta
Tapetute arv	Vägivaldse ründe tagajärjel surnud inimeste arv	2011-2013 aastate keskmine
Vägistamise ohvrite arv ja soo-vanus jaotus	Kuriteo registreerimisel märgitud andmed otsese ohvri kohta	2013. aasta
Röövimise ohvrite arv ja soo-vanus jaotus	Kuriteo registreerimisel märgitud andmed otsese ohvri kohta	2009. aasta
Röövimise ohvrite varaline kahju	Kuriteo registreerimisel märgitud andmed varalise kahju kohta	2013. aasta
Menetlustoimingute sagedus	E-toimiku andmed prokuratuuris lõpetatud menetluste raames teostatud toimingute kohta	2012-2013. aasta

Lisa 8. PPA Toimingute loetelu

1. Kriminaalmenetluse alustamata jätmine (teatis);
2. Tunnistaja ülekuulamine (protokoll);
3. Kannatanu ülekuulamine (protokoll);
4. Kahtlustatavana kinnipidamine (protokoll);
5. Kahtlustatavana ülekuulamine (protokoll);
6. Elukohast lahkumise keelu kohaldamine (määrus);
7. Tagaotsitavaks kuulutamine (määrus);
8. Edasilükkamatutel juhtudel läbiotsimine (määrus);
9. Läbiotsimine (protokoll);
10. Ekspertiisi määramine (määrus);
11. Vara arestimine (protokoll);
12. Kriminaalrajade ühendamine (määrus);
13. Kriminaalrajade eraldamine (määrus);
14. Prokuratuuri loal kriminaalmenetluse "osaline või täielik" lõpetamise määrus;
15. Riigi õigusabi andmise määrus (määrus);
16. Sundtoomise määrus (määrus);
17. Kohtueelse menetluse kokkuvõtte koostamine (kokkuvõtte);
18. Kohtueelse menetluse kokkuvõtte koostamine psühhiaatrilise sundravi kohaldamiseks (kokkuvõtte);
19. Kiirmenetluse kohaldamine (protokoll);
20. Nõudmisel kriminaaltoimiku saatmine prokuratuuri (lõpetamiseks);
21. Kriminaaltoimiku saatmine prokuratuuri lõpetamise määrusega;
22. Kriminaaltoimiku saatmine prokuratuuri lisamaterjalidega;
23. Kriminaaltoimiku saatmine prokuratuuri kokkuleppe sõlmimiseks/süüdistusakti koostamiseks;
24. Toimiku saatmine teise PO/PJ-le;
25. Toimiku saatmine teise politseiasutusse;
26. Toimiku saatmine uurimisasutusse;
27. Kolmanda isiku ülekuulamise protokoll;
28. Kolmanda isiku kaasamise määrus;
29. Kutse;
30. Kahtlustatavana kinnipidamise asendamise akt;
31. Kaitseväelasele järelevalve kohaldamise määrus;
32. Alla 14-aastase ülekuulamise protokoll;
33. Süüdimatu ülekuulamise protokoll;
34. Tunnistaja kinnipidamise protokoll;
35. Sundtoomise protokoll;
36. Ekspertiisi ülekuulamise protokoll;
37. Võrdlusmaterjali võtmise määrus;
38. Ekspertiisimaterjali võtmise protokoll;
39. Vastastamise protokoll;
40. Äratundmiseks esitamise protokoll;
41. Isiku läbivaatuse protokoll;
42. Sündmuskoha vaatlusprotokoll;
43. Ütluste ja olusiku seostamise protokoll;
44. Riigi õigusabi tasu määrus;
45. Asitõendi või konfiskeeritud vara hävitamise akt;
46. Kriminaalmenetluses osalemise kulude hüvitamise määrus;
47. Kriminaalmenetluse kulude hüvitamise määrus;
48. Laiba väljakaevamise protokoll;
49. Laiba vaatlusprotokoll;
50. Lisaepisoodi teatis;
51. Materjalide saatmine alaealiste komisjonile;
52. Muu määrus;
53. Muu protokoll;

- 54. Objekti suhtes võetava meetme määrus;
- 55. Posti- või telegraafisaadetise läbivaatuse protokoll;

- 56. Tsiviilkostjaks tunnistamise määrus;
- 57. Uurimiseksperimendi protokoll;
- 58. Vara üleandmise ja vastuvõtmise akt.